Tomris Uyar

Gündökümü

Bir Uyumsuzun Notları

I

YKY

GÜNDÖKÜMÜ Bir Uyumsuzun Notları I

Tomris Uyar (İstanbul, 15 Mart 1941-4 Temmuz 2003). İngiliz Kız Ortaokulunda, Amavutköy Amerikan Kız Kolejinde eğitim gördü (1961). İktisat Fakültesine bağlı Gazetecilik Enstitüsünü bitirdi (1963).

Papirüs dergisi kurucularından olan Uyatın deneme, eleştiri ve kitap tanıtma yazılan *Yeni Dergi, Soyut, Varlık* gibi dönemin belli başlı dergilerinde yayımlandı. On öykü derlemesi içinde *Yürekte Bukağı* ile 1979, *Yaza Yolculuk* ile 1986 Sait Faik Öykü Armağanı'm kazandı. 60'ı aşkın çevirisi yayımlanan Uyarın, "Gündökümü" genel başlığı altında, beşer yılı kapsayan günlükleri beş ayn kitap olarak yayımlandı.

Öykü: İ*pek ve Bakır* (1971), *ödeşmeler ve Şahmeran Hikayesi* (1973), *Dizboyu Papatyalar* (1975), *Yürekte Bukağı* (1979), *Yaz Düşleri / Düş Kışları* (1981), *Gecegezen Kızlar* (1983), *Yaza Yolculuk* (1989), *Sekizinci Günah* (1990), *Otuzların Kadını* (1992), *Aramızdaki Şey* (1997), *Güzel Yazı Defteri* (2002). Günlük: *Gündökümü 1-II* (2003)

Tomris Uyar'm YKY'deki öteki kitapları:

İpek ve Bakır *(2002)*

Güzel Yazı Defteri *(2002)* Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyesi *(2003)* Gündökümü Bir Uyumsuzun Notları I *(2003)* Gündökümü Bir Uyumsuzun Notları II *(2003)* Yürekte Bukağı *(2004)*

Dizboyu Papatyalar *(2004)* Gecegezen Kızlar *(2005)*

Yaz Düşleri Düş Kışları *(2005)*

TOMRİS UYAR

Gundokumu

Bir Uyumsuzun Notları

1

Yapı Kredi Yayınlan -1774 Edebiyat - 483

Gündökümü I - Bir Uyumsuzun Notları / Tomris Uyar

Kitap Editörü: Mert Tanaydın Düzelti: İncilay Yılmazyurt

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Üç-Er Ofset Yüzyıl Malı. Massit 5. Cad. No: 15 Bağcılar / İstanbul

1. Baskı: İstanbul, Ocak 2003 2.Baskı: İstanbul, Ağustos 2005 ISBN 975-08-0502-X Takım ISBN 975-08-0501-1

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. Yapı Kredi Kültür Merkezi istiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul Telefon: (O 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (O 212) 293 07 23 http://www.yapikrediyayinlari.com e-posta: ykkult^ur@ykykultur.com.tr •

İnternet satış adresi: http://yky.estore.com.tr www. teleweb.com.tr

SESLER, YÜZLER, SOKAKLAR

(1975-1979**)**

İlk olarak 1975 gündökümleri, *Gündökümü* 75 adıyla Koza Yayınları tarafından 1976 yılında yayımlanmıştır. Daha sonra *Sesler, Yüzler, Sokaklar* adıyla 1981 yılında Hür Yayınları tarafından bütünü yayımlanmış, l^tö yılında da Can Yayınları tekrar *Gündökümü* adıyla yayımlamıştır.

15 *Mart*

"Her girişte, vücudumuzun bir parçası madende kalır," dedi radyoJa konuşan maden işçisi. Edebiyatta bedenden verilen fireler bu kadar elle

tutulur olmasa da, kesinlikle var. Taze duygular, taze sözlerle aktarmak isteyen yazar, bu yüzden büyük sızılar çekiyor. Doğum sancısı gibi birşey "nasıl iletmek" sorunu... Kişiyi dolmuşa atlarken, dolaşırken, hatta uyurken bile tetikte tutan bu bilenme günlerinde bezginliğimizi, sabrımızı, her şeye karşın yitirmediğimiz umudumuzu nasıl anlatmak. Çevremizi kuşatan çirkef içinde temiz kalma savaşımızı. Bir yol kavşağı çeşmesinden göğse akıtarak içilen su gibi doğal, doyurucu anlatmak. Kolay anlaşılır olma özrüyle kolaya kaçmadan, kaytarmadan, yazdıklarını çoğaltmadan.

Bir yazar, işinin başına otururken, kalemi eline ilk alıyormuş gibi bir acemiliğe kapılmıyorsa neden yazmak istesin? Bir daha hiç yazamayacağı korkusunu her keresinde duymuyorsa, yazma coşkusunu hiç tatmamış dernektir. Kendi adını basılı görmeyi, yaşadığının kanıtı sayıyordur yalnızca.

Bu konuda sorulacak en önemli sorulardan biri şu galiba: "Bunu yazmam neyi değiştirdi?" Yani okur bunu okuduktan sonra bir kıpırtı duydu mu içinde, bir titreşim, bir serinlik, bir açılım?

İkinci soru da şu: Ya ben şunu yazmadan edebilir miydim? Gerçekten?

17 *Mart*

Arkadaşım, Devlet Opera Orkestrası'nda keman çalıyor. Her gece aynı boğucu çukurun içinde güdük Ankara bürokratları için.

Sanatında usta olması hiçbir şeyi değiştirmiyor. Çukurla sahne, çukurla salon arasındaki kopukluk, usta olmakla kapatılacak türden değil çünkü. Bu kopukluk genişleyip kendi yaşamasına da yayıldı galiba: bir tren düdüğü duysa, kalkıp hazırlanmak geliyormuş içinden. Çocukları bile bağlayamıyor kişiyi yaşama, kopukluk gelip çattı mı.

"Sevgi sözcüğünün anlamını artık bilmiyorum," diye yazmış mektubunda, "yalnız Uğur sitesi C/4 deyince iş değişiyor."

Adresimin bir işe yaraması, katışıksız sevginin böyle içtenlikte ele alınması nasıl duygulandırmasın? Bu yalınlığa varmak için ne kadar hırpalanmak gerektiğini biliyorum.

Kuğu Gölü'nü falan çaldıktan sonra evinde minibüs plakları dinliyor arkadaşım, uzun yol türküleri dinliyor. Karşı çıkması beklenen, öğretilen değerleri bir daha, bir daha gözden geçiriyor. Kimilerinden bir daha tiksinerek, kimini sonuna kadar bağrına basarak. Yalnız korkmadan. Yozlaşmalarla yüzleşmekten, bu günün "çirkin folklor"uyla hesaplaşmaktan güç kazanarak.

Mektup; ressam Faruk (soyadım bilmiyorum, çok küçüktüm onu tanıdığımda) ile karısını anımsattı bana. Faruk alkolikti, güzel bir Rus kadınıydı karısı; boğuk sesiyle, sıla özlemi dolu Rus şarkıları söylerdi. Kimse dili anlamazdı, ama odayı büyülü bir hava sarardı: herkes paylaşırdı. Faruk da dil bilmediği için anlamazdı elbet; karısı yine de anlatılmaz incelikte birşey-ler aktarırdı ona bakışlarıyla.

Ayaspaşa'da, kartpostal bir İstanbul'a bakan küçük bir çatı katında yaşarlardı. Eşya, yok denecek kadar azdı.

Bir gün, Faruk'un intihar ettiğini duydum. Karısını çok sevdiğini, hiç bırakamayacak kadar çok sevdiğini sezmiştim oysa.

Arkadaşımın mektubu bunları anımsattı işte, günü kurtardı.

18 Mart

Genç karikatürcüler, Sinematek'te sergi açmışlar. Orada olmasaydı, başka bir gün de gider, rahat rahat gezerdim ama biliyorum, bir kere açılışa gitmezsem, hiç gidemeyeceğim. Sinekulüpler, Mezun Birlikleri, Dernekler, oldum olası itmiştir beni. Geniş kalabalığa açık olmayan aileiçi toplulukların tümü.

Gelgelelim karikatürleri görme isteği baskın çıktı, "beleş içki bulmaya gelmiş" sanılmanın utancına bile.

Ne kesin, sert çizgilerle anlatıyorlar! Hiç yumuşaklığa kaymadan. Oysa yazarken, yanlışları çarçabuk düzelten ilkel silgiler, işlek tükenmezlerle karşı karşıyayız. Anlattığımız dünyaya yabancı kalıyor kullandığımız araç-gereçler. Yazı makinesi ters düşüyor, dolmakalem coşkumuza ayak

uyduramıyor bu çağda; flomasterin kapağı açık unutuldu mu, tamam. Tükenmezler soysuz.

Bana öyle geliyor ki karikatür sanatında kullanılan araçlar, yapılan işin doğal bir parçası. Çizgiyi çizgi etmeye yarıyorlar çünkü. Onlarsız, çizgiyle iletilmek istenen, o boyutlarla verilemez. Oysa ben yazı makinesinin başına oturmadan, sözgelimi bulaşık yıkarken, sözle kurabilirim bir hikâyeyi, bir yazıyı. Bir ölçüde, araçsız da gerçekleştirebilirim yani.

Sinematek, Kervan sinemasında ilk açıldığında, Yeni Dalga filmleri oynuyordu. Perşembe akşamlarının o değişmez, meraklı, kültürlü kalabalığı, iki saat sonra yine o gece başlayan bir oyunun- galasında hazır bulunmuştuk. Saçlar biraz dağılmış, makyaj biraz eskimiş olarak.

Bir yandan -*Paris Bizimdir* miydi neydi?- filmin yabancılığı, bir yandan içine kıstırıldığım küçük çevreye duyduğum öfke, anlatılmaz bir çaresizlik uyandırmıştı da bütün gece bulanmış durmuştum. Her yerde aynı yüzlerle karşılaşmak zorundaydım sanki. Üstelik başkalarının seçtiği *örnek filmleri* hep aynı gün, aynı saatte izlemek. Bu arada kötü film izlemeye ya da bir sinemaya ansızın girme serüvenine ayıracak zaman bulamamak. Bir daha adım atmadım Sinematek'e.

Sonraları, saydığım sakıncalar kalktı ortadan. Çevre de daha bir açılmış, genişlemiş galiba.

19 *Mart*

Cağaloğlu, sabahın erkenci ayazında ne güzel!

Sanki o pis, bulaşık yokuş değil! Kaldırımlar serin, arınmış. Yayınevleri, basımevleri daha yeni yeni giriyorlardı güne. Ünlüler, sivrilmişler, o dedikoducu, kadınsı erkek kalabalığı yoktu ortalıkta. Başka yüzler göze çarpıyordu: olağan, sessiz, çalışkan insanlar. Bankaların hademeleri, kebapçı çırakları, simitçiler, memurlar, öğrenciler. Adliye'de koridorlar tıklım tıklımdı. Sıra sayısı çok az. İnsanlar sanki özellikle ayakta tutuluyor. Yerler taş, herkesin ayakları donuyor. Sanki oraya adım atanların tümü suçlu; öyle davranılıyor. Görkemli cüppeleri, sallangaçlı küpeleri, sabah

karanlığı sürdükleri mavi göz farlarıyla ortalıkta dolanan avukat hanımlar çay içmiyorlar, alçalmıyorlar o kadar(!)

Duruşma salonlarını.n dışına asılan listelere, bilen-bilme-yen gözatıyor. Sınav sırasını bekleyen öğrenci tezcanlılığıyla. Kalmanız kaçınılmaz olan bir sınava bari bir an önce girmek istiyorsunuz. Ne kadar bekleyece^niz belli değil. Sonra acaba kimlik kartı isterler mi, söyleyeceklerinize inanacaklar mı, yalan söylemediğiniz belli mi yüzünüzden? Dahası, ya bir tutarsızlığa düşerseniz gerçeğin kendisinde sık sık görüldüğü üzre?

Tanık gösterdiğimiz bir avukat -daha önce yalnız bir kere karşılaşmıştık, yüzünü doğru dürüst çıkaramadım o kargaşada- meğer ne iyi bir okurmuş! Candan bir edebiyat izleyicisi. Delikanlılığından bu yana ilerici eylemlere katılmış. Sessiz, açık, yalın bir adam. Son olayların yazınımıza yeterince yansımadığından yakındı. Ülkücü, abartılmış, tek boyutlu buluyormuş yazılanları. Yazmada, sanatsal gerçeği yakalamaya önem veriyor, "hak etme"ye öncelik tanımıyor.

Konuşma sırasında tanıklara bir bakmamı söyledi. Gerçekten ilginç: sık sık biraraya toplanıp, girdikleri davaları birbirlerine anlatıyorlar. Kimi zaman, bütün bir gün boyunca, aynı tanıklar boy gösteriyormuş başka başka davalarda. Yargıçlar da ezberlemişler, kapıdan çeviriyorlarmış profesyonel tanıkları.

Tanıklık diye bir meslek olabilir mi; düşündük. Herkes tanıklıktan kaçtığına göre, işiniz düştüğünde can dostunuzu bile tanıklığa çağırırken bunca tedirginlik çektiğinize göre, bu formaliteyi en kolay nasıl yola koyabiliriz? Belli bir ücret karşılığında tanıklık mesleğini üstlenenler çıkar mı? Yani aslında var böyle bir meslek de resmileştirilebilir mi?

Salondan çıkınca, tartışmayı Sirkeci Gaı' da sürdürdük. Hava tertemiz, bahar havasıydı. Kısa sürede, bürokrasinin tozunu attık üstümüzden.

Onu dinlerken inançlarım pekişti: bir gün, üç zorbaya kapıyı açmamak, evine sığınanları korumak adına ölümü göze alabilenler vardı; bir gün halka kapılarını açmayı görev bilenler vardı. Çığırtkanlık etmeden iş görenler.

Dahası, bir yazarın ne yapmak istediğini kendisinden daha iyi anlayabilen okurlar vardı. (Okur, benden iyi tanıyordu beni.) O da 12 Mart döneminde kitaplarını yakamamış benim gibi. Yiğitlikten değil; sonradan kendini kitaplarını yakma edimi sırasında yakalamaya, hatırlamaya katlanamayacağı için. Bu aşağılanmanın yanında cezalar bile sevecen.

20 *Mart*

Tenekeye hanımeli ektim, toprağı az geldi. Bakalım... Çiçekleri tanımıyorum pek, adlarını bile doğru dürüst bilmiyorum. Ama açsınlar istiyorum, gözümün önünde serpilsinler, balkonu sarsınlar. O zaman tanıyabilirim ancak, tanışırız.

Katırtırnağı, ebegümeci, radika, krizantem, ıtırşâhî, süsen, nergis... Hepsi sevdiğim ama bir bakışta tanıyamadığım otlar, çiçekler. Bakara gülleri ve karanfil değil, menekşe ve papatya. Hayvanlardan, kanaryalarla muhabbet kuşları değil, kedilerle atlar. Madenlerden, bakır. Sonra yer döşekleri, su küpleri, toprak sigara tablaları.

Sonra, tenlerine değen madeni altından değil, gümüşten seçenler, kendi tenleri kokanlar; yol almaktan korkmayanlar, göçebe olanlar; "menkul" eşyalarıyla, şemsiye, mendil, çakmak gibi ufak fazlalıklarını bile durmadan yitirenler; para sayama-yanlar; biraz şaşkın, oldukça uyumsuz kaçanlar; gelişkin aletleri kullanamayanlar, uzayı umursamayanlar ama yerli filmlerde gözleri dolanlar, dolmuşlarda ve otobüslerde halkımızca ha-yat-hikâyesi-dinleme-uzmanlığına atanmışlar.

Gülmeyi, paylaşmayı, sevmeyi bilenler; yemek pişirmeyi ve iyi yemek yemeyi uzun sofralarda, geniş tabaklarda; sevişirken öleceklerini sanacak kadar haz duyanlar, çok çocuk isteyenler, çocuklarca seçilenler; unutmayanlar, ananlar, sızlan-mayanlar; dünyaya ve sevdiklerine kaptırdıkları şeylerin çetelesini tutmayanlar, hep kazançlı, hep borçlu çıkanlar son hesaplaşmada.

Gizlenmeyenler yani, gözden çıkaranlar, vericiler; sağlıklarını umursamayanlar, aşırılıktan korkmayanlar, soğuktan kaçmayanlar, rüzgârda hırpalananlar, bozkır güneşine katlanabilenler, kendilerini sürüp gitmesi

gereken bir soy değil, doğada bir birim olarak görebilenler; beden harcayıcıları.

Başka türlü davranamayacakları için o türlü davrananlar, inançlarını bedenlerine böylesine sindirenler; evlerine sığınıla-bilir arkadaşlar, anneleri, kardeşleriyle.

Yazma işini sancılı, kutsal kılan okurlar, aşka dönüştürenler.

21 *Mart*

Oğlumla sandviç yiyip *Kurtların Pençesinde'yi* seyrettik, yani London'ın *Vahşetin Çağrısı*'nı. Dolmuşta gelişigüzel başlayan bir çelenk tartışması - Kemal Has'a yollanan 800.000 lira tutarındaki çelenkler- hemen kavgaya dönüştü.

Şoför, bir üniversiteli, iyi yüzlü, kasketli, mesleğini kestire-mediğim bir adam ve ben, hepimizi komünistlikle suçlayan sağcı bir spor yazarıyla dalaştık durup dururken. Adam, çalıştığı gazetenin adını söylemedi, yalnız *Tercüman* değilmiş, daha o "mertebeye yükselmemişmiş."

Sinirler gergin; herkes yerini seçmiş. Ufak bir sürtüşme yetiyor.

Dönüşte, bahan zorla getirme adına mimoza, dereotu, hıyar ve semizotu aldım. Değişken bir mevsimdeyiz.

Öbür film adları şöyle: Seks Oyuncağı, Kızgın Kumda Seks, Hong Konglu Bakire, İsveçli Bakire, Şehvete Doymayanlar, Seks Delileri.

25 *Mart*

Rıza Paşa yokuşunda gençten bir sahcı, çift gözlü lahmacun kutusunun üstüne şöyle yazmış: Seyyar Kebap Salonu. Ne yaman bir dil kullanma yeteneği var halkın. Yıllardanberi kuşaktan kuşağa devredilerek gelişmiş bir beğeni: öyle ki . sözcükler ya da kavramlar kapma, özentili olduğunda bile bir tat var. Şakaolık, kendiyle alay, kendi sınıfının dışındakilere bıyık altından gülme güdüsü.

Saçma'yı keşfeden, sıfırı bulan doğu halkı değil miyiz? Yurdumuzsa dağlı, Asyalı, yalnız ayaklarını azıcık Akdeniz'e sokmuş.

Rıza Paşa'da esnaf birbirine yardımcı, rekabet pek önemli değil. Çünkü o daracık yokuşun iki kıyısına dizilmişler, her gün yüzyüze bakmak zorundalar. O yüzden de komşuluk töresi baskın çıkıyor ticaret hırsına. İlişkileri daha çok Fatih yöresiyle, oraların tavırdaş esnafıyla ve alacakları eşyanın seçimini mağaza sahibine bırakan dar gelirli ailelerle.

En yeni modadan bir önceki giysiler... renkli çamaşırlar

naylon torbalarından çıkarılmış, takımlar ayn ayrı sahlıyor...

poliüretan topuklu pabuçlarla terlikler, turistler için işlemeli,

topuksuz terlikler, plastik eşya... Sergilerde, Türkân Şoray'ın fo-

toğraflan, nedense hep çiçek resimleriyle süslü kartpostallar,

Ecevit'in resimleri, çakmak, çakı, zarf, prezervatif, kontrol kalemi ve televizyonlu kalem...

Trikocular, döşemeciler, plakçılar, bölgelerini ayırmışlar. Ama sanki kendiliğinden olmuş bu. Eski bir uygarlığı yaşamış, başıbozuk, büyük bir kentte dolaştığını hemen anlıyor kişi. İş hanları, konak kalıntıları gibi ahşap, bol merdivenli, çok katlı. Her yana sinmiş sidik kokusu, yüzyıllardır keskinleşmiş. Kimse denizi görmüyor. Biraz ötede, yalnızca arabaların karşı kıyıya taşınmasına yarayan bir ticaret denizi duruyor, belki ondan. Yokuştan Sirkeci'ye -saydım- üç kestirme sokak iniyor; az aralarla, çok yakın yerlere.

Sultanahmet'e çıkan yol başka bir dünya, Aksaray'a giden de. Kendinizi bıraksanız, üç mevsimi tek günde yaşayabilirsiniz. Anadolu'dan gelip İstanbul'u, oradan Almanya'yı, Avrupa'yı besleyen yollar burada kesişiyor.

Köprünün ' Galata yakası tekdüze, batılı, iki oda bir sofa kolaylığında. Galata, artık Şişli'ye yayılan şımarık batı-pazarını besliyor, butikleri, Amerikan pazarlarını, drugstore'ları.

26 *Mart*

Havanın yüzü nasıl asık! Yine de bahçe duvarlarına sıralanan gençlerin sayısında bir azalma olmadı. Bizim buralar, bu yığma semtler, "tepkisizler"le dolu.

Bütün gün oturuyorlar; ya bahçe duvarlarında, ya özel arabaların içinde. Kapılar açık, müzik dinliyorlar. Bacaklarını sallıyorlar ağır ağır. Koşmak, kızmak, konuşurken el-kol sallamak gibi doğal tepkilerden yoksunlar. Durumlarından hoşnutlar mı, birşeye mi öfkeleniyorlar, ilgi çekmek mi istiyorlar, anlaşılmıyor. Zaten en sık kullandıkları sözcük: "Fark etmez".

"Boşver", "Boşvermişim Dünyaya", "Varsın Yansın Dünya", "Sev Kardeşim" gibi şarkılar bu gençler için yazılıyor, şampuan ve krem reklamları onlara sesleniyor. Oturuyorlar, kat kat giyinip kumaş ve yün tüketiyorlar.' Amerikan sigarası, o yoksa, sizin içtiğiniz herhangi bir sigara. Arasıra güldükleri oluyor, yalnız kendi aralarında önceden kararlaştırdıkları şakalara. Kolaylık adına herhalde.

Kızlar uzun saçlı, ince, çatısız. "Dilerseniz", "Çok çok mersi", "katkıda bulunmak" gibi TV sözcükleriyle konuşuyorlar. Erkeklerse, kadınsı: yaylanan kaşlar, yumuşak ses, daracık omuzlar.

Uluslararası burjuvazinin yeni değerleri bunlar: Su renkleri, ılıklık, esneklik, yumuşaklık, bol bol kumaş. Koca Gatsby modası. Amerika'nın yine belverdiği 30'ların modası: İçe kapanma, edilginlik. (Oysa Fitzgerald, her kitabına dirim koymayı başarmış, serüvenci, savaşkan, çılgın bir yazardı.) Tepkisizler; düşünenleri, okuyanları, savaşanları küçümsüyorlar. Özgürlük peşinde onlar. Özgür olsalar ne değişecek acaba böyle ot gibiyken?

27 Mart

Televizyoncular geldiler bugün. *Edebiyat Dünyası* için Turgut'la konuşma yapmaya. Ben "hikâyeci" olduğumdan, programda yer almamı uygun görmediler. Gerçi ben de kahve sunarken falan görünmek istemediğimi daha önce söylemiştim. Sonuçta garip bir durum çıktı ortaya: gün boyu, aydın-kadın tavrı takınmakla suçladım kendimi. Ne var ki programda

görünsem, daha da mutsuz olacaktım. Suçlamamın nedeni belli aslında: evi toplamaya, yemek yapmaya, çocukla uğraşmaya, öyküye ayırdığım zamanın birkaç katını ayırıyorum bir kere.

Yazma isteği... Yazma isteği; anında yaşamak, biriyle konuşmak, bir konuğu ağırlamak, yani çevremi görmekten, gözlemekten alıkoyamıyor beni. Dışarda sürüp giden büyük hikâ-ye'ye kapıyı kapayıp onu hikâye etmekten yana değilim. Her gün bilmemkaç sayfa yazma düzenine de hiç giremem. Üstelik ev işi yapmazsam, bedenim de yorulmazsa, kurgum biter bir çeşit. Hepsini bir güne sığdırıp ölürcesine yorulmalıyım ki kesintisiz bir uykuyu hak edebileyim.

Günlerimi serseri bir mayın gibi oraya buraya çarparak harcıyorum. Yunus'un deyimiyle "dopdolu yay içinde". Boyuna öykü üstüne kafa yorarak, neler yapılabileceğini düşünerek. Sürekli bir "talepsiz arz"ı yaşayarak.

Keşke bir bağıtlanma sözkonusu olsaydı; inandığım bir partinin siyasası uyarınca yazmak zorunda bırakılsaydım. Hiç gocunmazdım. Yazarların bağıtlanmaya bunca karşı olmalarını hiç anlayamamışımdır zaten. Edebiyat bir meslekse, aylığı ya da parça başına ücreti, çalışma koşulları belli bir meslek olmalı. Üstelik, anlayışsız bile sayılamayacak kadar kayıtsız yayınevi yöneticileriyle konuşmaya çabalamak, gönül verdiğin bir kitabı onların ayağına götürüp yanıt beklemek, çok daha onur kına değil mi? *Bağıtlıysan, hiç değilse karşısında inandığın bir örgüt ya da savaşman gereken bir anlayış vardır*; böyle belirsizlik içinde hırpalanıp durmazsın. Bazen hepten unutmak geliyor içimden; yazmayı da, yazı üstüne düşünmeyi de. İşgüzarlık gibi oluyor çabam. Ne yazık ki temel uğraşım yazmak. Hep gecikmiş bir amatör sıfatında kalsam bile. Onu bile göze alarak vazgeçemeyeceğim.

Her neyse. Kendimle barışık değilim bugün. Bir kadın bir erkeğin çamaşırını yıkıyorsa, yemeğini pişiriyor, evini ev ediyorsa, mutlaka onun dünyasının bir parçasıdır; bunu gizlemek çoraklıktır. Kaçındığım şey, sanırım, televizyonda "kusursuz, mutlu burjuva aile" propangandası havasında belireceğiydi evcek yaşadığımız olağan durumun, bir de her-fotoğrafa-kafası-nı-uzatan durumuna düşmek.

31 Mart

Tektaş Ağaoğlu ile Mutfak birahanesinde karşılaştık. Soğuk bir ikindi. Arasıra masamıza soluk, dingin bir güneş vuruyor. İki köpek, çimenlerde çılgınca debeleniyorlar. Oyun akıllarına gelince, açlıklarını unutur hayvan yavruları.

O sessizlikte *kavga'nın* sorunlarını konuştuk. Doğru: ilk bakışla bir yere bağlı olmak, bir partinin, bir kuruluşun üyesi olmak yeterli görünebilir. Ne var ki fazlaca yaslanıldığmda bu duygu, edilginliğin, avuntunun, yetinmenin tuzağına düşürebilir kişiyi, hele o kişi aydın biriyse...

Bakıyorsunuz, tek çabası parti merkezine uğramak ya da bir sendika toplantısına katılmakken, düpedüz eylem içinde sanmaya başlamış kendini. Temelde kendiyle yetinme duygusunu besleyen her edim, aldatıcı bir mutluluktan başka ne getirebilir ki?

Olayları *dışardan* izlemenin, her şeye kuşkuyla bakmanın, kişisel, bireysel namusu böylelikle kurtarmaya, korumaya çabalamanın sakıncaları çok daha fazla elbet. Geçmişteki acı deneylerden, yanılgılardan, küskünlüklerden, habire bölünmelerden ağzı yanmış bir aydın, başta haklıysa bile, *dışarda kaldığı sürece* bu haklılık duygusunu beslemek durumunda olacağına göre, eninde sonunda kalıklaşacak, ters düşecektir genel akışa. Ahlak ya da ahlaksızlık değil, ahlakdışılık sözkonusu-dur artık. Sıvanıp girişmek evet, bekleyip yargılamak değil. Düşünün: tam anlamıyla katılacağınız nitelikte bir örgütün kurulmasını *önce* başkalarından bekliyorsunuz. Siz katılmadan, sorumluluğu paylaşmadan; sonradan, uygun bulursanız katılacaksınız.

Bu yıl yine en önemli sorunlardan biri bu Türkiyeli aydın için. Kapalı topluluklarda, belli adlar çerçevesinde yaşadığımız, konuştuğumuz, tartıştığımız için midir nedir, kolay kolay inanmıyoruz birbirimize. Bir saptamayı Debray yapsa doğru sayılıyor da, bilmemkim gelişigüzel söylese kuşku uyandırıyor.

Geçmişte yakaya iliştirilen küçücük rozetler, büyüdü büyüdü bisikletçi fanilası olup çıktı: hangi okulda, üniversitedesiniz ya da hangisine gitmeye özlem duyuyorsanız, sevdiğiniz şeyler, ilgileriniz nelerdir, hepsi okunuyor yeni fanilalarda. Dünya kesin bir açık-seçikliğe, kamplaşmaya doğru hızla

giderken, küçücük rozetini yakanın altına gizlemek, ancak gerektiğinde göstermek niye?

4 *Nisan*

Bugün Cuma. TV'de *Kaçak* dizisi var yani. Yakalanmasa da olur, Kaçak, hep kaçsa. Şövalyeliğin ve Mohikanlığn bitişine yakılmış bir ağıt nasıl olsa. Kitleleri ardında sürükleyişi o yüzden.

Ne kadar çarpık, hastalıklı bir dünyada dolaşıyor Kaçak. Amerikan kasabaları; zalimlerle, kötülerle, geri zekâlılarla, iktidarsızlarla dolu. Muhbirler, başka kaçaklar, gizli polisler, işgüzar komiserler, acımasız patronlar...

Genellikle, kendilerine yaptığı bir iyiliği ödemek için onun kaçmasına yardım ediyorlar, borç ödemek kaygısıyla. Kaçak'a bilerek, isteyerek yardım edenlerse, ya kadınlar ya da yozlaşmış çevreleri yüzünden ruh sağlıklarını yitiren zavallılar. Kadınların çoğu da yakın çevrelerince yeterince anlaşılmamış, değerlendirilememiş olmanın ezikliğini taşıyorlar zaten.

Kaçak, önce bir Mohikandır: elinden her iş gelir, yabanıl bir doğa içindeymişçesine becerikli, atılgan, tedbirlidir. Tehlikeyi güdüleriyle "sezer" bir bakıma. Ama Avrupalı şövalyeliği de boşlamaz: bir butu sıyırmaz, delice şarap içmez çanaklardan. Saçı taralı, gömleği iyi seçilmiş, pabuçları boyalıdır; görev anlayışı, tutkusuna her zaman baskın çıkar, bu yüzden Mohikanlık-tan uzaklaşır, leydisine sığınan Amerikalı bir şövalye oluverir.

Ustalıkla yakalanan bir konunun lafazanlıkla nasıl harcanabileceğinin en iyi kanıtlarından biri *Kaçak* dizisi. Çünkü son çözümde, iyi bir yurttaştır Kaçak, sivrilikleri gittikçe yumuşayacak-tır, suçsuz ve haklı olması, bunca serüvenin yalnızca serüven diye kalmasını sağlayacaktır. Hem de hiç yaşanmamış gibi...

6 Nisan

Ne güzel bir gün! Anlatılmaz ılıklıkta bir güneşle başladı. Mengü Ertel uğradı, kaptı götürdü bizi. Mengü gibi, Doktor Uğur, Sümer, Cevat gibi

araba kullananlar azalıyor gitgide. Arabalarını binek hayvanlarını severceSine sevenler, o yüzden de kaçınmadan zora koşanlar.

Çayırbaşı tepelerinden Boğaz, daha bir yabanıl görünüyor. Kıyıdaki çingenelere uygun düşen alacalı bir su. Karadeniz'in başladığı koyu sınır seçiliyor uzaktan.

Ev sahiplerini tanımıyorduk. Hemen tanıdık ama. İçten, silinmeyi bilen, yaşama kültürü denen tavrı kavramış insanlar. Bu bitmek tükenmek bilmeyen arazi parçasını satmak, yeni deyişle "değerlendirmek" akıllarından geçmiyor. "Elimize onca para geçse, diyelim iki lüks araba aldık," diyorlar, "bir de dünya yolculuğuna çıktık. Eninde sonunda buraya dönünce, yine böyle bir yer özleyecek değil miyiz? Dostların akıllarına estikçe, biz yokken bile gelip dinlenecekleri bir yer? O zaman bulabilecek miyiz?"

Sahip çıkılmamış tepelerde, kırda dolaştık. Bahçedeki semaverde çay demleniyor; isteyen gidip dolduruyor bardağını. Evin bir odasına gelişigüzel yığılmış kazakların arasından üstümüze uyanları seçtik. Ben bir parka buldum. Nefisti. Hemen armağan ederler korkusuyla birşey söylemedim.

Mengü'nün dediğine göre, Çekoslovaklar çok iyi yorumlamışlar *Keşanlı Ali Destanı'nı.* Şaşılacak kadar "yerli" bir oyun çıkarmışlar. Demek yalnızca o *yerli* olmak "yerlilik" duygusunu vermeye yetmiyor. Yaşama ve gözleme yetisi, bir bilinç ve bir seçme sözkonusu. Ortak olanın, evrenselin geniş bağrında "öz-gü"yü bulup yakalamak ama çıkarmamak, yalıtlamamak. Zenginleştirip yayarak, kısmayarak.

Dönüşte, yollar kalabalıktı. Pazar gününün kaçınılmaz bitiminde evlerine dönmek zorunda olanlar. Gün boyunca havalanmamış, ev kokmayan evler: yenilenmemiş eşya, unutulan ekmek-kıyma, dolaba sığmayan bir şişe, yemek pişirme telaşı; ufak sürtüşmelerden çıkan kırıcı tartışmalar; hafta başına hazırlanmanın umutsuzluğu; çanta yapan, boyuna azarlanan çocuklar; konuşacak şeyleri kalmamış, Pazar gününde bile umduğunu bulamamış karı-kocalar ve hepsinin üstünde uzlaştırıcı, ser-semletici televizyon.

7 *Nisan*

Çizmeli Kedi sonunda öldü. İnmeli miydi, biri belini mi kırmışh, anlayamadık. Öylesine iyi, kalendermeşrep bir hayvandı ki uzun süre hastalığı ciddi gelmedi bize. İyileşip iyileşip yüzüme güldü. Ama sonunda, organları arasında bağlanh kalmadı. Onca iştahlıyken, yemeği unutuyor, önündeki ciğere dalgın dalgın bakıyordu. Denge duygusu hiç gelişmemişti - ki bu, kedide bağışlanmayacak bir kusurdur ve kediler bir yerden düştüler mi, bir yere çarphlar mı, utançlarını gizlemek için uzun süre yalanırlar, bakışlarını kaçırırlar. Kedi için en önemli olgu, kendisidir. Neruda ne iyi diyor: "Yalnız Kedi, baştanberi kusursuz biçimdeydi" diye. Yere düşen bir gazete, yeni ütülenmiş bir çamaşır, yeni alınan bir eşya, hep Kedi içindir. Evin en rahat, en yüksek, en alımlı köşesini bulur ve kendine ayırır. Kedi, evi sever. O yüzden denizi bile aşıp bulur evini de sahibini pek aramaz. Sahipsizdir. Yemek vererek gönlünü kazanamazsınız. Sizi o seçer, görmeyince de unutur. Bir daha gördüğünde, aradan hiç zaman geçmemiş gibi sürdürür ilişkiyi. Köpek sahibini sever oysa, gerçekten bağlıdır. Yaltaklanır, dostluğunu ve hizmetini sunar ona bakım karşılığında. Kedi, kendi varoluşunun başlıbaşma bir mutluluk kaynağı olduğu inancındadır, ödün vermez. Nankör sayılması, bu yüzdendir sanırım. Almaktan çok paylaşmayı sevenlerin hayvanıdır Ksdi. Uyudu mu, kinini de unutur.

Ama Çizmeli, kapıcının yakıştırmasıyla Pehlivan, benzemesinden ötürü anıldığı adla Clark Gable, "tipik" bir kedi değildi. Yanlış yapmaktan hiç utanmazdı. Severken coşup ısırdığında, canınızın yanmasına kızardı, alınırdı bayağı.

Mahallede girip çıkmadığı dükkân kalmadığı için birara öbür kedilerden "Milli Emniyet'tendir" damgasını yedi. Yalnız böylesine güleç, sakar birinin her türlü emniyet'le uzak yakın ilişkisi olamayacağı kesinleşti hemen. Yeni bir ad kazandı böylelikle: Komiser Bey.

Bu gece, sabaha kadar kokmasın diye, balkona yahnyorum onu. Pek sevdiği sabahlığımı örttüm üstüne, sık sık kalkıp bak-hm, kaçıp gitmiştir diye umdum. Ama oradaydı. Kuyruğu kaska-h kesilmişti, tabut görevini yapacak yağ sandığına yerleştirene kadar canım çıktı: bükülmüyordu. Güzel gözleri yan aralıktı; dölünün kokusu, ıslaklığı sarmışh gövdesini, tüyleri solmuş gibiydi.

Çizmeli'nin (Çızo'nun) ölene kadar bırakmadığı tek tutkusu, cinselliğiydi. Kız kedilere ölüm döşeğinde bile laf atmaktan vazgeçmemişti.

Sabaha doğru garip bir düş gördüm. Çizmeli, bir tanrı olmuştu. İnsan kalıbındaydı ama tanrıydı. Yüzüme doğru üfledi. Ter içinde uyandım birden, korktum. Ama biraz sonra serin bir mutluluk kapladı yüreğimi.

9 *Nisan*

Turgut'un kalça kırığı ameliyahndan sonra bir fizik tedavi uzmanına gitmek zorunda kaldık. Yani Doktor'a. Bekleme odası, hıncahınç doluydu. Sol serçe parmaklarını diledikleri gibi oynatamayan lüks bayanlarla topal köylüler, oğullarının kucağında gelen felçliler, eşit koşullar altında sıra bekliyorlar.

Saat 18.00'e yanlışlıkla dört hasta adı birden yazılmış. Yani çok beklemek gerek. Yere kirli bir Yozgat kilimi serili; basan kayıyor. Hani nerdeyse... Eşyalar plastik; iki döküntü koltuk var kapışılan, gerisi tozlu, plastik iskemle. On yıl öncesinin *Stern* dergileri, berber dükkânlarından ucuza alındığı izlenimini uyandıran Akbaba'lar, iki hafta önceden bir fotoroman.

Fizik tedavi uzmanlığı da psikiyatri gibi çağdaş bir kap-kaç dalı. Karşınızda tuzu-kuru, tezgâhını kurmuş esnaf var kısacası. (Hastanelerde, üniversitede kendilerini işlerine adayıp ömür tüketen doktorlardan söz etmiyorum elbet. Ama çoğunluk kapkaççı.)

"Tabii yine geliriz, bu yanlışlığın hiç önemi yok, ne önemi olabilir ki?" dedik uzman hanıma. Arada bir dost vardı çünkü. Çıkhk, ohhh!

Bu tür doktorlar her gün, her saat, başka başka, sayılmakla bitmeyen yerlerde -evlerde, hastanelerde, polikliniklerde- gizli gizli, kaçak ya da yasal durumlarda iş görüyor, para biriktiriyorlar. Harcamaya vakit bulamayacakları para'yı. Harcamaya vakit bulduklarında, satın alma gücü bu hırsı, bu tutkuyu karşılayamayacak kadar düşmüş olan parayı.

Kişinin bedenine ve bilincine ihanet sayılmalı bunların eline bırakılması.

14 Nisan

Kitapların tozunu almaya hiç başlamamalı; bitmeyen tükenmeyen bir iş oluyor. Kimilerine göz gezdiriyorsunuz, takılıp kalıyorsunuz. Ama kitaplarım, kışın tozunu atsınlar istedim. Çoğunu okumuşum. Ölü kitaplar değil yani; gerçi bakımsız, yırtık, çizili çoğu, yine de insan elinden geçmiş ya, bağışlatıyor. İçki lekeleri var kimilerinde, daha bir sevilenlerde, vazgeçilemeyenlerde.

İki-üç tanesinin de naylonu çıkarılmamış; öylece duruyorlar öksüz öksüz.

Bilim kitaplarının büyük bölümü el altında değil. Ancak bildiğim bir konuda bilgimi tazelemek istersem başvuruyorum onlara. Durup dururken Antarktika kuşlarını ya da ilkel töreleri nasıl merak etmiyorsam, *özellikle* bilim-düşün adamlarına seslenen kitapları da delice bir hevesle ele almıyorum. Belki de kötü bir özelliğim bu, ama dünyada bir işbölümü olduğu kanısındayım, ne yapayım?

Bilim adamlarının sanat konusunda yazıları, çoğu kere katı, kuru geliyor bana. Sanatçının, amatör iktisat-felsefe bilgilerinden yola çıkması, benliğine sindiremediği bilgi yığınlarını sanatında bir çırpıda kullanmak istemesi de bir o kadar yanlış ama.

Asıl bir gecikme sorunu var. Edindiği bilgilerle, seçtiği dünyayla bağdaşmanın, bütünleşmenin bir yaşı yok mudur kişioğlu için? Bir yerde dursun kalsın, kendiyle yetinsin dernek istemiyorum. Yenilensin durmamacasına, açılsın, yalnız yenilenmek için de bir ölçüt gerekli; *Nerede neyi yenileyeceğini* bilmenin ölçütü. O odaktan yoksun kaldığı sürece, etsiz kansız denemelere kalkışmaktan öteye gidemeyecektir. Her yaşta, kişiliğini değişik, dağınık alanlarda aramaya kalkışacakhr.

Şiir ve oyun yazmak, roman denemek, son olayları iktisadi açıdan yorumlamak, gazeteye yazı yetiştirmek... Neden? Becerileri kafa yapılarını aşan kimselere kuşkuyla bakmam, bundan. (Bu eleştirinin karşılığını çok önceden hazırladıklarını biliyorum.) "Çok yanlı sanatçı", "renkli insan" gibi birtakım tanımlamalara inanmıyorum. Kendine yanlış ya da doğru bir teşhis koymuş, ilgilerini, çalışmalarını o alanda yoğunlaştıran, artıkları eleyen insan zekâsına tutkunum.

Ama belki de kendimi savunmak için yazmışımdır bunları da bilimsel kitapları okuyamamamın nedeni bambaşkadır.

15 Nisan

Emniyet Sandığı'na gittim bugün; babaannemden anneme, ondan da bana kalan bir gerdanlığı, son taksitli de ödeyip rehinden kurtardım. Hiç takmayacağım bu güzel oyuncağı çok seviyorum. Gerçi işlevsiz ama çok ince işlenmiş, çok güzel. Babaannemden kalmasaydı, belki daha da severdim, sözgelimi takıp takıştırrnayı beceren güzel, uzak bir kadının boynunda gör-seydirn..o

Babaannem de öyle güzel bir kadınmış, fotoğrafından belli zaten. Kendisinden kırk yaş kadar büyük kocasına yedi çocuk doğurduktan sonra ölmüş. Kocası, yıllar yılı mebusluk etmiş onun gencecik ölümünden sonra.

Buraya kadar iyi de, babaannemin iyi yürekli bir kadın olduğu söylenemez. Kırıp geçirirmiş ortalığı. Konuklar, gönlünü kazanmak için armağan olarak kızılcık sopası getirirlermiş. O sopalarla çocuklarını ve beslemelerini kıyasıya dövermiş. Refia

Hanımı tanısaydım, hoşlanacağımı hiç sanmıyorum. Gerdanlığını kurtarmamın asıl amacı sevgi değil, bağlılık değil yani, sıkışınca yeniden rehine vereceğim.

Döküntü bir miras: siyah ipekten ufacık cüzdanlar, kadife arkalıklı el aynaları, gümüş gece çantaları, altın altlıklı kadehler, zarif bir eğe, mineli kalemler, danteller ve elişleri, şapka kutuları, uzun siyah eldivenler, burma altın bilezik, güzel bir duvar saati, gümüş çiçeklikler... Yaşamımda yeri olmayan nesneler. Birçoğunu kullanabilecek kişilere verdim, bir bölümü ev taşırken yitti gitti ama asıl çalınanlara yanıyorum. Hele kitaplarım, öylesine talan edilmiş ki... Gerdanlığı kaptırmasam bari. Çünkü bu düzen benden fatura kesmek istediğinde, elimde bir karşılık olmalı. Geçerliği kalmamış bir ince-güzellikler dünyasını ayakta tutmak, bugün onların alınış değerinin kaç katı para olanağı gerektiriyor, kaça patlıyor! Hele insan böyle bir çabanın gerekliliğine hiç mi hiç inanmıyorsa.

26 Nisan

Halıları çırptırma gibi kolay bir iş yüzünden elim ayağım birbirine dolandı. Komşu apartmanın kapıcısı geldi, iki büyük halıyı bahçede çırpacak, süpürecek. Söylediğine göre, yapacak demek. Başında durmak gereksiz.

Ben de yemek pişirmeye koyuldum. Bir süre sonra baktım, çıt çıkmıyor bahçede; balkondan aşağı bir gözattım: adam terini siliyor! Olur a, daldım, patpatları duymadım belki. Girdim yine mutfağa, sinirden terleyerek bekliyorum. Yok ses mes. Bu kere, çaktırmadan çıktım balkona. Adam, alay edercesine terini siliyor!

Bu durumda yapabileceğim iki şey vardı - daha doğrusu tek şey; öbürü onun gidişine bağlı. Adam bana kafa tutarsa, kabak dolmalarını dizdiğim güveci keyifle kafasına geçirmek; yok, aşağıdan alırsa, bir süpürme parası verip savmak. Aşağıdan alsın diye can atıyordum aslında. Çünkü güveci geçiririm, biliyorum. İnanmamak kadar hırslandıran birşey yoktur beni.

Ertesi gün bol renkli bir gazetede okuyacağım manşeti gözlerimin önüne getirdim:

"TOPLUMCU GEÇİNEN KADIN YAZAR, HALILARINI ÇIRPTIRDIĞI ZAVALLI İŞÇİNİN BAŞINA GÜVEÇ GEÇİRDİ."

Sonra ufak harflerle: "Yukarda, olayın geçtiği bahçeyi, halıları, yandaki resimde de suç aleti olan içi dolmayla dolu kırık güveci görüyorsunuz. İşçinin çocukları, babalarını hastanede yokladılar. Karısı, 'O, hiç de kötü bir kadına benzemiyordu ama insanlar belli olmaz,' şeklinde konuştu."

Çok eğlenceli geldi birden bu düşünce. Canım, ben de dünyayla başetmede büyük güçlükler çekiyorsam, aldatılmayı göze almalıyım. İnsanları denetlemek ağır geliyorsa, geceleri rahat uyumak için ufak budalalıklara göz yummalıyım.

O yüzden de:

a) Halıları çırptırmamalıyım: kendi süpürmem yetmeli.

b) Arkadaşım Armağan'dan elektrik süpürgesini ödünç alabilirim.

c) Kirli halılı bir evde oturabilirim.

ç) Paramın karşılığını beklemeyi, almayı öğrenebilirim, zamanla alışırım bile belki.

30 Nisan

Alt katımızda oturan kiracıdan şöyle bir mektup aldım:

"Tomris Hanım,

Bugüne kadar kedilerinizin Balkonumda yaptığı zarar listesi aşağıdadır. Artık size bildirme gereği duydum. Bir an bile balkonumu kullanamaz hale geldim.

Kristal sürahi 225,-

Moreno küllük 55,-

Buzlu cam (kapı) 50, -

Sayısız Kocacola şişesi

7 kere kirlenmiş çamaşır ve 7 kerre yeniden yıkanmış.

2 tencere yeni pişmiş etli yemek döküldü vb gibi

Kusura bakmayın amma bıktım artık. Dostluk komşuluk karşılıklı saygı ile olur. Bu zararların manevi yönü ayrı kedi pisliği, kusmuğu ayrı kapaklı çöp tenekesi aldım yine kurtula-madım.

Selamlar"

Not: Komşunun Türkçesini olduğu gibi bırakhm. (T.U.) ı *Mayıs*

İşçi Bayramı. Bahar Bayramı.

Büyükdere bomboştu, yollar ıssız. Yalnız yokuşlardan çağlayarak inen, mazgallara boşalan sel sesi duyuluyor.

Büyükdere, küçük bir Karadeniz kasabasını andırır. Boğaz dendiğinde akla gelmeyen yerlerdendir. Lüks lokantalar Tarab-ya'ya kayalıberi, büsbütün içine kapalı bir topluluk oldu Bü-yükdereliler. Yerlilerin çoğu Ermeni ya da Rum... Sarıyer'e yaklaştıkça Karadenizliler artar, çevre marnlamayacak kadar tutucu kesilir.

İki semti birleştiren Piyasa caddesi, çocukluğumdan beri hiçbir değişikliğe uğramadı. Yaz ikindileri, şimdi de ayrı ayrı gezintiye çıkıyor genç kızlarla delikanlılar. Kızlar birbirlerinin bellerine sarılıyorlar yürürken, oğlanlar birbirlerini parmaklarından kavrıyorlar.

Deniz tıklım tıklım bu yağmurda. Ancak Karadenizlilerin akıl edebileceği çarpıcı sandal renkleri, her şeyi silikleştiren siste bile gözü alıyor. Yumuşak bir turuncu şeridinin altına çılgın bir mor, derken geniş bir yeşil. Denizin kendi renkleri sanki, öylesine uyuşuyor, öylesine uygun. Deniz adamları, takalarla kıçlarına bağladıkları sandalları eş renkte boyamaya büyük özen gösterirler. Ana-kız bir örnek giydirip suyun üstüne salıverirler onları. O uyku veren, tok tıkırtı her yana yayılır: ta-ka, ta-ka.

Sarıyer'de bir çocukluk arkadaşım var: Mehmet. Yenilerde karşılaşhğımızda, tanımamıştık birbirimizi. Ne de olsa durulmuşuz eskiye göre. O yıllar, asiliğimizin tohumlarını attığımız yıllardı. Bilinçsiz, çocukçaydı kafa tutmamız: sandalda konyak içmek gibi. Balıkçı Adnan, futbolcu Rıza, Urcan, Mehmet. Rıza mutlaka iyi bir takıma transfer edilmiştir, Adnan değişmemiştir hiç, Urcan bir gece kulübü açtı.

Dalyan'da ağları topluyorlar. Kediler kıyıda durmuş, balıkçıların berekete nazar değmesin diye attıkları balıkları kapışıyorlar. Eski 1 Mayıslarda bu küçük deniz kulübesinde çay içer, ağların toplanışını gözlerdik. Tek kız bendim aralarında.

Mehmet, aydınları sevmemeyi öğrenmiş; ağzından laf kapmaya, hayatından birşeyler aşırmaya çalıştıklarını seziyor. Kıyıda bir meyhanesi var, döküntü bir yer. Kışın, Beyoğlu'nun ünlü bir gece kulübünde çalışıyormuş, "duruyor"muş kendi deyimiyle. Gözleri, çocuk-gözü ama boynu müthiş kalın. Bir oturuşta bir kilo istavrit yiyor, müşterilere çıkmayan kalkan yakalarıyla birlikte. İki oğlu var; kız istemiyordu ama kızı doğunca bayıldı keyfinden. Karısı da kendi kadar iriyarı ve daha hırcı-gürcüymüş. Sık sık

dövüşüp, ayrılıp barışıyorlar. Böyle alışılmadık aşklar üzüyor kişiyi. "Boşver deli kız," dedi Mehmet, "artık biz onunla kardeş olduk." Baktım, iyice aklaşmış saçları. Asıl üzüntü veren yaşlanmak değil, uslanmak. Bizlere hiç yakışmıyor üstelik.

Ben de hikâye yazdığımı söyledim, saklamadım. Fedailikle bu mesleğin arasında büyük bir ayrım yokmuş. Mehmet'in dediğine göre.

Bolu lokantasına da uğradım. Boğaz'daki son sığmaklardan biridir Bolu. Oraya her gidişimizde, sanki ev sahiplerinin son anda, bize haber veremeden gitmek zorunda kaldıklarını düşünürdük. İçki bol, masa hazırdır hep. Deniz, yıkık yalının içlerine kadar sokulur; dibi patlıcanlar, çürük domatesler, konserve kutuları, atılmış terliklerle doludur. Yüzeyinde, gözalan bir mazot örtüsü yalazlanır durur güneşte. Bahçe; asmalar, sarmaşıklarla kaplıdır.

Yalının yıkılması yasak şimdilik. Sahibinin onarmaya niyeti de yok. Bir süre daha dev bir otel yükselemez orada. Adam, kızları ve damatlarıyla birlikte Ataköy'de oturuyormuş. Düşük bir kira karşılığında garsonlara bırakmış yalının bahçesini. Masalar tahta, sandalyeler kırık,, örtüler kirli.

Sahibiyle yalı arasında en ufak bir ilinti yok; kendisi de *farkında* sanıyorum; biraz ürküyor elindeki bulunmaz oyuncaktan. Acaba hangi aile kime satmış, onun eline nerden geçmiş bu arazi parçası? Nasıl sıkışmış olmalılar ilk sahipleri... Nereden nereye?

Yeni tanışların, birbirlerinden birşeyler gizleyen sevgililerin gizemli buluşma yeri değildir Bolu lokantası. Oturmuş, sessiz dostlukları pekiştirmeye yarar. Duru güneş ışığında, ya da akşamları, renk renk ampullerin ışığı vurunca, daha iyi kavrarsınız nicedir bildiğiniz yüzü.

Eve dönerken hava açtı biraz. Yolda düşündüm: Kenan So-mer acaba geldi mi Ankara'dan? Her 1 Mayısta olduğu gibi bu yıl da Fethi Naci'lerle birlikte Çamlıca tepesine çıkıldı mı?

Yarım, dondurulmuş, kopuk bir yıl yaşıyoruz. En küçük şeyler önem kazanıyor o yüzden. Nasıl istedim! Kenan Somer'i pek tanımam ama gelmesi nasıl gerekliydi! Bari o gelenek sürsün!

Akşam haberlerinde Süleyman Demirel, İsmail Cem konusunda bir demeç verdi: "Biri bir yerden alınmışsa, orada daha önce de biri vardı ve o da o yerden alınmıştı demektir, telaşa gerek yoktur," dedi.

Derken tam gece olurken, Metin-Füsun Altıok uğradılar. Kenan Somer gelememiş ama Çamlıca'ya çıkılmış.

3 *Mayıs*

Yağmur sürüyor. Kışlıkları kaldırdık oysa. Sabah keskin bir ayaz sarıyor ortalığı, öğlede hava biraz açılıyor, ısınıyor.

Turgut'un fizik tedavisi için Ankara'ya gideceğiz. Orası daha derli toplu bir kent. Ben de belki dinlenmiş olurum.

Salı gününe tren bileti alacağım. Ta Salıya kadar yolculuk öncesi telaşı çekeceğim. Bir yere bilet alınca, hemen gitmeliyim ben.

Taksim'e çıktım mı, eski evimizin sokağına girdim mi, bir tuhaf oluyorum. Bıkkmlık-hırs-bağışlama karışımı yoğun bir duyguyu taşımak çok güç geliyor.

O evde altı ay, her an ölümle yüzyüze yaşamıştık. Ortaokuldaydım. Yandaki kaçak yapı yüzünden birden çatlamıştı duvarlar. Oturma odasındaki çatlaktan sokak görünüyordu. Annem, elinde bir kurşun kalem, her gün cetvelle ölçüyordu çatlakların genişliğini. Bir gün önceden bu yana ne kadar açılmış diye. Başka bir eve taşınamıyorduk; kiracıları çıkarmıştık, annem çalışamayacak kadar hastaydı. Bir yaşlı anneanneyle bir zamanlar dedemin yanında çalışmış saralı bir yanaşmaya bakmak zorundaydık. Gelir kaynakları tükenmişti. Kardeşimle ben özel okullara gidiyorduk.

Ufak bir deprem, hepimizin sonu demekti. Çok güç bir altı aydı. Belki şimdiki korkulu gece uyanmalarımı, sık sık deprem oluyor sanmamı, kapalı, sıkışık yerlere dayanamayışımı o günlere borçluyum.

İşleri bitiremedim, sığdıramadım güne. Birara İstanbul'a gelip dönmek zorunda kalacağım.

4 *Mayıs*

TV'deki forumlar gitgide ilginçleşmeye başladı. Yeni bir ukala çocuk tipi zo^la türetilmeye çalışılıyor sanki.

Her forumda en az bir tane var bu çocuklardan. İleri-zekâlı oldukları varsayılan, duyarlıktan yoksun, duyguları kıstırılıp belli yöne akıtılmış ihtiyar-gençler.

Babalarla analar, kendilerinde saptadıkları eksiklikleri çocuklarında gidermeye çalışıyorlar besbelli. Gerçekten de yaşlarına göre belli bir kültür düzeyinin -özellikle ana-babalarınm kültür düzeyinin- çok üstünde bu küçükler. Tek tek konularda başarılı gözlemlerde bulunabildikleri gibi ilerici sayılabilecek genel bir görüşe de varmışlar. Ne var ki sentezci zekâlarını, hep *suçlamayla* bileyliyorlar. Ana-babalarını, okul yönetmeliğini, kurulu düzeni hep bireysel açıdan, kendi mutlulukları açısından suçluyorlar. Yani istedikleri zaman hakkı yenmiş çocuk, istedikleri zaman da büyükleri *büyük* ağzıyla eğiten profesör kimliğine bürünüyorlar.

Yaşlı bir kadın, giyim-kuşam özgürlüğü konusunda şöyle dedi:

— İstedikleri gibi giyinsinler, sakal falan da bıraksınlar gençler, yalnız dünyaya göstermek istedikleri birşeyleri var mı başka?

İşçi bir baba da şöyle ilginç bir soru sormuştu:

— Üç çocuğum var benim. Onlara pabuç almaya kalksam, üçüne birden almak zorundayım. Param belli. Şimdi hepsini yanıma kahp gönüllerine göre pabuç mu seçtireceğim? Olur mu?

Bu sorular uzmanlarca ustalıkla geçiştirildi. Çünkü amaç belli. Röportajlarla, boy boy resimlerle bu tür çocukları desteklemek. Ekonomik nedenleri ikinci sıraya atıp sözde insancıl nedenleri öne almak. Bayat, renksiz hümanizmayı yeniden yürürlüğe sokmak.

18 Mayıs

Ankara-İstanbul yolunda Sumeı'in bir resmini yapmak isterdim. Bolu dağının eteklerindeydik. Arabayı yolun kıyısına çekti, dolaşmaya çıktı. Mor dağ gülleri her yanı tutmuştu. Sis bastırmıştı. Derken gördüm onu: duru mavi bir göğün altından geliyordu. İki elinde iki pabucu, ayaklarında naylon çorap. O korkunç, yoğun trafik yanıbaşından akıp gidiyordu da görmüyordu.

Dönüşte kesin, düz bir açıklama yaptı: meğer ayakkabıları çamura batmış, daha kolay yürüyebilmek için çıkarmış. O kadar.

Akıllı kadın dostlar daha güç bulunuyor. Akıllı kadınların çoğu saldırgan ve kılçıklı nedense. Güzel başlayan, içtenlikle sürdürülen ilişkilerde yaya bırakıveriyorlar sizi. Erkeklerle daha kolay dostluk kurmam bu yüzden sanırım. Kendi adıma söyliyeyim: erkek olduğunu yadsıyan bir erkek arkadaşım olmadı. Geldiğimiz ayrı dünyaların sınırında kısa bir süre için bile olsa ortaklaşa bir dünya kurabildik. O dünyaya kendi özümüzden kathğımız parçaların bir daha değişemeyeceğini bilerek, boyuna zenginleşerek.

Sumeı'le yol boyunca 'Şerefe' şarkısının sözlerini, terk et-me'yi terkedilme'yi konuştuk. Tanju Okan'ın 'yaşamış' sesini.

"îki insan gibi o günlere..." Kim yazmışsa iyi yazmış o şarkının sözlerini. Asıl terkedilenin, terkeden olduğunu anlamıyor ki kimsecikler. Terkeder görünen, neşteri ortak yaraya batırabi-lendir çünkü, bu güç iş ona bırakılmıştır. Yitirdiklerini, yitireceklerini, çekeceği acıları bilse de gerekeni yapmak zorundadır. Daha az'la uzlaşmacı değildir.

Aaları *herkesin onayladığı biçimde* çekme tafrasını terkedi-len'e bırakarak. Ceketini sırtına atıp kulağına bir karanfil takarak. Yola öyle vurarak.

"Sakın ağlamak yok

Keyfimizi hiç bozmadan

Bizi terkedip gidenlere boşver boşver eğlenelim

Eski dostlar gibi o geçmişe..."

— Ama kimse bizi terk etmedi ki, dedi Sumer.

— Hiç yaya bırakılmadın mı yani? Asıl terkedilme o değil mi?

— İyi uyutmuşlar bizi desene.

— Belki de kendimizi beğendiğimiz için üstlendik yakıştırılan suçlamaları.

Boya karmayı becersem o resmi hemen yapardım. Kadınların sanatta neden ilgi çektiğini anlatırdı resim. Bin yıllık yerleşik, kök salmış erkeklerin arasında üç-beş şaşkın kadınız. Yazmayı çizmeyi alışkanlıkla sürdürenler arasında, sanat yoluyla kendilerini ve toplumu anlamaya çalışan üç-beş acemi. "Yeni bir hayatın acemileri" ama.

21 Mayıs

Bu Mayısın yirmi biri, en uzun ve sıcak günlerden biriydi. Ertesi güne de taştı.

İkindiüstü ter içinde Sonsuz *Ölüm'ü* seyrettim. Elimde, bir bahçe duvarından kaçak kopardığım kocaman, katmerli, kokusu dünyayı tutan bir eski zaman gülü vardı. Film boyunca koktu, çok da yaraştı filme.

"Bir daha Bolivya'ya gideceksek, n'olur gerçekten Bolivya olsun orası," diyor Butch Cassidy.

Çarpışarak ölmek kadar açıklayıcı bir eylem düşünemiyorum. *Ölüm* Noktası'nı da bu yüzden sevmiştim ya. Bir de Spen-cer Tracy'nin Dağ'ını. Üçü arasındaki ortak yanları yakalamaya çalıştım.

Galiba beni asıl çeken, üçünde de ortak olan "soyutlama yöntemi". Başta somut bir engelden yola çıkılıyor. Aşılması gereken bir engel: Dağ, Hız ya da Kiralık Polisler. Gelgelelim yaşandıkça soyutlanıyor, garip bir nitelik kazanıyor engel (burada soyutlama'yı, insan zekâsının son aşaması olarak gördüğümü belirtmeliyim. Absürd'ü, bulanık'ı, karışık'ı hep 'soyut' sözcüğüyle karşılıyoruz, sanatın ancak önce genelleyebilme sonra da soyutlayabilme işlemleriyle evrensellik kazanacağını unutarak) ve karşısına çıktığı kişinin yaşama nedeni, yaşadığını kavratan nesne'si oluyor.

Öliim Noktası'ndaki eski otomobil yarışçısının tek suçu, arabayı hızlı sürmektir. Ama kısa zamanda bu adi suç, toplumsal bir olay niteliği kazanır. Başka başka kişilerin başka başka en-gel'lerini simgeler hale gelir. Kimileri desteklerken, kimileri düpedüz düşman kesilir sürücüye. Filmde kullanılan sözcüklerle, "Onun nerede duracağı önemli değil artık, kimlerin onu durdurabileceği önemli"dir. Kendi öz engelini yitirmeye başladığını anlayan yarışçı da, önüne çıkan somut duvarı hızla aşarak öte yana geçer.

Erişilmez Dağ'ın doruğuna çıkabilen Spencer Tracy, amacının çarpıtılmaması için onca sevdiği kardeşini bile gözden çıkarmaz mı? Dağ'ı bir daha, *kendince* kazanmak için doruktan inmez mi?

Sonsuz Öliinı'de gülerek ölenler vardı. İki ünlü haydut. Üstelik "bankalar tam kıvamındayken..." İzlerini süren kiralık jandarmaların çabasına bir türlü akıl erdiremiyorlardı. İspanyolca bilmedikleri için, bankaları sözlüğe bakarak soyabiliyorlardı. Kidd, yüzme de bilmiyordu üstelik. Tanımıyorlardı pek birbirlerini. Yalnız eşittiler, onu biliyorlardı. İkisi de ikinci kişiydi. Filmin başkişisi "engel"di çünkü.

"Yağmur damlaları boyuna düşüyor başıma" şarkısı, en az benim gül kadar yakışmıştı filme.

22 Mayıs

Sabah S'te kalkıp evi topladım, birikmiş bulaşıkları yıkadım.

Küçük Turgut'la Ankara'ya dönüyoruz. Serin, erken sabah havasında başım dönüyordu daha.

Otobüste yanıma bir teyze düştü. İlk gidişiymiş Ankara'ya. Damadının bir işini kovalayacakmış. Genel Kurmay'da. Nasıl başarabileceğini anlayamadım; tansiyonu epey yüksek, azıcık bunamış.

O konuşurken, bir başka teyze karıştı söze. O da Genel Kurmay'a gidiyormuş oğlunu yoklamaya. Onun da Ankara'ya ilk gelişiymiş. (Böyle rastlantılar ancak otobüslerde olur!) Birbirlerine telefon numaralarını verdiler: bir pürüz çıkarsa yardımcı olabilmek amacıyla!

Yemek molasında bir genç gelip bizim masaya oturdu. On-ca kişi içinde beni seçeceğini biliyordum; bu yüzden de gerekli hazırlıkları yapmış, yani gözlüğümü takmış, elime İngilizce bir kitap almış ve en ciddi yüzümü takınmıştım ama para etmedi.

Geldi, oturdu. Bu sefer de utandım, ablalık edip bir fırında sütlaç ısmarladım ona, o da yetmedi, utanmasın diye bir krem karamel de kendime söyledim. İlk gelen tatlıyı yedi.

Beş yıldır Almanya'da işçi olarak çalışıyormuş. On yedi yaşında. Aslında Orduluymuş. Almancayla karışık Lazca konuşuyor. Tabağı, garsonun masaya gelişigüzel bıraktığı yerde kaldı. Önüne çekmeye cesaret edemedi bir türlü.

Ağabeyini beş yıldır görmemiş. Bir Alman kızından çocuğu olmuş ağabeyinin, çok da güzel bir bebekmiş. Ağabeyi kalkıp Türkiye'ye gelince Alman kızı da bir Almanla evlenmiş. Çocuk onların yanındaymış şimdi. Yalnız konuşamıyormuş. Bakalım ağabeyi bunlara ne diyecek? Bana sordu.

Oysa Zeynep ablası hiç öyle değilmiş. Zeynep ablasını benim tanıdığımdan hiç kuşkusu yoktu.

Ayrılırken yanaklarından öptüm. Ankara'ya vardığımızda, akşamdı. Ağabeyini istediği gibi bulabilse keşke, diye umdum.

29 Mayıs

Günlerimi yazmayı aksatmışım. Son iki günü, sonradan, yani anımsayarak yazmak zorunda kaldım. Yazının içtenliği yitiverdi birden. Anlık coşkunlukları, izlenimleri bir daha yaşamaya çalışmak yersiz kaçıyor. Bazan da kendinizi yaşamaya kaptırıp bir yana atıyorsunuz defteri mefteri. Bir ara yol olmalı mutlaka, mutlu bir yol.

Bu arada, sonradan gözden geçirdiğim günler arasında belirgin bir izlenimin ortak olduğunu ayırdettim: Ankara'da insanlar gerçekten çok yalnız. Az görüşüp konuşuyorlar. Tek başlarına kalkıp biryerlere gitmiyorlar. Oysa Dikmen kırına bakan Dört Mevsim gibi bulunmaz dinlenme yerleri var Ankara'da. Eski, çok katlı bir Ankara evi nerdeyse olduğu gibi korunmuş,

tarzından döşenişe kadar. Durgun havalarda tek başınıza tara-çada oturabilirsiniz, önünüzde uzayıp giden Dikmen'i, aşağılarda dost ışıklarıyla duran kenti gözleyebilirsiniz. Öğle vakti keyifli bir yemek yiyebilirsiniz. Akşamları "program" var; adımınızı bile atamazsınız yani.

Ankara'da lokanta adları hep İstanbul'u çağrıştırır nedense, denizle ilgilidir: Körfez, İskele, Rıhtım, Liman, Karadeniz, Yakamoz vb.

Lokantaları ve fırınları genellikle Karadenizlilerin işlettiği bir gerçek. Garsonlar da Karadenizli çoğunluk. Hemşeri dayanışması. Bir de şöyle bir açıklama düşünülebilir: bu yeni lokantaların büyük bölümü, Piknik'ten ayrılan garsonlarca açılmış.

Piknik, yine başta. Sanıyorum insanlar uzun süre birara-da olmamak için, bağımsız kalıp şöyle bir merhabalaşmak için seçiyorlar Piknik'i. Bir yerden gelip bir yere giderken. O arada.

Körfez'e zaman ayıranlar azınlıkta. Orada İstanbul'un esintisini, gece kokusunu duyabiliyorsunuz, ağaçların yeşilleriyle sokaktan gizlenip gecenin tadını çıkarabiliyorsunuz.

Ne yazık ki her yer, besili Anadolu esnafıyla, lokantaları, bulvar kahvelerini 1-ıep aracılık işlerini ustalıkla yürütebilmek, birilerine yemek ısmarlamak için gelen yadırgı adamlarla dolu. İstanbul'da herhangi bir köşe meyhanesinde bile daha çok kadın yüzü görebilirsiniz.

Bu akşam Cemil Eren'in evindeyiz. Vüs'at Beneı'ler de gelecek. Çok sevdim Vüs'at'i, şakacı, zeki, üstelik kültür kaçağı (havagazı kaçağı anlamında) yok. Öykülerinden sevdiğiniz birini, tanıyınca da sevmek şaşırtıcı, güzel bir deney oluyor.

Cemil, o güzel, o çok odalı evde gelini ve iki yetişkin çocuğuyla yalnız oturuyor. Turgut Uyaı'ın okuldan arkadaşıdır aslında, yani daha çok onun arkadaşı ama ben öylesine çekelemi-şim ki şimdi tam ortamızda duruyor.

Turgut'la birlikte olabilmek için Ankara'ya ilk gittiğimde, 1966 sonlarında yani, Cemil'in atölyesinde kalmıştık. Sabah erken kalkıp Turgut'u işe uğurlar, ortalığa çekidüzen vermeye çalışırdım Cemil gelmeden önce.

Sabah ayazında çıkıp alışveriş yapardım. Ne bakkalı doğru dürüst tanırdım, ne kasabı. Döndüğümde Cemil gelmiş olurdu. Seramik fırını hazırlanana kadar çay içer, şurdan burdan konuşurduk. Ben odama çekilir, öykü falan yazardım, o resim çalışırdı.

Adı çapkına çıkmıştı o sıralar. Aslında yalnızdı çok, üstelik her şeyi ciddiye alan bir insandı. Evlenmeyi, daha çok düzene girmek için istiyordu. Çok evcildi.

Ankara'ya ilk gittiğim sabah, Cemil'le tanıştırılacak vaktimiz olmamıştı. O gecikmişti biraz, Turgut da gitmişti. Kapıyı açtığımda:

— Merhaba Cemil, dedim.

Utancım uçtu birden.

— Merhaba Tomris, dedi gülerek. Hoşgeldin. Kapıcıdan ekmek aldın mı?

Çay bile hazır.

Bu akşam, zili çaldığımda bunları düşünüyordum. Hemen sarıldık birbirimize.

— Merhaba şekerim, dedi. Ne haber? Yahu nasıl özledim, bilemezsin.

— Ben de, dedim. Evlenmedin ya.

— Kalkışırsam kollarımı bağlayın, dedi.

ı *Haziran*

Gerçek bir ay başlangıcı. Yazın geldiği ortada. Hava sıcak ama boğucu değil. Bozkır, yazın geldiğinin farkında. Ankara'da yaz başlangıcı böyle mattır; kaldınmlardan, topraktan fışkırmaz sıcak. Yayılır, havada durur, renkleri parlaklaştınr. Güneş, uzun süre yerine çakılı kalır.

Selçuk Baran'ın Baraj'daki evine çağrılıydık. Kocası Ayhan Baran'm elinden çıkma bir ev. Bir kadının arayabileceği bütün incelikler düşünülmüş. Bulaşığı, yemek yapmayı kolaylaştıracak yığınla ayrıntı.

Geniş bir çayır var evin önünde. İğdelerin, ezik papatyaların kokusu çayın ve evi tutuyor. Bir-iki gelincik bile serpilmiş en kırmızısından.

Küçük tahta bir köprüyü aşıp toprak yola varıyorsunuz.

Dere kıyısında salata, marul yetiştiriyorlar. Noel ağaçlarını andıran kocaman, yeşil şeyler. Bir kulübede de tavşanlar var.

Selçuk'la attık kendimizi çayıra. Küçük Turgut papatya topluyor babasına, votkaya koyabilmek için yabani nane arıyor. Küçücük bir alanda ne çok, ne çeşitli otlar, dikenler, daha bilmem neler var! Birbirlerinden birbirlerini besliyorlar.

İneklerin, kuzuların sesi, çok uzaktan geliyor oysa burnumuzun dibindeler.

Yemeğimizi yarı karanlıkta yedik, bulaşığı karanlıkta yıkadık, çöpü karanlıkta dereye döktük. Zaten en ufak bir ışık olsa, korkacaktık. Selçuk, coğrafya kitaplarının deyimiyle, "rejimi düzenli" bir ırmaktır. Ama Anadolu'da olduğundan, taşmaya hazırdır hep. İstemese de.

Topladığımız iğdeleri geniş çanaklara yerleştirdik. Bütün gece ev iğde koktu.

6 Haziran

Ankara'da son günümüz. Kuşetliyle dönüyoruz akşam. Tanımadığım bir sürü insanla bir vagonda bütün bir gece geçirmek düşüncesi dünden beri nasıl tedirgin ediyor beni. Ankara'daki dostlarımdan ayrılacağımın üzüntüsü de caba.

Belki, diyorum, daha düzenli çalışabilirim evde; içime su serpiliyor o zaman. Bu yoğun konuşmalar, çağrılar, uzayan akşamlar biraz da aylak etti beni. İşleri boşladım.

Dün, Adalet Ağaoğlu ile buluşacaktık. Ben kapıdan çıkarken, Bilge Karasu geliyordu. Çankaya'da bir kahvede Adalet'in Sait Faik ödülünü kutladık. Ilık bir sağanak bastırdı. Güzel bir akşam indi. Buralardan ayrılacağımın

hüznü çöktü içime. Çünkü düzen kaygısı yetmiyor, düzensizlik tutkusundan kurtulamıyorum ki. İkisi elele, başat gidiyor.

Kuşetli-arkadaşlarımız, Nâzım davası sırasında Harbi-ye'den atılmış bir subayla tatlı, babacan, çocuksever bir memurdu. Gecenin bir saatinde biri geldi; biz uyanmadan çıkmış gitmiş. Korkulanın boş çıktı kısacası. Çocuğuma sarılmış yatarken loş ışıklar, yolcuların konuşmaları, iyi bile geldi. Suyun içinde sallanır gibi geçirdim geceyi. Dışarda istasyonların sesleri, yol kıyısındaki evlerin ışıkları, sabaha doğru görünüp görünüp kaybolan deniz parçaları, bahçeler; çarşafların temizliği, serinliği... Kimi zaman küçük ayrıntılar birleşip yeni bir tat oluşturuyorlar, daha önce bilmediğiniz bir tat. Mutluluk dedikleri bu kadar mı acaba? Bu kadarsa da yeter, yalnız sınırları bilinmeli.

Boğaz Köprüsü, arabayla geçerken, güzelliğiyle çarptı. Bir düş bağlantısı gibi incecik, kırılgan. Gereksizliği, lüksü, uğruna verilen savaş bile unutulabiliyor.

Biraz daha 'az güzel' olsaydı, böylesine kin duymazdım!

8 Haziran

Günaydın Geceyarısı bitti. 'Okurlarm-yazarları' ile 'Yazarla-rın-yazarları' üstüne nicedir düşünmüştüm. Bu kesin bir ayrım değil tabii. Okurların yakın bulduğu yazarları, best-seller'ları, yazarların da sevdiği oluyor kimi zaman, yalnız bir de yazarlara *birşeyler* kazandıran kitaplar var ki okura pek seslenmiyor demek istiyorum. Rhys'ın kitabı bunlardan. Adının hep sessiz harflerden oluşması ne kadar açıklayıcı... *"Yaşantımın bu kadar basit ve tekdüze görüntüsüne karşılık beni seven kahvelerle sevmeyenler, dost sokaklarla dost olmayanlar, içinde mutlu olduğum odalarla mutlu olmadıklarım, güzel göründüğüm aynalarla güzel görünmediklerim, bana şans getiren elbiselerle getirmeyenler arasında* (aslında olacak herhalde) *karmaşık bir meseledir."* Fazla önemli sayılamayacak, tutulmayacak, tutumu benimsenmeyecek bir yazar Rhys. Tam bir nihilist. Ama içtenliği romanın her sayfasında elle tutulacak kadar belirgin. Bir gün bir yazara, bir şaire ufak bir anıştırma yoluyla müthiş çağrışımlar, geniş kapsamlı gözlemler getirebilir ancak. Yazarlarda yaşayarak, gittikçe okura açılır; kendi erir, siner, unutulur ama kıpırdattığı şey sürer.

"Okur-yazarı" Simmel'den birşeyler- öğrenmeye çalıştım. Hailey, Robbins gibi yazarları "tramplen yazar" diye niteliyordum bir zaman. Okur, onlara alışhkça, birtakım yazma yöntemlerine -ilk bakışta güç gelebilecek imgelere, çağrışım sıçramalarına- alışabilir ve sonunda onları aşarak sahici yazılara yönelir sanıyordum. Galiba yanılmışım. Tıkayıcı, yetindirici yazarlar bunlar. Durduran, köstekleyen.

11 *Haziran*

Kontratlar umutsuzluk getiriyor bana. Sözleşmenin her türlüsü demek daha doğru.

Bugün ev sahibemiz geldi; kontratı yeniledik. Bir yıl daha bu evdeyim demek. Aslında evi seviyorum. Yaz akşamları balkonda ateş yakabiliyorum, çiçek yetiştirebiliyorum; sonra su- elektrik sorunu yok, işleyen bir ev. İstediğim saatte yıkanabiliyorum. Mutfakla çalışma odası, geniş bir bahçeye açılıyor, yol ıssız, gürültüsüz, ufuk açık, geniş. Eve bir diyeceğim yok.

Dün çocuğun doğum günüydü, oldukça sevinçliydim. Bugün büyük düşüş gösterdim. Biraz da kontrattan ötürü, biliyorum. Sanki buraya kıstırıldım, çıkamam.

Öğrenci evliliklerini anımsadım: Eşya azdır, usul usul eklenir. Parasızlık, yaratıcılıkla örtülür; *yapılır* eşyalar. Tuğlaları yığarak kitaplık yapma, sıradan bir lambaya güzel bir kâğıt başlık oturtma çabaları bu tür evliliklerden kalma alışkanlıklardır. Bir bebek, bir seramik tabla, vazgeçilmez bir boncuk, bir toprak çanak, değişik tınılarıyla çanlar, gazetelerle dergilerin konulabileceği heybeler. Bu arada yabancı, sevilen bir bedeni yakından tanımanın verdiği o büyük heyecan.

Sonra ev, doluyor ister istemez, genişliyor. Standart şeyler giriyor yaşamaya. Düzenin gereği bu. Kimileri, daha da ileri gidiyor, şark köşeleri falan düzenliyorlar heybeler, siniler ve nargilelerle. Güzel, onurlu bir nesneyi en çirkin hale getirme sanatının başarılı örnekleri.

Düzeni korumada, düzenlilikte üstüme yoktur biliyorum. Ne yazık ki bozmada da yoktur.

Ağrıya dayanamayıp dişçiye gittim. Birşey yokmuş, asabiymiş. Asabi diş ağrısı da oluyormuş demek.

20 Haziran

Zagor, dünyanın en suratsız, en çirkin, en huysuz, en çığırtkan kedisidir. Bacakları uzun ve ahşaphr; kulakları, tilki kulağına benzer, kamçı kuyruktur. Tüyleriyse, kıl fırçaları andırır. Üstünde eşine rastlanmayacak çirkinlikte bir desen vardır: ak üstüne boz lekeler ama en kötüsünden ve en yanlış yerlerde. Kendi kendine homurdanır, yemek verilmedi mi konuşur durur, ayağınızı ısırır. 'Dikkat: uzun kedi!'

Bizim eve zorla girdiğinde de ihtiyardı sanırım. Adını mahallenin çocukları takmış; kendisi de istedi mi, işine yaradı mı, tanıyor adını. Gelişleri, Kırlent'le aynı günlere rastlar.

Kırlent; Marilyn Monroe, Süslü Şefika, Jane Avril karışımı bir dişidir. Bütün gün yalanma ve işve üstüne. Alacalı rengi, kısacık bacaklarında düşük bir jartiyeri andıran siyah lekeleriyle, süet burnu, ıslak diliyle gözalıcı güzellikte. Üstelik halk-tipi: bodur, geniş kalçalı, zekâsı kıt. Dünya yarahlırken artan kedi tüylerinden örülme bir kırlent, bir köşe yashğı; bütün kedilerden yapılma bir yumuşaklık. O kadar güzel ki, kimse çok sevemiyor, sevdiğini açıkça söyleyemiyor. Kırlent, sebze sevseydi, börülce severdi; yazar olsaydı, Colette olurdu.

Oysa Zagor, ancak Kont Mazoch olabilir. Yemeklerden de yalnızca sığır kemiği çorbasını andırıyor. Köpüğü boyuna alınması gereken iri bir sığır kemiğini. Zagor'un hoşnut olduğu görülmüş şey değildir. Okşanmak istiyorsa, okşamak zorundası-nızdır, o kadar. Ama korkunç zekâsıyla vazgeçilmez bir beladır. Hamalın taşıdığı koltukları izleyip yeni evimizi bulan tek kedi odur. Gittiğimizde, kapıda bekliyordu.

Bugün, bin yıllık sokak kedisi Zagor, veterinere götürüldü.

Pan-Amerikan uçaklarının uçan kediler için hazırlattığı şirin bir karton kutuda, özel arabayla. Hey Zagor, bin yaşa sen e mi?

Veterinerde bir Afgan tazısı, bir ispanyel, bir danua, bir de Ankara kedisi vardı. Özel gezdiricilerinin gözetiminde, iğneye, aşıya, pansumana gelmişler.

Zagor'un uzun süre sıkıntıya gelemeyeceğini bildiğim için karton evin kapağını açtım. Büyük bir küçümsemeyle süzdü o cins hayvanları. Hele köpekleri!

"Maşallah ne güzel, ne sevimli hayvan," dedi veteriner elli liralık reçeteyi yazarken.

"Şaka etmeyin doktor," dedim, 'bu mu sevimli?"

Buradan Kafe Bulvar'a gidip birer martini çekeceğiz. Za-gor, arabada bekler bizi. İlâçlarını da alırız. O bekler. Arabayı hiç yadırgamadı; zaten dünyaya bakmak en büyük işi.

Eve döndüğümüzde, kutudan çıkmayarak ayrıcalığını belirtti öbür kedilere. Ne olsa veteriner görmüş, arabaya binmiş, reçeteli bir hayvan! "Mozart hatırlatınca da Beethoven ezber". Kimseyi kutusuna yaklaştırmadı.

Resimli roman kahramanı 'İlâhî Zagor' değil bu, düpedüz ilahi Zagor!

21 Haziran

İç Savaş'a mı gidiyoruz, iç savaşın içinde miyiz? Bugün Gerede saldırısı. 13 Mayıs'ta Demirel'e tokatlı suikast. Ezberlediğimiz kötü senaryoları seyretmek zorunda kaldığımız için onurumuz kırılıyor biliyorum ama kırılmalı da.

Tam bu arada Amerikan Kolejleri Mezunları Derneği'nden bir çağrı aldım:

"Kolejli Arkadaş,

Temmuz mehtabında Arnavutköy 'campus'unda buluşmak istemez misiniz? İşte Mezunlar Derneğiniz sizler için bir (Yaz Gecesi Rüyası) tertipledi."

I

i

Kıyafet serbestmiş. Zengin menü, bol viski ve Tiffany Dis-cotheque varmış. Geçen sefer de resital eşliğinde moda defilesine çağrı yollamışlardı. Alay mı ediyorlar benimle? Kiminle?

1 Temmuz

Muhammed Ali Clay, Joe Bughner'i yendi. Yüzyıllardır sömürülen siyah atalarının, aralarına katıldığı ezilen Müslüman kardeşlerinin bir sözcüsü Clay. Gökleri tutan 'Ali! Ali!' naraları, adına düzülen hüzünlü balad bunu kesinlikle gösteriyor. Sanıyorum maçını Zambiya'da yapmak istemesinin asıl nedeni -vergi kaçırabilmenin yanısıra- yengiyi halkıyla birlikte tatmak.

Maç boyunca Clay savaş dansı yaptı. Keyifle parmaklarının ucunda sıçradı, zıpladı. Yüzü açıktı hep, gard almadı. Dansı arasıra ağır tempolu bir bossa nova'ya dönüştüğünde, bir büyü tekdüzeliğine vardığında da, öfkeyle savurdu yumruğunu.

Boksörden çok gecikmiş bir Apollon'u andıran Bughner, bildiği kuralların hiç mi hiç işlememesi, başvurduğu yöntemlerin bu kaygan hedef karşısında boşa gitmesi yüzünden yenildi zaten. Adımlarının hızını Clay'e uydurmaya çalışmayı akıl ettiğinde, maç bitmişti.

Bugünlerde İdi Amin, Uganda'da egemenliğini sürdürüyor. Afrika Birliği'nin başkanı üstelik. Ülkesinde kendisine 'köy kabadayısı' sıfatını yakıştıran bir İngiliz profesörü ve onunla birlikte bütün İngiliz kraliyet ailesini parmağının ucunda aynı yöntemle oynattı İdi Amin. Hakkında şunları biliyorduk: İngiltere kraliçesine mektup yazıp asi İrlanda ordusunun hakkından gelmek için izin istemişti. Dört yaşındaki oğlunu Uganda delegesi olarak yabancı bir ülkeye götürmüştü (gazetelerdeki hatıra fotoğrafında çocukcağızın üstünde Beşiktaş pazarından ucuza düşürülmüş enine çizgili bir fanilayla uzunca bir don vardı). İdi Amin'in kanlan şurada burada ölü bulunuyordu; kendisi çok şaşıyordu bu işe(!) Dışişleri Bakanlığına atadığı Elizabeth Bagaya'yı havaalanı tuvaletinde bir beyazla

zina yaptığı gerekçesiyle sepetlemişti. Bütün Türkleri özel konuğu olarak Uganda'ya çağırıyordu.

Amerikalı uzmanlar, Clay'in geri zekâlı olduğu konusunda birleşiyorlar. Avrupa basını, İdi Amin'i bir manyak, bir cani olarak niteliyor. Önemli olan, geri zekâlı olsun ya da olmasınlar, eylemci bir zekâda birleşmeleri. Avrupa kapitalizmi; artık kekeleyen zekâsı, hiçbir yerde geçerli olamayan diplomatik inceliği, kapalı siyaseti ile hızla çukura yuvarlanıyor. Onun yerini şimdilik ilkel, bilinçsiz, hoyrat ama bu haliyle bile etkin bir zekâ alıyor; Batı uygarlığının gülüp geçtiği, yine de isteklerini geri çeviremediği bir zekâ.

13 Temmuz

Pazar sabahları, hele hava güneşliyse, anlatılmaz bir dinginlikle başlar. Özellikle kentin kargaşasından uzak kırlık bölgelerde. Sokaklar sessizdir, gündelik gürültüler geç saatlere kadar erişmez. Neden sonra, öğleye doğru, Pazar'ın o büyük kıs-tırılmışlık duygusu bastırır, çevremizdeki ılık koza yavaş yavaş dar gelmeye başlar. Üstelik dışardan çığırtkan bir kalabalık, kapımıza yüklenmektedir sanki.

Bu yüzden Pazarları, gazetelerin sürümü artar; her eve, ekler, mizah dergileri alınır fazladan. Her çaba, o ilk tekbaşınalığı uzatabilmek içindir.

Son yıllarda pornografi salgını, Pazar sabahını bile etkiledi. Gazetelerdeki fotoğraflarda kilolarla kadın eti göze çarpıyor, abartılmış memeler, kalçalar. Yüzlerine çorap geçirilmiş gibi, anlamsız bakışlarla öylece duran striptizci kadınlar; gerilmiş ağızlarında, kendilerine bakan erkeklerde görmek istedikleri açlık, doyumsuzluk.

Kitap ilanlarında: Posterli Seks Geceleri, Seks Hayatınız İçin Gerekli Bilgiler, Yalnız Erkeklere Öğütler, Seks Takvimi ve en çok satan romanlardan kışkırtıcı alıntılar. ..

İlk bakışta anlaşılamayan birtakım ilanlar: "Zengin bir bay, iş yolculuğunda kendisine eşlik etmek üzere bir bayan arkadaş arıyor."

"Yalnız baylara gece kalabilecek bayan hizmetçi" (Bir telefon numarası)

Üç-dört araba alım-satımı ilanından sonra:

"50-500 lira yevmiyeyle baylar, bayanlar aranıyor. İş evlere gönderilir. Pazarları açığız." (Deminki telefon numarası)

Pornografinin her türlüsü elbette etkileyecek metropolleri. Bundan kaçınmak olanakdışı. Peki duyduğum tiksinti nedir?

Doktorasını Türk folkloru üstüne yapan Amerikalı bir müzik öğretmenim vardı, şimdi adı Sinan. 'Türkiye'de bir Türkiyeli gibi dolaşabilmek için' müslüman oldu. Her konunun tartışılabileceği bulunmaz dostlardandır. "Pornografi, imkânsızın başladığı yerde başlar," demişti bir keresinde. O sıralar, "Daha iyi ya," diye düşünmüştüm, "demek bedenin bütün olanaklarını araştırma, onu aşma kaygısı geliştiriyor bu tutkuyu."

("İki yürek arasında en kısa yol, uzatılmış bir kılıçtır," diyen koca Sade, zindana atıldığında, "Asıl şimdi korkun benden, çünkü beni artık düşlerimle başbaşa bırakıyorsunuz!" diye haykırmamış mıydı?]

Oysa günümüzün pornografi salgınında belirgin özellik, bedenin doğal, ilk elde kullanılan diriminin bile bilincine varılmaması. Ortalama tutkularla, ortalama açlıkların yalnızca abartılması, *çarpıtılması*. Sonsuz bir deney ve düş dünyası yerine jöle ruayyalerle padişah macunlarının aldatmaca, gülünç dünyasını koymak.

15 Temmuz

"Artık mekan büyük, derin ve kalıcıdır. Ayaklarınız yeryüzüne basıyor. Bu kalıcı topraklarda yürüyeceğiz. Biz sırrı aramıyoruz, sır biziz. (...) Artık eskimiş ve bilinen sözlere dayanmayan yepyeni bir bina yükseliyor, şiirimin en gizli öğelerinden yeni bir kıta oluşuyor. Bu yeryüzünün toplumları, sır dolu kıyıları, yatıştırdığım köpükleri, gezip dolaştığım büyüklüğü ile hüzünlü, yalnız ve içine kapanık yıllar yaşamıştım..."

"Yaşadığımı İtiraf Ediyorum," diyor Neruda duru, tok bir sesle. Yaşama ehliyeti taşıyan birinin sessiz güveniyle. Yaşamanın dünya karşısında her zaman bir suçlanma nedeni olacağını bilerek, meydan okuyarak.

Yalnız kendi için önem taşıyan ayrınhları, olayları, ulusunun özgürlük savaşı öyküsüne katmaya çekinmeden. Neleri mi anlatıyor? Başta kırımı, savaşı, kanı, haksızlığı, yıldırma yöntemlerini. Ama bu arada trenleri bedava sanan bir köylüyü, kendisinin şişten kurtardığı bir kuzuyu, ölürken şarkı söylemeyen kuğusunu, kimsenin tanımadığı önemli şair Hernandez'i, sevdiği kadınları, şair dostlarını, ailesini, Şili ormanını, dikenli bozkırı, oralı bitkileri, oralı işçileri, kökleri, denizlerin kabuklarını, gittiği dört bucakta türkülerine kulak veren emekçileri... Okudukça anlıyorum, onun şiirlerini ele alınıp çevrildikçe ya da bellekten bir daha geçirdikçe bunca çok renkli ve ışıltılı kılan, Şilili madenlerdir.

Şair olmaktan korkmuyor Neruda, kendini 'şair' diye anmaktan da, şairane yazmaktan da. Kimi hainleri, kimi polisleri sevimli bulduğunu da gizlemiyor. Yeryüzünün bu büyük övgü-cüsünü okurken, gözlerim doluyor. Dünyadaki her canlı öğeye duyulan bu yoğun ilgi... Ekvatora fırlatılmış bir taş gibi boyuna, her yana doğru halkalanarak açılmak... ormanları, denizleri, tundraları yaşayarak tanımak, içinden geçmek, üstünden aşmak. Bir de Jack London verir bu coşkuyu, bir anda her yerde varolduğu sanısını; denizcilik, kolacılık, konsolosluk, altın ara-yıalığı, demiryolu işçiliği...

Nicedir, sahici bir gündökümü yapabilmek için nelerin gerekli olduğunu düşünüyorum. Yola çıktığımda, elimde tek gösterge vardı; kendime "o" diyemeyeceğim. O zaman "ben" üstüne düşündüm. "Ben" dediğim, bir tarih döneminde, bir ulusun sokaklarını, kırlarını aşındıran kişidir. Gündökümü yapanın önemli, değer yargıları herkesçe bilinen biri olması o yüzden gerekli değil, çünkü ancak yazar önemli bir cesetse başvurulabilir bu ölçülere. Bizim konumuz yaşamak; yaşama ehliyetini de kendimize ancak biz verebiliriz.

Ben'i açıklamada, günah çıkarma ve özeleştirinin katkısı da var. Özürlerin pürüzlü giysisini çıkarıp atmak, önceleri daha sahici sandırabilir anlatılanları. Ama bu konuda da aşırılığa ka-çılabiliyor. Yazar, "Bu hataları ancak ben işleyebilirdim, ancak ben açıklayabilirdim," gibisinden bir tutuma girip okur karşısında öncelik almaya kalkışabiliyor.

Kişiselliğin her türlü abartılışı, ben'i okurla kurduğu bağda dengeden düşürebiliyor. Öyleyse, birşeyleri kaçırmak mı gerekli büyük dengeyi kurma adına? Sözgelimi benim içki içmem, öğleye kadar bezgin, bıkkın,

avare oluşum, tanışıklığımızın şu anında okur için ne anlama gelebilir? Ama işimde ustalaşırsam -biliyorum- okurun paylaşmadan edemeyeceği bir özelliğim, bir dostluk gizi olup çıkabilir.

Okur, karşıdadır evet. Kadınlı erkekli bir topluluk olur, sorguya çeker. Bir tek bedende birleşir, günaha çağırır.

Gene de bir kurgu işi yazmanın her türlüsü. Sahici bir gündökümü için önce sahici bir yaşama, sonra -şimdi ancak içtenlik diye adlandırabileceğim- bir yalınlık gerekli.

Neruda'dan ayrıldığımda, geceyarısmı çoktan geçmişti. Birazdan otobüsler, bu kentin, adlarını okudukça şaşırdığım, bence bilinmedik semtlerine doğru yol alacaklardı.

Mansfield bir hikâyesinin sonunda, "Bu gece sizinle flört etmek ne güzel olurdu Bay Çehov," demiş.

Ya seninle dertleşmek sevgili Ricardo Neftali Reyes?

16 Temmuz

Bandırma vapuru anlatılmakla bitmez. Sınıf ayrımının bunca belirgin olduğu bir 'mekân' daha yoktur.

Kimileri barda viski içiyorlar. Viski bol, cin-tonik, altınbaş da ama su bulunmuyor; kokakola gibi içeceklerse ancak yarım saat dayanıyor. İnsan-denizini yarmaya çalışan analarla babalar, ağlayan çocuklarına iki incecik dilim ekmek bulabilmek için kıyasıya kavga ediyorlar.

Bandırma'ya giden araba vapurları/haftada üç kere kalkıyor Sirkeci'den. Demek haftada üç kere bu dayanılmaz keşmekeş sürüp gidiyor. Memurlar, alı al moru mor, koşuşturup duruyorlar. Numaralı yerler birkaç ay önceden satılıyormuş. Hoş, numaralı olsa ne olacak, kimsenin kalçasına değmeden dirseğinizi uzatamadıktan sonra!

Bir kadın, ölümcül kalabalığın sıkış tepiş yığıldığı merdivende, bacaklarına bir yastık atmış, bebesini pışpışlıyor, sallıyordu. Erdek'e giden güneş yağmacısı Kuzey Avrupalı turistler, üst yanları nerdeyse çırılçıplak, güvertede üstüste güneşleniyorlar. Şımarık, gürültücü, kof bir kalabalık, daha doğrusu, eskilerin deyimiyle bir 'güruh'. Şimdi bu insanlar, Erdek'te yok fiyatına yiyip içecekler, balıkları, o güzelim pırıl pırıl denizi ve gözalıa kumu sömürüp karşılığında sırıma dizilmiş iki boncuk gerdanlık, bir ponzataşı, iki yemeni, beş deniz kabuğu alıp ülkelerine dönecekler. Bunun adı da 'turizm' olacak. Ve vapurun bir köşesinde üvey evlat gibi oturan, İstanbul'da kimbilir hangi kandaşlarını yoklamak zorunda kaldıkları için büyük para sıkıntısını göğüslemeye çalışan asılları Bandırmalı aileyi küçümser gözlerle süzecekler.

Gencecik bir baba -önceden İstanbul görmüş yirmi yaşında bir baba- ile sanıyorum yakın akrabası olan gencecik kansı, iki de çocuk. Küçüğü, yaşına varmamış. Ağlıyor acı acı; sıcaktan bunaldı. Baba, besbelli, bebeğin ağlamasından karısını sorumlu tutuyor, zaten onun hiçbir şeyi doğru dürüst yapamadığını, bir çocuğu bile susturamadığını, hiç hiç hiçbir şey bilmediğini öfkeyle düşünüyor. Yüzünden belli. Keşke anası da yanlarında olsaydı! Elegüne rezil olmazlardı böyle. Gelin tedirgin, telaşlı. Başına örttüğü renkli, parlak, İstanbul işi başörtüyü çıkarıp memesinin üstüne

koydu, çocuğu emziriyor. Bir çıkar yol bu, çocuk sustu ama turistlerin kansının örtülmüş memesine bakmaları yüzünden bir türlü erince kavuşamadı baba. Durdukları yerde birlikte eziliyorlar, ezildikçe nefret ediyorlar birbirlerinden. Utanıyorlar.

Güverteden gitar sesleri, kahkahalar geliyor.

Turizm, kendi ülkelerinde katolik, tutucu olanların başka ülkelerde orospuca davranmalarını sağlamak mı demektir?

Kendi öz halkını incitmek pahasına?

18 Temmuz

Denizkent'te üçüncü günüm. Otların, ağaçların kokusu eskisi kadar keskin değil ne yazık! Eskiden, baharlardan başlayarak bir yeşillik yürürdü damarlarıma, renkleri bile daha parlak görürdüm. Bu yıl çok yorgunum galiba.

Tatili sevmiyorum aslında. Bana, "Çalışma!" diyorlarmış gibi geliyor. "Sakın çalışma ve polis romanı oku." Bu yıl dinledim söylenenleri, iki-üç polis romanı okudum, nicedir okuma-mışbm. Boşuna değilmiş bu tür romanlara gösterilen ilgi:

Polis romanları ile korku hikâyeleri, olağan yaşamanın, günlük akışın dışında varsayıldıkları için çekici geliyorlar okurlara; "şiddet olaylarıyla dolu olsalar bile dinlendiriyorlar, çünkü olağan'ın dışında geçebilme ayrıcalıkları, 'hak'ları var.

Polis romanlarına değil de korku hikâyelerine tutkunum. Çağdaş yazında çok önemli bir yer tuttuklarına inanıyorum. Bir Roald Dahl, bir Stanley Ellin, bir Robert Bloch, magazin yazarlarının vardığı sınırı kat kat aşabiliyorlar. "Temel Endi-şe"den yola çıkıp gerçeğin korkunç yüzünü yakalayabiliyorlar.

"Olağanüstü Bir Kadın" adlı korku öyküsünde, serin bir yaz gecesi, yabancı bir ülkede, yabancı bir sokakta, yabancı bir kadınla karşılaşır başkişi. Olağanüstü güzellikte, çekicilikte bir kadınla. Kadın gülümser, ilgi gösterir,

onu evine çağırır. Hikâyeyi anlatan birinci kişide bir tedirginlik vardır baştanberi, açıklayamadığı bir ürkü içindedir. Bunun, bulunduğu yabancı kentle mi yoksa kadınla mı ilintili olduğunu bir türlü kestiremez. Ama kendisini çağıran, egemenliği altına alan güce de karşı koyamaz. Düşle gerçek arası bir Ortaçağ şatosunda yerler akşam yemeklerini, eski kadehler, şamdanlar, buhurdanlar arasında. Tedirginlik sürmektedir. Belki de o yüzden yatağa uzandıklarında ışığı kapatmak ister.

"Üzülme sevgilim, hiç kıpırdama," der kadın. Sonra kolunu uzabr; halıyı, döşemeyi, dolabı aşarak kapının yanıbaşında-ki düğmeyi çevirir kol.

Sıradan bir korku öyküsü bu, ama Hitchcock'un televizyon için hazırladığı dizide yer almasına her nedense engel olunan bir öykü.

Bir de Agatha Christie'ye gözatalım, tutulma nedenlerine yani: Cinayetler genellikle soylu bir çevrede geçer, soyluluk ay-rınhları durmadan belirtilir. Kişiler de sıradan değildir, en azından *bir* özellikleriyle dikkati çekerler. Christie, artık kıvıramadı-ğını seziyor galiba, özellikle son kitaplarında, kişilerinin özelliklerini belirten bir liste koyuyor kitabın başına. Eskilerde 'ali-bi' modası vardı. Yani suçlu, suçun işlendiği anda bir başka yerde olduğunu kanıtlayarak yakasını sıyırabiliyordu da dedektif yine de yutmuyordu. Oysa şimdi kapıdan kapıya ceset nakli modası başgöstermiş. Bu türün okurları, zekâ düşüklüğü gösteriyor olmalı.

Gece kapkaranlık bir yolda dört-beş kilometre yürüyüp bir benzin istasyonunda bira içtik. Benim çantamda rakı vardı, yol boyunca içtim. Sarhoş ama mis gibi uyudum. Olağanüstü deni-lenin, gerçek yaşamın ta ortasında olduğunu çok az kimsenin bildiğine yanarak.

23 Temmuz

Kınalar köyüne giderken bir boğaz vardır. Her yaz bir kere uğramadan edemediğim bir yer, bir çeşit "yılın nirengi noktası" benim için.

Bu yıl, bahar selleri yüzünden suları çoğalmış boğazın. Eskiden üstüne çöktüğümüz taşlar, arkasında giyinip soyunduğumuz çınar, silinip gitmiş. Su, kayaları tarayarak inmiş aşağılara, koca parçalar kopararak tabanına yığmış, ağaçları köklerinden söküp ters çevirmiş.

Ölü bir bitkiler dünyası. Yüksek sesle konuşmaktan bile ürkülüyor. Sivri, dengesiz kayalar iğreti, asılı duruyor tepede, göğe bir anlığına ilişmişçesine. Derler ki su, tepesindeki dağlarla dipteki boşluğun tam ortasındadır.

Köylülerden uğrayan yok oraya, köy yolu çok önce bitiyor. Kayalardan kopan taşları, suyu atlayarak giriyorsunuz boğazın kovuğuna. Yalak bile tepelerde kalıyor. Yalnız yaban nanesinin kokusu duyuluyor derin sessizlikte, bir de kaynağı belirsiz garip bir vızıltı: belki de sessizliğin kendisidir.

Boğazın suyu serin, tatlı; yeşil, çürük, ezilmiş ot kokuyor. Sanki yıllardır beklemiş bir sandık yeni açılmış. Yüzerken, kayaların araları karanlık, güneşin azıcık sarılaştırdığı bölgeler ortalarda. Bütün bunlar on beş kulaçlık bir alanda olup bitiyor. On beş kulaç ötede ufak bir çavlan akıyor, yeniliyor havuzu. Nereden geldiği belli değil; kayaların üstüne çıkılamıyor ki. Her şey, doğa ilk yaratılmışçasına kaygan, belirsiz, umdurucu, ürkütücü. Birşeye ramak kalmış gibi. Bir jeolojik dönem bitmek üzere gibi.

Dipteki bataklığı çevreleyen kayalar, adsız otlarla kaplı. Garip sürgünler fışkırmış dört yandan çünkü küçük çavlan bu yıl daha da güçlenmiş, gürleşmiş. Sarı, mor, boz dikenler de daha bir sıkı sarılmışlar toprağa. Su, sığlaşıp sığlaşıp ansızın insan boyunu geçiyor.

Kimbilir kaç yüzyıllık kaplumbağalarla suda oynayıp duran yılanbalıklarından başka canlı yok.

Garip bir sınama yeri. Kişiye yaşadığını, soluduğunu dolaysız anlatan, korkuyu ama korkudan vazgeçmemeyi de öğreten, sularında yüzülmesiY.le gencelen bir boğaz.

28 Temmuz

Ünlü Gönen kaplıcalarında yeni, lüks bir otel açılmış. Eskisi daha bir sıcak, babacandı. Belki de ondandır, çevredeki ucuz pansiyonların sayısı da artmış. Cevat Akgönül'le lokantaya çöktük.

Otelin müşterileri göçmüş bir dünyadan gelme zenginler. Ölümü atlatmayı iş edinenler; düpedüz ölmüşken, ölmemekte direnenler. Ahlar ohlar çekerek

dolaşıyorlar. Ya gerçekten çok sancı çekiyorlar ya da halkımıza özgü 'çekilen sancıyı mutlaka abartma çabası' içindeler. Topallar, kalçası çıkıklar, siyatikliler, elden ayaktan kesilmişler, varisli bacakları damar yığınına dönmüş yaşlı kadınlar... İnleyerek, sendeleyerek otelin bomboş, yepyeni salonlarında gezinmeye çalışıyorlar. Birbirlerinin koluna girerek, sırasında garsonlardan yardım isteyerek; tekerlekli iskemlelerini itecek damatları önceden ustalıkla ayarlamışlar.

Kadınlar, başlarına namaz örtüleri örtmüşler. Erkeklerin çoğu çember sakallı, tespih çekmekte usta esnaf. Kimilerinin kalçaları öylesine boşalmış ki, pantolon güç duruyor üstlerinde.

Uzay modasına uygun kırmızı, köşeli, madeni çerçeveli ışıkların alhnda, "Off kadir Allahım, sen kurtar!" diyerek yemek listelerini inceliyorlar. Yağlı yemeklerden kaçmalı, perhiz yemeği de var. Ama neden? Ansızın anlamsız'la karşı karşıya kalıyorlar. Gençliklerinde, para kazanmaya yeni yeni başlarken, lüks bir otelin salonlarında geçirecekleri, kişiliklerini ve paralarını kanıtlayacakları bu günler uğruna yüz dirhem kıymayla, bulgur pilavıyla yetinmemişler miydi?

Ya kadınlar? Harçlıklarını, kocalarının ceplerinden gizlice aldıkları üç-beş kuruştan çıkarmamışlar mıydı? Bir erkek maydanozun fiyatını nereden bilsin? Üç-beş kuruş fazla söylemeli, böylece paranın ve erkeğin kökü evin içinde kalmış olur. Ayıbı yok.

Ama artık yeter! 'Torun torba' bile gözlerinde değil. Her koyun kendi bacağından asılır! Şu kaplıcanın keyfini çıkaracaklar. Yalnız nasıl? Ne yaparak? Neyi bilerek?

Kaplıca, yaşanmamış bir gençliğin, artık edinilemeyecek para harcama bilgisinin, hak edilmemiş bir yaşlılığın olmadık koşullarını seriyor önlerine. En iyisi aşırılığa kaçmamalı, ucuz yemeklerden seçmeli, bahşişi düşük tutmalı. Daha yarın var, belki bir ay var. Kaplıca cana can katıyor.

Bir kadın, yüz on küsur yaşında ecnebi bir kadınla ilgili bir gazete haberi: O yaşta hiçbir sağlıksızlık belirtisi göstermiyor-muş. Yorgunmuş çok. Ölememekten yakınıp duruyormuş. Sonunda bahçesindeki bir ağaca :ısınış kendini.

İki karşıt ihtiyar soyunun sözcüleri bunlar.

29 Temmuz

Gönen'in pazarı var bugün. Her Salı.

Zavallı, güleç yüzlü tazelerle, saçları atkıların, kara çarşafların altından seçilmediği için yaşları da kestirilemeyen, yalnızca beyaz dişleri görülen kadınlar dolaşıyor ortalıkta. Bu yıl 'moda' olduğunu biryerlerden duymuşlar; sandıklarından çıkarttıkları iç gömleklerini, göznuru döküp işledikleri oyaları, simli örtüleri satışa çıkarmışlar. En çok da işli masa örtüleri göze çarpıyor; dernek en çok o gidiyor. En ucuza o kapatılabiliyor yani.

Her yanda yemeniler, tekdüze oyalar. Üç yıl öncesine kadar, özenli, zevkli, öz zevkimizi yansıtan renk alaşımından iz bile kalmamış. İlgililer, nelerin beğenildiğini öğretiyorlar oya işleyicilerine; onlar da tez elden uyuyorlar bu isteğe, paranın gücüyle.

Sözgelimi; üç yıl önce bir yaz, Biga pazarından, bezi Kürt moru, kahverengi-sarı karışımı, uzun dal-oyalarla çevrelenmiş bir çılgın yemeni almıştım kendime. Bu yıl mor yok gibi, ancak Gönen panayırında -yılda bir kere yapılan bir şenlik- rastlanıyormuş mora. Uçuk sarı, akide, toz pembe bezlerin çevresine kent beğenisine uygun sandıkları kırmızı-mavi, yeşil-sarı gibi sıradan oyalar geçiriyorlar. Sonuçta iğrenç bir bileşim çıkıyor ortaya, kulaktan dolmayla bildiğine sırt çevirmenin bileşimi.

Biga'da yaşlı bir köylü kadın, "Sen hoyrat biliyorsun bu işi hanım kizırn," demişti, "gelgör ki, dediğin renkleri alan yok."

Bir dost, inanılmaz desenlere inanılmaz renkler katan bir köylü kızına şöyle sormuş:

"Peki nerden buluyorsun bu renkleri, sana bu çizgileri kim öğretiyor? Nerden biliyorsun?"

Kız suskun, utangaç, durmuş:

"Heeeç," demiş, "karnımdan!"

Artık yabanıl uyumsuzluğu bir yana koymuşlar, simetri kaygısı güdüyorlar ki simetri, güvenli bir sığınak aramaktan başka nedir? Sağda ne varsa, solda da vardır, bilirsiniz, şaşırmazsınız.

En çok da mavinin peşindeler. Bilirsiniz, Gönen çivit boyalı evlerle dolu bir kasabadır. Sokaklar daracık olduğundan, maviler birbirine ve karşılarındaki soluk beyaz duvarlara yansır. Pencere içlerinde küpe, sardunya, fesleğen ve plastik çiçek olmaya özenen alacalı çiçekler durur.

Yine de en haklı duygu mavidir. Maviye tutkun bir arkadaşım var: Şamil. Maviyi sevdikleriyle, yaşadıklarıyla bile birleştirme, özdeşleştirme çabasında, öylesine.

Resimlerinde mavinin her türünü anlatmayı dert edinmiş bu sevgili arkadaşım bilirim. Gönen'de yaşamış, anası babası da Gönen'de yaşamış birinin ancak bir tek maviyi -oralı maviyi- anlatabileceğini, onu gerçekten anlatabileceğini duyar içinde, umar ve bekler.

Gönen'in tanesi bir kilo çeken bostan patlıcanlarından beş dakikada pürüzsüz bir salata yapabilirsiniz. Çekirdekleri yok gibidir. Bembeyaz. Yoğurt, acı biber, sarmısak katarsanız Anadolu usulü olur, beyaz peynir rendeleyip kararsanız Rumeli işi.

Pazarda daha neler mi var? Şeker fasulyası diye soysuz bir bitki, askerlerin bırakhklan ekmek torbalan, kapaksız mataralar, at koşumları, hrmıklar, yörenin verimi zeytin ve zeytinyağı, Bursa'dan gelme bıçaklar ve her pazarda rastlanan renkli kolonyalarla kötü şerbetler.

Gönen Parkı; havuzu, ağaçlan, kuğuları, bakımlı bitkileri ve sessizliğiyle bulunmaz bir yer. Bu parkta, bu alanda, bu çarşıda, kendi adını alan şu caddede, Ömer Seyfettin diye bir hikâ-yeci ağabey yaşamış. Bildik bir ölünün adımlarını izleyince, dolaşmak daha kolay oluyor.

30 Temmuz

Okudukları kitapları yerli yersiz sıralamayı kültür belirtisi sayanlardan tiksiniyorum. Dilimizde yayımlanmamış kitaplardan söz açanlardan ve özellikle kendi bulduklarını sandıkları önemli yazarlardan, bilgilerden, yazılarında alıntı yapmayı iş sananlardan.

Yalnız kitap, yaşamanın bir parçasını oluşturuyorsa, derin bir iz bırakmışsa, ondan söz etmemek de kadirbilmezlik oluyor düpedüz. *Şeker Portakalı* öyle bir kitap. Çeviri, Aydın Emeç'in.

Sabah, başımı kuma dayadım, denizin ve rüzgârın büyük uyumuna kulak verdim. Rüzgâr tersine estikçe, deniz de tarazlanıyordu habire. Gönen'in basık, boğucu, neredeyse bozkırsı çanağından çıkan rüzgâr, çılgına dönüyor Denizkent'in açık göğüne varınca. İyi güzel ama zırıl zırıl ağlayarak okuduğum kitabın etkisini atamadım bir türlü. Adam haklı: "sokağın belleği zayıftır" ve "her sokak, sokak çocuklarına aittir", "sokakta her şeyin bir çağı vardır: maviler dönemi, rüzgârın çağı, uçurtmaların çağı..." Hele 'karşı kaldırıma geçmek' sorunu, kimi insanlar için büyük bir güçlüktür. Benim gibi otuz beşine gelseler bile.

Ben de birine, hiç değilse bir kerecik olsun "Portuga!" (Portekizli, demekmiş) diye seslenmek isterdim. Başka bir sözcük de olabilir elbet, o duyguyu versin yeter ki.

31 Temmuz

Beyaz kâğıt bulma derdi. Buralarda kopya kâğıdı da bulunmuyor. Büyük bir telaşla, ona buna yüz kızartarak ödünç yazı makinesi, ödünç kâğıt, ödünç kalemle 'gündökümü'nü hazırladım. Muammer Aksoy İstanbul'da, o yüzden kopya kâğıdı bulunamadı. Nasıl seviyorum bu kargaşayı, dünyadan birşeyler yağmalama çabamı! Bazan acıyorum da kendime.

Turgut, bastonuyla kıyıya ilk defa yürüdü bugün, Küçük Turgut benimle ilk kere suya girdi. Bir ilk'ler günüydü kısaca. Geçen akşam kıyasıya bir tartışmaya girişmiştik; bu ilk'ler gününde, o tartışmanın önemini daha iyi kavradım galiba.

Çok geç bir saatti. Tartışmanın konusuysa: Wagner mi önemlidir, Verdi mi?

Sorunun nereden, kimden çıktığını bilemeyeceğim. Bildiğim tek şey, bu iki bestecinin de 'benim bestecilerim' olmadıkları... Sabahın dört buçuğuna kadar yeri göğü inleterek tartıştık dört kişi. Kimi zaman birbirimize 'Sayın', 'Lütfen dinler misiniz?', 'Bilmem okudunuz mu son yazılanları?' 'Ben aslında müzikten anlamam ama...' gibi küçümser sözler söyledik. Wagneı'in müziği görkemliydi, usturupluydu, göz kamaştırıcıydı bence, hele müzikle gerçekten ilgilenenler için, müziği iş edinmişler için belki çok daha büyük açılımlar getiriyordu; oraya kadar peki.

Ama Verdi gibi ezgileri halkının dilinde dolaşan, halkına müziği benimseten bir besteciyi yalnızca 'ucuz ezgi bolluğu' yüzünden küçümsemek de en azından basmakalıp entelektüel-lik'ti. Üstelik, Othello'nun bestecisiydi Verdi.

Sorun neydi? Bir aydın, kendi fazlalıklarını, küçük bencilliklerini -görkemli de olsalar- atıp elini çoğunluğa uzatmalı mıydı, yoksa bu bireysel değerlerini sonuna kadar savunmalı mıydı?

Ben galiba orada karıştım tartışmaya. Doğru kullanılan 'magazin'i sıkışıp kalan ahkâm'a yeğ tuttuğumdan. Sonuçta, kimse kimsenin ne demek istediğini anlayamadı beklenebileceği gibi.

Birara İskender Savaşır, hem profesyonel, hem duyarlıklı, hem popüler bir besteci bulup çıkararak konuyu bağladı: Mozart.

Sabah, gülmekten katılıyorduk, saat yedi buçukta, bir göz açık, bir göz kapalı denize giderken.

6 Ağustos

"Bilmemki doğmayan çocukları ben mi doğsam?"

Hiroşima'nın bombalanışının yıldönümü bugün. Doğa da insanlar da habersiz. Sıcak, sessiz, anlamsız bir sabah.

Yüzyıllık Yalnızlık'a başlamalı en iyisi. Marquez'in kapaktaki fotoğrafı, sıcak bir yazardan çok hergele bir ayakkabı boyacısını andırıyor. Ama kısa sürede alıştım fotoğrafa. Anaç, doğurgan bir yazar Marquez. Şimdi sayıları çok az,

ama gün geçtikçe hızla artacağını sandığım bir erkek türünden. Açıklaması güç, bir deneyeyim: Doğuramamalarına yandığınız erkekler vardır.

t

O güzel, korkunç sancıyı yiğitçe çekmek, sonra o büyük tada varmak hakkı onlardan esirgenmiştir doğaca. Hele haksız yere, salt dişiliklerinden ötürü ana olabilen bazı kadınları düşündükçe, nerdeyse öfkelenirsiniz o yasaya. "Marquez doğurgan bir erkek," diyorum işte.

Yazınımızda sık sık rastlanan ermiş-ihtiyar kadın, çevresine söz geçiren bilge ana, boynu bükük köylü kızı gibi kalık tipler yok bu romanda. Asıl, kadınlar. .. Dişleriyle hrnaklarıyla, yabanıl doğadan söktükleriyle, her yaşta korudukları dişilikleriyle nasıl varoluyorlar, aşkolsun! Direnmeleri kendi haklarını korumak adına da değil. Onların eski huyu direnmek: sağ kalabilmek, artakalabilmek, sürmek demek.

Büyük duyguların, uzun geçmişin, günümüzde ancak Do-ğu'da ve Latin Amerika yazınında yansıyabilmesi, çağımızın en ilginç başarılarından biri. Savaşmayı bilenler, savaşın içinde olanlar, yazarken, doğru, büyük ve kaba'yla estetik olanı bağdaştırmayı başarıyorlar. Gerçeğin düz, ilk eldeki görünüşü, ilk elden aktarılışı ilgilendirmiyor onları. Efsaneleri, korkuları, batıl inançları bilen ulusların çocukları olarak gerçeğin düşle çakıştığı, düşlerle pekişip yeni boyutlara vardığı alanları zorluyorlar. Kanla, ölümlerle, acılarla kazanılmış bir başarı bu.

Doğum ve ölüm, hızla birbirini izliyor kitapta, düşle gerçek gibi. Ne becerikli bir öldürücü Marquez, yenilere yer açıyor durmadan. Aamadan öldürüyor.

Yine de kara bahtlı anası Enola Gay'in adını taşıyan bir uçaktan Hiroşima'ya bombalar yağdıran savaş pilotunu yalnızca yazıyla değil ellerimle öldürmek isterdim.

7 *Ağustos*

Bu sabah, Mozart ve Viyana valsleri eşliğinde, bol güneş-ışıklı suda çamaşır yıkadım. Bahçe hortumu ısınmış, leğendeki sabun hemen

köpürüyor. Dayanamadım, hortumu başıma da tuttum sonunda. Suyun yorgun, uyuşuk bedenin üstünden çağlayarak akması, duyarlı noktaları bulması, hepsini eşit bir diriliğe getirmesi!...

Çamaşır yıkamak, suyla oynamaktır ya bir çeşit, yıkanma ise düpedüz bir tören. Yenilenmek, günahlardan arınmak, baştan başlamak gibi duyguların hepsini getiriyor yedeğinde. Güçsüzler, zayıflar, çaresizler, saralılar yoksa neden öylesine korksunlar sudan?

Küçük kızlar, bakireler sıkı sıkı kapanırlar yıkanırken yine de suya karşı koymazlar, tutkuyla girerler altına. Oysa ergenlik çağındaki delikanlıları, nevrasteni çekenleri yıkanmaya zorlamak gerekir çoğu kere. En küçük bir yanlışlık -suyun biraz sıcak olması, göze sabun kaçması bile- bellekte derin izler bırakabiliyor ileri yaşlara kadar.

Başkalarının yıkadığı çaresiz bebekler, başkalarınca keselenmekten zevk alanlar, kendi bedenleriyle başbaşa kalanlar. .. Bir de topluca yıkanma gibi bir tören var. Şimdiye kadar bir kere gittim hamama; çok küçüktüm, beş-altı yaşlarında falan. Memeleri masallardaki gibi sarkık, korkunç kadınlar çırılçıplak dolaşıyorlardı ortalıkta, bacaklarını fütursuzca açmış çiğköfte yoğuruyorlardı; yağlı bedenlerinden akan ter de damlıyordu kıymanın içine. Beni de soyunmaya zorladılar. Nedenini ancak bugün kavrayabildiğim bir ürküye kapıldım, başladım ağlamaya. "Çıkarın beni buradan!" diye ağladım uzun uzun. Beni götüren hizmetçi, ancak anneme söylemeyeceğim konusunda söz kopardıktan sonra çıkardı beni dışarı. Bir daha da ne hamama ayak bastım ne de şimdiki adıyla 'sauna' ya.

(Bir hikâye okumuştum, Roger Martin du Gard'mdı galiba: İsa'yla buluşmak için yıkanan, düşünde hep küçük İsalarla süslü kan kürecikleri gören bir bakireyi anlatıyordu. Bu tören üstüne daha çok kafa yormalı.) Her neyse.

Gün boyunca bahçedeydim. Oyalandım ağaçların arasında. Saçlarım rüzgârda hemen kurudu. Akşama doğru denizin rengi bozuldu birden. Koyuldu. Koca dalgalı oyun-denizi oldu.

Gece yine bahçedeydik. Geniş bir sofrada. Herkes en iyi bildiği yemeği pişirmişti, en çok sevdiği şarkıyı söyleyecekti. Ağaçların arasına camla

örtülü mumlar yerleştirmiştik. Ansı-

I

zın, yemeğin sonuna doğru şimşek çaktı, kalın bir sağanak boşaldı:

— Kim o gelen?

— Rüzgâr! diye bağırdı biri.

Yazlık bahçeleri silip süpüren hışmıyla daldı rüzgâr, mumlarımızı söndürdü, toprağı bir anda yapış yapış etti, yolun iki yanından, oluk halinde sarı-bulanık sular akmaya başladı.

Giyilenler garipleşecek artık demektir: mayonun üstüne kazak, elde şemsiye. Denizin yanıbaşında yağmurlukla dolaşacağız. Yaz gecesinin kuş sesi de duyulmayacak.

Yeni yıkanmış saçlarımı yağmura uzattım, doya doya içime çektim bereketin suyunu. Yağmurda da yıkandım. O daha başka bir törendi.

10 Ağustos

Basık, kötü, hain-kurt bir gün. Son bir gün gibi.

İçim ezik, camdan bakıyorum: dışarda şimşekler çakıyor, sabahın karanlığında gece sesleri. "Biricik" diyor içimde biri. Ben miyim o biricik, özlediklerim mi? Kendime sevecenlik gösterme isteği mi, seslenme mi? Bir sıla duygusu mu yoksa? Oldum bittim yersiz-yurtsuzum çünkü.

Savunma içgüdümü, basmakalıp kültürümü altedip bulmak isterdim. Çözemedim; geceki düşten bu yana takılı kaldı aklıma.

İpuçları şunlar: Küçük Lord, annesine 'Biricik' diyordu dün, televizyondaki filmde. Bir de, oğlumu haksızca azarlıyorum arasıra. Yine de çözemedim gitti. Havanın etkisini de hesaba katmalı elbet. Olmadık tepkiler yaratıyor bende. Her değişikliği liflerime kadar duyuyorum. Rüzgârı, ayazı, nemi. Sızlıyorum.

(Yüzümün yırtıklığı, gövdemin dağınıklığı dışardan bakılınca belli mi acaba? Gözlerimi karşımdakilerden kaçırıyorum.)

Katlanamadım daha fazla. Necla'yla yürüyüşe çıktık. Ayhan Baran'a uğradık. Girdiğimiz yapı yonga, talaş, ter kokuyordu. Kalaslar, tahtalar arasında uzaktan bir deniz. *Yapılmakta olan* bir evin taraçasında oturduk. Tek tük gezinenler vardı kıyıda. Aşağıdan Ayhan'ın çaktığı tahtaların sesi geliyordu. Ayhan ter-toz içinde. Evini bitirme çabasında. İki soğuk bira açıp baş-başa bıraktı bizi.

Az rastlanır yetenekteki sesini kendine oyuncak etmemeyi başarmış sanatçılardan Ayhan. Bir gün sesi bitse, rahatça marangozluk yapabilir. Kalasları kendi taşımacasına. Yalnız işinde ödün vermez. Ne sesini kullanmada ne ev yapmada ne bahçe sulamada.

Rumelikavağı'nda, turunculu kerpiç evine bir kat daha ekleme çabasında bir adam görmüştüm. Çizgili pijaması üstündeydi, günlerden yine Pazardı.

İşin kötüsü, kakao pişirmeyi unutmuşum. Top top kaldı bardakta.

— Boşver, dedi Ayhan.

— Boşver canım, dedi Necla. Biraz boşversene sen.

— Valla, dedi Ayhan. Biraz.

15 Ağustos

"Ağustos'un yarısı yaz, yarısı kış." Yaz bitti. Tatil de. Deniz soğuk, Eylül ürpertisi kıvamında. Güzel denize "Çalışacağım" dedim. O da benim gibi dalgalı, çırpıntılı, kararsızdı. Herkes yün ördü, ben rakı içtim dün gece.

Yoğun, kıpkırmızı bir mevsim daha geçti. Bu gece ailece, otobüsle eve dönüyoruz. Son anda parayı nereye koyduğumu bulamadım; bavulları sokağa boşalttık.

Gece otobüslerini çok severim. Yol karanlıkta uzar gider. Tam arkamızda Biga' da öğretmenlik yapan bir kız oturuyordu bebeğiyle. Bu tür otobüslerde bir gelenek var: kadını mutlaka bir başka kadın yolcunun

yanına oturtuyorlar. Bir yanlışlık olmuş, kızın yanına genç bir adam düştü. Kızın birşey dediği yok. Üstelik adamcağız, bebeğin ayaklarını da aldı kucağına. Ama otobüste herkes tedirgin. Herkesin gözü ikisinde. Kızcağız, ister istemez benimle konuşmak zorunda kaldı. Kocalı ve çocuklu, saygın bir kadınla yani.

ı

Bursa'da mola veriliyor. Bursa tümüyle bir çarşı. Kötü, aylak bir çarşı. Yeşilliğini falan göremedim. Çarşı olmaya öyle alıştırmış ki kendini.

Öğretmen kız, bebeğini bana bırakıp tuvalet aramaya gitti. Gecikti, gecikti; ter döküyorum. Gidip bir bakayım dedim. Haklıymış. Hela tepeleme dolu. Benim 50 kuruşumu da o verdi. Bayağı utandım.

Gazetelerde bebeklerini birilerine bırakıp ortalıktan kaybolan kadınların haberleri çıkıyor ya, demek etkisinde kalını-yormuş!

16 Ağustos

Sabah altıya doğru eve vardık. İstanbul'a. Kedileri toparlamak, evi işler hale getirmek öğleye kadar sürdü. Öğlede, iki icra memuru çıkageldiler. Benimle uzak yakın ilişkisi olmayan, yine de ödemek zorunda bulunduğum bir borç yüzünden.

Müteahhit bulunamayınca, *işveren* aranıyormuş (ben işverenmişim, öyle görünüyormuşum). Müteahhiti bulabilirsem ödediğim parayı geri alabilirmişim ama bizim aramızdaki sözleşme ne kadar sağlam olursa olsun, hiç ilgilendirmezmiş SSK'yı.

Hey Tanrım, ben işverenim ve SSK'ya borçluyum! Dahası, yok olmayı çoktan aklına koymuş birini bulmak zorundayım, devlet onu aramak zorunda değil. Soğukkanlılık yitirilmemeli.

Yaşlı memur, yakında emekliye ayrılıyor, hır çıkarmamamı istedi. Şoför, ücretinden kendiliğinden indirim yaptı. Hemen para bulabilsem bekleyecekler. Zararın neresinden dönülse kârmış. Hangi zararın neresinden dönülse? Bir Cumartesi günü, öğleüstü, eşe dosta başvurmanın zorluğunu,

getireceği kırılma-lan falan anlattık. Hak verdiler. Bu davalar öylesine artmış ki utanıyorlarmış artık. Zabıt tutmak kaçınılmaz oldu. Kalem çalışmadı, benimkini verdim. Memur yazmaya başladı:

"A Blok'a gidildiğinde kapıa ('Adı nedir kapıanın?' diye sordu. 'Mustafa,' dedim) Mustafa kapıyı açtı, onlar C Blok'a taşındılar dedi. C Blok'a yürümek zorunda kaldık, zili çaldık. Bu sefer kapıyı borçlunun kendisi açtı ('Sizdiniz borçlu, değil mi?' dedi. 'Yani kapıyı açan?' 'Evet' dedim.)"

Duraladı bir an, haczedilebilecek eşyalara göz gezdirdi. Ailece, televizyonu önerdik.

Kahvesini höpürdetiyordu bir yandan, yazmayı sürdürdü:

— Phillips marka 'Televizyonun aslı nereli?' ('Galiba Hollanda malı,' dedi Turgut) Hollandalı Phillips marka, çalışır vaziyette bir televizyon haczedilmiştir. Yedi emin olarak borçlunun kendisine bırakılmıştır. Üç gün içinde. ..

— Pazartesi orada mısınız? diye sordum.

— Aman kızım, dedi, ikiyle dört arasında. Biliyorsun emekliye ayrılıyorum.

17Ağustos

Tatil dönüşünün hevesiyle gazetelere saldırdım. Harun Karadeniz ölmüş! Bekliyordum, yine de inanamadım okuyunca. Her günkü dizi-yazısı iç sayfalarda sürüyor. Yarın da yazacak yani, öbür gün de. Orada bir yer kaplayacak.

İyi ki 'sanatçı' kisvesinde biri değil Harun Karadeniz. Sanatçılara uygulanan değişmez gömülme-töreni-senaryosu inci-temeyecek onu. Hiç değilse o yalanları, o ikiyüzlülükleri göğüslemek zorunda kalmayacak ölü bedeniyle.

Değişmez. Daha önce camiye adım atmamış kimseler, o gün en alımlı kılıklarla boy gösterirler. Her gün o camide namaz kılanları şöyle küçümser bir gözle süzdükten sonra kendi aralarında kümelenirler. Sigaralar

tellendirilir, buluşma günleri kararlaştırılır. Bir de ellerde bardaklar olsa tam bir sergi açılışı...

Tören, mezarlıkta sürer. Konuşma yapacak biri mutlaka vardır. Kimsenin amacını tamtamına kavrayamadığı, nedense öfkeli bir konuşmadır bu. Örtülü olarak birşeyler çıtlahlır. Mezarlıktan dönüşte bir içkievinde rahmetlinin anısına içilir; iş tatlıya bağlanır.

İki-üç gün sonra yazılar çıkar. Ölen ister namuslu biri, ister çıkarcının teki, ister yaşarken varlığıyla herkesi bezdirmiş bir ukala olsun, sözler değişmez. En büyük sahtekârlığımızdır: ölünün arkasından iyi konuşulur. İyilik, cesetler arasında eşit olarak dağıhlır.

Yazılar da değişmez zaten. Önce kavram ya da olay olarak ölümle ilgili bir giriş, bir şiirden bir parça, sonra benzer ölümlerin uzunca, emek-ürünü bir listesi, "Bir gün bana demişti ki..." diye başlayan anı aktarmaları, kişisel övünmeler, en sonra da çiğ bir sesleniş: "Ey Falanca, seni unutmayacağız," gibi. Tekdüzeliğin dışına çıkamayan gözüyaşlı yazılar; abarhlmış, saygısız, yapay övgüler.

"Üskürü mevta küm bil hayır."

Harun Karadeniz'e yalansız bir güzelleme düzmek isterdim.

Derdim ki: kendisi gözüpek bir yiğittir. Tanımam ama bilirim.

Akıllı, duyarlı, sıcak bir yazardır.

Özeleştirisini yaparken içtendir, gizlemezdir.

Çığırtkan ve telaşlı değildir, sabırlı ve umutludur.

Öne çıkmaya çabalamaz, alçakgönüllüdür.

Hastalığını yaşamı boyunca sömürmemiş ama usulca öldürüldüğünü de hiç unutmamıştır.

Ölünceye kadar iş görmüş, sızlanmamıştır.

Vasıflı bir işçinin onurlu sessizliğindedir.

Töreni kendisine yaraşmıştır umarım. Fotoğraflar tam bir ipucu vermiyor.

Acaba yarın ne yazacak?

Karaköy yöresi yanıyor. Çok sıcak, kurak bir gün. Ter, buğu olup yapışıyor gövdenize, rüzgâr da, bindebir esmeyegör-sün, üşütüyor bayağı. Hele gece uykusuz kalmışsanız, iklimin aykırılıklarına daha hiç katlanamıyorsunuz.

'12 Mart Romanları'ndan okuyorum bu ara. (Yazarları karşı çıkmadıklarına göre, böyle diyebilirim gönül erinciyle). İşkence anlatılıyor diye bir romanı beğenmemeyi anlamıyorum, gelgelelim 12 Mart dönemini hemen anlatma tezcanlılığını göstermeyen romancıları, güncel olmamakla suçlamak daha ters.

Bence bu romanların en büyük talihsizliği, romancının yıllar önceden kararlaştırdığı, tasarladığı bir konunun gelip 12 Mart'la noktalanması: yani sondan başa doğru akan bir roman kurgusu. Yapılmak istenenin dinamizmine taban tabana zıt bir işleyiş. Bir de, yazarların günlük yaşamaları içinde hiç karşılaşmadıkları ya da karşılaşsalar bile üstünde durmadıkları kişileri 'mahpusha-ne'de görünce olağanüstü bir ilgiyle ele almaları. Zulme ve baskıya karşı çıkmaya sonuna kadar evet ama halkı allahın günü jandarma dayağına çekilen bir ülkede baskı, yalnız aydınlara uygulandığında mı baskı oluyor? Sevgi Soysal, bu türdeki en iyi romanlardan biri saydığım Şafak'ta, Cevdet'e 'turist' sözcüğünü kullandırıyor Oya'yı eleştirirken. 12 Mart'ı anlatanlar, turist gibi hissetmeseler kendilerini! İnsan her yerde yersiz-yurtsuz olabilir o başka, ama buralarda yerimizde yurdumuzdayız.

Kimi sözcükleri, kavramları paylaşmak gitgide güçleşiyor. Siyasaya ya da sanata ilişkin her başkaldırı, kendi öz anlatımını, kendi önerdiği dili birlikte getirmeli, ne var ki bizim seslendiğimiz kitle, yenilikçilikten yana değil pek. Demek, okurla bir or-taklaşalık tutturma adına bir süre daha eski gereçlerle yetinip gideceğiz, yeni olanakları zorlamak istemeyeceğiz. Okunulur olma kaygısı ağır basacak. Kimi zaman sözdizimi kurallarını bozmakla kalacağız; düpedüz küfür, alay, kara yergi yerine, anlayışla karşılama, çözümleme, ne de olsa bağışlama, geçerli olacak.

İki ucu boklu bir değnek. Bizlere de günah.

Büyük Savaşlar dizisi kadar ilginç bir dizi de *Savaşan Dünya.* Televizyonun en büyük işlevlerinden birini üstleniyor: geçmişten, eskiden, silinmişten, diri görüntüler getirmek. Belgesel romanların, bilimsel incelemelerin, araştırmaların erişemeyeceği bir sahicilikle tarihi yenilemek, güncelleştirmek. Yerinde ayrıntılarla -bir çocuk yüzü, patlayan bir bomba, bitkin bir asker-nerdeyse insanlaştırmak soğuk-yüzlü tarihi.

Pasifik Savaşı'nı yaşamış bir Amerikalı subay şöyle diyor: *"Her zaman bir işin üstesinden gelebileceğimizi düşünürdük. Korkardık, ama düşünürdük."* Sonra ekliyor: *"Hem milyonlarca yara almak, hem de sonunda o allahın belası yerleri düşmana bırakmak zorunda kalmak."*

Anlaşıldığına göre Pasifik Savaşı, her türlü özveriyi göze alan kamikaze'lerle yalnızca *sağ* çıkmaya çalışan Batılılar arasında geçmiş. Japonlar, verdikleri her karış Japon toprağına karşılık o toprağın iki katı Amerikalı kanı almışlar.

Birara bir istatistik yayımlanmıştı. Amerika, Vietnam uğruna giriştiği savaş harcamalarıyla Vietnam halkına kişi başına yılda yüz dolarlık bir yardım yapabiliyormuş. Ama o yardımı alan kim?

26 Ağustos

Uykunuz kaçtı mı, kültürünüz artıyor. Ben de bu ara, Orta Avrupa yazınına sardırdım. Nedenini bilmiyorum, belki de taze bir soluk aradığım için.

Son okuduğum roman, *Ateş Hırsızları.* Ama fark etmez aslında. Nasılsa hepsinde garip bir ortaklaşalık göze çarpıyor: üslup tutkunluğu. Bir yazarın dünyayı nasıl algıladığını okura iletebilecek tek yordam olan 'anlatım özelliği' deyimini bile bile kullanmadım. Aslında 'roman' da denemez bence bu ürünlere; yazı, çağdaş destan, metin gibi kaçamaklar yapılmalı.

Paragraflar tıkışık, soluksuz. Ne olduğu belirsiz, korku yüklü simgeler, olağandışı diyaloglar, gerçekten başarılı doğa betimlemeleri ile doğada eşine rastlanmayan silik soluk masalsı tipler içiçe.

Zorbalık, günün modası gereği, başı çekiyor. Kaşıkla göz oymaktan, ırza geçmeye, linçe kadar. Yüzparalık cinsellik, ille de bilgiçlik, kısırlık.

Kısırlık'la şunu demek istiyorum: Anlatılanlar, gerçek yaşamın düşsel bir görüntüsü olsa neyse, ne var ki tül perdenin arkasından izleyebileceğimiz olay dokusu da yok aslında. Tek kaygı, yazmak. Yaşamayı imgeyle takas etmek. Yaşama'nın yerine yazma'yı koymak.

Düşünün, iki koca Dünya Savaşı geçirmiş, nice imparatorluğun yıkılıp parçalanmasını yaşamış, Osmanlının yemeğini-döşeğini, Adriyatik'i ve Tuna'yı, Balkan havasını, Viyana vals-lerini ve Çigan kemanını tatmış uluslardan çıkıyor bu ürünler; bu steril, dondurulmuş ürünler.

Öfkemden mi ne, bugün safra kesemle savaş açtık birbirimize. Ona şöyle sucuklu, yumurtalı, patlıcan tavalı, bol yeşil sebzeli bir baskın düzenlemek zorundayım. Kendine gelsin. Tez akıp giden, remli yaz günleri bunlar.

29 Ağustos

Sarı defterim bitti bitiyor. Çok sevmiştim, alışmıştım. Kalın bir lise defteriydi, kabında kar taneleri vardı. On yedi yaşında bir kızçocuğu, önce mahalle bakkalına, sonra o bakkal aracılığıyla Gönenli bir şoföre başvurarak uzaklardan getirtmişti. O yüzden uzun sürdü gelişi. Deftersiz kalınca telaşa kapılıyorum; sanki birileri birşeyler bekliyor benden de, ben onları yarı yolda bırakıyormuşum gibi. Sanki defter gelmese, ben yazmasam, dünya yıkılacak.

Kızçocuğu, telaşımı anladı, kendi defterini armağan etti bana. Okur, görebilsin isterdim. Nasıl yazmaya çağıran bir defter! Azıcık kullanılmış. Kapağında 'Almanya'dan İzlenimler' yazıyor.

I

Baş sayfada ilk bakışta garip gelen sözcüklerden oluşmuş bir sözlük var:

Licheln : gülümsemek

Beschreiben: tanımlamak

Überkam: yenmek

Her sayfa, yedi güne bölünmüş. Günlere az yer düşüyor. Yazarken, yoğun kesin değinmeler gerekiyor o yüzden. (İyi bir sınama oldu benim için.)

Karşı sayfalardaysa renkli fotoğraflar göze çarpıyor: Araştırma Hizmetleri, Kuzey Denizi'nde Bir Ev, Federal Almanya'da Sonu Olmayan Bir Kent, Bejart Balesi, Teknolojik Çağda Binicilik gibi propaganda konularına ilişkin ilginç fotoğraflar.

Her şeyi değiştirmeye yatkın kızçocuğu, fotoğrafların üstüne yazmış. Dans eden Alman gençlerinin üstüne şöyle: *Düşler paklamaz beni! Gidi cavırın kızı!*

Karda elele koşan bir kadınla bir erkeğin üstüne de: *Heyyt babalar be! Yaşamak be!*

Şöyle sorular soran bir kızçocuğu:

— Tomris teyze, Dostoyevski'yi Gorki'den daha az mı beğenmek gerekir?

— İnsan birini severse, bir daha sevemez mi? Hakkını yitirmiş mi olur?

— Bir erkek, sizi başkalarıyla aldattığını söylüyorsa, sizi seviyor mu demektir?

— Sadık olmak ne demek Tomris teyze? Ben sadık olmak istiyorum.

— Bile bile yanlış yapıyorsanız, budala sayılabilir misiniz?

— Tomris teyze, bu gece kulübün diskoteğine gidelim n'olur. Siz isterseniz, karşı çıkmaz bizimkiler.

Soruları hep başka sorular açan, sonunda bencilliğe gelip dayanan hırçın, dişi, şeker bir kızçocuğu. Top oynamayı, koşmayı, denizi seviyor. Kitap okumayı da. Ufacık numaraları, yalanlarıyla tam yaşının çocuğu. Adam gibi. oturup konuştunuz mu, size gösterdiği olanca saygısıyla. Belli belirsiz uzayan alt dudağı, sık sık dolan gözleri, sorularına gerçekten ve tezelden yanıt beklediğini gösteriyor.

"Hayır" demek gibi olağan bir özellikten yoksun olduğum için gittik o gece diskoteğe. İlk gidişimdi, herhalde sondur da. Gençlerin diliyle "mantar"mış, "naftalin müzik" çalınıyormuş. Orkestra adıyla birleşen üç-beş amatör coştular birara, çağdaş müzik yapmaya başladılar. Ne gariptir, aşk da müzik de *yapılmaya* başlandı arhk.

Ortaya fırlayanları izliyorum oturduğum yerden. İçimde anlatılmaz bir hüzün. Ancak tek tek dans etmek coşturuyor bu çocukları! Kolkola girip halay çekemiyorlar, düğünü ve durumu kurtaran kasap havasından ve sirtakiden habersizler. İki arkadaş bir olup çocuksu, kolay polkayı, hergele çarlistonu denemiyorlar. Görkemli vals, meşum tango, zaten uzak onlara. Tek başlarına, yerinde sayarcasına, uyumsuz sıçramalarla tepinip duruyorlar. Ne kadar yalnız bırakmışız onları. Ne kadar çaresiz! Deli gibi denize koştum. Sigara dumanından, gürültüden uzağa. Geceyarısı denizi kapkara, diplerde ışıltılıydı. (Yanlış anlaşılmasın: Yaz geceleri deniz kıyısındaysam, mayom vardır içimde. Denize ille çıplak girmek gibi saçma serüvenlere kalkışmam. Deniz'se derdim, deniz'dir o kadar.)

Dönüşte diskotekten çıkan gençlere rastladım. Sabah kumsala getirdiğim, bir köşeye çekilip denizin sesini dinlerken içtiğim buzlu, limonlu, nane yapraklı cine de böyle sevgiyle baktılar. Yine de kapatılmaz bir uzaklık duruyor aramızda.

Gece soğuğuyla ıslanmış kumlarda durmuş, titriyorum konuşurken. Hepsinin üstünde kazaklar var.

— Su nasıldı teyze? dedi Kaya.

— Çok güzel, sıcak, dedim.

— Sizin takım çok eğleniyor, eğlenmesini biliyor, dedi Kaya.

— Yarın gece kumsalda ateş yakıyoruz, dedi Zeynep. Ka-ya'nın ağabeysi var ya, o, kumsalda yatıyor geceleri. Konuklar gelmiş evlerine, sığışamıyorlarmış.

Yaşasın o!

Ütü istemeyen, çabuk kuruyan, leke göstermeyen, perişan, haki pantolunum da yaşasın!

1 *Eylül*

Bugün, Yazarlar Sendikası'nca düzenlenen bir toplantıda Cengiz Aytmatov'la tanıştırıldık'.

Candan bir yazar Aytmatov; incelikleri gözeten, namuslu bir yazar kuşkusuz. Kişi olarak da çocuksu, dürüst bir görünüşü var. Belki yerel dilinde, kültüründe çok önemli bir çıkış yapmıştır, orasını bilemem, yalnız Türk okuruna değişik şeyler söyleyen bir yazar değil; bizim toplumcu yazarlarımızın oldukça gerisinde kalıyor bence. Sözgelimi, tragedya konularını ele alsa bile trajik olmuyor anlatımı; sevecen oluyor, o kadar.

Konu bu değil ama. Bir yazın adamının, halkı adına savaş vermiş bir düşünce adamının, inandığı siyasal düzenle bütünleştiğinde rahata kavuşması, elbette özlenilesi bir durum. Sanatçının temel amacı, gönül verdiği bir düzende gönlünce yazabilmek değil mi? Gelgelelim bu *dinginlik*, böylesine bir *gevşekliği* beslememeli. Sanatı içinde kavgasız, kendiyle kavgasız kalmamalı sanatçı. Ölü dalga çırpıntısını, bir kasırgayla karıştırabilir yoksa.

Aytmatov'un yeni çalışmaları konusunda bilgim yok, yanılıyor olabilirim. Benim asıl değinmek istediğim, Yazarlar Sendi-kası'nda yaptığı konuşma. Türkiye gibi köklü bir yazın geçmişi olan bir ülkede, yazarlara seslenirken, yalnızca "uluslarımızın kardeşliği", "kültür yakınlığımız", "insanal değerler" gibi kavramlardan yola çıkılamaz. Hele her üç sözün başındaki, "Siz öğrenin, yararlanın diye anlatıyorum," lafı yok mu, kötü koyuyor insana. Bizim bin yıldır üstünde kafa yorduğumuz sorular bunlar. “Güneşin altında yeni birşey yoktur," sözü belki de doğrudur ama güneşin her gün yeniden doğduğu da yadsınmaz bir gerçek. Ben güneşi doğduran yazarlardan yanayım.

Aytmatov'a yöneltilen sorular da ilginçti:

— Maksim Gorki'yi nasıl bulursunuz?

— Doğu Kafkasya edebiyatı konusunda düşünceleriniz nelerdir?

— *Öğretmen Duyşen*'de belirttiğiniz iki temel çelişki, hangi antagonizmanın öne çıkmasını amaçlar? vb.

Bazan insanların kültürü dilimi bağlıyor!

Sovyetler Birliği'nde bir dergi çıkıyormuş. Yabancı yazın değerlerini Rusçaya günü gününe aktarmak amacıyla. Nedense çağdaş Çin yazarlarına hiç yer verilmemiş; bir soru üstüne öğrendik ve şaşırdık.

Aytmatov'un çok sevimli bir oğlu var: Asgar. İyi İngilizce biliyor; keşke daha çok konuşabilseydim onunla. Sovyet gençliğinin sorunlarını öğrenebilirdim belki ama zaman kıttı. Aytma-tov'un sürekli kullandığı bir sözcüğü çok sevdim yalnız: *soruşmak.* Tartışmak, dertleşmek, kavrayıp sevmek gibi çok yanlı, zengin anlamlar taşıyor.

9 Eylül

İşe girişmenin, yarım kalan şeyleri tamamlamanın ayıdır Eylül. Kış gelmiştir, dahası yok. Giyecekleri havaya uyduramama derdi, giysiye para ayırmaya kıyamama alışkanlığı, sanıyorum özel sıkıntılarım değil. Hele alışveriş tembelliği... O yüzden kışlıklar çıkarılıyor sandıklardan, pantolonlar temizleyiciye gönderiliyor, etekler uzatılıyor, "Bu yıl da götürür canım, şimdi durup dururken... " gibi özürlerle pardösü, palto alınmıyor; güvenilen *eski* de kış ortasında bitiverince, işin yoksa hayıflan dur.

"Resmi İndirimli Satışlar" da, okulların açılması yani resmî ağızla "İlköğretim Haftası" da Eylül'e rastlıyor üstelik. Kısaca bu aya, belirsizlik, telaş ve parasızlık ayı da diyebiliriz.

Çanta, önlük, yaka gibi zorunlu alışverişleri yapmak için oğlumla erkenden çıktık bu sabah. Turgut, okula yeni başlıyor. Dükkânlarda indirim adı altında ne döküntü şeyler satılıyor, olacak iş değil! Diyelim ki onları bıraktık, tanınmış bir mağazaya girdik, paraya kıyıp iyi birşey alacağız. Hiçbir güvence yok ki! Oradan alacağınız gömlekle pabucun dikişleri bir ayda atarken, bakarsınız bir pazardan ucuza aldığınız bir giysi yıllarca gider.

Bizleri perişan eden, elimizi kolumuzu bağlayan; büyük kavgalara biriktirmemiz gereken öfkeyi ve gücü, günlük yaşama içinde ucu ucuna harcamak zorunda kalışımız. Sürekli alda-

I

tılrna, yanıltılma; neyi, nasıl, ne uğrunda harcadığını bilmemenin belirsizliği: siniri de, parayı da. Devlet'i devlet yapan temel hizmetlerin sürekli esirgenmesi. Bir okul önlüğü seksen beş lira da Olabiliyor, yirmi beş lira da. Hangisinin daha dayanıklı olduğu kesin değil. Sınıf ayrımlarını da aşan bir sinir ortaklaşası yaşıyoruz toplumca: elektrik kesintileri, su kesilmeleri, trafik kargaşası herkes için geçerli.

Ramazan da Eylül'e rastladı bu yıl; boğazıma bir düğüm oturdu. Günün akışı değişecek artık sokaklarda. Kimi içkiciler, karaciğer dinlendirme amacıyla içmeyecekler. Kadınlar, incelme kaygısıyla oruç tutacaklar. Fırınların önünde pide kuyrukları uzadıkça uzayacak. Herkes iftarı düşleyecek boyuna. Elinde çatal, önünde zeytin, kulağı tetikte. Her gün yediğinin üç katını bir öğünde mideye indirecek. Orucun amacını anlayamadım gitti. Dünya nimetlerinin tadını anlayın mı dernek, dünya nimetlerini hırsla kapışın mı?

Gözüm saatte. Dükkânlarda öğle tatili var mı, yok mu? En iyisi şoföre sormak. Şoför, Nâzırn'ın deyimiyle 'inanmış adam' İnanmış adamları sevmemek elde mi? Baştanberi hiçbir şeye inanmamış kimseyi sonradan birşeye inandırmak olanaksız gelir bana. İnanmak, bir yeti, beslenen bir alışkanlıktır, esnektir de. İnanmamak gibi katı ve yanıltıcı olamaz.

"İnanır mısın hanım," dedi şoför, "kendimi bildim bileli oruç tutarım ben. Bu yıl, şu din-oruç-ramazan lafı edenleri gördüm ya, sırf onlarla birlikte olmamak için tutamıyorum oruç, elimde değil." Böylesi inanmaya can kurban.

Dönüşte, bir kebapçıya uğrayıp lahmacun hazırlattık. Yemeğe gecikmiştik. Turgut, lahmacun hazırlayan ağabeyi yakından gözledi, ona sorular sordu mesleği konusunda. Eve koşarak döndük; hava soğuk, lahmacun da -ağabeyin dediği gibi-soğuyunca kolay kolay yenmez.

il Eylül

"Bana rahmet yerden yağar" diyen Yunus. Televizyon için yaşamını konu olan bir dizi film hazırlamışlar. Ama Yunus'la uzak-yakın ilişkisi yok karşımdaki adamın. "Mahallenin delisi" olabilir, dağları aşındıran Mecnun olabilir ama Yunus, yapmayın!

Kötü-sağcı bir İsa görüyorum. Boyuna *haç* imgeleri kullanılıyor; o da kollarını kaldırışıyla, Hıristiyan tavrıyla destekliyor bu nitelemeyi. Ama İsa, hiç değilse Kazancakis gibi bir yazar, Pasolini gibi bir sanatçı bulmuş kendini yorumlayacak. Doğru olsun olmasın, onun aracılığıyla birtakım yeni değerler, yeni düşünce biçimleri kazanmış çağdaş sanat.

Bizim Yunus'umuzu İsa'ya benzetmek, gülünç bir öykünmeden başka birşey değil. Bugün mezarları bile belli olmayan kişilerin, halklarının yüreğinde varolmuş, varolan kişilerin yaşam serüvenlerini bunca gelişigüzel kullanma yetkisini kim veriyor sinema adamlarına? Önce de, *Unutulanlar* diye bir sitem dizisi vardı, seçmeler gelişigüzel yapılmıştı ama temeldeki anlayış aynıydı: insan yaşamına küfür.

15 Eylül

Okullar açıldı. Sabah törene götürdüm oğlumu. Bir eğitim kargaşasının başını yaşadık birlikte. Sonraları neler olabileceğini yalnız ben biliyorum iyi ki.

Onu özel bir okula yollamayı hiç düşünmedim, yalnız yan-resmî, gerçekten özenli eğitim veren okullar var, onları düşünmedim desem yalan olur. Daha önemlisi, *çevre* sorunu ama. Devlet okullarında her tabakadan çocuk karışıp okuyor, birara-da olmayı öğreniyorlar. (Belli bir sınıftan gelme çocuklarla birlikte okumanın sakıncalarını kendimden biliyorum.) Sonra bir de şu var: bu iş nasıl başlarsa, öyle sürüyor. İlkokulu özel okulda bitiren çocuk, mutlaka yabancı bir okula ya da koleje gidiyor, üniversite sınavlarına katılmak için özel dershanelerde kurslara katılmak zorunda kalıyor. Bir çaresizlikler zinciri bu, bir çark.

Daha sonraları nelerin olabileceğini dostlarımın çocuklarını izleyerek öğrendim. Başka bir ilde, hiç bilmediğiniz bir ortamda üniversite seçme

sınavına girebiliyorsunuz sözgelimi. Gerekirse en yakın sınıf arkadaşınızı çiğneyip geçmeyi öğreniyorsunuz: çünkü bir kişi, bir kişidir; o kaldı mı, siz geçersiniz. Yanlış kopya vermek de moda olmuş sınavlarda o yüzden. Bütün bu kargaşa, hiç istemediğiniz bir mesleğe girme uğruna da olabiliyor elbet!

Dışarda kalanlar, puan tutturamayanlar çığ gibi büyüyor her yıl. Mümtaz Soysal'ın da belirttiği gibi "mektupla yaşayan bir toplum olmadığımıza göre" mektupla öğrenim bitecek günün birinde. Sayılar artacak ve o sayıyı oluşturanlar, eninde sonunda dayanışmayı öğrenecekler. O zaman ne olacak acaba? Üniversiteyi bitirenler de bu arada iş bulamayacağına göre...

Okulda kimse sınıfını bilmiyor. Öğretmenlerin bir bölümü raporluymuş. Analar-babalar, canım yavrularından ayrıldıkları için ağlıyorlar. Çocuklar ağlıyorlarsa, biraz da korktuklarından. Korkmamaları için hiçbir neden yok.

— Gideyim mi oğlum? dedim Turgut'a, sınıftaki sırasına yerleştirdikten sonra.

— Kötü birşey olmayacaksa git anne, dedi. Herkes neden ağlıyor?

İyi ki oğlumun yükseköğrenim görmesi çok önemli değil benim için. Televizyon onarımcısı, bakır ustası, basımevinde dizgici olabilir. Yeter ki, meslek hırsı, yaşama sevincini altet-mesin.

16 Eylül

Yemek yemeden günler geç!nyorum. Bugün iyice hastayım. Bir kriz falan mı geçirdim acaba? Bildiğim tek şey, ayağa kalktığımda yürüyemedim, ayaklarımın üstüne basamadım düpedüz. Bir-iki kere daha başıma gelmişti. Hep aynı şeyi diyorlar: Doktora git.

Ne diyeceğim ben doktora? "Radyoda haberleri dinlerken hastalanıyorum, korkunç bir tedirginlik duyuyorum sözgelimi, ellerim avuçlarım kaşınıyor, gözlerim yanıyor, tırnaklarımı kemiriyorum, boğazımda bir öfke düğümleniyor, yok yere kavga çıkarıyorum, kırıcı oluyorum."

Ne güç aslında! Bir çiçeğe, bir çocuğa sizin gözünüzle bakamayacak, *bakmak istemeyecek,* temel çıkarları ve gelir kaynağı, sizin gönül verdiğiniz düzenin, dünya görüşünün tam karşısında duran, bu düzenle beslenen birine derdinizi açacaksınız: "Her şey bir yana, şu somut belirtiler kalksa ortalıktan," diye yalvaracaksınız, "Bilgiçlik yapamayacak kadar yorgunum, ellerinize bırakıyorum kendimi. Yeter ki yüreğimin dibinde yatan o keskin, acıtıcı buzul yüzeye çıksın, katlanılır olsun. Uykuda göğsüme giren burguyu söküp atabilsem, ansızın avlanmasam. Bir deneseniz belki anlarsınız: Yoz bir düzende yaşamanın bellibaşlı, adlı adınca bir hastalık olduğunu. Her insanın teşhis edilmiş kişiliğinin yanısıra, sahip olmak istediği kişiliğin de bir o kadar önem taşıdığını."

Ama bunları konuşacak para da yok, vakit de. Dışarda, yalnızca hastalıklarına yaslanarak, hastalıklar kurarak yaşayanlar, böylece kişilik kazanmayı umanlar çoğunlukta ve bekliyorlar. Akşamüstleri yüzlerini al basan taşralı gelinler, bir erkekle ayıpsız-günahsız flört etmek isteyen doyumsuz aile kadınları. Bilinçleri ve bedenleri temiz kalıyor böylelikle. Doktor'a geliyorlar çünkü erkeğe değil!

En iyisi, oyunu bildik kurallara göre oynamak. Ana-baba ilişkilerine, çocu14uk anılarına başvurmak. 200 kâğıdı bastırıp moda bir ilaç alıp çıkmak. Eskiden Librium'du, Tryptizol'dü; şimdi Nobrium, Nozinan ve her zaman iksir kapsamına giren damlalar. "Çevre değiştirin, yolculuğa çıkın, yeni birşeyler alın," öğütleri.

Bu beden, ne kadar giderse o kadar gitsin. Çok darda kalmazsam -ne bileyim hiç tanımadığım bir belirtiyle karşılaşmazsam- ona güvenmeyi yeğlerdim. Bunca yıl hayladık ne olsa birbirimizi.

19 Eylül

Gündökümü yaparken güncel yaşamayı geriden izlemek zorunda kalıyorsunuz. Yazdığınız, dökümünü yaptığınız günlerin tümünü değil, okuru ilgilendireceğini sandığınız günlerinizi belli bir gün ve ay sırası gözeterek veriyorsunuz. Bir nedeni de şu: eski günlere başvurmak, kolaylığa, tembelliğe itebilir gündökümü yapanı. Kasım ayında Haziran'dan söz açmak, insanların sokaklarda avlandığı günlerde denizi anlatmak da garip. Okur bana inandığı sürece, bu aykırılığı göğüsleyebilirim. Nitekim şu

günlerde 24 Haziran gününü anmadan edemeyeceğim. Arada sırada da olsa başvuracağım eski günlere. Fazladan ama:

Şu askerlik şubelerinin adlarını bir torbaya, bulundukları semtlerin adlarını bir başka torbaya koyup rastgele eşleştirse-ler, böylesine bir keşmekeş çıkmazdı.

Boğaz Köprüsü yapıldıktan sonra artık Sarıyer Askerlik Şubesi'ni Kartal'da bulma olasılığı da arttı.

Aksaray Askerlik Şubesi, Fatih Camii'nin avlusunda. Esintili, gözalıcı beyazlıkta bir zemini aşıp giriyorsunuz. Her yanda dosyalar, evrak. Başıboş dolaşanlar.

Sonra Fatih Nüfus Memurluğu'na uğradım. Soluk, eski bir yer. Her devlet dairesinde bütün işleri üstlenen, her şeyin hesabını veren bir tek memur vardır genellikle. İlk keresinde “Hayır" diyemediği için, bir daha "Hayır" deme hakkını kendinde bulamamıştır. Bütün işler onun sırtına yüklenmiştir o yüzden.

Adı Necla. İncecik, solgun bir kız. Bulunduğu, çalıştığı, dahası iş *gördüğü* yerin eskiliğine, küflülüğüne karşı koyan hafif bir allık sürmüş yanaklarına; bilerek, özenle boyanmış. Değil sıradan bir insanın, bir hainin bile adını barındırmayı hak etmeyecek kadar kara, kirli dosyaların arasında güleç, yardıma hazır duruyor. Güçlük çıktı mı, gidip şefine danışıyor.

— Bir dakika efendim, diyor yandaki beye, şimdi sizin üç kızkardeşiniz var, üçü de ölmüş ama biri evli görünüyor nüfusta, hiç evlenmemiş olduğu halde, değil mi? Bir de şimdi bakmak zorunda olduğunuz ama adı nüfusa işlenmemiş bir kardeşiniz var. Bunu düzeltmek için, yani durumu, ölülerin gömüldükleri semtlerin muhtarlıklarına başvurmanız gerek. Öbür kardeşiniz nerede kayıtlı olabilir?

— Bilmem ki, diyor adam. Yaşlı bir emekli. Bizim nüfusta kayıtlı olması gerekirdi.

— Efendim, savaş yıllarında eski yazıyla yazılmış kayıtların çoğu ya kayıp ya da doğru dürüst aktarılmamış Türkçeye. Hep çıkıyor bu tür güçlükler.

Göbekadı falan, babanızın adının yanlış yazılması ya da ne bileyim, belki annenizin kaydında gözükebilir.

Sağlık karnesi peşinde bir adam. Üstübaşı dökülüyor.

— Teşekkür ederim yavrum, diyor. Ben camileri, muhtarları falan dolaşırım.

— Nasıl dayanıyorsunuz Necla Hanım? diyorum.

— İşim bu, diyor. Çayımız çok iyidir, beklerken içer miydiniz?

Her yerde bir Necla var. Tapu'da Ekrem, SSK'da Onur, Vergi Dairesi'nde Hüseyin Bey, bir savcı, davadan çekilen bir yargıç, Danıştay. Yaşıyorsak, onlarla yaşıyoruz, onlar yüzünden.

ll Eylül

Mutfağımız turuncu badana edildi. Tam turuncu sayılmaz ya, içerde hep küçük bir yaz güneşi varmış izlenimi uyandıracak kadar. Duvarlara asılı çuşka biberler, kırmızı soğan hevenk-leri, defne dalları, raflardaki renk renk, gözalan baharat çeşitleri, kurutulmuş kereviz yaprakları, nane, büsbütün alımlı görünüyor bu sıcak ışıkta; evin içine doğru da hafifçe yayıldı aydınlık. Örgü örmeyi bilen eş-dostun özenle ördüğü mor tutacaklar, elbezleri, kırmızı yünlü önlüğüm böylelikle değerlendirilebildi.

Aylardan beri aklımdaydı 'turuncu', yaşadığımız mevsimin bitmek üzere olduğunu görünce sarıldım işe. Mutfakta günümün yarısını geçiriyorum; boyası, rengi, kokusu çok önemli benim için. Akşam gidip gelip inceledim yeni mutfağı: günbatımında, dışardan yansıyan ışıkta, ışığı açarken. Sevdim. Artık kışı bu güvenli ve sıcak kozada geçirebilirim, inimde.

Balkonun kapısı, geniş bir arka bahçeye açılıyor demiştim. Nerdeyse gözalabildiğine bir açıklık. Çocuk sesleri hiç eksilmiyor. Ta uzakta sevimli, tek ağaçlı bir yol dolanarak kavuşuyor anacaddeye. Yolun kıyısında yeni bir site yapıyor işçiler. Bu kadar çirkin bir yapı az görülür. Ta baştan belliydi çirkin olacağı da bu kertesini aklıma getirememiştim. Böylesine 'ters' bir yapının harcını karanlara, bu gudubete verilen emeğe acıdım ama sonra

nasıl olsa içinde onların oturmayacağını düşünerek avuttum kendimi. Herhalde *hazır mutluluk* arayan birileri geçecek bu eve. Yeni oda takımları, yeni perdeler falanla. Bir-iki yıl içinde, eşyalar dökülmeye başlayacak, yerine yenileri alınacak hemen. Onarma sözkonusu değil günümüzde. İnsanlar eşyalarından hemen vazgeçebiliyorlar. Onarma, alışkanlık belirtisi olsa gerek, taş çatlasa yanından ayırmama isteği.

Duydum ki suaygırı, her gün hep aynı saatte ve aynı yalaktan su içermiş. Ben de onu kaygısız, şişman bir yaratık sanıyordum dış görünüşüne bakıp. Oysa, yalak bir gün yerinde olmasa, ne yapar acaba? Yeni bir yalağa alışana, onu kendince 'eski'leştirene kadar dünyası kayar zavallının. Garip bir ölçü alışkanlık. Sevgi, aşk, dostluk, ancak bu ölçüye vurulduğunda anlam kazanıyor. En ufak ayrıntılarda bile. Sözgelimi ben yeni bir giysiyle bilmediğim bir yere kolayca gidemem. Önce evde deneyip 'benim' kılmalıyım onu, birazcık eskisin, bedenimin kalıbını alsın ki içinde özgürce davranabileyim. Alışkanlık; kişiliğin gelişimini, kendini bulmasını sağlıyor evet ama bir sınıra kadar. Sizi o sınıra götüren iti, bakıyorsunuz sınırda karşınıza dikilmiş, yolu tıkamış. O tuzağa düşmemeli. Her büyük tutku gibi alışkanlık da (belki de en büyük tutkudur!) Fethi Naci'nin deyişiyle: "yıkımının tohumunu içinde taşıyor".

Öteden beri üstüne kafa yorduğum bir konu var: 'Joker'. 'Hergele Kahraman' tipinin bir simgesi olabilir ama aslında nedir? Bir ansiklopedi şöyle diyor:

■

1) *Şaka* yapan kimse.

2) Bir belgeyi ya da bir yasayı *özellikle başka anlama çekilecek hale sokan* bir söz oyunu.

3) *Gizli, beklenmedik* bir *güçlük.*

4) İskambil oyununda *en büyük kozu* ya da *oyuncuların istedikleri herhangi bir kâğıdı* simgeleyen *fazladan* bir kâğıt.

Poker, briç, bezik gibi incelmiş oyunlarda rastlayamıyoruz Joker'e. Topluca oynanan oyunlarda çok önemli bir yer tutuyor oysa: konkende, blumda, elliikide.

Bir ipucu daha var: prafa ya da karabezik denilen kahve oyunlarında kullanılmıyor Joker. Bazı oyunlarda da Oğlan, Jo-kerlik ediyor. Bizim gelenekte pek yerleşmiş değil yani. Halk arasında, “Şeytan" diyorlarmış. Çok yerinde bir buluş. Joker'in, soytarıyla şeytan arası giyimine uygun düşmüş.

Belli kişilerle belli oyunları belli saatlerde oynamaktan canı sıkılan bir kral mı buyurdu acaba Joker'in yaratılmasını? İskambil kâğıtlarındaki korkunç hiyerarşiyi bozmak amacıyla başkal-dıran, halktan da destek bulan bir falcı mı?

Kim olursa olsun, alışılanı değiştirmek istediği tartışılmaz.

Alışılanın sınırını zorlayan biri.

Ben de inimin rengini değiştirdim ya, mutluyum bugün. Deterjanların ve böcek ilaçlarının ortaklaşa kokusunu yoket-mek için bir kalıp babadan kalma beyaz sabun aldım, sildim mutfağı. Ha şöyle!

18 Eylül

Dört gündür Ankara'daydım. Lucretius'tan Turgut'la birlikte çevirdiğimiz *Evrenin Yapısı,* Türk Dil Kurumu Ödülü'nü kazandı, ben de almaya gittim ödülü.

Haberi duyunca gerçekten sevindik. Bunca emek verdiğimiz, dizelerdeki vuruş sayısını bile hesapladığımız bir çeviri değerlendirilmişti ne olsa. Üstelik hak ettiğimizden eminim, niye yalan söylemeli. Yargılara, övgülere, ödüllere hep kuşkuyla baktığım için, tam anlamıyla sevinemedim yine de. Kazanan-lar-kazanamayanlar keşmekeşi, ödül dağıtımının rastlantılara bağlı olduğunu gösteriyordu kesinlikle.

Derken evden ayrılma, yolculuğa çıkma telaşı bastırdı. Bir eteğin kopmuş bir düğmesi, ütülenmemiş bir bluz, yanıma en az kaç kalem eşya alabilirim sorusu. Ertelendiği, sürüncemede bıraktığı işleri ancak yolculuğa çıkarken kavrayabiliyor insan.

Ankara'da dostlardan anladığım kadarıyla, hepsi ödülü Lükrettin'in alışına en az bizim alışımız kadar sevinmiş. Çünkü seveni çok adamcağızın. Hayat dolu, zeki, anlayışlı bir arkadaş Lucretius, yaman bir şair üstelik; çeviri süresi içinde bildik bir dünyanın ötelerini sezdirdi bana. Onu çağdaşım diye düşünüyorum; bizim evde uzun süre kaldığı, gündelik yaşamamıza katıldığı için de Lükrettin adını taktım kendisine; kızacağını hiç sanmam.

Bu hızlı günler boyunca, yanımdan hiç ayrılmadı. Boyuna onun şerefine bardaklar kalktı. Ben de sevincimi gölgeleyen şeyleri unutup keyiflenmeye çalıştım. (Bu arada İspanya'da idamlar, mengeneyi kullanacak cellat bulunmadığından 'çağdaş' yöntemle infaz edildi! Aferin cellatlara.)

Bugün hava ılık. Güzel bir Pazar sabahı. Havada kekre bir tat var nedense. Yapraklar, belirsiz yönlere doğru uçup gidiyor. Yorgun bir güneş. Bolu dağı kahvelerinde camdan yapılma, gülünç, mor pembe panterler satılıyor. Her şey ne büyük bir hızla yaygınlaşıyor, öyle ki yaygınlaştığında, yozlaşma sürecine girmiş oluyor kendiliğinden. Ne alabilirim?

Lükrettin'in parasından oğluma bir oyuncak tabanca, Turgut'a iyi cins ağaçtan, neşeyle oyabileceği tahta bir havan, eve süzme yoğurtla kaymak, kendime sırımdan bir halhal aldım.

13 Ekim

Akşam, büyük bir merakla televizyonun karşısına geçtim: *fane Eyre'i* izleyeceğim. Ortaokul sıralarında neden sevmişim, neden onun gibi beyaz yakalı, dantelli, küçük ve sık düğmeli düz siyah elbiseler giymek istemişim? Neden Mr. Rochester tipi benim yaşımdaki kadınlarda, özellikle biraz sanata yazıya bulaşmış olanlarda büyük izler bırakmış? Öğrenmek istiyorum.

"Küçük burjuva duyarlığı", "kültür emperyalizminin etkileri", "ergenlik çağı duygusallığı", "oedipus-elektra kompleksi" gibi kolay, ilk akla gelen açıklamalarla yetinmek istemiyorum.

Kimdir *Jane Eyre?* Yoksul bir ailenin kızıdır, öksüzdür. Önce hırçın yengesiyle şımarık kuzenlerinin, sonra da din sömürüsü yaparak geçimini sağlayan bir kızlar-okulu müdürünün zulmüne katlanmak zorunda kalır.

Yaşamı boyunca katı, sevgisiz bir ortamda tek başınadır. Din korkusuyla, para baskısıyla sindirilmiş, ürkütülmüştür. Gelgelelim Jane Eyre, dürüstlüğü, tok sözlülüğü hiç elden bırakmamıştır. "Garip bir güzelliği vardır," Mr. Rochester'm gözünde. Acılarla bilenmiş, yaşamalı bir güzellik. En büyük erdemi; soluduğu acımasız havanın, dünyanın gerçek yüzü *olamayacağına* inanışıdır; aldığı her yara, inatçılığını, direncini pekiştirir. Bu özelliğiyle roman, o kalıplaşmış, ağlamaklı, magazin romanlardan ayrılır. Kanlı canlı bir insandır *Jane Eyre,* "halktan gelme öksüz, melek yürekli yoksul" değil.

Demek bizler onun bu özelliklerine öykünmüşüz o yaşlarda. Mr. Rochester, beni epey düş kırıklığına uğrattı. Galiba biz sonradan filmde izlediğimiz Orson Welles'la asıl Rochesteı'ı birbirine karıştırmışız. Sert görünümünün altında yumuşacık yüreğiyle, klasik güvenilir-erkek Rochester yalnızca. Fırtınalardan sonra sığınılacak orta halli bir liman. Oysa Orson Welles, çirkinliğin, hantallığın büyülü bir çekiciliğe nasıl dönüştürülebileceğinin en canlı kanıtıydı. Hiçbir zaman Kül Kedisi'ni kurtaran Prens simgesi olamazdı.

Horace McCoy'u okuyordum geçende. Adı, *Aslında Evden Ayrılmamalıydım* diye çevrilebilecek bir roman. Oldukça başarısız. Hollywood'lu figüranların, Amerika'nın dörtbir yerinden gelip o çirkefte boğulan zavallıların öyküsünü anlatıyor. Kadınları yüceltmesiyle ilgimi çeken bir yazar McCoy. *Atları da Vururlar'da* da, *Gazetecenin* Ölümü'nde de erkeği yöneten, bilinçli kadınlar sürükler götürür romanı. Üç çözüm yolu öneriyor bu kitabın yüceltilmiş kadın kişisi: ya intihar, ya jigololuk yani düzene alışma, ayak uydurma ya da -benim deyişimle- "lacivert kruvaze takımlı adam"la çekip gitmek. Romanın sonunda, iyi tanımadığı çiftçi kılıklı, yabanlık lâciverdini giymiş bir adamla evlenip gidiyor. Jigolo'yu tek başına bırakıp.

Masaldaki Yakışıklı Prens, Mr. Rochester, daha nice "lacivert kruvaze takımlı adam"; tavırları, kişilikleri dönemlere göre değişse bile, özelliklerine gülünüp geçilse bile, dünyanın her yerinde geçerli daha. Belki bizden sonraki kuşaklar bu iğreti, yanlış güvence-kaygısını büsbütün rafa kaldırırlar. İyi de ederler.

16 Ekim

Geceyarısı geldi kardeşim. Hiç beklemiyordum. Askerliğinin bitimine üç-dört gün birşey kalmış ama katlanamamış. Bir-şey oluverecek, beklenmedik bir engel çıkacak gibi bir duyguya kapılmış, çıkıp gelmiş.

Ailede hiçbirimizin sinirleri sağlam sayılmaz. Hani Marqu-ez'in "yüzyıllık yalnızlığa hüküm giymiş" diye nitelediği ailelerden bizimki. Olağan duygulara yer yok. Hep büyük suçlamalar, büyük aldanmalar, büyük bağışlamalar sözkonusu. Kardeşimin çocukluğu, ailenin iyice dağılıp çözüldüğü bir döneme rastladı. Kimi zaman el üstünde tutuldu gereksiz yere, kimi zaman da gözetilmedi hiç, bakımsız kaldı. Ev'in hışmından çoğu kere ben korurdum onu. Bebekken çok sevdiği köftesini pişirip yedirir, altını değiştirirdim. Delikanlılığında, gizlerini paylaştım. O yüzden aramızdaki sekiz yıllık yaş ayrımı, ona bugün de anaca duygular beslememi engellemiyor.

Kan-bağı denen kavrama hiçbir zaman inanmadım. Bilerek, seçerek sevmek istedim bağlanacaklarımı, dostluk kura-caklarımı. Ama karşımdaki genç, güzelim iki kız bebeğin -ikizlerin- babası, aile sorumluluğu yüklenmeye çalışan bir adam, bir erkek artık. Çocuğumun dayısı. Kan-bağı çoğu kere birbirimize kattı bizi; gerginlikler, kırılmalar, hesaplaşmalar... Belki ancak şimdi tanıyabiliriz birbirimizi.

Balkon kapısını açtım, gecenin temiz havası doldu içeri. Serin bir çarşafın üstünde temiz, rahat bir uykuya daldı.

Sorunları var. Kişisel sorunlarını nasıl çözebileceğini tamtamına kestiremeyen, dahası, bu çözüm işini çoğu kere başkalarına bırakan biriyken, ansızın kendi el atması gereken açmazların içinde bulmuş kendini. Pek konuşmuyor, kullandığı kırık dökük sözcüklerden, dertlerinin anlaşılmasını bekliyor. Anladığım kadarıyla askerlik, amansızca yüklenmiş üstüne. Pek açmıyoruz bu konuyu. Ne de olsa geçebilir; bu bunalımı atlatacak eninde sonunda. Sonraki yaşamı, çizdiği yol çok daha önemli. Dünyaya kapalı, bilime tutkun, saygın bir profesör olabilseydi, mutlu yaşayıp giderdi bir ölçüde. Yalnızca *bırakıl-saydı,* ama olmadı.

Bir İstanbul öğlesinin iyi gelebileceğini düşündüm. Pasaj'a gittik. Çantası da yanımızda. Hurçla çağdaş havayolları-şirketi-çantası arası bir nesne. İkide bir zırzırı açıp yenibaştan düzenliyor çantasını; son eklediği, hep

sonuncusuymuş gibi geliyor. İçine bütün yaşadıklarını sığdırmış da biryerlerde unutacakmışçasına telaşlı. Diş fırçası, onluk Nobrium, bir pijama, bir sürü kitap. Çantaya uygun bir iskemle bulduktan sonra midye tava, kokoreç, taze badem gibi pasajın bütün turistik maddelerini ısmarladık. Açıldı çok geçmeden, anlatıyor; dinliyorum. Eskiye göre daha sertleşmiş; daha acımasız ve kesin buluyorum onu, seviniyorum. Sigaramı yakıyor, iskemlemi çekiyor, ceketimi tutuyor, tuvalete götürmeye kalkışıyor beni. Karşı çıkmama önce şaşırıyor, rahatlıyor sonra. Yemeklere dokunmadan kalkıyoruz; votka bitti.

— Sen martini severdin aklımda kaldığına göre, dedi. Ben ısmarlayabilir miyim?

Güneşin gözleri aldığı bir sokak kahvesinde oturup martini içtik. Anlatıyor hâlâ. Ne kadar çok şey biriktirmiş. Camlı kapıdan girip çıkan kalabalığı gözlüyoruz. Sokak kahvelerine dadanmış miskin delikanlılar, genç kızlar. Bodrum'dan tiksindiğini söylüyor ansızın. Ben de orayı eskisi gibi sevmediğimi söylüyorum. Zaten bir kerecik gitmiştim. Yaz geceleri bedenlerinin yansıyla cinsel özgürlük serüvenlerine kalkışanları, sonra o bedeni bütünleyip ağırbaşlılıkla kış işlerinin başına dönenleri konuşuyoruz.

— Demek aradan geçen bunca zamanda sana sevgimi yitirmemişim, dedi birden. Gözleri doludoluydu. Aklımdan geçen her şeyi anlatabildiğim tek kişi sensin.

— Ben de sevindim, seni görünce telaşlanmıştım önce.

Babamın önemli bir rahatsızlık geçirdiğini söylüyor.

Gerçekten ne kadar uzun bir süredir aramadım babamı, irkiliyorum birden. Altı ayı geçti.

— Kalkalım artık, dedim. Öpüşüp ayrıldık. Bir daha ne zaman görüşürüz kimbilir.

Babam, telefonda sesimi duyunca hiç yadırgamadı, sitem de etmedi.

— Cuma'ya Rejans'ta, dedi yalnız.

Eskiden olsa, ille de beşinci sınıf bir lokantaya gitmede di-retirdim. Yorgunum artık.

— Peki, Rejans'ta. Ama öğleüstü san-votka içmeme içerlemeyeceksiniz, üzülmeyeceksiniz.

— Eskiyi açmak yok. Yeni baştan. İki arkadaş gibi.

14 Ekim

Bu yıl, "Kadınlar Yılı"ydı. Bunu da en çok önemsiz kadın dernekleriyle özel yaşamlarında kanlarını evlerine kilitleyip başka kadınlar için cinsel özgürlük isteyen feminist erkekler dert edindi. Evet, pembeli mavili bir yıl yaşadık.

Oysa her şey eskisi gibiydi. Gösteri sanatlarında, yani şarkıcılık, gazinoculuk, televizyon programına çıkmada kadınlığı bir meslek haline getirmeye çalışan kadınlarla, kadınsı erkekler arasında bir süslenme yarışıdır gitti. Bir program süresince kaç kere kılık, peruk, kaş-kirpik değiştirmek gibi ağır çaba isteyen bir meslek bu.

Yarışma programları da düzenlendi kadınlarla erkekler arasında ve gariptir, hangi taraf en gereksiz ve anlamsız şeyleri bilmeyi başardıysa, o kazandı.

Yılın aydın kesimindeki kadın modasına gelince: saçlarınızı kesmeyeceksiniz, bırakın uzun ve yağlı kalsınlar. Pek gerekmedikçe yerinizden kalkmayın. Olabildiğince kalın sesle konuşun. Kadınlık belirtisi sayılabilecek her özelliği burjuva değeri olarak yorumlayın ki erkekler sizi kendilerinden üstün görebilsinler, yüzünüzü yıkamamanızı, yemek yapmamanızı doğal hakkınız sansınlar. Yalnız bu arada iki-üç Alevi türküsü bellemeyi, birkaç devrimci sanatçı adı öğrenmeyi unutmayın. Birkaç yalan yanlış bilimsel terim de yardımcı olabilir size. Artık yaşadınız gitti! Hem kadın işlerinden hem de erkeğin sorumluluklarından kurtulmuşsunuz demektir.

Edebiyat kesiminde "Kim daha Marksist?" yarışı kıyıcı bir hızla sürdü. Yıl boyunca yetkin edebiyat örnekleri değil, makale sayılabilecek romanlar, inceleme-şiirler, eleştiri-hikâyeler okuduk genellikle. Bellibaşlı kadın

sorunu şöyle konuldu: aydın kadın, devrimci erkeksiz olamaz. Mutlaka birine yamanmalıdır.

Erkekler de kimi zaman birbirlerine kızdıkları için, kimi zaman da geride kalmayı, görünmemeyi seçtikleri için kaçak oynadılar nedense; devrimciliği bir kalkan olarak kullanmaya kadar götürdüler işi.

Ben de bol bol ukalalık ettim, gördüklerimle okuduklarıma kızmakla yetindim. Sorunsal'sız bir mercimek bile pişiremedim.

5 *Kasım*

Hava, sıcak yaz göğü izlenimini vermekte kararlı. Ama aldatamıyor. Işıklar dikey, ta tepeden oklar halinde vuruyor bir kere; tozdan, sisten sütunlar. Yerler, sokak taşları serin. Bitkilerdeki, özellikle bozlaşmış ağaçlardaki kırağı tanecikleri öğleye kadar sürüyor.

Gece İskender Savaşır çıkageldi. Düzce'den. Kırsal kesimde Eğitim Sorunları anketi hazırlıyorlar üniversitede topluca. Fahrettin'den, işçi Hidayet'ten, köye gelen gençlerle bir fotoğraf çektirip bu anı unutulmaz kılmak isteyen köy ağası Rahmi Mazlum'dan ve oğlundan ve torunundan ve ortalarda dolaşan çocuklardan selam getirdi. Gönderen, getiren sağ olsun.

10 *Kasım*

Bir süredir televizyonda ve radyoda Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili anılar dinliyoruz. Anlahlanlardan, müziğe tutkun olduğu ortaya çıkıyor. Viyana valslerini, Rumeli türkülerini, sonra "Şahane Gözler", "Mani Oluyor Halimi Takrire Hicabım", "Cânâ Rakibi Handan Edersin" şarkılarını, "Allı Yemeni" ile "Manastır" türküsünü özellikle çok seviyormuş; bir de ker. -disinin yeniden düzenlediği *Tosca* aryasını. Tangolardansa, "Mehtaplı Bir Gecede". Coşku ve hüzün dışında bir tutarlılık aranmamalı sanırım bu örnekler arasında.

İçler acısı bir anma programı tepeden tırnağa. Şöyle dedi Safiye Ayla: "Atatürk, bir kere gittikleri, devamlı müşterisi oldukları bir gazinoda..." O gazinoya "tebdil-i kıyafet" gitmiş. Kuru kestaneyle rakı içen bir adamı görünce de şöyle demiş: "Safiye, işte hayat bir kuru kestanedir."

"Yemen" türküsünü dinlerken de duygularını şöyle belirtmiş: "Zavallı Türk çocukları, başka yerlerde ölüyorlar, ne acı!" Ne anılar, ne anılar!

Klasik müzikçiler, folklorcular, tangocular sırayla sahip çıkmaya çalıştılar Atatürk'ün mirasına, müzik beğenisine. Dün de Celâl Bayar *tarihi* konuştu. Çok yaşlanmış. Ellerini ve gözlerini koyduğu yerde unutacak kadar. "Bunu" ve "Bunları" sözcüklerini rastgele kullanıyor. Sözgelimi şöyle: "Demirci efe beni görmek istemişler bunu, pusula yollamışlar bunları," vb.

Birileri uyarmış olmalı ki o iki sqzcüğü kısık sesle söylemeye çalışıyor yine de tutamıyor kendini.

İnsanlara tek tek saygısızlık etmek kolay. Ama bütün bir ulusa, üstelik program düzenleyerek yani bile-isteye küfretmek güç olsa gerek. Kültür geleneğimizi elli yıla indirmek istemenin acısını mı çekiyoruz? Atatürk'ü anma programı ilerde aydınla-nn sık sık başvurabileceği bir belge olarak kalacak. Hikmeti vücutları kendi sofrasına bağlı insanlar arasında yaşamış Mustafa Kemal; o insanlar günümüzde de var, sürüyor.

16 Kasım

Sizin hiç Suriye hesabına, Kral yararına casusluk yapan sosyalist dostunuz oldu mu? Benim var. Daha doğrusu, varmış da bilmiyormuşum.

Bugün öğlen o dosta yemeğe ve içmeğe çağrıldık. Konu döndü dolaşh 1950 yıllarına, Konya Ereğlisi'ı.e geldi. Konuklardan biri, o sıralar Konya Ereğlisi'nde öğrenciymiş, şimdi avukat. Anımsıyor olayı. Bizim casus arkadaşın tutuklandığı, o gün başka bir cezaevine nakledileceği, başka bir kentte yargılanacağı haberi, elaltından ustalıkla yayılmış öğrenciler arasına. Onlar da belki bir fırsatını bulup linç edebiliriz haini diye düşünerek mahpushanenin önünde toplanmışlar. Ellerinde taşlar, sopalar.

— Sekiz yüz metrelik bir yol var cezaeviyle gar arasında, diyor bizim casus(!) Gerçi yanımda jandarmalar var ama çok kalabalık, çevredeki öğrenci halkası gitgide daralıyor. Her anını, her metresini anımsıyorum o yürüyüşün. Trene bir atlasam...

— Ağabey yahu, dedi avukat. Hiç düşündün mü? Ya öl-dürseydik seni o gün? Öyle de inanmıştım ki casus olduğuna.

Ahmet Çavuş, trende açmış kelepçeleri, arkadaşın sigarasını yakmış. Derken biri girmiş vagona. Arapça konuşuyormuş habire.

— Ne diyorsun sen arkadaş? diye sormuş bizim casus. Bir-şeyler dönüyor besbelli. O zaman anlayabilmiş.

— Allahallah, demiş adam, sen Suriye casusu değil misin?

C.ısus ve öldürücüsüyle keyifli bir öğle yemeği yedik. Ne de olsa böyle bir şölen kimselere kola y kolay kısmet olmaz.

ıı Kasım

Franco ölmüş. Azıcık daha kan verilebilseydi, biraz daha acı çeksin diye verebilirdim.

Sabah, mahkemedeydim yine. Bakhm, blucinli kızlardan yeldirmeli teyzelerden, kalın çoraplı ev hanımlarından oluşan bir kalabalık, bizim duruşma salonunun kapısına birikmiş. Önce ne olduğunu anlayamadım. Saçları yeni İslâm modası gereğince pahalı bir başörtüyle kaşlarına kadar örtülmüş; yüzü boyalı, beyaz pardösülü bir kızcağız -onalh onyedi yaşlarında var- davanın yıldızıymış meğer.

Kendisinden çok yaşlı (sonradan 26 yaşında olduğunu öğrendik) bir adamdan boşanmak istiyormuş. Çünkü iktidarsızmış kocası. Kadınlar kalabalığı, davayı önceden izlemişler; kimi yemeğini ateşte bırakıp, kimi çocuğunu yanma takıp koşturmuş duruşmaya. Kız, öyle şeyler anlahyormuş ki aklım dururmuş.

Aksilik bu ya, yargıç gizli celse yapmaya karar verdi. Ve kıza artık bu saçmalıkları dinleyemeyeceğini bildirdi. "Adamın bacaklarını nasıl ayırdığı gibi ayrıntılardan vazgeçip asıl konuya gelmesini" ihtar etti. Kadınlarda bir telaş, bir üzüntü.

Sonradan gelenler, kulaklarını kapıya dayayarak dinlemeye çalıştılar. İçeri girdiğimizde, yargıç mosmor kesilmişti, zabıt kâtibinin elleri titriyordu. Mahkemede bir orji! Sade'ın bile aklına gelmezdi herhalde.

ıı Kasım

"Baştanberi EV vardı" demek geliyor içimden, "baştanberi ev vardı, ne ışık ne de söz."

Sabah, Kan ve İntikam mitingi yüzünden Cağaloğlu'na gidip işlerimi bitiremedim. Hava buz gibi, titredim incecik ceketimle. Üstüne kötü kar yağmış, ıslak bir kedi yavrusu gibi koştum eve. Kar, özellikle uyuyanların ve sokaklarda uyurgezer gibi dolaşanların üstüne yağıyor.

Bu ters duyguları çağrışhran, *Uygunsuzlar*, doğru çevirisiyle, *Uyumsuzlar* filmi. Dipdiri üç ölü: Marilyn Monroe, Montgomery Clift, Clark Gable... Eli Wallach, İtalyan 'westem'lerinde kötü-adam oynuyor bir süredir, Thelma Rittel'a ne oldu bilmiyorum. Hepsi, varoluşları oyunculuklarından ağır basan kişiler, bir döneme damgasını vurmuş insanlar. Ama hangisi uyumsuzdu ki sözcüğün tam anlamıyla? Savaş pilotu Eli Wallach, bir zamanlar sevmeyi bir türlü beceremediği ölmüş kansının *saygıdeğer anısına düzenlenmiş* bir evde acısıyla besleniyordu.

Thelma Ritter, gününü gün etmekten yana. Küçük çılgınlıklar; eski kocasını yeni karısıyla evinde ağırlamak, alçılı koluyla dansa tempo tutmak gibi zararsız, Amerikansı delişmenlikler.

Montgomery Clift, kendi deyişiyle "annesinin evlendiği" karısından ayrı yaşıyordu. Yersiz yurtsuz, çılgın bir rodeocuydu. Ölesiye içiyor, beyin kanamasına bana mısın demiyor, ölümle durmadan oynaşıyordu. Yine de mesleğinde çok başarılıydı; alkışlanıyordu, seviyordu işini. Yani hepten tutamaksız değildi.

Ya Clark Gable? Bir dönemin ünlü, dediği dedik, keskin bakışlı, zampara gülüşlü erkek kahramanı mı uyumsuz? Çevresine tepeden bakan, ukala, eleştirel bakışlarını kimsenin üstünden eksik etmeyen bu uyumsuz, olsa olsa senaryocu Arthur Millel'ın bilinçalh olabilir, yani kaçıkların içinde sağduyunun sesi.

Ve hepsini canlılığıyla, içtenliğiyle besleyen Marilyn Mon-roe, göz kamaşhrıcı saydam güzelliği, sıcaklığı, doğal olan her şeye gösterdiği ilgiyle, sevecenliğiyle; bilmeden, kendiliğinden kullanıverdiği dişiliğiyle tek uyumsuz'du içlerinde. Aslında, uyumluluktan *kaytaran*, sorumsuzluğu keyif edinmiş insanları, kanıyla-canıyla besleyen doğal bir kaynak.

Alvah Bessie, Milleı'm takma adı mıdır bilmiyorum* (yalnız öyleyse, ustalığında büyük bir düşüş göze çarpıyor) *Sarışın Bomba* adlı kitapta aynı yanılgıdan yola çıkmıştı. Monroe'yu yüceltirken, soğuk bir aydın gözüyle inceliyordu olayı. Son yıllarda sinema oyuncuları üstüne düşünmek yaygınlaştı ya ... Si-

• Değilmiş. Alvah Bessie diye bir yazar varmış. (T.U.)

mone de Beauvoir da Brigitte Bardot'yu yüceltmeye sıvanmıştı bir zamanlar. Solcu bir yazar olduğu halde, nedense Bar-dot'nun çocuksu pasaklılığına, Havva anamız numaralarına inanmak işine gelmişti. Yıldızımızın De Gaulle'ü yürekten destekleyen tutucu, dahası nekes bir burjuva olduğunu, doğasevi-ciliğini yalnızca çimli Fransız bahçelerinde ve Fransa'nın en büyük döviz kaynağı olmayı becerdikten sonra kendi özel adası haline getirdiği St. Tropez'deki evinde, yine özel havuzunda çıplanarak giderdiğini, kesimevindeki sığırlara uyuşturucu iğne yapılması dışında hiçbir insancıl eylemi gerekli bulmadığını, bunu da belirttiğini görmezden gelmişti. Kimse Fransızlar kadar Fransız olamıyor.

Oysa Marilyn Monroe, "hayatın ortasında gelip çatan ölüm" gibi, ancak mutsuzlukla çakıştığında anlam kazanan mutluluk gibi birtakım duyguları iletti ve bozguna uğrattı sayın ısmarlanmış yazarını.

Saçmasapan incileriyle, şuh siyah giysisiyle, rodeoya giderken bile ayağından eksik etmediği ince, sivri ökçeli iskarpinleriyle, abartmalı kalça sallayışıyla o dönemin ve kendinin eleştirisini birlikte getirdi. Hem de yaşayarak, katılarak.

Ne yazık ki çözüm, yazarın elindeydi. Kendisine sunulan evler içinde Clark Gable'ınkini seçti Marilyn Monroe. "Benim evim, özgür kırlardır" gibi laflar eden, vahşi hayvanlarla bilek güreşi yapan, hani geçen gündökümünde sözünü ettiğim "lacivert, kruvaze takımlı adam"ın evini.

Rüzgâr Gibi Geçti'de Scar-lett O'Hara da öyle yapmıştı ya. Hele evin yolunu gösteren o mutluluk yıldızı yok mu! Ne akıllı, ne yaman bir tüccar şu Miller. Eskicisine yaşamı boyunca satabileceği şeyler vardır.

ı Aralık

Çalıştığım, iyi, düzenli bir aile kadını olduğum bir gün. Yayıntıları topladım, odaları düzene koydum, makasları, anahtarları, makbuzları, eski saatleri, ortalıkta kalmış dergileri yerlerine yerleştirdim; mektupları eledim. Hiçbir yere çıkmadım ama hiçbir yerde de değildim.

Akşam, arkadaşlar uğradılar. Karıları yanlarında değildi. Beni de kadından saymadıkları için kendi aralarında dertleştiler. Kulak vermemeye çalıştım; gidip gelip sofraya birşeyler taşıdım.

Konu, karıların en kolay nasıl aldatılabileceğiydi. Arkadaşlardan biri, geciktiğinde, bara falan uğradığında, eve pasta ve çiçek götürüyormuş, karısının gönlünü öyle alıyormuş. Bir başkası, sabah duşunu her zamankinden daha geç bir saate erteleyerek şaşırtmaca veriyormuş. Yalnız yine de en geçerli yol, döndüğünüzde çok sıkıştınız mı, karınızı bir koltuğa kıvrılmış, sizi merakla bekler buldunuz mu, şöyle demekmiş: "Kafam çok bozuk yahu, yak bir cigara da dertleşelim. Ben de çay koyayım."

Gülümsemeye, şakaya vurmaya çalıştım ama beceremedim galiba, tiksinti boğazıma kadar yükseldi. Erkeklerimizin çoğu zaman bir çakışta ateş alan çakmaklarıyla, bilmemnereden getirtilme purolarıyla, bilmemkaç yıldır hiç tutukluk göstermemiş dolmakalemleriyle övünmelerinin nedeni anlaşılıyor: çoğu ergenleşmemiş daha. Onları ya karılarının ya da analarının elinden almamız gerekiyor, çünkü kendilerinde değiller.

Anlıyorum, bu gidişle çevrem iyice daralacak. Ols:ın varsın.

4 *Aralık*

Rumelihisarı'nda Avcı'da, Armağan'la nefis bir öğle geçirdik. Kış ortasında bastıran bir bahar havası. Dolmabahçe'den Rumelihisarı'na kadar uzanan yol, son kalan ağaçlıklı yollardan biri. Bir Ortaköy'de, bir de vinçlerin, kömür deposunun bulunduğu Kuruçeşme'de, kesintiye uğruyor.

Deniz tam karşımızda yoksa. Şilepler, yolcu gemileri, gezinti motorları, takalar, eski boğaz vapurları, lüks yatlar, sandallar. Kıyının girintilerine

sokuluyorlar.

Şilepler, ağır işçi. Tankerde çalışan bir tanıdık, Kireçbur-nu'nda, denizden çok çok yükseklere tırmanan, çıkılması güç bir dar yokuşun en tepesindeki bir gecekonduda oturuyor. Gencecik karısıyla. Çocukları, korkusuzca koşuyorlar yokuştan aşağı konukları geçirirken. Ondan öğrendik ki tankerlerde, deniz özellikle girsin diye alçak tutarlarmış güverteyi; su çarpıp çarpıp geçermiş. Sallantı, kişiyi etkilemez olurmuş bir süre sonra. Tanker de batmazmış böylelikle.

Armağan üşüyücülerden olmadığından, dışarda oturabildik, bahçede. Büyükdere'den tanıdığım hurda bir tankercik geçti: *Belkıs.* Sonra *Dördüncü* geçti. Önce sevmiştim adını, gelge-lelim sahibinin satın aldığı dördüncü birşey olduğunu kavradım sonunda. *İkinci* ve *Üçüncü'yü* değişik yerlerde gördükten sonra.

Akhilleus diye bir yolcu gemisi geçti geniş omuzları, daracık kalçasıyla, *Stella Oseanika*, üç dilden bilgi sundu kıyılardaki tarihî yerler hakkında. Öyle kıpırtısızdı ki hava, Stella'da konuşan kadının ince sesi, yanıbaşımıza kadar geldi. Mavili beyazlı, şen, kaygısız, turist bir kız *Stella.* Boğaz, onu umursamadı.

Gemi estetiği çok gelişmiş son yıllarda. Ama ben yine de takaları severim bütün gemilerden ziyade.

9 *Aralık*

Kimi günler böyledir, yanlış başlar, yanlış sürer, yanlış biter. İşte bu da böyle bir gün. Sular genel bir arıza yüzünden iki gündür hiç akmıyor. Hiçbir şeyi istiflemeye alışkın olmadığım için, suyun damlası yok evde. (Kıbrıs çıkartması, savaş söylentileri arasında herkes makarna, pirinç, un biriktirirken bakkala gitmiştim; çevremdeki açgözlülüğü, ekmek bile biriktirmeye kalkışanları görünce, yağ ile bir paket makarna alıp çıkmıştım şaşkınlıktan. Sonraları epey gülmüştük bu olaya. Savaş çıkarsa, açlıktan ölürüz herhalde!) Su mu yok, ben de maden sodasıyla yüzümü yıkarım, dişlerimi fırçalarım.

Öğleye doğru umutsuzluğum arttı. Pabuçların döşemede bıraktığı izler çamurluymuş gibi gelmeye başladı, çiçekler kurudu, hela kirlendi, havlular ıslak. Rumellhisarı'na Avcı'ya telefon edip garsonumuz Erol'u buldum, derdimi söyledim. Bir saat sonra üç taksi, sekiz teneke içme suyuyla dayandılar kapıya. Tanıdık şoförler Neşet, Erman, Ahmet, Hisar çeşmesinden doldurmuşlar tenekeleri; ta yukarı kadar taşıdılar. Nasıl teşekkür etmeli?

Her yanı yıkadım, komşulara su dağıttım. Ev, akan su kokmaya başladı.

Tam o iş yoluna girdi derken, bir başka taksi dayandı kapıya. Milliyet Roman Yarışması'na katılan 116 roman dosyasını getirdi. Sokak kapısına yığıldı romanlar. Kapıcı alışverişe gitmiş, görünürde yardım edecek kimse yok. Oflaya puflaya hepsini yukarı taşıdım, odaya yerleştirdim.

Akşam, sevgiyle sıraladım dosyaları, kapaklarına baktım, genel olarak, şöyle bir göz gezdirdim bazılarına. Gözlerim kapanıyordu yorgunluktan. O sırada kulağıma şırıl şırıl bir su sesi geldi. Bir daha kesilmeden kalkıp bulaşıkları yıkamaz mısın?

13 Aralık

İyi, yaralı atlar vurulmadan da uzaklaşabilirler, kendiliklerinden.

Kurban bayramı başladı.* Kaç gündür, apartman aralığındaki küçük bölmede üstüste yığılı duran kurbanlar, artık güni-şığını görecekler. Kaç gündür, birbirlerine ölümcül toslar vurarak soluk almaya çalıştılar karanlıkta. Oysa bağlanıp dışarı bı-rakılsalar, ot bol, hava güneşli. Apartmanın içi pislik ve yara kokuyor. .

Mahallenin çocukları, kan çukurlarını önceden hazır ettiler. Kimileri hevesle sarıldı işe. Eskiden kurban kesimi, sabah namazına rastgetirilirdi. Şimdi öyle bir kaygı yok, çünkü kur-ban-kasaplığı işini örgütleyen şirketlerin adamları ancak öğleye doğru yetişebiliyorlar. En lacivert ceketleri, en naylon beyaz gömlekleri, en geniş boyunbağlarıyla. Bahçede beklerken, pencerelere çaktırmadan gözatıyorlar; bu büyük gösteri-

• Sonraki gündökümlerinde de geçtiğine görj! bu konuyla tutturmuşum. (T.U.) yi izleyen var mı acaba? Hayvanı bir vuruşta yere serme biliminin ayrıntılarını kavramış kişiler onlar; bıçağı tam nereye indireceklerini biliyorlar. Koyunlar korkuyla itişiyor, kaçmaya çabalıyorlar.

Bildiğim kadarıyla kurban allanır pullanır, iyice beslenir; dünya nimetlerine doyasıya kandıktan sonra gözleri bağlanarak kurban edilir. Artık o kadar vakit ayrılamıyor. Hem nasıl olsa etin büyük bölümünü, kurban kesenler kendileri yiyorlar.

Geçen bayram, küçük Sultan, eline tutuşturdukları derisi yüzülmemiş, kanlı bir kurban başıyla ağlayarak gelmiş evine. "Ana ana," demiş Gülizar'a, "bak nasıl güzel bakıyor! Ben nasıl yeyim bunu?" Yoksullara dağıtılan parçalar bunlar işte.

Deriyi yüzerken, kasaplar birer cigara tüttürdüler. Ilık, kesilmiş gövdeden yükselen buğu havaya karıştı. Erkekliğini göstermek zorundaki bir erkek çocuk, elinde bıçak, gözlerinde müthiş bir ürkü, öylece duruyordu. Her an bayılacak gibiydi. O anda kanıtladığı erkekliği, ilerde ne gibi kayalara toslayacak acaba?

Etyemez de olabilir, hiç şaşmamalı.

Erkek çocukları kurban etmiyoruz evet, erkekliklerini gözden çıkarıyoruz yalnızca.

Birara uyumuşum akşama doğru. Metin Altıok, manav Re-fet beyden aldığımız yeşil salatalarla nefis bir salata yapmış ben uyurken, hâlâ oynaşan istavritleri unlamış, kızartmış. Uyandığımda balıklardan biri, daha can çekişiyor, zıplayıp duruyordu: hareli, iri bir istavrit. Diri balıkları naylon torbaya koydurtma-mam bu yüzden; balıkçılar bir türlü anlayamıyorlar ölü balık istememin nedenini. İçim kaldırmadı, kopardım zavallının kafasını.

Gece Metin'le tatlı bir söyleşiye daldık; iyi bir ağabeydir Metin. Yara almış aşkların üstüne kargaların, çaylakların üşüştüğünü anlattı. Hemen üşüşüyorlarmış.

— Yaz geçti, dedi, kış da geçer.

Basın Kurultayı'ndayız. Sendikayı temsilen Bekir Yıldız, Ataol Behrarnoğlu ve Cevat Akgönül katılıyorlar. Hepsi oturup kendi konularında ciddi çalışmalar yapmışlar, Sendika'nın sesini duyurmak çabasındalar. Cevat çağırınca, önce mırın kırın ettim ama bizlerden bir kişi fazla olsa kârdır diye düşündüm sonra, gittim.

Hava berbat. Yağmurdan kaçmak isteyenler de içeri dalabiliyorlar kolayca; öylesine bir kurultay. Yaş ortalaması: 55 dolaylarında. Yani üstatlar, bir de onların eli, ayağı, gözü, kulağı olma görevini üstlenmiş yeniyetrne ulakları.

Her şey, en ince ayrıntısına kadar önceden hesaplanmış; maddeler laf olsun diye oylamaya konuluyor. Başkan bir göz gezdiriyor salona, "Tamam!" Bizler daha neye lehte neye aleyhte oy vereceğimizi anlayamadan bir de baktık oylama yapılmış da sonuçlanmış bile. İlk Basın Kurultayı'na katılan yaşlı üyelere şeref plaketi verilsin mi, verilmesin mi? Yahu plaketler hazır, verilmesin dense ne yazar?

Hah şimdi önemli bir sorun tartışılacak: hangi komisyonlarda kimler görev alacak? Gülmeyi kestik, dinliyoruz canku-lağıyla. Derken yaşlı üyeler hep birden ayağa kalktılar, kapıya yöneldiler. "Beni İstanbul Lokantası'nda bekle," "Bak sen Çınar'a doğru yürü hafiften, ben yetişirim," gibi sesler yükseldi.

Başkan yalvarıyor: "Efendiler, oturalım. Daha oylama yapılmadı." Ama adamlar sıkılmışlar ve acıkmışlar bir kere. Salonun yarısından çoğunun boşaldığını gören Başkan kararını verdi: "İsteyen istediği komisyonda çalışabilir, seçilmiş dernektir."

1975'in gözünü sevdiğim İkinci Basın Kurultayı da böyle sona erdi. Lüks otellerde “bakan himayesinde" verilen kokteyllere gitmediğim için orada geçen üst düzeydeki konuşmaları duyamadım yazık.

Bu sabah, bembeyaz, karla örtülü bir dünyaya açtık gözlerimizi. İçimde anlatılmaz bir hafiflik.

Kar, bütün pislikleri örtüyor, atılması güç gelen adımları, zorlu girişimleri durduruyor, önlüyor. Ama buğdayı kalın örtüsünün altında nasıl besleyip

koruyup başak edip fışkırtıyorsa bahar geldiğinde, özümüzdeki savaşkanlığı, atılım gücünü de öyle gözetiyor işte.

Gece otobüsüyle Ankara'ya gidecektim. Seferler kalkmış.

Mitingler tavsar artık, yollar kapanır, üşengeçlik bastırır.

Gelgelelim boşuna bu çabası karın. Yarın gece, "şeb-i yel-da", en uzun gece yani. Öbür gün, günler uzamaya başlayacak.

26 Aralık

Öykü kitabım çıkmış. Cağaloğlu'na inip alacağım birkaç tane.

Hava yağmurlu, pis.

Köprünün tam ortasındayken yaygın, büyük bir kızıllık aldı gözümü. Şoför de şaşırdı. Birilerine sorduk, Gürün Han'da yangın çıkmış. Öteki hanlara da sıçramış.

Halk öyle alışık ki böyle olaylara, kılı bile kıpırdamıyor. Sıkışan trafiği yarıp güvercinlere yem atanlar var, kimse başını çevirip yangına bakmıyor. Oysa gök ürkütücü, kara dumanlarla kaplı.

İlk kitabımı basacak biri çıktığında bayağı sevinmiştim. Çünkü büyük çoğunluğun çarçabuk benimseyeceği bir iş yaptığımı sanmıyorum, bunu anlamam epey vakit aldı ama artık kimlere seslendiğimi biliyorum. Bana dar, küçük gelen hiçbir şeyi kullanamayacağımı da.

Üç-beş kitap alıp eve döndüm. Kapağı elledim, sevdim. Bütün nesneleri, varlıkları ancak dokunarak tanıyabiliyorum. Bir kadının saçlarının parlaklığını, inceliğini, bir erkeğin omuzlarını ancak değince anlayabiliyorum. Kitabım da artık benim sayılamayacağına göre, onu da dokunarak kavramaya çalıştım.

Yılın son günü. Milliyet Roman Yarışması'na katılan romanları okuyorum. Telaşla. İyi bir roman yazsa hiç tanımadığım biri, sevinsem. Toy, acemi ama iyi bir roman çıksa. Öbür yıla ulansa.

Bu yılbaşı kötü avladı beni, kokina almayı bile unuttum. Süslenip püslenip televizyon seyrettim. Saat on ikide, elektrik kesintisi sandım yeni yılı muştulayan ışıksızlığı. Biraz sonra da gerçekten kesildi elektrikler.

İzet Sarajliç'ten bir kart geldi: *Vive!* yazmış, o kadar. Dil konusunda sıkıntı çekiyoruz. Kendini, Balkanlar'm en melankolik şairi diye özetliyor İzet.

Gündökümü'mün de eleştirisini yaptım bu arada. Pek mutsuz, karamsar; ölümle ilgili bölümler çok. Yeterince atılgan da davranamıyorum daha. Artık gelecek yıla. 14 Mayıs gününün mutsuzluğunu da attıktan sonra. Bu yılda kalsın bari.

Şöyleymiş 14 Mayıs:

Ankara'da Opera'ya gittim gece. Yıllardır, operalardan, balelerden, konserlerden uzağım. Sinemadan-tiyatrodan bile.

Ev, bir çeşit kabuk oldu bana. Doğru değil ama öyle işte.

Kulislerin tadını, kokusunu unutmuşum. Sahnedekilerle ufak şakaları paylaşmak, onlar adına heyecanlanmak gibi duyguları da. Oysa 1962-63 yıllarında, kış akşamlarının hemen hepsini kulislerde geçirmiştim. Ama Genco vardı, Umur, Ser-met Çağan, Seçkin, Ali Dilber, Tunca vardı. Evimiz gibi birşeydi Arena tiyatrosu. Her akşam, *Aslan Asker Şvayk'ı* izler, sonra birlikte Sermetlere giderdik. Para ortadaydı. Kimde varsa harcardı yani. Bir gece, herkes meteliksiz, inanılmayacak bir durum! Yalnız Mehmet Güleryüz'de otuz kuruş kalmış, bir de yol paralarımız var. O otuz kuruşla bana bir gazoz ısmarlamıştı Mehmet. Gebeydim o kış.

Uzun süre aynı yerde oturamıyordum, sırtım ağrıyordu, ayaklarım şişmişti, delik pabuçlarımı yenileyecek para yoktu, evlilik yürümüyordu. Daha ne olsun?

I

Annemin pabuçları ayağımı sıkıyordu ama o pabuçlarla, zamanın gözde uğrak yeri Fuaye'ye gittiğimi anımsıyorum. Sıcaktan bunalıp çıkarmışım,

birileri yanlışlıkla itmiş, ta uzaklarda bulundular. Yani tatlı anılar değil çoğu.

Her sabah Genco'yla telefonlaşıp hayatlarımızın hava durumunu birbirimize bildirirdik. O gecenin ertesi sabahı Genco, kendime yeni bir pabuç almazsam, "kırmızı bir pabuç" armağan edeceğini söyleyerek korkuttu beni. Gittim aldım.

Doğum yaphğım Nisan 64'e kadar böyle sürdü gitti. Pazartesi geceleri Nurtenlerin evinde toplanırdık. Genç oyuncuların hemen hepsi gelirdi. Füruzan'la dostluğumuz orada başlamıştı. O sıralar, Nurtenlerde kalıyordu Füruzan. Hepimiz için güç bir yıldı. Başarısız bir devrimin, karşı-devrimi çabuklaştırdığı bir yıl.

Şimdi daha iyi değerlendirebiliyorum. İki insan evlerinde yalnız kalamamaya başladılar mı, türlü kaçamaklar arıyorlar. İki kişi yalnız kalmaktansa, kalabalıkta yalnız olmak çok daha kolay.

Doğumdan sonra bizde toplanmaya başladık. Özellikle Ali ile Genco, bebeğin altının değiştirildiği saatlerde gelmeyi severlerdi. Ben kızıma meme verirken, onlar bir köşede tiyatronun durumunu, *Keşanlı* Alî'nin nasıl gittiğini, halk gününde gelen öğrencilerle genelev kadınlarının ne gibi tepkiler gösterdiklerini konuşurlardı. Biri dolaptan yemek alır, ısıtırdı, ya da bir dergiyi gözden geçirirdi. Uzun bir sessizlik başlardı. Sessizlikten korkmayan, güvenli, doyuran bir dostluk paylaşırdık.

Bir akşam, bebeği kucağında gezdirip uyutmaya çalışan Genco'yu "Ekin, 1 love you valla", diye fısıldarken yakaladım. Tabii nişanlandılar.

Ekin'in benim ansızın gürleşen sütümle boğulduğu gece -tıpta bindebir rastlanan bir olaymış- Ali ile Genco yalnız bırakmadılar bizi. Doktor, kaynana, akraba telaşı içinde yanımızdan ayrılmadılar. Genco'nun oyunu vardı o ikindi. Son ana kadar bir koltukta kıvrılıp oturdu. Benim.için kaygılanıyordu galiba, ağlamamı bekliyordu.

(Dört ay önce annem öldüğü gün, öğle yemeğini birlikte yemiştik. Bizde. Ayrıldığımızdan bir saat sonra, tiyatroya telefon edip annemin öldüğünü bildirmiştim. O gece İlhan İskender Ödülü'nü alıyordu. Beni çok

duygulandıran sözlerle yanıtlamıştı ödül üstüne sorulan soruları. O zaman da ağlaya-mamıştım.)

Tam gideceği sırada çözülüverdim yalnız, dizlerine sarıldım. Kendiliğinden, yalın, yorumlara sığmayan, sıkı bir sarılışla.

Buluşmalarımız seyrekleşti sonralan, bir süre sonra da kesildi. Birşeyler geri gelmezdi, biliyorduk galiba. Hâlâ pek görüşmüyoruz.

Köprüden Görünüş kötü oynanıyor. Konu, Arthur Milleı'ın. Ama müzik acılı Sicilya ezgileriyle dolu. Yanık, buruk, tarçın kokulu.

9 *Ocak*

Yeni yılın ilk günleri. *Dizboyu Papatyalar'ı* elden, eşe dosta dağıtıyorum. Yollamam gereken tanışlara da postalıyorum. Şu "hitap sorunu" iyice içimi kararttı. "Sayın Falanca'ya, saygılar-la"da dil bozukluğu var ama Türkçeyi kollamak adına kendinizden yaşça büyük birine, "Sevgiyle" de diyemezsiniz durup dururken.

"İçtenlikle", "Dostlukla", "Merhaba" gibi şirin seslenişler de uzun süre kullanıldıktan sonra yapay gelmeye başlıyor. Tek tip bir sesleniş olamaz mı, olamaz! İmzalamak bir candanlık göstergesidir diye düşünüyorsanız hele.

Bu yıl, gündökümü yapmanın güçlüklerini daha iyi kavradım. Amacım, özel bir sarı defter tutmak, kendimin ve tanıdıklarımın özel yaşamlarını, gizlerini açığa vurmak değildi... Bir kol emekçisi, bir gündökümü işçisi olmak, yazarlığa sıradan yurttaşlık karşısında hemen öncelik tanımamak istiyordum, bu savdan yola çıkıyordum. Günümüzde yazarın, sıradan bir yurttaştan daha alçakgönüllü, daha yalın ve çalışkan olması gerektiğine inanıyorum çünkü.

Bohem yaşam ne kadar gerilerde kaldı... Bugün içki masalarında ona buna çatarak sanatçı ağırlığını koymaya çalışmak ne zavallı, ne gülünç bir yöntem sayılıyor artık. Yazarla-

rın büyük bölümü de "o sanatçıdır, yapar" hoşgörüsünde gizlenen "mahallenin delisi" sıfatını üstlenmeye hiç yanaşmıyorlar, esin perilerini

çıkmaz sokaklarda, estetik'i gecekondularda yakalayabiliyorlar. Durum buyken, insanların yaşamlarıyla geçinmek, onları yazıda hammadde olarak kullanmak yaraşmıyor çağımız yazarına. Hele gündökümü yaparken... Çünkü öyküde geçerli olan sanatsal değiştirim, gündökü-münde başvurulacak bir yol değil. İster istemez o olayı, o günü yaşandığı gibi yazacaksınız... Burada bir açmaz çıkıyor karşınıza. Yazıyı ilginç kılabilme adına kötü geçmiş bir akşamı, bir kavgayı, eski bir aşkı eleverecek misiniz, vermeyecek misiniz? İçtenliği nereye kadar zorlayabilirsiniz? Okura karşı dürüst davranmaya çalışırken, yaşamınıza katılmış üçüncü kişilere karşı dürüstlüğünüzü, gönül borcunuzu savsaklayacak mısınız?

Kendi adıma bu ikinci türden ilginç bir yazar olmaktansa, hiç yazmamayı yeğlerim. Dostlarımın yanımdayken, "Acaba şunu anlatacak mı? Nasıl anlatacak?" gibisinden kaygılara kapılmalarına katlanamam. İçtenliğin geniş bir bağlam içinde ele alınması gerek; evrende, yazarla karşısındaki okurundan başka kimse yokmuş gibi teke-tek bir içtenlik sözko-nusu olamaz.

Gündökümcüsünü bekleyen bir başka tehlike de yazacağını düşünerek gününü yaşaması. Giderek ancak yazabildiğini, yazmayı düşündüğünü yaşayabilme gibi tek-tip bir yaşam biçimi getirebilir. Yazdığımız için yaşamıyoruz ki. Öyle olsaydı vezir olurduk, yazar değil.

17-18 *Ocak*

İki gün önce başladı kar. Bir fırtınayla bastırdı ansızın. Sonra yumuşak, sevecen bir kar oldu. Sinan ve Gülsen'le (soyadla-rmın ne önemi var? Sinan ile Gülsen onlar) Ankara'ya gidiyoruz bu gece. Müthiş bir trenle.

Füsun'la Metin Altıok'tan bu yana bir karı-kocayı birlikte sevememiştim. Hep öyledir, ya biri ağır basar, ya öbürü, ama genellikle koca. Bir de bakarım, erkekle konuşmayı "yahu kardeşim'^ dökmüşüz, karısıyla hâlâ "hanımefendi" kıyılarında dolaşıyoruz. Kadın düşmanı mıyım neyim? Sanmıyorum. Galiba beni ürküten, kadınların eleştirel bakışları; eviçi sıkıntılarını ortaya getirip somut bir bakışla kocalarını suçlamaları. O bakış, size de değiyor elbet. Ben de öyle bakarım zaman zaman, oradan biliyorum.

Gülsen'in gem-tanımayan çocuksu çılgınlığı, Sinan'ınsa hiçbir zaman yaşamadığını sandığım bir *gençliği* ustalıkla yürütebilmesi çok etkiliyor beni. Onlarla konuşurken zenginleştiğimi, sevildiğimi duyuyorum. Hava karlamış, sular kesilmiş, deniz bombokmuş umurumda değil.

Sinan'la dostluğumuzun önsözü olmadı hiç, "ilk bakışta dostluk" gibi birşey. Şöyle konuşmalarla gelişti.

— Sabah kalkamıyorsan yataktan, böylesi bir dünyaya gözlerini açmak istemiyorsan, ne yaparsın? Devrime de çok var daha.

— En iyisi, iki musluk pompası aldırıp, birilerine kendinizi çektiriniz, çıkarttırınız yataktan. Ayaklarınızın altını spatulayla hafifçe kazısınlar, sonra çarşafta kalan izinizi ince bir telle iyice ovunuz. Çıkmışsınız demektir.

— "Meyhaneye gömün beni gide gele yoruldum," diye bir şarkı var, biliyor musun?

— Var mısın birlikte intihara? İki kişi daha kolay olur.

— Varım ama nasıl?

— Ben derim ki, denize girip yürüyelim bitene kadar.

— Keskin toplumcularımız kızar. Yüksek sesle gülene bile kızıyorlar. Sonra intihar, zaten dünya görüşümüze uygun değil. Üçüncüsü: Ben, üşüyünce çıkarım.

— İstersen bu işi güze erteleyelim. Başka katılanlar da olur belki. Bahar geliyor şunun şurasında.

— Bir de şu var tabii: Burada oturup durmamacasına bu havada konuşursak, sonunda ölürüz zaten.

— Sen mutlaka Fitzgerald'ı seviyorsundur.

Akşam İzzet Yasar, trene kadar geçirdi bizi; onu şimdilik -yakında katılacak bize Ankara'da- geceye, Brecht'e, yağan kara ve bilinçlenmeye hiç

yeltenmeyen bir hizmetçiye terk ederek Müthiş Tren'in restoranına kurulduk. Öylesine yoğun bir konuşmaya dalmışız ki yanıbaşımızda bize filtreli sigaralar sunarak söyleşiye katılmaya çabalayan yalnız bir memuru görmemişiz. Gülsen söyledi. Üzüldüm elbet, yalnız başına rakı içen bir memurla nasıl konuşulmaz?

Önemli bir uyarıda bulunacağım: Yolculukta, özellikle trende içtiğiniz içkinin temposunu, trenin sallantısına denk getirmeniz gerekiyor, yoksa uyuyamıyorsunuz. Gece gözlerimizi bir açtık ki, “şirin bir Anadolu kasabasındayız." Bozöyük'müş; Eskişehir' de bir yük treni raydan çıkmış da... Bozöyük olup olmadığı kesin değil ama istasyonda öyle yazıyor: İnandık! İstasyon memurunun ağzından çıkan sıcak buğu, hemen kara karışıyor. Kısaca, Müthiş Tren adını haketti, on saatlik gecikmeyle vardık Ankara'ya.

On saat boyunca konuştuk, güldük, yeyip içtik. Yalnız öğleye doğru içki bitti. Trenin içi buz. Yolcular, Bozöyük'ün tarihi yerlerini gezmeye çıktılar. O yüzden bir yarım saat daha bekledik. Akşamdan artan yemekleri, aşçının vagonlar arasındaki sahanlığa koyarak soğutmaya, herkesin batmamak için üstünden atlayıp geçmeye çalıştığı koca bir lenger zeytinyağlı fasulyadan yedik. Oysa Gülsen, “Ayı Sote", “Kurt Izgara" ve "Bozkır Salatası" çıkaracaklarını söylemişti. Yedik yemesine de parayı kuruşu kuruşuna aldılar, ona şaştık. Kazadan sorumlu biziz sanki.

Kitaplara daldık yemekten sonra. Birbirimizden bıkmaktan korktuk galiba belli belirsiz. Tam o sırada Gülsen, anılarını biriktirdiği çantadan, çingene pembesi bir defter, çingene pembesi bir kurşun kalem çıkarıp, yanlarına da iki sırım katıp armağan etti bana. Sinan'ın öykülerini okuduk. Ahlak konusunu tartıştık. Sade'ı, Mazoch'u, Fitzgerald'ı neden sevdiğimi biliyorum artık: Ahlak'la tutturan biriyim de ondan. Ahlaklı olmak, ahlakı savunmak kolay da, ahlakla uğraşmayı iş edinmek güç. Ne kolaydır yaşamı sıradan bir ahlaklının, düşünün. Baştan verilen hazır kalıba göre gelişir bedeni. Bir yaşam boyu öz ahlakıyla uğraşmaz, demin saydığım yazarlar gibi hırpalamaz kendini.

Bilinçsiz ahlaksızlık da kolay bir o kadar. Ama benim asıl çekemediklerim: ahlak-dışı (amoral) yaşayanlar.

19 Ocak

Sıkıyönetim ilan edilmedi.

21 Ocak

Milliyet Sanat Dergisi'ne, Jack London ve Dos Passos üstüne bir yazı yetiştireceğime söz vermiştim. Bugün öğlen götürmek zorundayım. Trende biraz hazırlık yapmış, birşeyler kara-lamışhm. Bu sabah hepsini "beyaz ederken", *Yaşama Hırsı'nı Yaşama Sevgisi* diye yazmışım; yazıyı verdikten sonra anladım. Arhk geçti. Çorabımı bulamadım, üşüyordum, daktilo benim değildi, bir arkadaşla Piknik'te buluşacakhk gibi özürler okuyucudan gizlenmemeli; bağışlanmamalı da...

22 Ocak

Yollar buz tutmuş Ankara'da. Kaç yıldan beri ilkmiş.

Önce uyandığım yeri tanıyamadım: baktım Selçuk Ba-ran'dayım. İki kadın sabah sabah kahve içerler tabii. Kahve içtik. Gülhane'ye gideceğim.

Gülhane bir askerî hastanenin olamayacağı kadar güzel. İyi ki doktorlar da "sivil" kişiler. EEG'ye gerek yokmuş. Büyük bir sinir gerginliği geçiriyormuşum, o kadar.

Dönüşte, hiç bilmediğim, adlarını bile duymadığım semtlerden geçen -elbet hâki renkte- bir servis otobüsüne bindim, belki isterler, yanlış birşey yapmayayım diye bir beş liralığı yol boyunca elimde tuttum. Serüvenci kişiliğimi yaşarken, tam Yenimahalle'nin oralarda yani, bir korkuya kapıldım: yollar kapanır da oğlumu bir daha göremez miyim? Al işte!...

24 Ocak

Dönüş de gidiş gibi güzeldi. Gözalabildiğine kar, buzdan selviler.

Doğançay' daki yol takıldı aklıma. Sisler içindeydi Doğan-çay: küçücük, iki yanı tahta korkuluklu nefis bir köprü, anayolu ta yukarlardaki bir yolla birleştiriyordu. İzzet'le yukarları taradık, bir minibüs gördük. Bir kadınla bir erkek, ellerinde birlikte taşıdıkları naylon bir torba ve bir aygaz tüpü, usul

usul köprüden geçmekteydiler. Önlerinde çok ama çok uzun bir süre varmışçasına ufak adımlarla yürüyorlardı. Her şey bu anlatılmaz durgunluğa uygun düşecek kadar dingin, buğuluydu.

Bu küçük-burjuvaca duygulanış biçimime karşı çıktı İzzet: "Su yoktur buralarda," dedi, "elektrik yoktur," dedi, "evi ısıta-mazsm, cin bulamazsın." Yine de duygulandığı kesindi bence. Pencerelerdeki sardunyaları o gördü.

Atları da Vururlar ve *Sürgünde Bir Kovboy* konusunda da çekişiyoruz zaten. Bari *Hey* dergisi okuyalım. Orada birleşiyoruz. Seçil Heper'in ya da Behiye Aksoy'un *neden öyle davrandığını* üç kişinin ağzından anlatan yazıları ikimiz de anlayamıyoruz, kavrayamıyoruz. Eski gömleklerden yeni yastık-yüzü yapmak niye? Ev-işleri sayfası, "yapın" diyor. Yapmayacağım.

İstanbul kendi rengiyle vurdu bir saatte. Trenin ışıkları çalışmaz oldu. Beşiktaş'ta, Ankara'ya, kar'a ve birbirimize "Hoş-çakal", dedik, "kendine iyi bak."

13 *Şubat*

Bugün anladım: düpedüz baharın gelmesinden korkuyorum. Eskiden, kış sonlarında, güneşli, kokuların kolayca eriştiği günlerde, bir yeşillik yürürdü damarlarıma, âşık falan olmak gelirdi içimden. Geçen yıl gibi bu yıl da bahar, sanki kaldıramayacağım bir yük. Sanıyorum bu duygu, büyük ölçüde, hastalıklı bir toplum düzeninde yaşamama bağlı. Ama var ya, ona bak sen!

Mustafa Öneş'le evlerimize eşit uzaklıkta bir yerde buluşup ilk elemeyi geçen Milliyet romanları üstüne tartışmaya karar vermiştik. Beşiktaş, Barbaros Kafeterya dedi; ben de peki dedim. Demez olsaymışım. Alt kat, bilardo-langırt salonu. Üst katta iki oda var; iki hangar da denilebilir. Birinde emekliler, ölmek üzere olanlar, eski ayyaşlar oturuyorlar; çoğu ayaklarını altlarına alıp iskemlelere tünemiş. Boş gözlerle bakıyorlar. O odaya adım atmakla dünyanın en uygunsuz işini yapmışım gibi süzdüler beni. Çıktım, öbürüne girdim. Orada gençler var. Ama ne genç! Masalara yeşil çuha örtüler serili. İskambil, kumar gırla gidiyor. Tavla zarından başka ses duyulmuyor ner-deyse. Korkunç bir uğultu. Şu tavla, evde oynandı mı iyidir güzeldir de, kahvelerde bir erkeklik gösterisine dönüşür çoğu kere.

Saldırganlık artar gittikçe, ürkütücü olmaya başlar; şeş-ci-har, hep-yek gibi gizemli sözcüklerin de yardımıyla bir çeşit cîr.sel boşalım gerçekleşiverir.

Anamın partal kürkü üstümde. Hepsine çok yabancıyım. Blucinli kızlar girip çıkıyor ama benim çevremdeki üç masa falan boş; kürkün sağladığı saygı halesi. Giymeseydim üst üste beş çay içecek kadar şaşkınlaşmazdım. "Mustafa, öldürebilirim seni," diyorum içimden. Neden Beşiktaş iskelesinin üstü demedik sanki? Bir de gecikti.

Garsonlarla kasaya bakan "işletmeci", eski baba'lar besbelli. Yoksa bu kargaşanın altından kalkamazlardı. Küfürler arttı mı, patron gidip uyarıyor oğlanları. Tıs çıkmıyor o zaman. Benim nereye oturacağımı o gösterdi zaten, sonra bir delikanlıya, öğleden beri çay içtiğini, artık bir sandviç yemesi gerektiğini hatırlattı. Bir sürü oğlu olan sert, sevecen bir baba tavrıyla. Üç-beş kelime konuştuk, fazla değil, çünkü biliyorum, benimle konuşması yakışık almayacak. Ustaca sezdirdi.

Neyse Mustafa geldi de bitti çile. Hele romanları konuşmaya başlayınca, hangilerini beğendiğimiz konusunda birle-şince. '

21 *Şubat*

Yığınla öykümü elimden almış, bir o kadarına da esin kaynaklığı etmiş bir çeviriyi gözden geçiriyorum, yayına hazırlıyorum sonunda. Virginia Woolfun *Mrs. Dalloway'ı* bu roman. On iki yıl önce çevirmiştim; dolaşmadığı yayınevi kalmadı. Kimi sayfaları yitti gitti, yeniden çevirdim. Bu arada Türkçede de değişmeler, gelişmeler oldu tabii, o zamanlar karşılıklarını uydurmak zorunda kaldığım kimi sözcüklerle kavramlar, dilimiz içindeki yerlerine kendiliklerinden oturuverdiler. Yani aslında 'yeniden çevirme'den daha güç birşey oluyor bu gözden geçirme. İyi ki kitaba tutkunum, yoksa katlanamazdım.

Virginia Woolf, şöyle diyor romanın bir yerinde: *"En güzel şarkılar nasıl sözsüz olanlarsa, en iyi dostlar da adsız olanlardır."*

Thomas Hardy'nin *"Küçük, bildik bir şarkı olsun yeter...* " şiirini anımsadım:

"En yeni ezgiler değil özlediğim Usta kemanlarla Gümgüm atmıyor yüreğim Yeni bir şarkının getireceği coşkuya Ben en yuvacılını özlüyorum Yürek burkuntularının yalnızca."

Karabasanla dolu romanlar yazan Thomas Hardy'nin şarkı anlayışı ilginç değil mi? *Ulysses* yazarı James Joyce'un *Oda Müziği,* Blaise Cendrars'ın balad özü taşıyan şiirleri akla geliyor. Keats, Heine, Eluard, Lorca, Neruda, Nâzım, sık sık bestelenebilir şiirler yazmışlar, *güfte* değil, düpedüz şiir. Bu olgu, en azından, romanda ve şiirde öncü atılımlar yapma, bildiri iletme kaygısının sanatçıyı doyurmadığının bir belirtisi. Edebiyatın hammaddesini, yaşadıkları toprağın atardamarını şarkılarda buluyor bazı sanatçılar.

Şarkıların, toplumun yalnızca duyarlık kaynaklarını değil, iklimini de yansıtan bir özellikleri var. İspanyolların 'flamen-ko'su bozkırı, beyazı ve kıskançlığı birarada anlatıyor; 'yalel'de acıyı, kuraklığı ve tutturmayı görüyoruz; 'Fransız valsleri'nde kaldırımların kokusunu alıyoruz, Portekiz 'fado'larındaysa çaresizliğin ve ilencin (denize gidip de dönmeyen balıkçıların kara yazgısını anlatıyor fadolar).

Uluslararası şarkı piyasasında tutulan örneklere gelince... Sözler, günlük duyguları ustaca yansıtıyor.

"Güneşin sımsıcak parladığı, havanın giysilerine uygun düşeceği" bir yer arayan *Geceyarısı Kovboyu'nun* şarkısı şöyle başlıyor: *"Herkes benden söz ediyor/ Neler diyorlar duymuyorum/ Düşündüklerimin yankısından başka."*

Sonsuz Ölüm filminin unutulmaz şarkısının bir bölümü: *"Yağmur damlaları boyuna düşüyor başıma/ Yine de gözlerim kızar-mayacak/ Bana göre değil ağlamak/ Bilirim, yakınarak dindiremem yağmuru/ Özgürüm ya/Dertler bıraktı yakamı."*

Öyküden yola çıkan bir başka şarkı da, *Güneşte Mevsimler.* Savaşa giden bir genci anlatıyor. Brel'in.

"Hoşçakal sevgili dostum/ Dokuz-on yaşından beri tanırız birbirimizi/ Ağaçları birlikte tırmandık ve tepeleri/ Aşkı birlikte söktük ve abc'yi/ Dizlerimizi birlikte bereledik ve yüreklerimizi.

Hoşçakal dostum, ölmek güç gerçekten/Kuşlar göklerde öterken/ Ve bahar sarmışken havayı/ Güzel kızlar tutmuş dört yanı/ Beni düşün de yanında olayım bari."

Uzaydan "yıldızlar daha parlak, dünya bambaşka görünü-yor"muş... Astronot bunları anlatırken, boğuk, içli bir ezgi sar-mallanarak yükseliyor. *"Karıma söyleyin, onu seviyorum,"* diyor ses. Derken bir kopukluk. Sözlerde de, ezgide de. *"Beni duyuyor musun?"* Kopukluk sürüyor. *"Bir terslik var,"* diye bağırıyor neden sonra dünyayla bağlantıyı sağlayan ses. *"Bir aksaklık var."*

Sesleri unutulmayan şarkıcıları (F. Sinatra, E. Piaf, G. Becaud, A. Rodriguez, Ümmü Gülsüm, C. Aznavour, J. Brel, J. Baez, A. Celentano, M. Mathieu, B. Dylan, C. Stevens, B. Streisand, L. Mi-nelli vb) düşününce, kendilerine özgü söyleyiş tavrının yamsıra, şarkı sözlerine de büyük özen gösterdiklerini görüyoruz. Ya kendi yaşamlarına sıkıca bağlı oluyor şarkılarının sözleri ya da piyasada geçerli herhangi bir şarkıyı söylemeye kalkıştıklarında, onu yaşamlarıyla zenginleştiriyor, sözleri yeniden yorumluyorlar.

Müziksiz bir edebiyat düşünülemeyeceği gibi edebiyatsız bir müzikten de söz edilemez. Oysa günümüzde Türkiye'de 'edebiyatsız' bir müzik sürüp gidiyor. El müziği ve ona alelacele çırpışhrılmış sözler: "Gidene hay hay/ Gelene hay hay", “Hür doğdum hür yaşarım/ Sana ne kime ne"... Halkın bu *düzenlemelere* "aranj makamı" demesi boşuna mı? Halkımızın duyarlığına göre gerçekten çok "hafif" bir Türk müziği.

Bu arada, bancoyla Hacı Arif Bey çalarak, türküleri *fazla fazla* seslendirerek devrimci müzik yapanlar da var. Her gün yeni bir atılımla karşılaşıyoruz, her taşın altından bir 'âşık' çıkıyor.

"Hayâl-i yare değme girye dursun" inceliği çok gerilerde kaldı belki, öylece dinlenip sevileceği bir yerde. Gelgelelim bütün Alevi türkülerini, ya da halkın diline bir zaman doladığı her sıradan türküyü zorla canlandırmaya çalışmak devrimcilikse, ona bir diyeceğim yok. Halk nasılsa, kendi serüvenini *anlatan* bir müzik dinliyor. Şimdilik oldukça ağlamaklı, beyin yıkayan, ilkel, tekdüze bir müzik bu, yalnız sözleri bazı ipuçları veriyor. Minibüs şarkılarında, aranjmanlara kıyasla daha özenli, sağlam bir söz

sıralaması görüyoruz, klasik bir hece vezni ve uyak beğenisi, hececiler zamanından kalmış bir şiir anlayışı.

Oysa biz aydınlar, Saadettin Kaynak'ı önemli buluruz da Orhan Gencebay'ı hiç önemsemeyiz. On yıl sonra ne ayrım kalacak acaba aralarında?

Üsküp'te, Kapalı Çarşı'ya tıpatıp benzeyen bir çarşıda, Orhan Gencebay'ın sesini duyduğumda şaşırmıştım, bunları o gün de düşünmüştüm. Yugoslav garsonun keyifle tempo tuttuğunu görünce. Aman yanlış anlaşılmasın! O tür müzik benimsensin demiyorum, o müzik-söz bileşimi değerlendirilsin diyorum. Hiç değilse neye karşı olduğumuzu bilelim.

Minibüs şarkıları, uzun yol türküleri, bizim insanlarımızın, şimdilik çoğunluğu bilinçsiz insanlarımızın hikâyesini, yaşadığı ya da yaşamak istediği hikâyeyi ele alıyor. Aşkı her zaman trajik bir olgu olarak gören, ölümü ayrılığa yeğleyen, dünyadaki tek vefalı dostu saydığı arabasına, kamyonuna, sürdüğü otobüse "Sana da benim gibi çekdiren mi var?" gibi gözyaşlı, mor, iri sözler yazan yalnız bırakılmış insanların. Kentlerde şaşıp kalmış insanların.

Bu duyguları küçümsediğimiz sürece çoğunlukla iletişim kurulabileceğini sanmıyorum. Unutmayalım ki Teodorakis, deniz ve mastika kokan kumsal şarkılarından, sirtakilerden esinlenmişti devrimci müziğini yaratırken.

Yoksa müzikte, edebiyatta, resimde yalnızca söylev vermek yeterli mi?

(Çizim ustası Memet Sönmez'i saygıyla anıyorum.)

24 Şubat

Akşam, uzun bir süredir çapkınlık dönemleri yüzünden eve uğramayan Mustafa ile Van Gogh adlı kedilerim çıkageldiler. Kiziroğlu Mustafa Bey, Macar ordusunda hafif süvari ala-yındandır. Pelerin savurarak deliler gibi at koşturan o zarif adamlar, attan indiler mi nasıl birdenbire hantallaşırlar, Mustafa da öyle hantaldır işte.

Büyükdere'den aldığım iki kediden biri. Kış ortasında bize yamanabildiğine göre yazlıkçıların beslediği bir kedi olsa gerek. Böylelikle Ermenice

bildiğini varsayabiliriz. Nörotik, tutarsız bir hayvandır ama sevmeyi bilmede üstüne yoktur. Eski adamlar gibi saçları ortadan ayrılmıştır. Sarıyerli Gülüver'le platonik bir aşk yaşıyorlar yıllardır. Gülüver, köfteci Emin'in beslediği kedilerden. Biraz da o yüzden olacak, yalnız köfte ve istavrit yiyor, ciğere ağzını sürmüyor. Tam bir hanımefendi. Doğuştan. Siyam kedisi olmaya çalıştı uzun süre ama beceremedi, çünkü boynunda bilmediğim bir renkte -üstüne çamaşır suyu dökülmüş izlenimi uyandıran- bir leke var. Nedim Gün-sür'e sordum, o da böyle bir renk bilmiyor; 'lûvî' dedi çıktı işin içinden. ('Gülüver'e özgü' anlamında.) Gülüver, kesik-yeşil bakar, sevildi mi yatıp karnını açar. Halk kökenlilerin çoğu gibi geçmişini anmak istemez. Yağlı kıyma sevmemesi, öbür kedilerle aynı kâğıttan yemek yememesi bunu gösteriyor.

Steak House'ta bir et yese, bu sorun çözümlenecek ama o leke yok mu? Siyam kedisi olmadığını çok kötü ele veriyor.

Çocuklar Gülüver'e Nilüfer diyorlar. Mustafa'nın adını Müst, diye değiştirmeyi düşür Jük birara, kapıcımız Mustafa efendi alınmasın diye, ama Mustafa efendiye Müst demeye başladık bu sefer. Vazgeçti].. Mustafa, romancı olsaydı Balzac olurdu. Gülüver de Chaılotte Bronte'msi romanlar yazardı pembe defterlere.

Van Gogh mu? O başka bir sefere.

7 *Mart*

Kış ortaHnda bahar. Dün, İlhan Berk'e, uğrayacağımı söylemiştim. Fi »ladım sokağa.

İlhan Talimhane'de bizim eski evin sokağına komşu bir sokakta oturuyor. Güneşe bakan, küçük ve çok odalı, önü açık, sıcak bir ıstanbul evinde.

Hemen bir konyak doldurdu. Mutfağa gitti, kahve pişiriyor. Sebze seçmeyi, sokak dolaşmayı, ev yerleştirmeyi, yemek yr pmayı da asıl işi şiir yazmak kadar önemser İlhan. Belki de ' alnız kaldığımızda konuşacak konu sıkıntısı çekmememiz o yüzden. Üstelik teke tek her oturuşumuzda kafamda bir soru uyandırır, bir parıltı çaktırır. Oysa kalabalıklarda saldırganlaşır nedense,

alaycılığı, vurdumduymazlığı, züppeliği yeğler, bir saatte kimseye haber bile vermeden çeker gider.

Bu sabah tatlılığı, evcilliği üstünde. Yeni şiirlerini okuyor ama bir kadına şiir okur gibi değil, dümdüz, inişsiz-çıkışsız bir sesle, gözlerime falan bakmadan; eleştiri bekliyor. Aslında neler söyleyeceğimi çok iyi bilir ya...

İkinci diriltici konyaktan sonra Galeri Baraz'a gidip İl-han'ın resimlerini görmeye karar verdim. Biraz da Kurtuluş yöresini dolaşmış olurum. "Sen sokakların kızısın," dedi İlhan, "dünyayı durmamacasına dolaş, anlat."

Galiba bu tanımlama, sokakları sevmemden kaynaklanıyor, yine de birazcık "Sokak Kızı İrma" çıtlatması seziliyor. Ama allahtan, bende kaldırım var, bulvar yok.

«

Güneşsiz ışıkta, bomboş bir odada tek başıma resimlere bakbm. Bugün Pazar ya, galeri aslında kapalı. Yahşi içerde kahve yapıyor, sabolarının sesi duyuluyor arasıra.

Seramikler de var galeride ama ben seramik sevmiyorum pek (Biraz Ataç'sı bir yargı ama), bende 'yalancı', 'su kaldırır' bir sanat izlenimi uyandırıyor. Bir çatlağın isteyerek mi yapıldığı, yoksa fırında unutulmaya mı borçlu olunduğu pek kesti-rilemiyor. Toprak yoğuran ustaların yalın becerileri daha yakın bana.

İlle de renkse, aşıboyası, mumboya, gazlı kalem gibi amatör renkler... Renkli filmleri yadırgamam da buna bağlı belki. Renk, özne ile o anda nesne olan ben'in arasına giriyor sanki, öznenin etkinliğini azaltıyor, saphrıyor. Konuyu bulandırıyor, kaydırıyor.

Leonardo Usta'nın karakalemlerini düşünüyorum. *Kayalardaki Madonna'nın* eskizi, yağlıboyasına oranla ne kadar daha alımlı, çağdaş. Ya o sonu gelmeyen atlar... (Karakalem, sanatçının içdünyasını dolaysız kavratan bir gereç). Korkunç yeteneğini, bilmemnere dükünün doğum gününde görülmedik şenlikler gerçekleştirme adına saçıp savuran, düzene

girmeyen, düş-tutkunu Usta'nın içdünyasını ancak karakalemlerini gördüğünüz zaman kavrayabiliyorsunuz.

Ama bir de içdünyaları renkten oluşma örnekler var. *Şer-burg Şemsiyeleri, Mutluluk, Bir Yazlık Kız, Kırmızı Balon,* vb. O zaman iş değişiyor.

8 *Mart*

Baba, ortaokul müdürüymüş. Uzun boylu, iri kıyım, bıyıklı, çok esmer. Müdürden çok, yaşamının büyük bölümünü Anadolu'da yol yapımı gibi işlerde geçirmiş bir mühendise, Atatürkçü bir aydına benziyor. Katılaşmış, bezgin, ama bu iki özelliği de mahkeme salonunda kendisine yardımcı olamayacak, biliyor. Çok tedirgin, sinirli. En ufak bir sürtüşmede şimdiye kadar bütün biriktirdiklerini, içine ataklarını öfkeyle kusacak kadar.

Duruşma salonunun dışında pırıl pırıl bir güneş var. Küflü sıralara vuruyor. Baba, kolunda bir palto, bir kaşkol, bir de şapkayla içeri girdi. Önce onları nereye koyacağını kararlaştıramadı, kimseyi kızdırmak istemiyor. Her gün giymeye alıştığı beyaz gömleğin üstüne belki de o yüzden yeni bir boyun-bağı takmış. Saçları sıkı sıkı taranmış. Neden sonra, eşyalarını masanın üstüne bıraktı, arada sırada eğilip yerlerini değiştiriyor. Alta paltoyu, üstüne kaşkolu, en üste de şapkayı yerleştirince, nedense en uygun işi yaptığına karar verdi, içi rahatladı.

Duruşma başladı. Postaneden sorulan soruya cevap gelmemiş daha -o soru neyse. Tapu'dan yanlış bilgi verilmiş. Karşı tarafın bildirdiği ada-parsel sayısı tutmuyormuş tapudakini. 'Karşı taraf,' ayrıldığı eşi ya da çocuklarının annesi anlamına geliyor.

Yargıç dalgın dalgın göz gezdiriyor dosyaya.

— Mükerrem mi? dedi birden.

Baba şaşırdı.

— Kim Mükerrem mi efendim?

— Annenizin adı Mükerrem mi?

— Münevver efendim. Bir yanlış okuma olmuş herhalde.

— Siz Üsküdaı'da ahşap bir ev diyorsunuz, annenizin evi. Eski eşiniz evin sizin olduğunu, kirayı sizin aldığınızı ileri sürüyor, ne dersiniz?

— Nasıl olur? Annemin evi olduğunu kendisi biliyor efendim.

Şaşkınlıkla karısının avukatına baktı. Avukat kısa boylu, tombul, saçları açık sarıya boyanmış bir genç kız. Konuşurken sık sık kekeliyor. Belki de ilk davası:

— Efendim, tapudan bir daha sorulmasını rica etsem... Bir de şu var Hâkim bey. Müvekkilem üç aydır kızıyla oğlunun okul taksitlerini ödeyememiş; zor durumda.

— Çocukların velayetini bana vermesini kaç kere rica ettim Hâkim bey, dedi baba, biliyorsunuz.

— Vermiyor, dedi yargıç.

— Kötü alışkanlıklarınız varmış, öyle diyor.

Kah bir sessizlik çöktü. Baba önce kızardı, sonra duruldu yavaşça, başını kaldırdı. Gözleri pırıl pırıldı.

— Neymiş efendim? Açıklasınlar.

— Beyefendi şimdilik bu konuyu bırakalım, dedi yargıç. Yine dosyaya çevirdi kayıtsız bakışlarını.

— Ama bilmek hakkım değil mi Hâkim bey? Yani değil mi? Kısa konuşacağım efendim. İki yıldır aylığım tedbir alhn-da. Kesintilerle, ikiyüz lira kadar birşey geçiyor elime. Annemin yanında kira ödemeyeyim diye oturuyorum. Eski eşim memurdur efendim, o da çalışıyor yani. Çocukları yabancı okullara vermesini baştan istemedim zaten, evliyken daha. Siz de babasınız belki Hâkim bey, çocuğunu sevmek başka, olanaklar başka. Anlamıyorum, yetişkin çocuklar nasıl olur da bu kadar annelerinin... Yakında toplu bir ikramiye alacağım Hâkim bey, lütfen bıraksınlar yakamı,

hepsini kendilerine vereyim, beni bıraksınlar. Tek isteğim tedbiri kaldırmanız.

— Tapuya bir daha yazdıralım, dedi yargıç, sanıyorum gelecek celse bitiririm arhk. Yaz kızım...

Baba artık dinlemiyordu. Kendi açtığı sorularla genişleyen bir sessizliğin ortasında öylece duruyordu.

O sessiz sorular, hepimize değdikten sonra duruşma salonunu aştı, adliyenin önünde arzuhal yazanları, pabuç boyayanları geçip anacaddeye çıktı, kebapçıları, basımevlerini, kitap satıcılarını, kapkaççıları da geçti, kentin merkezinde gelişmiş teci-mevlerini, akıl erdirilmez IBM makinelerini, bir günde milyonlar vuranları, o milyonları bir gecede yutan gazinoları geçti. Sergilerde duran devrimci kitapları, dergileri de sıyırarak geçti. Hiç kimse umursamadı; bireysel bir soru gibi görünüyordu çünkü, zaten bin kere yaşanmışh, o yüzden bir kere daha yaşanabilirdi.

Sonra baba, partal giysilerini toparlayıp çıktı.

Bu olayın öyküsü yazılır mı, diye düşündüm. Herkesin bir kere bir yerde mutlaka yaşadığı bu çaresizlik duygusu yazılmaya değer miydi günümüzde? Yazılınca, saygınlığını ve sahiciliğini yitirecek miydi? Ama baba birşey kavramışh o süre içinde: bir zamanın çocukluk sevgilisine, sonra yaşamınızı paylaştığına birine, öz çocuklarınıza duyduğunuz aşklar, büyük bir ağlamayla yıkanıp gidebilir. Geriye korkunç bir boşluk kalır belki ama yunmuş bir boşluk.

Derken, nedenini-niçinini bir türlü kavrayamadığım, girip çıkmakla da bitiremediğim bizim davaya sıra geldi.

17 Mart

Akşam, boşuboşuna anımsamaya çalıştım; yok böyle bir gün benim için, yaşamamışım.

Eve göz gezdirip ipucu aradım. İki gün önce, doğum günümü akıllarında tutup baskın veren arkadaşların getirdiği çiçeklerden geçilmiyor.

Sevdiklerime şımarık ısmarlamalarda bulundum bu yıl. Ressamsalar resim, şairseler şiir, eleştirmenseler bir paragraflık bir eleştiri, avukatsalar örnek bir dilekçe, yaşamayı çok seviyorlarsa bir kartpostal ya da eski, kahverengi bir fotoğraf istedim. Daha da ileri gittim ama: resim şöyle şöyle olacak, şiirde uyak ve vezin, hiç değilse "ses" gözetilecek, eleştiride şu adlar geçecek. Ev ödevi gibi birşey ama şaşırtıcı sonuçlar aldık topluca. Doğumlar ağrısız ve çabuk oldu. Baştan ağırdan alındıysa da. Armağan İlkin de *Uçuş Korkusu* çevirisini o güne yetiştirerek yılın şakasını patlattı. Demek şu kahredici yıl hepimiz için varmış yine de.

"Yaş otuz beş yolun yarısı eder," diyor şair. Bu süzgün ve içli şairimizdeki yaşama oburluğu anlaşılır gibi değil. Dörtte üçte kesiş bari de eli yüzü düzgün bir pazarlık olsun!

18 Mart

"Aile kadınları"na fal bakmak gizemli bir iştir. Çok dikkat ister. Bir yanda sezinlediğiniz birtakım olaylar vardır, öte yanda onların sizden bekledikleri kestirimler. İlk kahve-telvesi-silsilesini sökünce, tutacağınız yol kendiliğinden belirlenir.

I

Aslında eleştiri yazmaktan pek farklı bir yanı yoktur kahve falı bakmanın (bilimsel eleştirileri ayrı tutuyorum). İkisinde de önce bir giriş yapıp çevreyi kollarsınız, yürüyeceğiniz yolu açarsınız. Sonra, nesnel olduğunuz izlenimini vermek için iyi'ler ve kötü'ler dengesini sağlarsınız bin güçlükle (çünkü böyle bir denge aslında yoktur). Çok sıkışırsanız, "Yazar, toplumsal konulara sağlıklı bir biçimde eğiliyor, yalnız şu *kahvaltı yapma* yerine *kahvaltı etme'yi* kullansa..." gibi sevimli bir soytarılığa bile başvurabilirsiniz. En sonunda durumu, herkesçe onaylanacak bir tatlılığa bağlarsınız. “Okuyun, seveceksiniz, sevmeyecek değilsiniz ya!"

Ben de fal bakmada bu yöntemi izliyorum. Önce başı-bağlı bir kadından söz ediyorum. Türkiye'de, kiraları yüksek bir semte kapağı atan her burjuvanın yaşamında başı-bağlı bir kadın sorunu vardır: görümce, anne, kaynana. Ben de işte o kadının sanıldığı kadar *güçlü olmadığını* belirterek giriyorum işe... Tepki, hiç bekletmeden geliyor: "Nereden bildin?" Demek

aile-içi bir anlaşmazlık var. Sıra, *haber* ve *yük'te* arhk. Bunlar *maddi* de olabilir, *manevi* de tabii. En sondan bir önce, *buğday renkli erkek çıkacak.* Buğday rengi diye bir renk olmadığından esmer ya da sarışın olabilir sözü geçen kişi. Saçı kara, teni beyaz bile olabilir. "Bir erkek görünüyor ama şey değil, iyi niyetli, sizi korumak isteyen biri," deyince karşılık şudur genellikle: "Bak, Şahap abiyi bildi." Sınavın en güç yeridir bu. Düzeni bozmanız istenmez. Ben de o zaman, karşımdakine anlaşılmamış, değeri bilinmemiş, içli bir kadın olduğunu, sinirlerinin bozukluğundan başka bir derdi olmadığını, bu yüzden gereksiz çıkışlarla kocasını üzdüğünü söylüyorum. Sonuç değişmiyor. Kadını akşam, temiz bir kılıkla, elinde şuh bir sigarayla, kocasını balkonda beklerken görüyorum. (Erkeklerden arada sırada içten merhabalar almamı baktığım fallara mı borçluyum acaba? Yağmıır-cıı'luk etmeme mi?)

Yaptığım sahtekârlık, ilişkileri bir an canlandırabiliyor demek. Yanlış, bir an doğru'yu besleyebiliyor. Ne kötü! Saçmasa-pan bir eleştirinin unutulmuş, yetkin bir yazarı canlandırabilmesi gibi.

20 Mart

Galiba hepimizde -belli ölçülerde- bir ikinci kişilikten söz edilebilir. Bastırdığımızı sandığımız özlemleri, tutkuları, hırsları ansızın yüzeye çıkarıp patavatsızca açığa vurmayı meslek edinmiş yedek bir kişi. Bazı erkek arkadaşların yedek kişileri 'kadın' oluyor. (Bakıyorsunuz, gömleğini yerine asamazken, dağıttı mı, dolma yapmaya kaptırmış kendini.) Bazı kadın arkadaşların yedeği de 'erkek'.

Neyse, benimki hiç değilse yine kadın ama öfkeli, doğrucu bir kadın. Kendisiyle başedemediğimden, yanıma sıkça uğramaya başladı mı, birtakım önlemler alıyorum. Sözgelimi, insan içine çıkmamaya çalışıyorum, kırıcı olmayayım diye içkiyi azaltıp kadının pençesinin boğazıma yükselişini önlemeye çabalıyorum. Sözünü yumuşatmak gibi bir derdi bile yok bu kadının; işin kötüsü, söyledikleri çoğu kere doğru da söylenmeleri gereksiz.

Ya bir gün beni yok edip yerime geçerse, diye korkuyorum. Nöbetleşe yaşamaktan bıktığında. (Kadınların yaş dönümlerinde pekala olabilir böyle şeyler). Belki, o güne kadar kendisini ortadan kaldırabilirim diye

düşünürken, bu akşam pat diye çıkageldi. "N'olur yapma, ben saygıyı hiç elden bırakmak istemiyorum" desem, yanıtı hazır: "Hastir..."

Üstümde yabanlık siyah giysim, ayağımda çizme, enlemesine uzandım yatağa. Daha doğrusu o "menhus yaratık" uzandı. Bir ad taktım kendilerine: Femina Diagonalus. Belki Dandi çikletlerinin Vahşi Hayvanlar Dizisi'nde bir gün resmi çıkar da ne mene biri olduğunu ve yaşadığı iklimi topluca öğreniriz.

23 Mart

Carrol'a yazmaya uğraşıyorum. Nicedir İngilizce yazmadım, sözcükler kayıkayıveriyor aklımdan. Carrol anlar ama. Geçen yıl tanıştık. İyi Türkçe konuşan bir Amerikalı zenci diplomat, üç balerin, Sevgi Sanlı, Carrol'un kompozitör kocası, Turgut, kızları, torunları ve ben ve bizim çocuk ve damatlar keyifli bir gece geçirmiştik. Ortak dil, tarzancaydı. Eller kollar bol bol kullanıldı. O zaman anladım ki, ancak üst düzeyde konular açıldığı zaman dil ve anlaşma güçlüğü çekilmiyor.

Bir ülkenin sanatını en sağlıklı biçimde 'ortalama' sanatçıların temsil edebileceği tartışılmıştı, piramidin ortasını oluşturanların yani. Sivri uçta duranlar, ancak aydınlararası bir evrensellik kazanabilirlerdi. Aynı anda başka başka ülkelerdeki aydınlar, birbirlerinin dilini bilmeden, birbirlerinin girişiminden habersiz, aynı konulara, aynı duyarlıkla eğilebiliyorlardı. İletişim araçlarının gelişmesi, yeni hastalıklar, yeni bulunan ilaçlar, kısaca dünyanın girdiği ekonomik bunalımdan, temeldeki sömürü düzeninden kaynaklanan yeni 'temel endişeler', ortak duyarlanma alanlarına itiyordu sanatçıları.

Zenci diplomat, dünyanın neresinde olursa olsun, "beyaz bir toplumda kara biri olduğunu" ileri sürdü gece boyunca. Amerika'daki zenci örgütlerini yetersiz buluyor, kimseyi beğenmiyor. Müslüman zencilerle alışverişi yok. Hakkının yendiğine o kadar belbağlamış ki, nerdeyse rengi elinden alınsa hiçbir tutamağı kalmayacak. "Neden sizi siz yapan şeylerden vazgeçmişsiniz?" diye sordu. Japonlar, Batı uygarlığının kalıplarına sahip çıkmışlar ama yaşama biçimlerini, ulusal değer yargılarını arı tutabilmişler gibisinden sözler etti. Kimono giymenin arı değerlerle bir ilgisi olmadığını anlatmaya çalıştım. Ekonomik düzen böyle sürüp giderken bağdaş kurarak

mı kurtaracağız ortalığı, şapka giyerek mi? Her neyse, anlaşamadık. Turistik bir Türkiye istiyor yabancılar.

Carrol, Yahudi asıllı. İncecik bir kadın. Çağdaş Amerikalı yazarların çoğunu yakından tanıyor. Nazi düşmanı, beklenile-bileceği gibi. Şiirleri çok ince, duyarlı; hastalıklı Yahudi-duyar-lığı değil ama cesur, atak bir kadın. Çalışma odasını ses-geçir-mez bir maddeyle yalıtlamış. Benim nerede çalıştığımı sordu. Bilmem, dedim, her yerde. Postacı gelir, çocuk su ister, konuklar ansızın bastırır, ben o arada çalışırım işte.

Geçen mektubunda şöyle yazmış: "Çok az olur böyle karşılaşmalar, insan bir açıklığa çıktığını görür." Bizim yabancılardan edinebileceğimiz açıklıksa gitgide daralıyor galiba.

3 *Nisan*

Soyadları bilinmeyenler dahil, yollarda kalmışlara, sahip çıkılmayanlara seslenen bir ilan:

İLAN

İST. 12. SULH HUKUK HÂKÎMLİĞİ'NDEN:

976/68 Tereke

Beyoğlu İlk Yardım Hastanesinde muhtelif tarihlerde vefat edenler: 1-Müyesser Ayten, 2-Niyazi Uyanık, 3-Ömer, 4-M. Ali Avcı, 5-Sami Parlak, 6-Durdu Dursun, 7-Engin Şimşek, 8-Hüseyin Yeşil, 9-Yaşar Uğur, 10-Ali Feridun Yıldız, 11-Recep Kamator, 12-Ahmet Faik Sertel, 13-Keko Yıldırım, 14- Göksel Ataklı, 15-Ali Osman Enver, 16-Vedat Çoban, 17-İdris Çağatay, 18-Sadi Benek, 19-M. Zeki Çaya, 20-Kâzım Doğaner, 21-Yusuf Karakurt, 22-Hatice Çakım, 23-Mehmet Er, 24-Salih Özbek, 25-Şener Aykaç, 26-Abdullah Özbakır, 27-İsmail Hakkı Öztunç, 28-Aliye Tenekeci, 29-Zikri Çıldır, 30-Hasan Ceylan, 31-Sibel Gö-zevler, 32-Haygazan, 33-Mehmet Ömür, 34-Sinan Uçut, 35-Nadır Özgül, 36-Cem Eryurtlu, 37- Muzaffer Ilgaz, 38-Ali Öztürk, 39-Hasan Kılıç, 40-Ali Canbekler, 41-İsmet Güzel, 42-Bahattin Elgiz ve Emine Arkaya haklarında verilen karar gereğince:

Müit-veffalann terekeleri olup olmadığı tahkik edilmekte olduğundan kanuni mirasçılarının 3 ay içerisinde vesaikle;. ile bi.lıKte mahkemeye müracaatları, aksi takdirde terekenin hazintye intikal edeceği hususu ilan olunur.

(Basın: 3627-3751)

6 Nisan

Ateşim bir süredir düşmüyor, 38'de çakılı kaldı. Ateşin o zonklatıcı, uyuşturucu dostluğunu seviyorum. Cevizlik geliyor aklıma nedense.

Yoo, öyle "sevilmesi bir ömre değer" İstanbul semtlerinden biri değildir Cevizlik. Kısacık bir toprak yoldur. Köşede durakta, küçük bir kilise ve ceviz ağaçları vardır. (Yoksa vardı mı demeli?) Sessiz, gösterişsizdir; kibirli Moda'dan çok, alçakgönüllü Üsküdaı'a yaraşan bir sokaktır. Yanıbaşına çöreklenmiş çay bahçelerinin, deniz hamamının patırtısına, yaz sevincine burun kıvıran Moda burnundan da, koyu Halk Partili, işlek Kadıköy-lü çarşıdan da uzaktır.

Okul öncesi yazlarımda, akşamları kentten 'köy'e dönülürken, vapurda -vapöı'de- buluşulurdu. Lüks mevki güverteye kahveler, cezvelerle getirilirdi. Çok sonraları, Moda vapurunun tükenmiş görkemini evlerinde yaşatabilmek isteyen şişman bürokrat zevceleri, Kapalıçarşı'dan kahve takımları aldılar, işlenmiş bakırdan cezve dahil.

Avrupa'dan kaçak kumaş getirip satma modası daha yeni çıkmıştı. Kokulu naylon çoraplar da. Kadın günlerinde Nâzım' ın şiirleri -özellikle "Salkım Söğüt"- plaktan dinlenilirdi gizlice. Tek çabaları kumar oynamak, Moda Kulübü'nde salınmak, besleme dövmek ve gizliden Nâzım dinlemek olan bu ev kadınlarından ayrıldık mı, annemle elele Cevizlik'e, bizim sokağa doğru yürürdük.

Rüzgâr her kavşakta yeni yeni yeşillik kokuları getirirdi. Sokağın iki yanında, çok katlı ahşap evler dururdu. Arka bahçeler genişti, ağaçlara tırmanabilirdik, ağaçlar çocuklara alışkındı. Bir çocuk orada dilediği sürece çocuk kalabilirdi. Alamayacağımız kadar pahalı şeylerin 'reklam' olduğu, aslında satılmadığı öğretilmişti bana. İnanmış mıydım, bilmiyorum ama

dedim ya, istediğim sürece inanmış görünebilirdim. Bir akşam, yaz göğünün ne kadar güzel olduğunu anlatabilmek amacıyla, "Reklam gibi, değil mi baba?" demiştim. Akıllı bir kız olacağımın belirtisi sayılmıştı bu budalalığım.

Kısaca sorarsak: Cevizlik, bir zamanı mı belirliyor aslında, mekânı mı? İkisinin de eşit ölçüde kullanıldığı bir kesiti mi?

Semtleri, kentleri, sokakları nesnel bakışla anlatmak, eşya :.etimlercesine ele almak, oldum bittim ters gelmiştir bana. Neden Edirnekapı değil de “sur dibindeki bırakılmış semt" olsun? Neden düpedüz Karaköy değil de "vapurların durmaksızın gidip geldiği rıhtımdaki o sanayi merkezi?" Evrensele açılmaksa amaç, önce kıyıdan, *yani bir yerli olmak'tan* korkmamak gerekir. Hele sokakların, içlerinde yaşamış ve yaşayan insanlarla soluduklarına inanınca.

Proust, bir Madlen'in çağrıştırdığı anı tadıyla başlamış *Geçmiş Zaman Ardında'yı* yazmaya. İyi de etmiş. Bir gün Cevizlik'e gitmeli. Nesnel bir Hürriyet Meydanı tabelası taşıyan otobüse atlayıp kırk yıllık Beyazıt'a gitmek zorunda kalan bir İstanbullunun ürkekliğiyle.

22 Nisan

Biraz önce güneş açtı. Radyoda Carole King'in uslu sesini dinliyorum. Dışarda öğle, kızgın bir öğle ve taş şakırtıları. Çocuklar seksek oynuyorlar. Bir de otomobil geçti. *"Hayatın tomurcuklarıdır bu dakikalar"* işte. Neden olduğunu bilmediğiniz bir sevinç kaplar içinizi.

Oysa şu Nisan nasıl tekdüze bir aydı. Kısa, hafif günler geçti. Arada koyu acılar, sürüp giden solukluğu yaran kara şeyler yaşandı. Bir gün Gazeteciler Cemiyeti'nin taraçasında, tek başıma (Turgut'tan ayrıyım bir süredir), bir çocuklu, ortayaşlı bir kadın kimliğinde olduğumu düşünmeye alışarak zorla hüzünleniyordum az kalsın. "Tatsız-tuzsuz ve oldukça yalancı birisin," diyordum kendi kendime, "başaramadığın birşeyle yüzleşecek yüreğin yok." Kabul ediyorum, fazla lüks bir suçlamaydı. Ama ben yaraların hiç kapanmamasından yanayım, ne yapayım? 8 Nisan'da öldürülen gençleri de unutmamaya çalıştım uzun süre, sonra anılar belirsizleşince, kalktım kendimi suçlamaya başladım. Yeter ki yara işlesin, günlerin tekdüzeliğinde

kabuk bağlamasın. (Siz hiç gazeteyi açıp da o gün kimlerin öldürüldüğünü ararken yakaladınız mı kendinizi? O büyük suçluluğu yaşadınız mı? Yaşamışsanız, ölümün kol gezdiği bir dönemde her türlü unutuşun getireceği suçluluğu biliyorsunuz demektir.)

Sözüm, çevrelerini kuşatan acılardan kaçmak için gözlerini mutlu yarınlara dikenlere değil. Bireysel hüzünlerin burgacına dalıp durmadan daha derinlere saplanmaya çalışanlara da değil.

Dergiler, yazılar, tartışmalar hiç bu dönemdeki kadar tatsız olmamıştı, böylesine kırıcı, öfkelendirici, bayağı. Kimseler yazmaya can atmıyor zaten (unutulmaktan korkanlar dışında). Yeni birşeyler anlatmanın gerektiğini biliyoruz. Ama ne? Ayakta durabilme, dayanabilme adına tanık olduğumuz hunharlıkları bilinçaltımıza hızla atmamız gerektiğine göre? Sanki kara yazgı, bütün çıkar yolların başını tutmuş. Öykünüzü yüzünü buruşturarak okuyan saygın bir okur imgesi -ki bu kendiniz de olabilirsiniz- hevesinizi kırmaya yetiyor, kalemi atıp kalkıyorsunuz.

Belki de ondan, son bir atılımla, boğulmadan önce ciğerleri şişirmek gibi bir çabayla kendi kendimize kalmaya uğraşıyoruz bu yıl, kendi olanaklarımızı tanımaya. Yalnızlığın boş, uzun rayına oturmak dinlendiriyor.

Önceleri, küçük kapakları koca şişelerin ağzına kapatarak, yani içine düşürerek başlamıştık dağıtma mesleğine.

Ardından, dil sürçmeleri geldi.

Artık ocağı açık unutuyoruz evlerde.

Demliklerin dibi tutuyor.

Örtüler, söndürülmeden bırakılmış sigaraların yanıklarıyla dolu.

Olmayan basamaklardan atlayıp olan camlardan geçiyoruz.

Ben kendi adıma, yağın kızıp kızmadığını parmağımı tavaya daldırarak anlamak gibi bir yöntem geliştirdim. Sonra, kendini budalalar aracılığıyla

budalalara rezil etmek gibi gelişkin bir intihar usulü de buldum. Siz de bu .yollara sıkça başvuruyorsanız, kronik bir "müntehir" olmak üzeresiniz demektir. O da iyidir. Kendilerine ölümcül sorular soranlar, sorularının yanıtlarını bulmak amacıyla kendilerini değil, ancak vakitlerini Öldürebiliyorlar.

26 Nisan

Bu güneşli sabahı, kuruyemişçilik yapan Büyükdereli bir kiracımla kuruyemişçiliğin sorunları üstüne söyleşerek geçirdik. Bir kere de, bir spor kulübünün yönetim kurulunda konuşma yapacak birinin konuşma metnini düzeltmek zorunda kalmıştık bütün gece boyunca. ["Hobi" yerine "fobi" demek gibi ufak tefek yanlışlar vardır(!)] Bir keresinde de, grev kırmaya kışkırtılan bir ustayı gecenin saat üç buçuğunda bilinçlendirmek gerekmişti. Serin günışığmda bakıldığında, inanılmaz gibi gelen olaylar bunlar.

Anlamsızlığı zorlamak adına berbere gittim: yıkama yağlama. Bir sürü insan benimle uğraştı. Saçlarım boyandı, ayaklarımla ellerim sıcak, köpüklü sulara girdi, saç kurutma makinesinin çiklet balonunu andıran kabarcıklı uğultusunda yarım saat hiçbir şey düşünmeden kaldım. Dergilerden, yılın modasını, artistlerin özel hayatlarını ve haftalık falları okudum. Her şeye kızdım, her şeye içerledim. Eve gittiğimde, aynada yabancı bir kadın bakıyordu bana.

Buzdolabı çalışmıyor, Van Gogh, balkonda ciğer bekliyor. Kısa bir süre tanır bana, vermezsem çekilir gider. Saçımı ıslak elimle şöyle bir karıştırıp önce o yabancı kadını yok ettim. Van Gogh'a bir tas süt, bana bir kadeh rakı. İkimiz de oldukça yabani ve bağımsız sokak kedileriyiz ne de olsa. Karşılıklı içtik.

Van Gogh, kınalı sarı renkle, bir kulağı kesik -söylentilere göre bir çılgınlık anında kendisi kesmiş- basık bacaklı bir kedi. Balkondaki yağ kutusuna -yani stüdyosuna- kimseyi sokmaz. Bakışları deli-delidir, dişi kalmamıştır. Neye mi yarar? Beni sever, bana mutluluk verir, sevecenlik gösterir asıl.

Yalnız ben değil, yaşıtım bir sürü kadın, sevecenlik susuzluğu çekiyor. Saygı tam karşılamıyor bu susuzluğu, dışardan bir tavır çünkü. Sevgi de, her türlü kaçamağa elverecek kadar kaypak. Oysa, doğanın verdiği

olanakların üstüne kendi yerleştirdiğimiz özellikler var. Sonradan edinilme ama ikinci bir huy gibi bedenin kalıbını almış özellikler. Sevecenlik gösterenler, o özelliklerinizi tanıyor, kayırıyor, onlara bilinçle değer veriyorlar. Van Gogh'la dostluğumuz birbirimizin bu özelliklerini hemen kavramamızla başladı. Ona elimi süremiyorum, çünkü sırtı hiç insan-eli görmemiş; yalnız uzaktan, başını okşanıyormuş gibi uzatıp uzatıp çekiyor, kuyruğu tatlı bir keyifle kıvrık; yağlı tüyleri, iri gözleri, bana bakmanın tadından yumulu.

Doyurucu sevecenlik bu olmalı. Kafaya saygıymış, yok cinsel tutkuymuş, gerisi boş...

24 Mayıs

Sabah bir hafiflikle, uzun zamandır tatmadığım bir dinginlikle uyandım: öyle ya, Sinanlardayım...

Gülsen, sabah altıda sızlanarak işe gitmiş. Akşama kadar birlikte olamayacağız, zamanım da kısıtlı.

İki koca fincan acı kahve, birer bardak süt, birer de greyp-frut suyu içtikten sonra, bu kadar bakım-onarım yeter diye düşündük Sinan'la, biraları doldurduk.

Çağdaş Amerikan Öyküleri diye bir antoloji yapmak istiyoruz. Amerikalı yazarlar, ülkemiz edebiyatını uzun süre boyunduruk altında tutan Fransız yazarlara göre, daha toprağa yakın. Bizim okursa onları çok az tanıyor.

Önce bir liste çıkaralım dedik. Ama liste kabardıkça kabardı, üstelik bu adlar ilk akla gelenler. Bir ölçü koymamız gerek. Önemli, ünlü yazarlardan seçmeler mi yapacağız, yoksa dünya öykü antolojilerine başarılı öyküler olarak seçilmiş ürünleri alıp yazarı ikinci sıraya mı atacağız? Başarılı çevirilerden yararlanalım mı? Antolojinin başlangıç tarihi ne olmalı? En yeni eğilimlere de yer verelim mi?

Aman biz de edebiyat tarihi yapıyor değiliz ya, diye bağladık konuyu. Önemli yazarların iyi ve bizce sevilen öykülerini alırız, olur biter. Sorumluluk bizim nasılsa.

— Sen Scott Fitzgerald ile Flannery O'Connorı alırsın, dedi Sinan.

— Sen de Hemingway ile Milleri buyur, diyerek bu ağırlamanın altında kalmak istemedim.

Uzun zamandır yabancı dilde fazla birşey okuyamadım, çağdaş yazarları, yeni akımları gereğince inceleyemedim ama sanırım genç Amerikalı yazarlar, türden çok, yazı'nın kendisine önem veriyorlar. Hikâyenin ya da romanın bir bölümü şiir olabiliyor, romanda oyun öğeleri kullanılabiliyor. Duyduklarını, algıladıklarını o duyuş, algılayış anına bağlı kalarak, özgün kalıplarla vermek istiyorlar. Yazdıkları, yaşam kadar değişken, sıçrayıcı olsun istiyorlar. Biçimin koyduğu engellere karşı koyuyorlar bir bakıma. Oysa biliyorum ülkemizde bu tutum, "bi-çimcilik"le suçlanacaktır.

Ne yazık ki edebiyat beğenisi en gelişmiş aydınlarımız bile önyargılarını irdelemek zorunluluğunu duymuyorlar. Konuyu anlatabilmenin tek yolu, tek ortamı diye göremiyorlar biçimi. Belki de o yüzden, hikâyelerini oyunlaştırıyor, röportajlarını romanlaştırıyor, şiirlerini hikâyeleştirebiliyorlar. Konunun kendi getirdiği biçim önemli değil onlar için, aynı özü bunca değişik kalıpta kullanarak aslında biçim cambazlığı yaptıklarının farkında bile değiller.

26 Mayıs

Gidilme nedenini tam bilmediğim bir Ankara yolculuğundan dönüyorum. Yolculuğa çarçabuk bir anlam yakıştırabilmek için uçakla dönmeye karar verdim. Daha önce de bir kere binmiştim uçağa, yıllar önce, bugün artık yürürlükten kalkmış bir uçağa.

Koltuğa kuruldum, Lunapark'ta dönme dolabın yükselmesini bekleyen bir çocuk neşesiyle tetikteyim. Ancak çocukların anlayabileceği bir duygu bu:

— Neden korkuyorsun?

— Biraz sonra korkmaktan.

Uçak havalanınca, yanıbaşımdan kayıveren silik, beyaz bulutları gözlemeye başladım; akıp giden sınırsız bir yol gök-yo-lu. Korkamadım yazık ki.

Üstelik Yeşilköy'e indiğimde gözüme vuran İstanbul güneşi, hepsine değdi (hepsi: şu anlamsız yolculuk, Ankara'yı sevmediğimi üzülerek kavramam, uçak parası).

^nkara'da sabah, serin, buruktu hava ama sonra yazladı. Öğleden sonraki sağanak, bozkırın kısa süren baharında daha yeşil, yemyeşil görünen otlarını bir güzel parlath. Bu değişken, şaşırtrnacalar veren, kesin ve apaçık bozkır iklimine bayılıyorum. Kırların bitip tükenmezliğini çağrıştırıyor — *Doğa* demeyeceğim, bıkhm Doğa sözünden ve belirsiz anlamından.

Erica Jong'un *Uçuş Korkusu'nu* daha yeni bitirdim. Tok sözlü, doğrucu bir kadın Jong, ama yazarlığı epey su götürür. Yetkin bir yazar olsaydı, onca uzun süre havalarda kalmış birinin başarılı bir iniş yapamayacağını olay bitmeden de kestirebilirdi. Bizler burada, kendi uçağımızı kendimiz yaptığımızdan olacak, sürekli iniş-kalkış durumundayız.

Erica Jong, kadın yazarlara duyulan ilginin nedenleri açısından ilginç bir örnek. Kadın yazarlar, epey hazırlıklı başlıyorlar yazmaya. İyi kitaplar okumuş oluyorlar ve yazmaya karar verene kadar bir hesaplaşma yaşıyorlar kendileriyle, bu yüzden de yazdıkları daha açıksözlü oluyor, yalnızca bu özellikten ötürü bile beğenilebiliyorlar. Sanırım okur, şimdiye kadar hep "çocuk" yerine konulmaktan usandı; doğruculuğa tutkusu buna bağlanabilir. Toplumcu yazarların ezici çoğunluğu -özellikle erkekler- özel yaşamlarını, çocuksu zenginliklerini habire kaçırıyorlar okurdan. İnandığı görüş kadar yaşamıyla da çocuğuna örnek olmaya çalışan bir “baba" tavrıyla. Bilmemesi gereken şeyleri çocuğa anlatmak, babayı küçük düşürmekten başka neye yarar -hem babayı hem de toplumcu görüşü- gibi bir gerekçeyle.

— Baba, köfte yemesem olmaz mı? Doydum.

— Sus, Vietnam'da, Kamboçya'da et görmemiş çocuklar açlıktan kırılıyorlar. Saçmalama.

Şiirin neden edebiyatın ana kaynağı sayıldığı kolayca anlaşılıyor: hile, yalan, kaçamak kaldırmıyor şiir, dikişleri hemen görünüyor; sığındığı dünya görüşü de onu elinden tutmaya yeltenmiyor.

Yine de yalanların en büyüğü "doğruculuk yalanı" bence: başkalarının konuşmalarıyla, yaşamlarıyla, şakalarıyla tutturup yazı alanında bir köşe tutmaya çabalamak hevesi, kendini sürekli gizleyerek başkalarım açığa vurmaya çalışmak. "Doğru" izlenimi uyandıracak öğeler arayıp bulmak. Kişi sığındıktan sonra bari daha geniş birşeye sığınmalı -toplumculuk gibi-. Okuduğum kimi günlükler, gündökümünden soğutuyor beni. Geniş bağlamdan kopuk yaşam şipşaklarından, içtenlik ticaretinden usandım.

— Anne palavracılara ne ceza verilir?

— Yalnız kalırlar, kendilerini dinlerler.

30 Mayıs

"Clıarlotte Bronte'yi ne kişilerini gözlemlemedeki incelik, (...) ne humar'undaki yumuşaklık (...) ne de yaşama bakış felsefesi yüzünden okuruz, (...) anım şiiridir bizi ilgilendiren. Güçlü, baskın bir kişiliği olan bütün yazarlar için aynı durum sözkonusu. Onlarda kabullenilmiş düzenle durmadan çatışan, savaşan, gemlenmez bir öfke vardır ve bu öfke, sabırla gözlemlemek yerine, anında yaratmak itisini besler. Yan-tonlarla ikincil gereçleri yadsıyan bu önüne durulmaz coşku, sıradan kişilerin gündelik davranışları arasından sıyrılarak onların söze dökülmemiş tutkularına yönelir."

Virginia Woolf un *Jane Eyre* ve *Uğultulu Tepeler* üstüne yazdığı denemeden bir bölüm bu. Yazarın romanda "şiir" anlayışım göstermesi açısından önem taşıyor. Eski bir gündökümünde, "Ja-ne Eyre" konusunu ele almıştım, neden bende derin bir iz bıraktığını falan... Bu yazı, sorularımı biraz yanıtlamış oldu.

Yalnız, *Günaydın Geceyarısı'nın* yazarı Jean Rhys'ın *Engin Saragossa Denizi* adlı romanını da okuyunca, enikonu ciddi bir sorunla karşı karşıya kaldığımı anladım. Romanda Rhys, *Jane Eyre'in* erkek kahramanı Mr. Rochesteı'ın deli karısının ağzından aynı olayı bir daha anlatmaya girişmişti. Jane Eyre'in adı bile geçmiyordu. Kreol kültürüyle, bahl inançlarla, sessizlik ve yabanıllıktan başka hiçbir duyguya hak tanımayan bir iklimde yetişmiş bir kızın, para avcısı, akıllıbaşlı Mr. Rochester tarafından sömürülüşü, ustalıkla deli edilişi anlatılıyor romanda.

Asteriks'in sık kullandığı bir tümceyi aktarmakta yarar var: "Bu Romalılar deli!"

12 *Haziran*

TV'de Gauguin'in yaşamı üstüne bir film. Gauguin'in bir sözü çok etkileyiciydi: *"Karımı başka bir kadın uğruna bırakmıyorum; yalnız kalmak, resim yapmak istiyorum ben."*

Eskilerin deyimiyle, "birinin parmağını aramak"... Bozulan ilişkilerde, bataklıkta çabalama pahasına başarısızlığı benimsememek, geriye kalan'la yetinmek tutumunu benimseyenler, bir "parmak" aramaya pek düşkündürler. Gururunuz mu kırıldı, gelsin parmak! Oysa kişinin özlediği, çoğu kere yabancı bir beden değil, iki santimetrekarelik bir özgürlük alanıdır.

Daha önce de birkaç kere, ev işlerine, yazıya ayırdığım zamanın birkaç katını ayırdığımı yazmış ya da sezdirmiştim. Aslına bakılırsa, ev kadınlığından, analıktan kaytarılarak, ev zamanından çalınarak yaratılan ürünleri ille de saygın bulamıyorum. Gelgelelim tavaların yağlarını sıyırıp tıkalı muslukları açarken yitirdiğimiz zaman hiç de az değil. Hem elinizi kurular kurulamaz masanın başına oturamıyorsunuz, otursanız bile yazma havasına kolaylıkla giremiyorsunuz. Fazlası değil, ama o iki santimetrekarelik özgürlük alanı şart.

Özgürlüklerin boğulduğu şu 1976'da, Türkiye'de, özellikle sanat edebiyat çevrelerinde boşanmalar, ayrılmalar, kopmalar büyük bir hızla artta. Anlaşmazlıkların çoğu mutlu bir sonla \irgüllendi, sorunlar askıya alındı, çözüm ertelendi: evli evine, köylü köyüne.

Nedenler çeşitli olabilir. Belki de çoğumuz nasıl bir özgürlüğün peşinde olduğumuzu kavrayamamışhk, bir bölüğümüz, alışhğımız düzen bozulunca özgürlüğümüzü de kullanamıyor-duk belki; bir bölüğümüz, rahatı özgürlüğün üstünde tutuyorduk belki; toplumun eleştirileriyle karşılaşmaktan çekiniyorduk. Öyle ya, "kocam beni tiyatroyla aldatıyor", "karım beni romanla aldatıyor" gibi savlar ileri sürülemez. Temeldeki doğru bu olsa da.

Peki, yerleşmiş bir düzeni iki santimetrekarelik bir özgürlük uğruna hangi yiğit tepebilir? Kim mi? Şimdi iki santimetre-kareye sahip çıkamadıkları için ilerde bir milimetrekarenin ceremesiyle uğraşacak yiğitler.

14 Haziran

Hacer Hanım geldi ansızın. Öldü sanıyordum; hiç bu kadar açmamıştа arayı. Geçen yaz son geldiğinde, hastaydı zaten: çarpıntı, damar sertliği, gerginlik. Hacer Hanımın hayatı "anlatılsa, roman olur." Birkaç hikâyeme konuk sanatçı olarak katıldı. Şöyle diyeyim Katherine Mansfield'in ağzından: *"Geçmişini düşünüp ağlayacak vakti yoktur onun. İyi ki. Çünkü baştan başlasa, bir kerecik ağlasa, bir daha sonu gelmez gözyaşlarının. Dünyada rahatça bu kadar gözyaşı dökebileceği bir yer de yoktur üstelik".*

Sevincimden, elim ayağım birbirine dolandı. "Puf böreği yap," dedim, "istersen dolma, canın ne istiyorsa." Yoksa biliyorum, alacak eline süpürgeyi ya da camları silmeye kalkışacak. Hiçbir iş yapmazsa da, benim para vermem güçleşecek.

"Sen beni idare ediyorsun kızım, anlamıyor muyum sanıyorsun," demişti bir keresinde. Puf böreğine düşkün olmadığımı biliyor aksi gibi.

Ailemdeki birçok insandan çok daha büyük hakkı var üstümde. Doğduğumdan bu yana hiç ayrılmadık birbirimizden. Yetmiş sekiz yaşında. Söz verdim, onu ben gömeceğim, ele güne -yani çocuklarına- kalmayacak bu zor iş. Hele köye bir gitsin gelsin, ayrıntılı konuşacağız. Öldüğünü bana nasıl haber vereceğini(!) Çünkü çocukları haber vermezler, ikimiz de biliyoruz. Bu kışı da geçirdi ya, güzelim benim! Bir yıl daha çalışır; ağlayamaz.

16 Haziran

Dolmabahçe'deki Lunapark açılmış. Bitişiğinde de bir sirk var. Öyle iyi ayarlamışlar ki, sirkten çıkanlar Lunapark'tan geçmek zorundalar.

Lunapark'ta akla gelen her türlü oyuncağa bindik. Yüreğimin ağzıma gelmesini seviyorum galiba. Yalnız kötü-ayık olduğumdan, savrulan iskemlelere binmedim, oysa en keyiflisi onlar. Yapraklarıyla koca ağaçlar

bir çırpıda geçiveriyor ayaklarınızın altından. Dünya da sizinle ötelere savruluyor.

Baktım da, oğlum hiçbir şeyin tadını çıkaramıyor yeterince. Yaşama açlığı, gördüğüm bütün çocuklarda "had safhada". Hayvanat Bahçesi'ne mi gittiniz, önünüze ilk fok mu çıktı, çocuk mutlaka ta ötedeki kuşlara göz dikecektir. Kuşlara gelince, gözü arkadaki fokta kalmıştır.

"Bundan sonra nereye gideceğiz?" ya da biraz büyüdükten sonra "Bundan sonra ne yapacağız? Yarın arkadaşımın doğum günü var, iyi ama ya öbür gün?" "Bu kitap bitince hangisini okuyacağız?" sorulan bitmiyor.

Yaşadığı anı bilerek, tadına vararak yaşayan bir çocuk ya da bir genç göremiyorum ortalıkta. Acaba bu duygu bir güvensizlik, yarına, bir an sonraya güvenememe duygusundan mı doğuyor, yoksa o anı, o yarını, o kitabı hep elde-bir sayma doygunluğundan mı?

İşin içinden çıkamadım.

Küçük Turgut'la *Karlar Kraliçesi'ni* okuyoruz. Çocuğuyla başka türlü bakıyor insan kitaplara, daha iyi öğreniyor. Samed

Behrengi'nin "hep aynı şeyi söylediğini" oğlumdan öğrendim; okuyunca haklı buldum. *Küçük Kara Balık* dışında hep bir şema, bir çeşit "yaşama tahriri" yazıyor. Çapraz bulmaca. Yaz ortasında konumuz: *Karlar Kraliçesi* ve *Buz Sarayı*.

25 Haziran

Bu yaz habercisi günümü, iki kişi doldurdu.

Bir kadın arkadaşla Maçka'da bir bürodaki iş görüşmesine kahldıktan sonra birlikte Şişli'ye yürümeye karar verdik. Pek sı-kıfıkı bir dostluğumuz yoktu şimdiye kadar: ortak konularımız da az, ortak dostlarımız da. Saygılı bir uzaklıktan izledik hep birbirimizi. İş ilişkilerinde. Yanyana da, karşı karşıya da olsak, birbirimize güvendik, sözlerimizi tuttuk; tanışıklık, yakınlığa dönüşünce de aksamadı bu düzen: ödemelere, saatlere, kararlara, buluşmalara saygı gösterildi. Öyle önemli ki bu ayrınhlar...

Arkadaşım, ilk bakışta sert, hatta katı biri izlenimini uyandırıyor. Titiz, sinirli, çalışkan, haksever bir insan; mesleğine tutkun, mesleğinin gelişmelerini izlemeden edemeyenlerden. Buraya kadar iyi güzel de, sonra pek ortak yanımız kalmıyor. Öyle bir kadın olmak isterdim: tutarlı, kesin, tuttuğunu koparıyor, para sayabiliyor, çıkarlarını koruyabiliyor, dört gün sonra neler yapacağını tasarlayabiliyor, yazısı düzgün, dosyaları tertemiz, masasının üstündeki vazoda hep bir çiçek duruyor, aklı berrak ve bütün bunlara karşın ürkütücü, yargılayıcı değil, saygılı, anlayışlı, üstelik güzel de: kunt gövdeli, çocuk yüzlü; yere sağlam basıyor.

Babası hastalıktan yeni kalkmışmış; buralara gelmişken bir yoklamak istedi. Beton yığınına dönmüş bu pahalı mahallelerde, nereden bulmuşsa bulmuş, küçük bir bahçeye açılan düzayak bir kat almış annesiyle babasına. Beğenecek miyim acaba, öğrenmek istiyor.

Babası kapıyı geç açtı; kapıcıya merdiveni veriyormuş. Felci yeni atlattığı halde dipdiri, çevik bir adam. Gençliğinde çok yakışıklıymış ama bence sıradan bir yakışıklıymış -fotoromanların oyuncak erkekleri gibi çizgileri ustalıkla çizilmiş bir adammış belki- asıl şimdi bulmuş kendine yaraşan yüzü. (Neden herkesin gençlik fotoğraflarında salakça birşey mutlaka sırıtır?) 70 yaşlarında şimdi.

Sakız sardunyaları yetiştirmiş bahçesinde, fuller, kaktüsler. Küçük bir bahçe güneşi, yüzüne vuruyor eğilip kalkarken. Onu yavaş yavaş tanıyorum. Gözlerinin yanındaki sayısız kırışıklar, bol bol güldüğünü, kahkalar attığını gösteriyor. Yumuşak yanaklarıyla rahat göbeği, kuralları iplemediğinin belirtisi. Birine benzetmek gerekse, Nusret Hızıı'a benzetilebilir. Onun da, kadınlarla konuşurken, çiçeklerini ellerken, şaşkınlığı çok andıran bir ilgiyle açılıyor gözleri, burun delikleri kıpırdıyor. Yaşaması hep kendi bildiği suda geçen, daha doğrusu, nereye gitse, orayı kendi ortamı yapabilen kişilerden. Az bulunanlardan. Düşündüklerim, yüzümden anlaşıldı belli ki, gülümsüyor bana; çok kısa bir an, bir duyguyu paylaşıyoruz. Birer ful tutuşturuyor ellerimize. Günümüzde, kadınların sokakta ful tutarak yürümedikleri gerçeği, hiç mi hiç ilgilendirmiyor onu. Bizi kapıya kadar geçirdi. Hep uğramamızı istedi.

Arkadaşımla yürüyoruz. Ellerimizde fuller. Uzun, sıcak bir yol. Babasının özelliklerini öğrenmek istedim. Yanılıyor muyum, yakıştırıyor muyum?

İnsanlar, öykü kişisi olmak için doğmuyorlar ki...

—Çizgileri ne kadar güzel, dedim, gönülçelen bir erkekmiş, yine de öyle ya!

—Biliyor musun, ama inanmazsın, dedi arkadaşım uzun bir susuştan sonra, o benim babam değil. Babamla annemin, öz ana-babam olmadıklarını yirmisekiz yaşımda öğrendim. İlk evliliğime hazırlanırken.

İlk “sen" deyişi. Katı görünmeye çalışan insanlar, bana açıldılar mı, düpedüz ürküye kapılırım. Onların zırhlarını yırtmışım, yaralamışım gibi bir duygu. Üstelik artık hiçbir şey aynı olmayacak aramızda; yeni bir dostluğu yüklenemeyecek kadar da yorgunum (evet dostluk yüklenilir, hem de ölesiye). Katılar; bükülemediklerinden kırılıyorlar.

—Anneniz? dedim "iz"in üstüne basarak, son bir kurtulma çabasıyla.

—Annem... süt çocuğuyken vermiş annem beni onlara. İstememiş.

İki ağabeyi, bir de kardeşi varmış. Sanıyorum, sorulabile-cek soruların tümünü sordum. Yani anne ondan önce de, sonra da doğurmuş. Öz babasından söz etmedi hiç. Bir an, gerçek babanın aslında "o baba" olabileceği geldi aklıma, ama elimde edebiyatı kurtarmaya çalışmaktan başka bir kanıt yoktu.

—İnsanın annesinden nefret etmesi anlaşılır gibi değil, dedi usulca.

Arkadaşımı iki ihtiyar büyütmüşler, üstüne titremişler. Fakülteye her gün babası götürüp getirirmiş.

Kişinin kendi annesiyle babasını kendisinin seçmesinin ne kadar güzel bir olay olduğunu anlatmaya çabaladım. Olanca Pollyanna'lığımla. Hem, sevilenden nefret de edilebilir, vb dedim.

—Doğru da, dedi, dayanılır gibi değil. Nereye gitsem onları düşünüyorum. Uykularım kaçıyor, geceyarısı telefon ediyorum. Hiç ödeyemeyeceğim bir borcun altındayım. Çocuğumu bile düşünmüyorum bu kadar. Garip bir bağ,

anlatamam. Kavga da edemiyorum onlarla. Oysa gerçeği bilmeden önce, hepimiz nasıl rahattık. Kızdım mı, vurup kapıyı çıkardım.

Öz annesi, geçenlerde ölmüş. (Bir mağazanın önünde duruyoruz. Birbirimize yazlık birşeyler aldırtmaya söz vermiştik, zor kullanacağız gerekirse.) Camlara bakıyor dalgın dalgın. İyi giyinen, mutsuz, güzel bir kadın. Benim alışverişten hoşlanmamamın nedeni başka: zevkli bir alışverişe yeterince vakit ayıra-mamam değil... o

—Almanya'daydı annem, dedi.

İşçi değilmiş, hayır; varlıklıymış. Demek, öleceğini anlayınca, ele-güne gösterilecek bir kızı, meslek sahibi, başarılı bir kızı olduğunu anımsamış, onu yanma çağırmış: hazır-kız. Annesiyle babası diretmeseler, arkadaşım gitmeyecekmiş.

—Nasıl biriymiş peki? dedim.

—Tam senlik bir konu; yanımda olacaktın. Hiç tanımadığım, yabancı bir kadın, karşıma geçmiş hüngür hüngür ağlıyor.

Ağlamayın, üzülmeyin hanımefendi, diyorum; dinlemiyor. Hepsi bu...

Yürüyoruz. Sanatın, edebiyatın -özellikle ucuz sanatla ucuz edebiyahn- hızla eskittiği, kullanılmaz hale getirdiği ger çekler geçiyor yanıbaşımızdan. Arkadaşım, beni doğruyu söylediğine inandırmak istiyor, ben de yanlışsız anlamaya çabalıyorum.

—Bir yakınlık falan? dedim. (Bari öykü kurtulsun.)

—Elleri çok güzeldi, konuşma sırasında hep ellerine baktım. Hanımefendinin elleri ne kadar güzel, diye düşündüm.

16 Temmuz

Yolculuğa çıkarken, evde kendimden iz kalsın istemem nedense. Giysilerimi ortadan kaldırırım, saç tokalarımı gizlerim. Bu, ben arhk hiç yokum, demektir ama hazırlanma tedirginliğini atlatana kadar günlük gazeteleri, yarım bırakhğım romanları inceden inceye okur bitiririm ki, o gün orada olduğum belli olsun. Sıra, cimnastikte.

İki yıldır, cimnastiği hiç aksatmadım sayılır. Tam ortasında, Sevgi'nin *Yıldırım Bölge Kadınlar* Koğuşu'nda cimnastik yapışı geliyor aklıma; bir yandan gülüyorum, bir yandan da omuzlarımın üstünde havaya dikilmiş, otuza kadar saymaya çalışıyorum. Devrileceğim gülmekten. Böyle cimnastiği düşmanı yaptırmaz insana.

Başedilir gibi de değil ki! Geçen yıl, tepetaklak durumda yirmiye kadar saymak yetiyordu; bu yıl, "ani bir zamla" bu sayı otuza fırladı. Zamanla, başkalarından öğrendiğim yeni "hareketler" de ekleniyor; etti mi yirmi dakika? Gelecek yıla, allah kerim!

Oflaya poflaya bitirdim, adım atacak halim kalmadı.!

Huyumu bilenler, cimnastik yapmama şaşıyorlar. Bir kere, yemeğe düşkünüm: etin yağlarını, sinirlerini ayırmaya kalkışmam. Tabaklarını didikleyenlerden, yemek seçenlerden, perhiz yapanlardan hiç mi hiç hoşlanmam. Ey bol soslu çılgın makarnalar, sarmısak turşusu, kırmızı soğan, radika salatası, altı domates ezmeli acılı kebap, maydanozlu mantı! Hepinize sonuna kadar evet.

Sağlığa yararlıdır diye haşlanmış tereyağlı kabak yiyeceğime hiç yemek yemem daha iyi (belki de hep aynı kiloda kalmamı, bu sevmediğim tatsız tuzsuz yiyeceklere borçluyum, çünkü önüme konulunca kibarlık gösterip onları da yiyorum). Özel tutkumu sorarsanız, “kemik", derim. Evdekiler ürkmesinler diye -gerçekten ürküyorlar- kendimi mutfağa kilitleyip sığır kemiklerini ve kıkırdakları kemirdiğim çoktur. O yüzden, incelme kaygısı sözkonusu değil.

Sevgi Soysal, başkalarının koyduğu kısıtlamalara daha katı kısıtlamalar koyarak başkaldırma, diye açıklamış koğuşta yaptığı cimnastiği. Haklı. Hele o koşullarda. Erken kalkmam *buyuru-luyorsa*, daha erkenciyimdir. Konu temizlikse, tıkanmış kuburu öğürmeden açabilirim; faşizm uygulanacaksa, ben daha amansız bir faşizm uygularım kendime. Yeter ki özgürlüğüm alınmasın da ben armağan edeyim. Biraz acınılası bir çaba bizimki, neylersiniz? Bir minibüs levhası: “Ne söylersen, bir fazlası."

Yine de bence, cimnastiğin kurguyla ilgili bir yanı var. Yoksa mahpusta falan değilken neden aynı başkaldırıyı yürüteyim? Neden zaten yorucu olacak bir günün daha başında bitkin düşmek isteyeyim? Gelgelelim bir nirengi noktası cimnastik. Hiç kullanmadığınız birtakım kaslarınızın çalıştığını duyuyorsunuz, başınıza kan yürüyor, bacaklarınızın ağırlığına şaşıyorsunuz, gövdenizin bir savruluşta havaya kalkışı keyif veriyor. Dinliyorsunuz ister istemez: güne hazırlık. Saatin kuruluşu gibi birşey.

Küçükken, beş vakit namaz kılardım hiç sektirmeden. O zaman cimnastiği bilmiyordum; hoş bilseydim de, daha gizemli bir cimnastik olan namazı yeğlerdim o yaşta...

Dualarım da sistemliydi. Üç bölüm:

1) Vatanım ve milletime ilişkin saygın dilekler,

2) Deprem, su baskını, yangın gibi âfetlerle ilgili genel ve evrensel ricalar,

3) Özel küçük yardımlar (sınav iyi geçsin, yarın o oğlan yine durakta olsun).

Birinci bölüm çok kısaydı; ezberletilmiş şeyleri sıralıyordum zaten, düşgücümü çalıştıramıyordum. İkinci bölümde de, düşgücüm çalışırsa, uykum kaçıyordu. Neyse ki her iki bölümde de resmî din dili Arapçaya başvurmak gerekiyordu. Tanrı'ya *onun bildiği* dille sesleniyordum. O arada başka şeyler düşünebiliyordum böylelikle.

Uyku bastırmışsa, havalar iyi gidiyorsa, ikinci bölüm atla-nabilirdi. Ama üçüncü, vazgeçilmez ve Türkçe bölüm ne yapıp edilir söylenirdi. Yalnız bir gece onu da söyleyemeyecek kadar uykum gelince şöyle düşünmüştüm: Ne

yani? Tanrı, her gece yinelediğim şeyleri unutacak, akılda tutamayacak kadar aptal mı? Türkçeyi de artık iyice öğrenmiştir.

— Her gece ettiğim dua var ya Tanrım, dedim, hani üç bölümlük olan, n'olur o sıraladığım istekleri sırasıyla yerine geti-river!

Bu çıkış, namazın da, duanın da sonu oldu. İlerde, soluk alışımın kefaretini ödemek için cimnastik yapacağımı bilemezdim ki!

22 Temmuz

Yalnız, o beyaz yelkenliyi anımsıyordum. Sabahın çok erken bir saatinde, kımıltısız bir denizin üstünde giden bir yelkenli. Çocuk kitaplarındaki resimler gibi.

Biliyorum, çocuğumdan çok sık söz ediyorum gündöküm-lerinde. Üstelik, başkalarında rastladığım zaman, çok itici gelen bir tutum bu. Şöyle anlatabilirim: "ılgıt ılgıt", "burcu burcu", "ipil ipil" gibi yinelemeler vardır; "al takke, ver külah", "olabi-lemez", "aranılır oldu", "bilesin", "dört şak edip bölmek" gibi özel söyleyişler de vardır ve bunları yerli yerinde kullandınız mı, Türkçeyi çok iyi biliyorsunuz sayılır. Oysa yaptığınız, genelin, ortalamanın içindeki özele sığınmaktır, herkesçe hemen benimsenecek bir özel'e.

Çocuk sevgisine yaslanmak, çocuk duyarlığına yönelmeye çabalamak da bunun gibi birşey: kimsenin karşı çıkmayı göze alamayacağı, daha baştan silahsızlandırıcı sevimli bir yöntem. Her duyguyu birörnekleştirme ve yavanlaştırma. Beşinci sınıf bir beceri. Bunda, çocuğu araya koyup asıl kendinden söz açmak istemenin payı da var. "Benim çocuğum... benim televizyonum..."

Ama günlerimin büyük bölümünü paylaştığım belli bir *çocuğu,* hepimizin günlerinin bir parçası, bir sorusu diye ele ala-biliyorsam, doğru yolda ilerliyorum demektir. Üstlendiğim işi doğru dürüst yu.pmak için, bunu becermek zorundayım da. Umut bir yana, yakın bir gelecekte, belki de düşmanlarımız yetiştirecek, bizsiz eğitecek bizim çocuklarımızı. Onlara aşıladığımız duyarlık nereye kadar yardımcı olabilir sağlıklı

gelişmelerinde? Nasıl yarınlarda? Özel sorularımız ama vazgeçilmez sorularımız bunlar.

Günün o beyaz yelkenliyle başladığını buldum, o kadar. Güneşte çok kalmışım; sırtım su toplamış, yanıyor. Defteri elime almış, bel bel bakıyorum tavana. Oğlum acıdı halime; yüzünden belli.

— Yine gününü mü unuttun anne?

Arasıra, unuttum mu, ona soruyorum. O da, ya kendince önemli bir olaydan yola çıkarak ya da televizyondaki dizi filmlerin günlerini anımsayarak buluyor günümüzü.

— Yazmak zorundaysan söyliyeyim; bak de ki, Turgut bugün çok güzel yüzmeye çalıştı, beyaz yelkenliyi gördü, denizden korkmamayı öğrendi, artık arkaya doğru dalabiliyor, ayaklarını, ellerini vurabiliyor, çırpabiliyor. İkimiz birlikte dibe dalınca, seni suyun altında da görebiliyorum. Yalnızca gövdeni ama.

Dediklerini yazdım. Sayfa dolmamıştı daha. Düşündü, aradı.

— Bir de bana verdiğin sözü yaz. Hani yarın meşe yaprağı, çam, selvi, salkımsöğüt, kavak, telli kavak ve meyve ağaçlarının yapraklarıyla kozalarını toplayıp tatil defterine yapıştıracağız ya. Hem kendine, istersen "sen" de, istersen "ben" de, istersen "o" de, kendini hangi adla yazıyorsan, öyle diyebilirsin. Bana da "sen", "o", "oğlum", "Turgut" diyebilirsin.

Çıkış yolu burada mı acaba?

5 *Ağustos*

Olmaz olsun böyle köy ve köyün katili!

Beş kilometrelik toprak yolu aşıp Gönen'in Kınalar köyüne çıkhk.

"Sen ne güzel bulursun gezsen Anadolu'yu" diyen ünlü man-zumecimizi haklı çıkaran bir köy. Berekete alışmış, doygun köylüler; güzel bir okul, bembeyaz bir cami, caminin avlusunda nefis bir kahve, içerde televizyon bile var. Çocuklar, sereser-pe dolaşıyor ortalıkta, kadınların yüzleri açık ve

güleç. Valla var böyle bir köy! Dahası, pencere içleri sardunyalar, fesleğenler, küpeçiçekleriyle dolu. Okul kitaplarındaki köylere özenmiş bu köy besbelli.

Çöktük kahveye. Köylülerle, "merhaba"lı, "hasat"lı, "pa-toz"lu geleneksel konuşmayı sürdürüyoruz.

Çingen olduğu ilk bakışta anlaşılan bir adam yaklaştı yanımıza, filtreli sigara tuttu, çakmağıyla özenle yaktı. Yol-iz bilen bir adam, bir centilmen.

"Hoşgeldiniz" diyor, horoz yahnisi tarifi veriyor.

Bir süre önceki su baskınından konuşuyoruz. (Yüz yıl sürebilirdi o yağmur. Gök akıp bitti sandık, karşımızdaki evler ansızın görünmez oldu, pabuç giyen kalmadı ortalıkta. Biga'da hayvanlar suya kapılıp gitmiş, harman sürüklenmiş.)

— Sık sık su basar mı buraları? diye sordum.

— Bilmem, dedi adam, ben bir süredir dışardaydım.

Hah tamam! Almanya görmüş bir adam! Ne de olsa değişiyorlar, diye bir yargıya varacakken, işin aslını öğrendik: bu adamla kardeşi birolup birini öldürmüşler on yıl önce.

Öfke anında da değil, önceden tasarlayarak.

Yani adam kültürünü Almanya'ya bor.çlu değilmiş. Hapisteymiş yıllardır; "dışarda" dediği, "içerde" anlamına geliyor.

Dönerken, bu anlamdaki "dışarda" sözcüğüyle oynadık; dışarı atılmak, dışarı gitmek, dışarda bilinçlenmek, dışarı düşmek.

Onun için tek önemli duygu, *köyünün dışında* olmaktı galiba.

Bu akşam gök, kıpkırmızı. Köylüler, güneş batarken arkasına bakarsa, ertesi gün havanın güzel olacağına inanıyorlar.

13 *Ağustos*

Kimi zaman, ortaya bir soru atıp geceyi uzatmak isteriz. Sanki yatıp uyursak, bir daha o soruyu soramayacakmışız, o tartışmaya giremeyecekmişiz, o an geri gelmeyecekmiş, bizler o bizler olmayacakmışız bir daha. Soru şuydu:

"Astronotlar mı? Kamikazeler mi?"

Gelgelelim bu kesin biçimi alana kadar, nerelerden dolanmadık ki...

Önce "kahramanlık kavramı" üstüne konuşuldu. (Herhalde içimizden biri, içkisini doldurana "Yaşşa, aslansın sen!" falan demiş olmalı. Keşke demeseydi!)

Kahramanlık, doğuştan bir yeti midir, yoksa kişiye toplumun yakıştırdığı bir madalya mı? Kahraman adayı, bu birikmiş gizil gücü içinde mi taşır hep? Yoksa her insan, herhangi bir insan, zorunluluk sonucunda kahraman olabilir mi?

Konu, bu anda değişik bir açılım kazandı. Kahraman adayları, yaşamları süresince içlerinde taşıdıkları birikimi dışa aktarma olanağı bulamayınca çevrelerine küsüp dış dünyayla bir sürtüşmeye giriyorlar mıydı?

Derken sıra, "bilinçli kurban"lara geldi, onlardan örnekler getirildi. İsa Peygamber, Hz. Ali, Sokrates de katıldılar tartışmaya... Kahraman olmaya can atanlarla "kahramanlık" sıfatını ellerinin tersiyle itenler sayılıp döküldü. Bir sonuç çıkmadı. Tam işler sarpa saracakken, birimiz, "öncü ruh" kavramının açıklık getireceğini ileri sürdü. Ama gelmedi beklenen açıklık. Atlantik'i bilmemkaç günde salla aşmayı göze alan bir serüven-

ciyle Batı'ya giden gözükara altın arayıcıları, üç gün yemeden-içmeden dansedip para kazanmayı kuran yoksul bir Amerikalı maratoncuyla fıçılarla birayı, düzinelerle sosisli sandvici mideye indirip rekor kıran obur bir Alman, bizim çılgın hezarfeni-miz Ahmet Çelebi ile bilimsel Gagarin aynı kefeye konulabilir miydi?

Demek, "öncü ruh" kavramını "teşhir"e yönelik tutkulardan ayrı düşünmek zorundaydık. Yalnız, bu saptamayı nasıl yapacaktık? Ölçü neydi?

Soru kendiliğinden patlayıverdi: "Astronotlar mı? Kamika-zeler mi?"

Astronotlara kamikazeler karşısında yüz-adım bir öncelik tanıyanlar, bu adamların uzmanlaştıkları konuyu en iyi biçimde uygulamak üzere donatıldıklarını söylediler. Üstelik astronotlar, yalnızca kendi ülkelerinin çıkarını değil, insanlığın geleceğini savunuyorlardı, kendilerini bilime adamışlardı. Kısaca, gelişkin insan kafasından doğan en son kuramların uygulayıcılarıydılar. Yaptıkları en ufak yanlış, bir yaşam boyu (dünya zamanına göre bir sürü yaşamlar boyu) uzayda kalmalarına, bilinmedik çekim merkezlerinin yörüngesinde habire dönüp durmalarına yolaçabilirdi. Kamikazenin daha baştan bile-isteye seçtiği ölümden de beter bir yazgıydı bu.

İyi güzel de ben neden hiç uygar yüzlü, zeki bir astronot görmedim? Neden uzaydan dünyaya seslenen Amerikalılar ya maç sonuçlarını ya da çocuklarının hal-hatırını sorarlar da ağızlarından şiirsel tek söz çıkmaz? Sanki dünyanın göbeğinde, bizden daha sağlam yere basmaktadırlar. Bana öyle geliyor ki astronotlarda "yırtmak", "aşmak" gibi duygular değil, "dönmek", "karşılanmak", "yararlı olmak" gibi düzeni gözeten duygular ağır basıyor. Tragedya denilen şiiri hiç bilmediklerinden, bir gün gerçekten başlarına gelebilecek "uzaya saplı kalma" tragedyasının bilincinde de değiller. Bu olasılığı hesaba katıyorlar tabii, ama hesaba katmak başka, bilinçle yaşamak başka. .

Kamikazenin de baştan beyninin yıkandığını varsayabiliriz (başka bir açıdan da olsa). Yurdu uğruna ölmeyi isteyerek kabul etmiştir, ölmeden önce ne kadar uçak düşürse, kârdır gözünde. Ne var ki onun işinin mayası şiirseldir. Kamikaze, bir yarış'ı koşmaz, saldırıya karşı, ölerek onurunu savunur. Düşmanını ölerek utandırmak gibi şiirsel bir tavırla insanın aşkınlı-ğmı kanıtlar. Son anda, seçmesi ile davranışı, sözde kalmayan bir bütünlük, bulunmaz bir uyum içindedir. Birey mi, toplum mu diye bir soru silinmiştir gündemden.

Uzay araşhrmalarına düşman olduğum sanılmasın. Günümüzde hiç kimse, varılan noktaya varılmamış gibi davranılma-sı yolunda bir öneriyle

dünyanın karşısına çıkamaz; yaz mehtabını, uzayda bıraktıkları dışkılarıyla kirlettikleri gerekçesiyle astronotlara kin besleyemez.

Ama çağdaş bir insan şu soruyu sormadan da edemiyor: Yeni dünyalar, yeni sömürü alanları değil midir? Uzayda geçen TV dizilerinde eski zaman sarayları, çıplak cariyeler görmüyor muyuz? Bitmiş çağların değerleri hortlayıp dikilmiyor mu karşımıza? O zaman, sıradan yurttaşlar olarak astronotlara da bu programın bir parçası gözüyle bakmak zorundayız ister istemez. Bir ucu silahlanma yarışına, silah karaborsasına dayanan, bir ucuyla da dünyanın çok kolay çözülecek ana sorunlarından, açlık'tan, topraksızlık'tan kaçmaya yönelik bu bilimsel gıcıklamaları sahici yüzleriyle görmeden edemeyiz.

Uzaya giden astronotların, evlerinde kazma-küreklerini, getirdikleri ay tozlarını sergilediklerini, özel müzeler açtıklarını duydum. Ya adlarını bile bilmediğimiz kamikazelerin torunları ne yapıyorlar bugün? Onlar da Japon işi, ucuz, küçük transistorlu radyolar üretiyorlar herhalde.

14 Ağustos

Denizin ve göğün duru mavisi, kimi zaman içini yakıyor insanın; iğde kokusu, bir defne yaprağı bile gözlerini yaşartabiliyor. Bu ara, çok yükleniyorum kendime. Çek Hikâyeleri, İskandinav Hikâyeleri, Macar ve Rumen Hikâyeleri yetmiyormuş gibi şimdi de Tanpmar'ın Huzur'uyla Sabahattin Ali'nin *İçimizdeki Şeytan'ını* karşılaştırmaya başladım. Gerçekten çok ilginç ortaklaşalıklar gösteriyorlar. Ama durup dururken niye?

Öykü yazmaktan kaçtığım için çıkarıyorum bunca işi? Yazı makinesini gördüm mü, bir özür bulup sıvışıyorum yanından, ellerim kaşınırken, patates soymanın daha önemli olduğuna karar veriyorum. Yazmak, her zaman fiziksel bir acı verdi bana, sonradan alacağım tatla kıyaslanmayacak bir zahmet. Belki on-dandır.

Ostrovski'yi okursam kendimi toparlayabilirim demiştim, dizginler, yola koyar beni. Tepemde kızgın güneş, *Ve Çeliğe Su Verildi'yi* okumaya savaşıyorum. Utanıyorum, kızıyorum kendime ama gitmiyor işte. Oysa

Gladkov'u sevmiştim. İki sayfa sonra açılır diye umarak zorluyorum kendimi. Bakıyorum, o arada hiçbir şey aklımda kalmamış, hadi al baştan!

Neden yeterince sevmiyorum Ostrovski'yi? Verdiği savaşa, ileri sürdüğü düşüncelere bunca saygı duyarken? Karşıma gelse şu anda, boynuna atılırdım ama kitabını uygun bir yerde kesebilmek için sabırsızlanıp duı .ıyorum. Çok güzel bölümler var, oyalanıyorum oralarda, biraz sonra bir engellemeyle karşılaşacağımı bilerek.

Sonuna geldiğimde, kitap geriye doğru çözülüyor, sorumun yanıtını buluyorum.

Ameliyattan çok kansız çıkan Pavel şöyle diyor:

"Bu kadarı tamamdır. Bilime yeterince kan vermiş bulunuyorum. Artakalan kanımı başka amaçlar yolunda kullanacağım."

Yazar, devrimciler safında çarpışmasına olanak kalmayınca, roman yazmaya veriyor kendini. *"Ve o günden itibaren de tüm hayatı bu eserin gerçekleşmesine bağlandı." "Kitap ilerledikçe yasak duygular, kontrolundan kurtulup daha sık dile gelmeye başlamıştı. Ilık ve sevgi dolu hislerdi bunlar, en temel insanî özleyişlerdi, ondan başka herkesin en tabii hakkı olan hisler..." "Ve hemen toparlıyordu kendini* (altlarını ben çizdim. T.U.) *Onlardan birine bir an kapılmanın, kendisini uçuruma sürükleyeceğinden emindi. Ve Pavel elinde yepyeni bir silah, safa dönüyordu yeniden"* diye bitiyor kitap.

Edebiyatçılarla yazarlar arasındaki ayrımı sık sık konuşuyoruz Füsun Altıok'la. Kesin tanımlar yapamadık daha, değer sınıflandırmasından da kaçınıyoruz, yalnız, yazması gerektiği ya da yazılması gereken şeyleri yazanlara "yazar", bir tür aşk'la, tutkuyla yazanlara, yazmayı bir *ikame* olarak kullanmayanlara edebiyatçı diyebiliriz. Gladkov, aşkla yazmıştı *Çimen*-to'yu, bağıtlanmış bir yazar olması, hiçbir şeyi değiştirmiyordu.

16 Ağustos

Uzun yol sürücülerinin bitip tükenmez "gitme" duygusu... İnsanın kendi yaşamadıkça, başından geçmedikçe tam anlamıyla kavrayamayacağı,

sezemeyeceği duygulardan biri.

M. Zeki Niksarlı, *Türkoğlu Cıbır Salih ile Acemoğlu Gaffar* adlı romanında, üstünde çok düşündüğüm bu duyguyu çeşitli açılardan ele almış; TIR kamyonculuğu konusunda oldukça bilgili olduğu anlaşılıyor.

"Sere serpe düşünmek..." diyor uzun yol sürücüsü Hatayî, *"en büyük zevk budur benim için (...) İlle de direksiyon başında düşünebilirim. Taa Tahran'dan Londra'ya dek dünyanın çeyreği benimdir. Her dönemeç, geçip gittiğim her kent, kasaba, gelip geçen arabalar, lokantalar, değişen iklimler (...) her biri kendi başına kocaman bir dünya olan daha sayamadığım bir sürü şey var tümü benim..."*

Meslektaşı Gaffar, "sürünme tutkusu" diye açıklıyor bu duyguyu. Seferdeyken, yolu bitirip dinlenmek istemek, sefer bitiminin ilk gününde, yola çıkmayı özlemek. Ayrıca temelinde bencillik, kaçaklık gibi duygular da besleyen bir tutku bu, yazara sorarsanız. [a]

Yine de ben, asıl "daha sayamadığım bir sürü şey" sözlerinin kapsamını dert ettim nicedir, onu ve onun bittiği yerde başlayan yolu.

İki yıl önce, iskeleden Sirkeci'nin arka sokaklarına kadar uzayan bir araba vapuru kuyruğunda, kâğıt oynayan sürücüler görmüştüm. Kaldırıma çökmüş, bir yandan da çay-kahve içiyorlardı.

Sıkışık bir saatti, işyerlerinin boşalma saati. Ben eve çabuk nasıl gidebilirim kaygısındaydırn, içim içimi yiyordu. Tam o sırada öndeki kamyonlardan biri kalkar gibi oldu. Yüreğim hopladı! Yol açılıyor işte! Birazdan sıra, yanlarından geçtiğim sürücülere gelecek. Gidecekleri yere varmanın ilk adımını atacaklar.

Kendi duygularımı onlara ustalıkla aktardığımı sezmeden, "Açıldı galiba,"dedim telaşla.

İçlerinden biri, bir an yüzüme boş gözlerle bakhktan sonra herhalde ayıp olmasın diye, "Sağ ol," dedi, "dernek açılmış."

Öndeki arabalar usul usul ilerliyordu; onlar yerlerinden kıpırdamadılar. Başı-sonu belirsiz, biraz da gerçek-dışı bir yolculuktu yaşamları. Varacakları ev bir duraktı, yolda evle-rindeydiler.

17 Ağustos

Bugün kendimi tanıyabilmem, yerli yerine oturtabilrnern için elime bulunmaz olanaklar geçti. Ne değişik, ne çeşitli tabakalardan gelme insanlarla karşılaştım, birlikte oldum!

Bir gezi motoruyla Denizkent'ten Avşa'ya sürüklendik. Kalabalıkta yaşça bana yakın düşenlerin çoğu ya öğretmen ya da emekli memur; hepsi ortanın solunda, Atatürkçü, bürokrat aydın. Denize açılırken bile, erkekler takım elbise, kadınlar işlemeli iç gömlekler giymişler. En küçük bir aksilikte başlıyorlar burunlarından solumaya:

— Aman motorcu bey oğlum, sallama, ıslanacağım!

— Aman evladım kır şu dümeni, bak motor geliyor karşıdan!

— Efendim, kaçta varırız dersiniz? Ya adada yemek falan kalmadıysa?

— Ben yemekler temiz olmayabilir diye yanıma peynir-ek-mek almıştım efendim.

— Bir tanıdık, adanın açı!: şarabını övmüştü.

— Aman sakın yanılıp da almayın, afyon katıyorlarmış diye duydum.

En sık sorulan soru: Kaçta döneriz? Ya gençler bir yere takılıp kalırlarsa? Ya motorcu saati unutup gecikirse?...

Baktım kafam bozulacak, kalkıp dolaşmaya başladım. Motorcu perişan, konuşacak hali kalmamış.

Ortasınıfın en büyük özelliği, ufak bir aykırılıkta, bir gecikmede, dünyanın kendisine karşı bir suikasta giriştiğini sanacak kadar dünyayı kendi malı bellemesi. Şu insanlar, motorcuların hakkını savunmak gerekse dünyayı ayağa kaldırabilirler ama temelde, ünlü hikâyedeki kontes'e benziyorlar.

Hani emektar arabacısını tiyatronun kapısında karda tirtir titrer bekletip oyundaki arabacı için gözyaşı döken kontese. Evet, genel olarak arabacılar olabilir ama *bir* arabacı değil, *o* arabacı hiç değil, *onların bindiği motorun motorcusu* daha hiç değil. Kışın, temiz, sıcak evlerindeki rahatlığı denizin ortasına kadar getirmek, hiç ıslanmamak, hiç sarsılmamak, hiç zora koşulmamak dileğindeler.

80 yaşında, bir ayağı çukurda bir kadıncağız, daha motor kalkmadan-bulandı, sandala inip geri dönmek zorunda kaldı. Meğer deniz tutuyormuş. Yani 80 yaşına gelmiş de bedeninin özelliklerini tanıyabileceği bir fırsat çıkmamış karşısına!

Gençler güvertede "Zühtü"yü söylüyorlar. Zaten motora adım atar atmaz el çırpmaya başladılar. Tek-tük göbek atanlar bile var şimdiden. İlkel bir büyünün yardımıyla, bu zorlama eğlenceyi kullanarak asıl eğlenceyi çağırıyor, çelmeyi, çekmeyi umuyorlar.

Neyse, sonunda gelebildik Avşa'ya. Ada, beyaz evleri, daracık, kıvrımlı sokaklarıyla Bodrum'u anımsatıyor ama deniz, tuzlu, masmavi Akdeniz değil elbet, ağaçlıklı Marmara yeşilinden. Bir tek anayol var; denize oradan giriliyor, orada güneşleniliyor, yemek yeniyor, kestiriliyor, sebze ayıklanıyor, pijamayla kahve içiliyor, dahası, alan çeşmesinde çamaşır yıkanıyor. Bir otobüs sahanlığında ilerlercesine, itişe-kakışa yürüyorsunuz. Gezginci satıcılardan geçilmiyor... Günün her saatinde, her on-beş dakikada bir nelerin yendiğini saptamışlar, koşturuyorlar. Limonata, şerbet, koruk suyu, derken pide, fırından taze çıkmış salon böreği, şekerleme, armağanlık plastik kaşığıyla dondurma...

Adada tatil geçirenlerin çoğu yeni para görmüş, bol kazanan esnaf. Burada "tatil" özrüyle "asıllarına rücu ediyorlar". Dayanışma ilkesinden de yoksun, kıyıcı bir gecekondu düzeni. Sokakta yaşanıyor. Kilo ortalaması da 75 dolaylarında.

Şile bezinden giysiler, mevsim sonu indirimine uğramış turistik eşya, ne isterseniz var. "Bir Gift Shop" işleticisi, önüne çıkan her şeyi boyama hastalığına tutulmuş. Dikenleri boyuyor, kozalakları boyuyor.

Yiyecek ve insan eti görmekten içim kalktı. Adanın arka tarafını gezmeye gittik. Orada bağlar var, çardaklar. Çingene obası Avşa'da konaklıyordu. Çingenelerin her yıl geleneksel panayırları varmış, Biga yöresinde toplanırlarmış dört bucaktan gelip; tam yerini söylemekten kaçındılar nedense. Aylar önce çadırlarıyla yola çıkhklarını, gözlerinin kestiği yerlerde konaklayıp panayırda buluştuklarını söylediler yalnızca.

Çadırların arasında çırılçıplak dolaşan mutlu oğlan çocuklar göze çarpıyor, hepsi toprağa belenmiş, kız çocuklara don giydiriyorlar. Çingene delikanlıları, on dakikada nefis sepetler örüyorlar. Yirmi liraya. Bu sepetleri kimin aldığını sordum, o giftshop'çu boyacı alıyormuş. Çirkinleştirme farkı olarak yirmi lira ekledikten sonra kırk liraya satıyor. Çadırların birinde ne olduğunu anlayamadığım, kocaman bir külaha benzeyen bir nesne gördüm sürüyle. İçine ampul konuluyormuş. Kadınlar almam için üstelediler. Hasırdan askılar da yapıyorlar.

— Peki sen evine asar mısın bunu? diye sordum çingene kızına.

— Benim evim yok ki, diye kaytardı, herkes çok beğeniyor bunları.

— Evin olsaydı sen asar mıydın?

Kıs kıs gülüyor.

Gençlerin hepsi, buluşma saatinde kahvedeydiler de yaşlılar tanıdıklarına ucuz armağanlar ararken geciktiler.

Dönüşte güverteye gençlerin yanına çıktım. Açık şaraptan iyice kafayı bulmuşlar. Düşenleri, kenardan sarkanları zaptetmek bellibaşlı bir sorun oldu. Üç beş Maocu genç var aralarında. Herhalde şarap değil de rakı içmemi olumlu bir not sayarak yanıma oturdular. Ne iş yaptığımı sordular. “Çeviri yapıyorum, hikâye yazıyorum," dedim. Umduğum gibi, çeviriyi daha çok önemsediler. Biraz konuşunca sanata, özellikle edebiyata ne kadar yabancı olduklarını sezdim. Yazarların hepsini burjuva kökenli olmakla, polislikle, işbirlikçilikle suçluyorlar. Dergi yöneticilerini de. Belki de bunca saldırgan, katı olmalarının nedeni, böylesine düşman bir dünyada yaşadıklarına inanmalarından-dır. İnsana inancı bir yana iterek insanı mutluluğa kavuşturmaya çabalamanın yarattığı çelişkiyi kavrayamıyorlar.

Halka yayılacak geniş bir esenlik böyle soğuk bir kin halkasından nasıl kaynaklanabilir ki? Ama bizler de çoğu kere, aynı soğuk yüzü gösteriyoruz onlara.

Lider durumundaki genç, bir devlet memurunun oğlu ama anladığım kadarıyla, babasının tarlaları falan var.

— Türkiye'de sık rastlanan bir olaydır, bilirsin, dedim. Köklü aileler, toplumdaki çeşitli siyasal görüşlerin tümüne el-koymak isterler. Bilinçli ya da bilinçsizce. Baba, DP milletvekilidir; teyzelerden, halalardan biri, CHP kadın kollarında Atatürkçü çalışmalarıyla ün yapmıştır; ana ailesinde Saray'lı bir nâzır mutlaka vardır; en küçük oğlan TİP üyesidir falan. Böyle-ce o ailenin gücü, dağınık bir biçimde de olsa, değişik toplum kesimlerinde sürer gider. Sen de ailenin devrimci kesim temsilcisi olmayı mı üstlendin acaba?

Delikanlı sözlerime kızmadı, içerlemedi. Yalnız, sanatçıların “fildişi kulede" yaşadığını ileri sürüyor durmadan. Ben de bu ezbere görüşün artık eskidiğini, kullanım değeri kalmadığını söylüyorum, bugün Türk edebiyatına yön veren yazarların hiçbirinin fildişi kulede zaten oturamayacağını. Hazır görüşlerden kuşkulanmasını öğütlüyorum. (Ne de olsa bu gençler, kaygısız, sorunsuz bürokratlardan daha yakın bana. Gelgelelim bakış açılarının katılığı, darlığı ürkütüyor. Zamanla genişler mi bu açı?)

Delikanlı yukarıya, üst güvertede fazla patırtı çıkaran arkadaşlarını uyarmaya gitti. Ben de motora adadan binen iki ihtiyar köylünün yanma yanaştım. Adamcağızlar, bikinili kızlara, motorun kenarından denize sarkıp kusan gençlere şaşkınlıkla bakıyorlar; utandım.

— Kızmıyorsunuz ya amca? dedim. (Ne de olsa ben, iyi eğitilmiş bir burjuva olarak, gençlerle köylüler arasında bir anlaşma sağlayabilirim belki. Ne avuntu!)

— Neye kızalım evladım? dedi köylü, her zaman böyle eğlence olmaz buralarda. Biz tüfekleri duvara asalı yıllar oldu!

Şuna-buna öğüt veriyorum ama hazır görüşlere yapışmada ben de oğlanlardan geri kalmıyorum demek. Bize, "Köylü saygı bekler, köylü efendimizdir," diye öğretenler de sınıfdaşları-mız değil miydi?

Motor kıyıya yanaşamadı. Maocu gençlerle bizim takım, eşyaları tanıdıklara bırakıp denize atladık. Kıyıdan, yani Ma-den-İş'ten Denizkent 6-7 kilometrelik bir yol. Bürokratlar, Maden-İş'in devrimci bir sendika olduğunu, bize yardım edeceğini, cip vereceğini söylediler. Deniz gezisi bile düzen-leyemeyen dünya-tiryakilerine neden yardım etmek zorunda olsun işçiler?

Kumsalda, bata çıka yürüyoruz. Kocaman bir ay doğdu karşımızdan. Oğlanlar, kucaklarına almak istediler ama benim oğlan en az benim kadar inatçı. Bir yolu yürümek zorundaysa, yürür.

Denizkent'e varınca attık kendimizi denize. Karanlık çökmüştü. Su da öyle sıcak, dinlendirici ki. Gençler, yaşlarına özgü geniş kahkahalar atarak birbirlerine su sıçratıyorlar.

Bizim lider,

— İyi bir gerilla eğitimi oldu abla, demez mi?

— Benim gibi bir revizyonist, sosyal-faşist için de mi?

İçten bir kahkaha attı. O kalın buzu bir yerinden kırabil-

dimse, iyi. .

i Eylül

Cevat Akgönül'le ilk tanışhğımızda, bir icra alacağı !ç!n protesto çektiği (müvekkili adına çekmek zorunda kaldığı) bir çiftçiden aldığı mektubu göstermişti bana. Mektup şöyle başlıyordu:

"Sevgili Cevat Bey ağabeyim,

Pordostunu aldım, teşekkür eder ellerinden sıkarım. İnanmazsan çok üzülürüm, ama borcumu harman kalkar kalkmaz..."

Beklenebileceği gibi tatlıya bağlanmıştı dava.

İki yıl kadar sonra bir gün, cebimde beş para yokken, onun parasıyla ona vekâletname çıkarhp, üstüne üstlük de vekâletname verme ücreti olarak yüz lira borç almıştım.

Şimdi başım sıkışınca aklıma ilk düşen dostlardandır. "Kalabalığa, uzun yola, birileriyle yanyana oturmaya şu ara katla-namayacağım ama Ankara'ya gitmek de istiyorum," gibi bir şımarıklık yaparsanız, kaç kişi "temyizdeki murafaa"sını o tarihe denk getirmeye uğraşıp sizi arabasıyla Ankara'ya "atar"? Dahası da var: orada sizi arayıp sormaz, bırakır öbür dostlarınızla birlikte olun, dönerken kapınızdan alıp evinizin kapısına bırakır? Güçlükleri hiç sezdirmeden.

Karşılığında beklediği, öğretilemeyecek kadar ufak bir inceliktir çoğu kere: sevdiği bir yemeğin unutulmaması, kahvesinin çok şekerli yapılması, onunla paylaştığımız bir şakayı başkasına aktarırken onu akıldan çıkarmamanız gibi.

Bu sabah, Burgaz adasında Cevat'ın evinde pırıl pırıl bir denize uyandık. Cevat, kahvaltı masasını bahçeye taşımış erkenden, özenle kurmuş, çayı demlemiş. Ev de pırıl pırıl. Kolay değil, üç başarısız evlilik başarmış adam! Titiz, tertipli.

— Boşanabiliyorum ya, ona bak sen, diyor kendini savunurken.

— Yahu, yok senin evlenme ehliyetin, bırak artık, dediğimde.

Hoşuna giden kadına alışmayı, alıştığı kadınla evlenmeyi

huy haline getirmiş bir kere. Yoksa, kendine yettiği ortada. (Bu

şaşkınlıklarda, yetişme koşullarının çetinliğinin, katılığının payı da yok mu acaba?)

Ama kazançları da var, zararın neresinden dönüldüğünde. Sözgelimi, ev eşyalarını boşandığı eşlerine bıraktığı için, çeşitli markalardan buzdolaplarını, çamaşır makinelerini, elektrik süpürgelerini kullanabiliyor.

Oysa alet kullanmada benden bile şaşkındır aslında. Üstelik sakardır. Plastik çatalla konserve kutusu açmaya kalkışan bir insan, buzdolabını onarabiliyorsa, elbette kazançlı çıkmıştır evlilikten!

Motora binip açıldık. Kaşıkadası'nda, Kınalı'nın arkalarında demirledik. Bilirsiniz, iskelenin bulunduğu yer ön taraf sayıldığından, adaların hep arka tarafları güzeldir, gizemlidir. En derin deniz, en büyük kaya, en renkli taşlar oradadır.

Cevat, kocaman bir kaya gösterdi Kınalı'nın arkasında. Gözlüğü takıp daldım.

Önce titrek, tepeden sızan güneş ışınlarıyla sisli bir aydınlığa bürünmüş, bildiğimiz derin denizi gördüm. Derken, nasıl oldu bilmiyorum, koca bir boşluk açıldı önümde. Kayanın sivri tepesinden geçer geçmez, düpedüz bir deniz tarlası. Yeşil, kahverengi, renksiz lekelerle dolu bir boşluk. Kayanın üstünde, girintilerinde, çıkıntılarında milyonlarca canlı soluyor, titreşiyor. Yengeçler, istiridyeler, uzun yosunlar, deniz-dalları, duyamadığım bir ezgiye kulak vermişçesine bir sağa bir sola sallanıyorlar. Kayanın kökü, soluğumu tutup da inemeyeceğim kadar derinlerde. Birbirlerinden beslenen canlılar, kabuklaşıp bu tarlaya düşüyorlar.

Pürtüklü yüzeyini okşadım kayanın, elledim. Kendi ür-künçlüğünden korkmamasını, Kınalı'nın az açığında bir yerde, alçakgönüllü, sıradan bir yontu gibi yükselişini kutsadım. Üstüne çıkıp oturdum bir süre, bacaklarımı suya sallandırdım; dizlerim çizildi, ellerim kanadı, ama olsun!

Sanıyorum Cevat'ı çeken de, kayayı keşfetme sevincinin yanısıra, onun koca denizde tek başına durabilişiydi.

2 *Eylül*

Kasaba berberleri gibi şen, ağzı laf yapan küçük bir vapur var. Bostancı'dan kalkıyor, Adalara uğrayıp yine yerine dönüyor. Öbür vapurların elulağıdır belki, ufak tefek işlerinde yardımcı; onların yayıntılarını topluyor.

Bu yaz gününde, öğleden sonra, Burgaz'dan Bostancı'ya giden bu vapura kimler biner? Çevremdeki yüzlere göz gezdirdim, kimliklerini

çıkartabilmek amacıyla. Kışlık evlerini gözden geçirmek, gece kentte, bildik bir lokantada yemek isteyen kurumlular var aralarında; sonra kışa hazırlanmak amacıyla badanacılarla-boyacılarla görüşmeye gidenler; emlak komisyoncularıyla buluşacaklar; havagazı-su parasını yetiştirmek telaşındakiler; çok önemli birşeyin eksikliğini birden ayırt edenler; bir de öylesine, iş olsun diye vapura binenler, deniz havası alıp dönecekler evlerine. Tabii bu arada, emekliye ayrılınca tavuk çiftliği kurma tasarıları geliştiren askerlerle bahçeli evlerde çiçek yetiştirmeyi kuran yaşlı devlet memurlarını da sayabiliriz. Onlar koyu takım elbiseler giymişler, yelekleri de var, şapkaları da. Sayılan altı-yediyi aşmıyor.

Denizden esen rüzgâr, kavuruyor insanı. Kadınların çoğunluğu, elleri kucaklarında, öylece oturuyorlar. Kısa kollu -hani şu dirseğe kadar uzayıp da kalan, kararsız-kollu- giysiler göze çarpıyor hepsinde. Kol, etek boyları, yaka biçimleri, kemerler birörnek. Takunyayla terlik arası, yüksek, kalın topuklu pabuçlar giymişler. Renkli plastik çantalar, üstleri boncuk işlemeli cüzdanlar vg naylon torbalar tutuyorlar ellerinde. Naylon torbalar, şık mağazalardan alışveriş ettiklerinin belirtisi herhalde, iktisadi durumları böylece açığa çıkıyor. Anlaşılan hepsi, bir Alman moda dergisinin (ancak Almanlarda görülür bu zevksizlik) tombul hanımlara ayrılmış bir özel sayısındaki modellerden yararlanmışlar. İç kapayıcı, hüzün verici bir halleri var; mutsuz, kibirli, uzak, ezik, paragöz.

Bir de, gelir düzeyi daha yüksek burjuvalar var tabii: Bü-yükadalılar. Üstlerindeki her şeyi birbirine tıpatıp uydurma kaygısıyla giyinmişler. Sözgelimi, şu turuncu üstüne siyah-yeşil yollu gömlek, ancak o açık kahverengi pantolonla giyilebilir, cepteki o mendil de şart tabii. Hepsini tezgâhtarın kakaladığı besbelli. Şu etekle uzun atkı da, çetrefil desenleri ve renklerinden ötürü, hep birarada kullanılmak zorundalar. Kentlerimizin caddelerini, lokantalarını, mağazalarını, kasap dükkânlarını dolaşılmaz kılan, neredeyse ulusal kokumuz diyebileceğimiz "Charlie", yaz rüzgârında bile duyuluyor. Ulusal sigaramız "Marlboro"nun zift kokulu dumanı da her yanı tutmuş.

İster dar gelirli, ister varsıl olsun, ortasınıf, birörnekliğe sığınmak zorunda. Şaşkın. Olmayan kişisel seçme'sinin ipuçlarını verecek, kişiliğini yansıtabilecek her şeyden kaçıyor, kararları başkalarına verdirterek rahat

ediyor, modaya sığınıyor. Sınıfsız bir üniforma olan blucini küçümserken, allahın günü, ayrıntılı üniformalar giyiyor. Bu arada, parasıyla açtığı mağazanın, küçümsediği genç tezgâhtarın beğenisine bırakıyor seçme hakkını. Belki de bunca yük altında ezildiğinden de, giysilerini "taşıyor" kendi deyimiyle.

Nereden nereye geldik. Oysa ne içli aşklar, ne kaçak buluşmalar, ne yoksunluklar, ne kahırlar yaşanıyordur bu vapurda. Tip çizmeye tutkun, aşksız edemeyen iri kıyım eski yazarlardan biri olsa, şöyle bitirirdi bu gününü: "Onlar kendi akşamlarında kendi hikâyelerini yaşamaya gidiyorlardı." Yapamıyorum, ne yapayım?

7 *Eylül*

Tam "içtenlik" konusundan paçamızı kurtarıyorduk, "büyük yaşam" geldi çattı. Bu konuda yazılanların çoğunu okuya-madım ama okuduklarımdan anladığıma göre, nasılsa işin içinden çıkamayacaktım. En doğrusu, "büyük" sözcüğünün karşılığını sözlükte aramak.

Büyük: 1) *Boyutları benzerlerinden daha uzun olan, küçük karşıtı.*

Demek ki, herkesten daha uzun yaşamış birinin yaşamını, "büyük yaşam" olarak niteleyebiliriz. Sözgelimi Hakkâri'nin bir köyünde 117 yaşına kadar sağ kalmayı başarmış bir dedenin büyük yaşamından söz edebiliriz. Üstelik doğru da olur ama galiba tartışma, entelektüel bir temele dayandırılmak isteniyor. Okuyalım bakalım:

2) Geniş.

Yaşamı geniş bir çevrede geçmiş insanlar büyük yaşamış sayılacaklarsa, üç ayda bir Avrupa'ya gitmek zorunda kalan bir ithalatçı-ihracatçı ile yedek parça aramaya Anadolu'ya giden şoförlerin yaşamını da büyük saymak zorundayız.

3) Niceliği çok olan.

Bir önceki tanımda geçen genişliğin üstüne üstüne gidelim bakalım. Sık sık geniş çevrelerde yaşamak. Çok yer gezip çok dolaşmak. Dünyanın altını

üstüne getirmek. Bıkıp usanmadan değişik ülkeler, değişik yüzler, değişik izlenimlerle karşılaşmak.

4) Niteliği yüksek olan.

Galiba biraz yaklaşıyoruz. (Bir tanım daha var, onu da gö-zönüne alırsak.)

5) *Yaş, orun* (neyse o)*, bilgi gibi nitelikleri bakımından saygı duyulan kimse.*

Sanırım büyük yaşam'la tutturanlar, çoğu kere mekân, genişlik, özellikle de *nitelik* ve *saygınlık* açısından "büyüklüğü" birbirine karıştırdıkları için kördüğüm oluyor tartışma. "Büyük", bazan yaşayana bazan da yaşanana yakıştırılıyor.

Nâzım Hikmet, hapis yatıp sosyalist mücadele verdiği için, Pablo Neruda çok ülke dolaşıp sosyalist mücadele verdiği için, Jack London yalnızca büyük serüvenler yaşadığı için, Marcel Proust odasına kapanabildiği, Arthur Rimbaud uzak diyarlarda esir ticareti yaptığı için, Hemingway büyük kaplanlar avladığı için "büyük yaşamış" sayılıyorlar. Böll, büyük savaşa katıldığı için, Aragon, büyük bir aşk yaşadığı için. E yani...

(Televizyondaki saçmasapan serüven dizileri de mi büyük yaşam kapsamına giriyor yoksa?)

Oysa yıllarca hapis yattığı halde şair olamamış ne şairler, kendi mızmızlığına kapanıp gittikçe verimsizleşen nice yazar tanıyoruz. Şunu da soralım: Acaba Jack London'la birlikte aynı

1

gemilerde tayfalık edenler, o anları ondan daha mı az "büyük" yaşamışlardır? Sonra Joseph Conrad, çalkantılı yaşamını konu ederken, neden "büyük serüvenlere" değil de büyük sorulara ağırlık vermiştir?

Konu, ister istemez malzeme seçimine ve edebiyatçılık yeteneğine gelip dayanıyor. Sanırım her gerçek edebiyatçıda, bir çeşit aşkınlık sayılabilecek bir büyük yaşam tutkusu vardır. Bu tutku, tohumunu serpiltecek

malzemeyle karşılaştı mı, yazar, ustalığının doruğuna varabilir ama kendisini hangi malzemenin besleyeceğini kestirebilmesi için de önce o cevheri taşıması, yani edebiyatçı olması gerekir. Malzeme açık denizde midir, odanın içinde mi? .. İkisinde de olabilir. Edebiyat açısından "büyük yaşam", yaşananların değil, aktarılanların toplamıdır herhalde. Bir de "böyyük Türkiye'de yaşayan" bizler varız ki, bu başarımızla ne kadar övünsek azdır.

Düzeltme: Geçen gündökümlerinden birinde, bir tip uçağın "yürürlükten kalktığını" yazmıştım; Türkçeye somurtuk yaşamlarının bellibaşlı ciddiyet kaynağı olarak yapışanlar için düzeltirim: "uçarlıktan kalkmış" olacaktır.

14 Eylül

Yol tıkandı. Dışarı bir gözattım. Sağ kaldırımda bir işyerinde grev var. Ciddi, önemli bir grev, çok da uzun sürdü. Duvarlar boydan boya sloganlarla kaplı.

"Aaa! Şuraya bakın!" dedi şoför. Yalan değil evet, göz yanılması da değil. Grev gözcülerinin arasında, bir kadın göbek atıyor. İşçi olamaz; basma başörtüsüyle, kulağında altın halkalarıyla, zilleri, çıplak ayakları, yırtık gömleğiyle tam bir çingene. Bir oğlan darbuka çalıyor, gözcüler de coşmuş, tempo tutuyorlar. Zaten, bir masa eksik kaldırımda, beyaz peynirle rakı da olsa, tamam.

1950 yıllarını anımsadım. Bir pazar günü, Ayaspaşa'dan kopan davullu-zurnalı bir bıçkınlar kalabalığı, Taksim Alanı'na doğru yürüyordu. İnsanı düpedüz korkutan hayvansı çığlıklar ahyor, türküler haykırıyor, zeybek oynuyorlardı. DP dönemi ile başlayan halkla bütünleşme toplantılarından biriydi. Şimdi 1976 yılındayız. Bu arada çok zor günler, çok gergin dönemler geçirdik, geçiriyoruz. Peki şimdi, ilerici bir sendikanın, öğleüstü işlek bir caddede kadın oynatarak grevci işçilere "moral" vermesine ne demeli?

Vietnam'daki Amerikan askerlerini yüreklendirmek adına baldır-bacak gösteren film yıldızları, Bop Hope sululukları, Kirk Douglas'vari barış gönüllülükleri mi gönlümüzde yatan aslan? Üstteki boya kazındığında?

Çünkü dans etmeyi hafiflik sayan bir ulusuz temelde. Halay çekmek, hora tepmek, yalnız düğün-bayram gibi şenliklerde hoş-görülüyor. Yoksa, bir masaya bir kere çöktük mü, kolay kolay yerimizden kalkmayız. Yani içten gelen bir coşkuyla değil, belli bir amaçla oyun oynarız biz: Seçim toplantılarında, karşıt görüştekileri; grevlerde, işverenleri; gece kulüplerinde "profesyonel" dansözleri çatlatmak amacıyla: Oh canıma değsin!..

f

Dünya görüşümüz sağlamsa, ayrıntılardaki ufak aykırılıkların, tutarsızlıkların, bütünde büyük gedikler açacağına inanı-yoruzdur. Çok yakın bir gelecekte, büyük ücretlerle sahnelere geçen işçi kızlar görmek istemiyorsak, uluslararası düzmece şenliklerde yurdumuzun, fabrikaların sendika özel dansözlerince temsil edilmesine razı değilsek, konuya eğilmek gerek.

Kendimi bir an, o sendikaya kayıtlı bir işçinin yerine koydum. Utançtan kıpkırmızı kesilmiş, olayı büyük bir şaşkınlıkla izleyen dolmuş müşterilerinin arasında sanki her şey benim başımın altından çıkmışçasına ezik, perişan otururken, Kâmuran Akkor'un bir şarkısı geldi dilimin ucuna. İnandığımız değerlerden kopmanın sarsıntısını saçmasapan sözlerle anlatan bir şarkı, yaşamımızın her kesimine yayılan bitkinliği, umarsızlığı:

"Beni böyle yapayalnız bırakmasan olmaz mı ?

Bana başka sevgili aratmasan olmaz mı?"

Türkiye'de ilk kez, kadın-çocuk sağlığına, sağlık sorunlarına ciddi olarak eğilen bir dergi çıkacakmış: *Elele;* her ay bir baş yazı istediler benden. Tıptaki son gelişmelere, uzmanların çeşitli dallardaki görüşlerine de yer verilecekmiş, bu arada bol bol magazin de var.

Anladığım kadarıyla, dergiyi çıkaranlar, Türkiye'de ortası-nıfm değişimini titizlikle izlemişler, eskinin kanıksandığını saptamışlar, o yüzden de yayın hakkını yabancı bir ülkeden aldıkları dergiye, çevirilerin yanısıra *yerli* bir yüz kazandırmak istiyorlar. Öneri gelince, düpedüz şaşırdım. Yapabilir miyim acaba? Kolay değil; alıştığım çevrenin dışına çıkıyorum. Onlara

birşeyler iletmeye çalışırken dilimde ve anlatımımda bir yapaylık başgösterecek mi? Yoksa kendim mi olacağım?

En doğru yol, kimlere sesleneceğimin dökümünü yapmak:

Böyle bir dergiyi alacak kişiler, edebiyat dergilerini izleyenler değil, ciddi gazeteleri okuyanlar da değil. Peki kimler o zaman?

Sanırım baş sırayı, çocuklarını sağlıklı bir biçimde, çağdaş bilgiler ışığında yetiştirmek isteyen, eğitimle ilgilenen genç analar tutacak. Derginin temel okur kitlesini onlar oluşturacak. Ana olmaya özenen, her türlü postere, özellikle güzel bebek posterlerine düşkün genç kızlar da bu kümeye katılabilir.

İkinci sırayı, modaya, süslenmeye düşkün savurganlar; şık işyerlerinde, mağazalarda, asla elde edemeyecekleri tüketim maddelerini satan tezgâhtar kızlar tutacak. Yeni bir örgü modeli bulduğunda yaşamının tepeden tırnağa değişeceğini düşleyen evde kalmış kızları, fotoroman okuyucusu manikürcüleri, cinsel konularda bilgi edinmekten ayrı bir heyecan, bir doyum duyan yalnız kadınları unutmamalıyız.

Bir de, ailenin giyim gereksinimini kendileri -örerek ya da dikerek- karşılamaya çalışan yorgun ev kadınları var. Çoğu kere yarı yolda sıkılıp kumaşları ve yünleri sürüncemede bıraksa

da, bu kahramanca uğraştan vazgeçmezler nedense. Her gün ayna karşısında memelerini elleyip şiş arayan, bütün bir yaşamın boşa geçtiğini el yordamıyla sezen, kanserden korkmayı meslek edinen mutsuz ev kadınları.

Ne var ki ben, kanserden çok geç kalmaktan korktuğumdan, babalarla oğullara da seslenmek istiyorum. Karılarıyla kızlarının dırdırından, oğullarının miskinliğinden, başıboşluğundan usanmış babalara... Bol renkli, gösterişli dergiler dışında okunacak hiçbir şey bulunmayan evlerde, Türkiye'nin sorunlarıyla ilgilenmeye uğraşan delikanlılara. Onlar, reklamların öğütlerinden asla dışarı çıkmayan kız kardeşleriyle analarına takılmak için nasılsa göz gezdirecekler dergiye.

Oyduğum yatakta rahatça akarken bir dönemece gelmiş gibiyim. Türkiye'nin yakın geleceği bu okur kitlesinin tutumuna bağlı büyük ölçüde; onlardan öğreneceğim şeylerse yığınla.

12 Ekim

Öykünün hiç değişmemesi üzüyor. “Açık şikâyet" mi? Belki...

Kadınlar, ilk tanışmada hep kuşkuyla süzerler beni. Dobra-lığım, beklenmedik duygusallığım karşısında *tetik* durmaya çalışırlar.

Sonraları, üçüncü, dördüncü karşılaşmada, dost olmaya karar verdiler mi (bana danışmak gereğini de duymazlar ya), işi alabildiğine silahsızlanmaya kadar götürürler.

Beni gerçekten seven, kendilerine aykırı düşen yanlarımla da değerlendiren bir-iki ev kadını vardır. Ortaklaşa özellikleri: benim iniş-çıkışlarımdan ürkmeyecek kadar tutarlı kadınlar olmaları. Ne "tetik" dururlar, ne "silahsızlanırlar" onlar.

Birinci kategoriye giren kadın arkadaşlarla bir süre tam bir “balayı" yaşarız. Evlere gidilir, yazışılır, ufak armağanlar alınıp verilir, unutulmaması gereken günler asla unutulmaz. "Bunu ancak sana söyleyebilirdim" gibisinden açılmalar başlar. Gece-yarıları sokaklarda birlikte yürünür.

Bu arada gizlerin bana gönül erinciyle açılabileceği, evimin her köşesiyle yüreğimin her köşesinin rahatça kullanılabileceği ortaya çıkmıştır. Sevdiğim kişilerden gizli kapaklı bir yanım, kişisel bir özelliğim, bir çekmecem bile olsun istemem. Yalnız bende değil, herhangi bir "Camus-tipi"nde bulabilirsiniz bu özellikleri. Erdem mi bilmem, doğuştan verici olmak (kanım bile O rh pozitif) ... Bence de öyledir: *"Bir kerecik esirgeyebilen, hiçbir şey vermemiş sayılır."*

Derken bir akşam, kadın arkadaşımın yüzünde iğneleyici bir bakış ayırt ederim. Anlarım ki pişmandır. Bunca uğraşmasına karşın beni uyumlu, akıllı başlı bir yurttaş haline getirememiştir. Beni baştan sevmesine, dost seçmesine yolaçan özelliklerim -insanları suçlamaya girişmemem, hoşgörümün sınırsızlığı, çabuk parlayıp çabuk yatışmam, dünyaya sınırsız

bir aşk beslemem- artık kuşkulanılacak, temelinde artniyet aranacak olumsuz "puan"lardır. "Başkalarına karşı hep böyle ol," demektedir arkadaşım, "sana çok yakışıyor, ama ben başkayım."

Oysa benim bir tek yüzüm var, pazarlığı da oldum olası beceremem. Hikâyenin sonunda, kadın arkadaşım, bende varsaydığı, büyüttüğü, kimi zaman kendi kurup abarttığı, kendi suçlarını da katarak beslediği, kullandığı dengesizliği kendi kişiliğinden silip atmak uğruna beni uzaklaştırmak yöntemini seçer. Haklıdır.

Bugün bir Ford kamyonunun arkasında okuduğum, görüp de inanamadığım bir levhaydı:

"Tatlı dile, güler yüze

Doyulur mu? Doyulur."

Melek yüzlü karısından bezmiş bir kamyon şoförü olmalı. Arkadaşlarını kadınlardan seçmeyen erkeklerden.

Toplumumuzda "çapkın" ya da "zampara" sıfatlarıyla anılan erkekler, kimi zaman gereksizce göklere çıkarılır, kimi zaman yerden yere vurulurlar. Cinsel yakınlaşmanın dışında pek yaklaşmazlar kadınlara ama güvenlerini, sevgilerini bir kazan-mayagörün, en yakın dostunuz oluverirler. Bu şoför de öyle sevecen, delifişek, yakınmasız, bilge bir erkek mutlaka.

14 Ekim

Tennessee Williams, *"Yağmur gibi söyle bana, bırak dinleyeyim..."* adlı tek perdelik oyununda çirkef içinde boğulan erkeğe şunları söyletir: "Ben bu kentte kirli bir kartpostal gibi el değiştirirken söyle sen nerdeydin?" Kadınsa, tek söz söylemez oyunun başlangıcında.

"...Tanca'nın Yerli Mahallesi'nde bir odada oturuyordum. Bir yıldır yıkanmamıştım, üstümü değişmemiştim; yalnızca, onulmaz uyuşturucu düşkünlerine özgü damarlı, boz, tahtamsı etime şırınga yapmak için sıyırıyordum giysilerimi. Odayı temizlemiyordum, toz aldığım yoktu, boş ampul kutularıyla çerçöp tavana kadar yükselmişti. Faturaları

ödenmediğinden, elektrikle su kesikti. Hiç ama hiçbir şey yapmıyordum. Pabucumun burnunu beş saat süreyle inceleyebiliyordum. Tek uyarıcı, uyuşturucu saatinin geldiğini bildiren açlık duygusuydu. (...) Günde otuz tablet morfin, yine de yetmiyordu. Sonra eczanenin önünde uzun bekleyişler. Oyalama, uyuşturucular dünyasında büyük bir kuraldır. Beklediğiniz satıcı hiçbir zaman vaktinde gelmez. Rastlantı değildir bu. Uyuşturucular dünyasında rastlantıya yer yoktur. (...) Günlük tayınını çıkaramazsa başına neler geleceği, keşe sık sık hatırlatılır. (...) Derken günde kırk, altmış beş tablete kadar yükseldim. Yine de yetmiyordu. Param da tükenmişti.

Elimde son çek, duruyordum, elimdekinin son çek olduğunun da bilincindeydim. Londra'ya giden ilk uçağa atladım."

William S. Burroughs'un *Naked Lunch (Çıplak Şölen)* adlı kitabı dünyada büyük yankılar uyandırmış; kovuşturmalara uğ-

#

ramış, yasaklanmış, sonradan suçsuzluğu kanıtlanmış. Cehennemden dönen bir adamın anıları, diye adlandırılmış.

Burroughs, bizim "Koç-Burroughs" adıyla tanıdığımız büyük şirketin sahibinin oğlu. "Hastalık"tan kırkbeş yaşında ayıldığını söylüyor. Denemediği uyuşturucu madde ve bileşim kalmamış. Hepsinin etkilerini, yarattığı düşleri uzun uzun sayıp döküyor. Doktoruyla yazışmalarını da katmış kitabına.

Burroughs'u kimi okurların gözünde ilginç, kimi için itici kılan, toplumun gözündeyse "müstehcenlik" suçlamasıyla karşı karşıya bırakan öğeler neler? Her tür uyuşturucuyu her yoldan (fitil, hap, sıvı, iğne, deri altına ampul olarak) kullanması mı? Açık yürekliliği mi? Eşcinsel yönsemeleri mi? Sanmıyorum. Yazar, hiç de uyuşturmayan bir anlatımla, kesin, çağdaş bir dille, kocaman HAYIR'lar, iç burkucu İSTİYORUM'lar seriyor önümüze. Önyargılarımızı, alışılmış değerlerimizi sarsıyor. Zaman zaman ürkütüyor okuru.

Kısa süreli bir apomorfin bakımından sonra iyileşmiş. Apo-morfin, uyuşturucu düşkününe kesin yasaklar koymamaktan yola çıkan bir yöntem.

Hastaya her gün kullandığı uyuşturucudan belli ölçüde verilerek küçük beyindeki yıpranma gideriliyor.

Peki, diye soruyor yazar, böyle etkin bir sağaltma yöntemi biliniyor da neden uygulanmıyor? Çünkü, diye veriyor yanıtı, uyuşturucunun satılması için uyuşturucu düşkünlerinin varolması gerekir. Bu büyük işten, narkotik büro elemanları, doktorlar, polisler, aracılar, şefler ve uluslararası karanlık örgütler aslan payını alırlar. Ellerine bırakılan zavallıları kendi tutkuları ve çıkarları doğrultusunda amansızca kullanmaktan çekinmezler. Utandırma, rezil etme, küçük düşürme gibi işkencelerle eşcinsel olmaya zorlarlar.

Williams'ın oyunlarında sıkça geçen bir tema: Kurban ve kıyıcısı, kimi zaman kurbanın bile-isteye seçtiği bir cellat.

Burroughs, bize korkusuzca anlattığı karabasanların, dünyadaki genel sömürü düzeninin ufacık bir parçası olduğunu ileri sürüyor. Dünya görüşü, cinsel eğilimleri ya da siyasal seçmesi yüzünden karşısında her zaman bir kıyıcı bulan, ölüm cezasına çarptırılıp darağaçlarında sallandırılan bu kurbanların bedenleriyle, etleriyle, yaşamlarıyla geçinen sürüyle sömürgen akbaba, asalak çiziyor kitapta.

Konularımıza tutsak yazarlarız çoğumuz. Sözgelimi uyuşturucu madde sorunu bizlere yasak. "Toplumculuğumuz" zedelenir diye mi dersiniz? Oysa Babıali'nin az ötesinde, Sultanahmet'in göbeğinde, bütün dünyadan gelen hapçılarla esrarkeşler buluşuyor. Tophane kahveleri, "dumanalh" olanlarla dolu (tabii onlar "trip" sözcüğünü, "takılma"yı falan bilmiyorlar; uyuşturucu kullananlar da sınıfsal özellikler taşıyor).

Aslında toplumumuz alkolü pek hoşgörmez, yine de bağışlar. Sabahçılık, öğlencilik, akşamcılık, kafayı bulmak, kafayı çekmek, ayyaşlık, dut gibilik, zurna gibilik, fitil gibilik, leylalık, zom olma gibi çeşitli aşamaların adı bulunduğuna göre.

Devrimciler, kişiyi bir çeşit "edilginliğe" ittiği için alkole içerliyorlar ki bu anlaşılabilir bir gerekçe; ama viskiden başka içki "almayan" burjuvalarımız neden böylesine karşılar içkiye? Sanırım, içki düşkünlerinin "uyumsuz" kategorisine girmesi işlerine gelmediğinden. Uyumsuza kolayca

yaranamazsınız, boyun da eğdiremezsiniz. Burroughs, *"İçki gibi bir yırtma aracı değildir esrar,"* diye üstüne basıyor, *"bir yaşama biçimidir. "*

TV'de anti-alkol bir yapım izlerken bunları düşündüm. İyi aile kızları birer bardak bira içerek kötü yollara düştüler. Bir uzman, "alkollü araçlar"dan, "alkollü sokaklar"dan, "alkollü şarkılar"dan söz etti. Bu ne gizli-susuzluk böyle!

Naked Lunclı'ın Boston'da yargılanışı sırasında Allen Gins-berg, Norman Mailer gibi ünlü yazarlar, bilirkişi sıfatıyla tanıklık etmişler. Kitabın ilk bölümü bu tutanaklardan oluşuyor. "Müstehcen nedir?" sorusuna yargıç, savcı, sanık, avukatlar ve tanıklar gerçekten ilginç yanıtlar veriyor, Kafka'dan H.G. Wells'e kadar yığınla yazardan alıntılar yapıyorlar, örnek gösteriyorlar.

Aydınlarının çoğu müzik sevmeyen, resim sevmeyen, sanata düşman bir ülkede yaşayan biri sıfatıyla yüreğim ışıdı.

Adı: Mehmet Ali.

Karaköy dolmuşunda bir zarf unutmuş. İçinden, nüfus kâğıdı, şebekesi, lise diploması ve üniversite sınavlarındaki puan ortalamasını, girebileceği yüksek okulları bildiren bir belge çıktı. Kayıt süresi doldu-doluyor.

Dolmuştan dar attım kendimi.- Bugün, şu garip Ekim ayında, çalkantılı bir Türkiye'de yaşamasına, liseyi Erzincan'da okumasına karşın, üniversitelerimizin Amerikan usulü testlerine başarılı yanıtlar verecek kadar yetenekli bir genç bu, gelgele-lim bir T.C. yurttaşı kimliğiyle, yaşadığının bütün kanıtlarını dolmuşta unutacak kadar şaşkın. Şimdi kim inanır onun varlığına? Varlığının suretlerini çıkartmak zorunda! O arada hakkını yitirir, geçer gider.

Zarfı taahütlü yolluyorum İstanbul'daki amcasının adresine. Umarım eline geçmiştir. Yaşama ve kendine küsüp, amcasına eyvallah deyip geldiği yere dönmemiştir bu arada.

Bu, hiç değilse olayı kişisine göre biçimlenen bir hikâye. Bir de başkişisini hiçe sayan, bağımsız gelişen hikâyeler var yaşamımızda. Buyurun:

Fahir Ağabey, Gölcük'te bir fabrikada, depolama bölümünde çalışıyor. Değirmendere'de oturuyor. Üçü yetişkin, dört kızı, bir de erkek çocuğu var. Çocuklara pek düşkündür, hiç konuşmayanını bile konuşturmayı becerecek kadar. Sık sık gelir İstanbul'a, kardeşlerini, bu arada kızlarını ve ablasını yoklar. Ailede yeni doğan birileri varsa, gidip uzun uzun öper onları. Geçen yıl uğradığında sağlığı bozulmuştu iyice, zayıflamış, çökmüş. Değirmendere'de bulunmaz diye çok sevdiği böğürtlen reçelinden bir konserve almıştım. Turgut Uyar da, ağabeyine Yugoslavya'dan eşe-dosta dağıtmak için getirdiğimiz sigaralardan verdi, bir küçücük şişe de mastika.

Yanında çanta getirmemiş, tam bunları koyuyordu ki, cebinden, Almanya'dan gelen bir akrabanın armağan ettiği hazır sebze çorbaları, et suyu tabletleri çıktı.

O sırada aklıma geldi: Ben dikiş bilmem de onun karısı çok iyi bilir. Koltuklara yeni yüz geçirtirken, kadifeden artmıştı; ona yollarsam, oğlanlara çaprazlama askılı, çapkın iki tulum çıkabilir. Üstelik bilmediğim bir işte bana yardım edebilmek, ayrıca sevindirir onu. Kadifeyi de bir naylon torbaya sardık.

"Yahu" dedi Fahir Ağabey, "şimdi şu külüstür otobüs bir yere toslayacak olur da ölürsem, üstümden çıkanlara bakıp ne sanırlar beni? Yıllar yılı namuslu bir küçük memur olarak yaşadığım kimin aklma gelir?"

13 Kasım

Amerikalılar, "kovboy yemeği" diyorlar, Osmanlılarsa "orospu aşı". Yemeğin sıfatları arasında bir benzerlik yok elbet (sözgelimi, orospuların kovboyca erdemlerinden söz edilebilir de, kovboylar orospuluk etmeye kalkıştılar mı, kurşunu beyinlerine yerler).

Bu yemeğin başlıca özelliği, "çırpıştırılması" ve yaratıcılık istemesi. İmr ül Kays, Mua//aka'nın bir yerinde, şöyle diyor: *"Atımla ben, ne bulursak onu yiyoruz."*

Göçebelik gereçleridir sözkonusu; bir çadır, bir cezve, bir döşek, bir tava. Hiçbir yerde sürekli kalmadığınızı düşünün. Konuklarınızı ağırlamaktan da geri durmayacaksınız ama. Yaktığı ateşin başına çöken, somurtuk yüzüyle

yemek pişiren dağlı kovboyun yaptığı yemeği, eşkıya konuklarının ne büyük bir hazla yediğini görmüşüzdür filmlerde. O yemek o anda, o kalabalık için yaratılmıştır, bir daha aynı kıvamda yapılamayacaktır. Dostların neyi sevdiğini gözlemlemekten, sevgileri kollamaktan doğmuştur.

Eskiden, Osmanlı mahallelerinde uçarı kadınlar, "kırık"la-rına, bizim analarımız da ansızın gelen konuklara orospu aşı pişirirlerdi. Evde ne varsa değerlendirilirdi.

Ben de bu akşam kocaman kovboy tavama iki havuç, üç-dört yaprak lahana, iki patates, karabiber, kekik atıp bir salça hazırladım; üstüne kavrulmuş soğanla kıymayı döktüm. Yaz olsa, yemeğin demirbaşları, patlıcan, domates ve yeşil biberdir, yani yazın her evde bulunan sebzeler. Tek değişmez koşul, yemeğin sulu kalmaması, kendi yağınla bırakılmasıdır. Gerisi, yemeği paylaşacakların kişiliklerine bağlıdır.

18 Kasım

Kimi yazarları Türkçeye çevirmek, kendim birşeyler yazıyormuş kadar mutluluk veriyor bana, anlahlmaz bir doygunluk bu. İyili^nden kuşku duyduğum bir öykü yayımlamaktansa, değerine yüzde yüz inandığım bir kitabı hemen çevirmek!.. Çünkü çeviri de edebiyat savaşının bir parçası. için her şeyden önemli

si -kişisel tutkular, hırslar ötesinde- yetkin edebiyatın yaygınlaşması. Böylece dil bilmenin borcunu da okura ödemiş oluyorum.

Şimdiye kadar hep bana "emanet edilen" yazarlardan yapıtlar çevirmeye çalışhm. Nathanael West, Virginia Woolf, Saint Exupery, Lewis Carrol, Juan Rulfo, Andrew Jolly, "hezeyansız" bir Henry Miller, Lucretius... Duygumu şöyle açıklayabilirim: Bu yazarlar, Türkçe dediğimiz geniş alanda, benim sorumlulu-ğumdaydılar belli dönemlerde. Onları Türkçeye çevirirken, ense çekilmesinden mide ağrısına kadar bir sürü belirti yaşadım. Yorgun düştüğüm, sözcük bulamadığım, küfrettiğim anlar oldu. "Tüh! Bak benim düşündüğümü yapmış," diye içerlediğim anlar da. Birkaç keyifli roman da çevirdim bu arada, belli bir düzeyin üstünde kalan romanlar. Ama onlara başkaları sahip çıksaydı, fazla gocunmazdım.

Şimdi bir de James Agee katılıyor yaşamama. Ona alışmak, sözcük dünyasını, tümce kuruşunu avucumun içi gibi bilmek zorundayım. 45 yaşında ölmüş bir yazar. Dirimin, sevginin yılmaz savaşçılarından. Belki bana acır da büyük güçlükler çıkartmaz. Gece saatlerinde, defterimin başına oturduğumda, insanların çektiklerini, dirençlerini, ikimizin de onca sevdiği edebiyatın sınırları içinde nasıl anlatabileceğimizi sorar bana, ipuçlarını verir.

Bir Ölüm 'de, bir gün önce ölen babasının boş kalan koltuğuna *"büyük bir gizlilik ve sırvermezlik duygusuyla"* yürür oğlan çocuk. *"Birkaç dakika durduktan, kimsenin gelmediğini iyice anladıktan sonra koltuğu kokladı,"* diyor Agee, *"çukur minderini, kollarını, arkalığını. Soğuk bir tütün kokusu duydu, arkalığın üstlerine doğru da bir saç kokusu. Koltuğun kolundaki kayışa asılı duran tablaya baktı: Boştu. Parmağını tablaya soktu; bir kül lekesi kaldı belli belirsiz. Cebine atabileceği ya da kağıda sarabileceği birşey değildi. Bir süre baktıktan sonra yaladı parmağını; diline karanlığın tadı geldi."*

19 Kasım

Üç gün önce, Zehrakız'ı saksısından söküp çıkarırken de içim böyle cız etmişti.

Önce Zehrakız'ı anlatmalıyım: Geçen bahar, toprakları ka-barhrken, azıcık gübreli toprak da katmışhm evdeki saksılara. Sonradan "Zehrakız" olacak çiçeğin tohumu -emprime dedikleri türden bir begonya- gübrelerin içindeymiş meğer. Kendiliğinden fışkırıverince, şaşırdık kaldık.

Başta incecik, dal boylu, çağdaş bir genç kızdı. Yapraklarında çevresine, özellikle güneşe göre ayarlanma çabası göze çarpıyordu. Sözgelimi, cam kenarlarına yakın gelen yaprakları koyu mor, siyah kadife rengindeydiler, güneşten böylece korunuyorlardı da, cama uzak düşenler açık yeşil, saydamdılar; yalnızca ortalarında koyu bir damar seçiliyordu. Kış boyunca öyle kaldılar, ışığı emdiler.

Bu özelliğini sezince, dallarını kırıp kırıp başka saksılara dikerek güneşli-güneşsiz, açıklı-koyulu bir sürü Zehrakız elde edebildik. Hepsinin ortak bir özelliği vardı: her koşulda boy atabiliyorlardı ve asıl: yanyana yaşadıkları

bütün çiçekleri ser-piltiyorlar, besliyorlardı. Öyle ki, azıak küskün duran bir çiçeğin, bir yeşilliğin yanına bir Zehrakız dalı diktiniz mi, çiçek hemen başını kaldırıyor, sapında dikeliyor, güçleniyordu,

Saksılar yavrularıyla doJadursun, Zehrakız yayıldı, anaçlaştı, sonra birdenbire söndü neşesi, kıvrıldı kaldı. Onu daha fazla yormak gelmedi içimden, dallara bölünecek, kılcal damarlar sürecek gücü kalmadığını biliyordum; söktüm yerinden, bahçeye fırlattım. O sırada geldi Sevgi Soysal aklıma. Kışa girerken mi ölmek iyidir? Baharda mı? (Kişioğlu, her olayda kendi ölümünü araya sıkıştırmanın bir yolunu buluyor).

Bugün, gazetede Sevgi'nin ağırlaştığını okudum. Herkes, kendi ölümünü ölmeli; başkaları karışmamalı, diye düşündüm. İşte o yüzden, öldüğü gün değil, yaşarken söz etmek istedim ondan: özgün, yetkin bir edebiyatçıdır Sevgi, hepimiz biliyoruz; yaşamdan kaptığı renkler, yazdıklarından da yansır, yüzünden de. Kuşkuculuk ve zekilik gibi, çevremizde pek sık rastlamadığımız özelliklere sahiptir. Yol almayı bilen, yolun faturalarını yanında taşıyan bir kadındır. Sorunlarına ve kendine gülüp geçmeyi becerir. Çoğu kere, yaşamı ciddiye almamakla karıştırılmıştır bu tutumu; sızlanmaktan, ilenmekten özellikle kaçındığı, tiksindiği pek anlaşılmadığından olacak.

Bunlar bir yana. Sevgi de, Zehrakız gibi, benim alacalı kedim Kırlent gibi dünyanın süsüdür, dünyayı güzeller. Var olsun!

24 *Kasım*

Televizyondaki diziler üstüne yazmak yaygınlaşıyor gitgide. Önemsiz sayılabilecek ayrıntıların bütün bir toplumun beynini nasıl yıkayabileceği açığa çıkıyor.

Şimdi ben pek üstünde durulmamış dizilerden söz açmak istiyorum. Geçen yıl, *Sihirbaz* ve *İnsan Avcısı* diye iki dizi vardı. Yahu ne adamlardı onlar! Ben elimle koyduğum tornavidayı yerinde bulamazken, herifler çölde sülfürik asit imal ediyorlar, saç tokasıyla banka kasası açıyorlar. Her eve lazım bunlardan. Hiç değilse, her mahalleye. Sonra öyle kadına-kıza göz koyan adamlar da değiller. Ancak çok üstlerine gidilirse... Bu yıl da *Görevimiz Tehlike'deki* el ulağı zenci, aynı görevleri yapıyor. Ama şimdi

kızmayı bırakalım. Her eve latım mı, değil mi? Yalnız, evlerde nerede duracaklar?

Güncel konumuz: *Vadideki Hayat* ve *Küçük Ev.* Yabanıl doğayla savaş, serüvenci ruh, Hıristiyan törelerine övgü falan anlaşılabiliyor da, şu soruların karşılığını bana kim verebilir?

Vadideki Hayat deyince: Huysuz bir genç, aslında kardeşi olan manevi karısını ve aslında öz kardeşleri olan manevi çocuklarını ve kardeşinin manevi sevgilisi olan bir Kızılderiliyle... derken ne soracağımı şaşırdım *Küçük* Ev'deki o aklına estikçe keman çalan acar delikanlı, aslında üvey ablası olan kansını -ki aynı kadın, ailenin öğretmeni, papazı ve kâhyasıdır- kendisine nur topu gibi şirin, doğa tiryakisi, üstelik sıkmabaş yavrular vermiş -ki her iki dizideki kız çocuklar, babalarının yedek karılarıdır, kafa-dengidirler- yani öyle uzun gecelikli, derin namuslu bir kadını nasıl ş'apar? Nasıl cesaret eder? Çocuklar ortada olmasa, dedikodu deyip geçeceğim. Ayıp ayıp. İnsanın kafası bozuluyor.

26 Kasım

Kemal Tahir, *"Bir yazar yazdıklarından çok daha fazlasını bilmelidir"* del;'di. O kadarı da yetmiyor. Yazacaklarınızdan fazlasını unutmak diye bir sorun da var. Kimi zaman, öğrendiğini unutmaya çalışmaya kadar dayanıyor çabanız.

Başkişilerinden biri eczacı olan bir öykü tasarlıyorum. Gidip bizim eczaa ile görüşmek, bilgi almak gerekti. Gelgelelim bizim eczacı, tasarladığım kadına göre çok genç. Acaba o zaman parasız öğrenim nasıl yapılıyordu? Koşullar neydi? Çocukcağız biliyor ama biraz kitap karıştırarak bilgisini pekiştirdi, sorularımı bir bir yanıtladı ertesi gün.

Bugün öyküye başlarken baktım ki o bilgilerin büyük bölümünü kullanamayacağım, gerekmiyor. Ama bilgiler de taptaze, kendilerini kullanmaya kışkırtıyorlar insanı. En iyisi, üç-beş gün bekleyip durulmak, öyküyü demlenmeye bırakmak; gereksiz bilgiler dibe çöksün, uçacaklar uçsun, sindirilmiş kalsın.

Bir belgesel çalışma yapacak olsam, kimbilir kaç yılda biter. Belki de ömrüm yetmez.

t

Kalın, güzel bir battaniyem vardır (arhk "vardı" demek daha doğru ya) yıllardır, yok saymaya alışamadım. Ben doğduğumda vardı, benden sonraya da kalabilirdi. Dayanıklı, gösterişsiz, iyi cins bir battaniye. Ne var ki, böyle eskimek bilmeyen eşyalar, bir süre sonra size söz geçirmeye başlarlar. Atamazsınız, kıyamazsınız çünkü; kullanamazsınız, bıkmışsınızdır. O var diye yerine yenisini alamazsınız. Birine armağan edilecek kadar yeni de değildir. Yalnızca yer tutar.

Bugün battaniye birdenbire yerini buldu. "Van Depremi" için oğlumun okulundan istenen yardım dengini ona sardım, bağladım. Kimseye eski birşey verememek gibi bir huyum var. Giysilerim zaten az; eldivenlerim Vanlıların ördüğü türaen, göndermek garip. Ayaklarım küçük, pabuçlarım köylü kadınların ayağına uymaz. Yenilerini göndersem de. Koyu bir umı.t-suzluk, kara sorular...

Yani battaniye hem yerini buldu, hem de umut verdi biraz bana. Şöyle bir umut: galiba çıkınımda her zaman okur olmayan halka uygun düşebilecek ısıhcı birşeyler var. Onların kullanabileceği birşey.

Bu da pek züğürtçe bir avuntu değil mi?

ı *Ocak*

Yılın ilk günü, her zaman bir hesaplaşma günü oluyor. Kendi kendime soruyorum: gerçekten *Gündökümleri'nde* söylendiği kadar çok mu yer veriyorum sevgiye? Tanıdıklarımın iyi yanlarını çokça mı abartıyorum? Hiç kötü yanları, aksaklıkları yokmuşçasına?

Bazı okuyucular, sözünü ettiğim kişileri olduklarından daha sevimli, saygın göstermeye uğraştığımı, bu arada kendimi de şirin ve yaranışlı gösterdiğimi ileri sürüyorlar. Doğru mu acaba? Bu kadarına pembe-gözlüklü mü *Gündökümleri?*

Tanıdıklarımın çoğu kere *tek* özellikleri üstünde durduğum doğru; yalnız sözkonusu özellik, *benim onlarda keşfettiğim* ya da zorla bulup çıkardığım birşey değil. Gerçekte var. Denebilir ki, iyi ama, tanımladığın kişinin geniş kişilik yapısında, bunu *özet-leyici* bir özellik sayabilir misin? Dürüst davranmam gerektiğine göre, "Hayır diyebileceğim durumlar çoğunlukta," demeliyim.

Sözgelimi, bir sürü canalıcı konuda duygu ve düşünce birliğine vardığım kişilerin, bir şakayı yerli yerine oturtma, bilgiç görünme, zekilik taslama, sofrayı kotarma adına, paylaştığımız duygudaşlık anlarını bir çırpıda nasıl harcayabileceklerini çok iyi kestirebiliyorum. Yine de bu davranışları, o

saptadığım özellikten yoksun oldukları anlamına gelmiyor. Hakçası bu.

İnsan yapısının karmaşık, çalkantılı denizinde bir sala tutunmak, bu sala olabildiğince çok sayıda kişinin yapışmasını istemek, zavallı bir çaba diye nitelendirilebilir ama yaşadığımız kokuşmuş toplumda, boyun eğdiğimiz koşullarda, kişioğlunun ta baştanberi yaratıp eliyle serpilttiği insanca değerleri ayakta görmekten kıvanç duymak hiç de ayıp değil bence. Evet, has bir değer gördüm mü, sıkı sıkı yapışıyorum. Şirinlik, yaranmak ne gezer? Düpedüz yapışmak bu.

Söz, yine eleştirilerin.

10 Ocak

Somurtmuş oturuyordum. Neye, kime somurttuğumu da tam bilemiyorum ya. .. Üstümde bollanmış, kolları uzamış, deli gömleğimsi kazağım, altımda yazlık bir kot etek, ayağımda yün çoraplarla sandaletler. Yani tam bir iyi aile kadını konu-mundayım: altı kaval, üstü şişhane.

Ferruh Doğan, gözler doyuran bir Dry Gin'le çıkageldi. Şöyle bir uğramak geçmiş içinden. Ferruh'u en kötü günümde görsem, neşelenirim. Kediler gibi, bıyık altından yumuşacık güler, gözettiği bütün incelikleri "ortalama"ya indirgemeye büyük özen gösterir. (Dry Gin'i de böyle göze batmayan bir özürle tutuşturdu elime). Hep böyle olur. Önceleri, kesik elektriğin dönüşüne yeni yeni alışan bir makine gibi yavaşça tuttururuz söyleşiyi, ama sonra kaptırırız gider.

Ferruh Doğan, Mengü Ertel, Yalçın Çetin... Bence mesleklerindeki ustalıkları, edebiyata olan düşkünlükleri ve seçkin edebiyat beğenileriyle açıklanmalı bir ölçüde. Ferruh ile Men-gü'nün taramadıkları dergi, okumadıkları kitap yok gibidir. Yazarların ünü, kadın mı erkek mi olduğu hiç ilgilendirmez onları, iyi bir örnekle karşılaştılar mı, düpedüz coşarlar. Yalçm'da, sezgi ağır basar.

— Ne bu surat? dedi Ferruh.

Oysa ben yüzümü gizlediğimi sanıyordum.

Bazan yerinde bir soru, asıl yanıtı aklınıza getirebiliyor.

— Bir öykü* yazdım da, dedim, çok güvendiğim bir öykü üstelik; arkadaşlarımdan, sevdiklerimden falan yararlanıp bir adam yarattım, birtakım saptamalarda bulundum ama biliyorum, o adam, hep "belli biri" sanılmak istenecek. Bozulduğum da o ya.

— Sizin yazgınız bu be şekerim, dedi Ferruh. Erkeklerinin çoğu doyumsuz bir ülkede, kadın olarak yazmak kolay mı?

— Valla elimden geleni yaptım başta, dedim gülerek. Adama bıyık, sakal, göz rengi, boy pos yapıştırdım ama tutmadı. Çok yapay geldi çabam, silip attım o bölümleri. Önemli olan, adamın iç görünüşüydü çünkü.

—Yeni birşey değil ki bu, dedi Ferruh. Eski, ünlü kadın yazarlarımızdan birine, yine eski ve ünlü bir erkek edebiyatçımız şöyle sormuş: "Hanımefendi, romanlarınızdaki aşk sahneleri çok canlı. Acaba bizzat denediniz mi?" Yani, kaç yüzyılın baskısı, alışkanlığı bu. Kimse de egemenliğinin kolayca yıkılmasına boyun eğmez. Adamı birisi sanacaklar ki seni harcayabilsinler. Sen boşver, keyfine bak. Hangimizi azıcık kazısan, dipte bu eğilimin izlerini bulursun.

Cinin açılışını yaparken, keyfimin geri döndüğünü sezdim. Peki ama neden? Nasılsa, kendimin en acımasız eleştiricisiyim, önce kendi koyduğum ölçülere göre iyi bir iş başardığıma inanmak isterim, başkalarının ölçüleri sonra gelir (yine de, alıştırılmışız demek ki, Ferruh haklı).

Bizi asıl sıkan, yazarların hepten bilinçsiz, nerdeyse oku-masız-yazmasız Sanılması. Sanki psikolojiden hiç haberiniz yok, kendinizi gelişigüzel eleveriyorsunuz. Sizin bu eğilimlerinizin kökenini de ancak eleştirmenlerle okurlar keşfedebiliyorlar!

Yazar, bu tutuma karşı çıkmakta sonuna kadar haklı. Ne yazık ki, bir de, bu hazır-kılıfı haklı gösteren örnekler var: çok özel, kişisel otobiyografinin sınırlarını aşamayan, yazar,

• Öykünün adı "Anlat Bana" (T.U.)

t

"ben" dediğinde, ille de "sen" demek zorunda kaldığınız ürünler. Yakalanan insansal durum, bütün bir yaşama açılmı-yorsa, yazar "bir tek" kendiyle avunuyor, çeşitli yüzlerde "birçok kendi"ni yakalayamıyorsa, okuru ergeç usandıracak-tır. Bir ölüm, bin ölümü; bir aşk, binlerce değişik tınıdaki aşkı kapsamaz mı?

Ferruh'la bunları konuştuk, geliştirdik. Öykünün perde arkasını yazmamı istemişti benden, gerekli görmüştü; ona yüküm borcumu ödüyorum.

1 Şubat

Bir süredir, yaz mevsiminde yaşıyoruz. Sözgelimi daha geçen gün, saçlarımı balkonda kurutabildim, gündökümü defterini de güneşe çıkardım, biraz havalansın diye. Kanımca, canlılar kadar cansızlar da, bulundukları yerin havasına göre soluklanıyor -daralıyor, serpiliyor- güdük kalıyorlar. Yaraşılacak ortamı bulmak, ortamına yaraşmak kadar önemli.

Kedilerime eve serbestçe girip çıkma hakkını tanıdım. Doyduktan sonra gidiyor, sokaklarda dolaşıyorlar, akşama kadar görünmüyorlar ortalıkta. Saksılardaki çiçekler, bulundukları pencere kenarını beğenmediler mi, yerleri hemen değiştiriliyor: şu köşeye buyurmaz mısınız? Kitaplıktaki kitaplar, sıkışıp bunaldılar mı, odayı dağınık gösterme pahasına, üst rafa gelişigüzel diziliyorlar.

Oysa ben, hep bildiğim yerlere gidiyorum, bildiğim kişileri arıyorum. Tanıdıklarımın çoğu da benim gibi: alıştıkları suyu arıyorlar, bildikleri tatili, önceden okudukları kitapları. Belki de yayılma, genişleme yerine, dibe inmeyi yeğlememiz buna bağlı. Küçük bir alan içinde, "sondaj"lar yaparak yeni fışkırtılar yaratma peşindeyiz; bu eğilim de, hep daha, daha derinlere inmek zorunluğu gibi acıtıcı bir çabayı gerektiriyor.

Ne yollar, ne sokaklar, ne semtler uzanıyor burnumuzun dibinde. Adları kulağımıza şöyle bir çalınan, bir yaşam boyu gitmeyeceğimizi bildiğimiz yerler, ürktüğümüz açıklıklar, kaçındığımız kuytular...

Oğlumla Cağaloğlu'ndan dönerken, Esentepe otobüsüne binmiştik. Bizi olmadık, sapa bir yerde bıraktı. İyi de etti. "Hadi Turgut," dedim, "gel buradan Etiler'e kadar yürüyelim, var mısın? Bir daha kolay kolay yürüyerek geçemeyiz bu yoldan." Belki o -yine bir otobüsün azizliğine uğrarsa-geçebilir ama benim azizliklere belbağlayacak zaman yok önümde.

Amma da güzel bir yolmuş! Köprünün üst geçidinden sarkıp aşağılara bakarken, hızla koşuşturan emekçi otobüsleri, ilk işleri hemen çoğalıp sahiplerini yemek olacak böceksi özel arabaları görüyorsunuz. Şaşılacak şey ama köprüdeki trafiğin akışına, çevre yollarının yapılış nedenine bile akıl erdirebiliyorsu-nuz. Çarpıcı renkte bir arabayı, bir kamyonu gözünüze kestirip izlemeniz yetiyor.

Asfalt yolun ortasında, yayalara ayrılan bölüm öylesine daraldı ki, ahşap bir evin giriş merdivenlerini çıkıp inmek zorunda kaldık. Çatık kaşlı uygarlığın ortasında böyle bir komşuluk ilişkisi... Yurdumuzda her şey olabiliyor.

Yarından tezi yok, uzak bir yere gitmenin yolunu arayacağım. Abant olabilir, Yalova olabilir; yeter ki, yakın bir uzaklıktan başlayayım, içimi usulca alıştırayım yolculuğa. Sözünü ettiğim *Elele* dergisine her ay yazdığım tek yazı başına *Gündökümü* 75'in tümü için aldığım telif ücretini alıyorum! Bari yerinde harcayayım; açıklıklar bulmada, serpilmede kullanayım o parayı. İçinizi habire kazırsanız, yinelemeye düşmekten kaçınamaz-sınız. 1976'nın günleriyle 1977'ninkileri tek *Gündökümü'nde* toplamak, fazlalıkları atmak, en iyisi.

Giderken, Gabriel Garda Marquez'i de götüreceğim yanımda. Turgut'lar, Marquez ve ben bir tatili çoktan hakettik. *Albaya Kimseden Mektup Yok*; bana da yok şu aralar.

Dinlenme adına nice koşuşmadan sonra dinlenmeye gelebildik Yalova'ya. Yangelip yatmaya hiç alışkın olmadığımdan, yalnızca Marquez'i getirmekle yetinmedim, bir Hollandalı ya-zann bir otelde geçen romanını (burada iyi gider diye herhalde), son çevirdiğim kitabın düzeltilmeden kalmış üç-beş sayfasını, sarı defterimi, kısaca, kafamı kurcalayan ne varsa getirdim yanımda.

Yalova, oldukça tutucu bir ilçe görünümünde. Kıyıdaki kahvelerde, sarkık bıyıklı, karanlık bakışlı gençler, alçak sesle kasaba politikası yapıyor, girenleri kötü kötü süzüyorlar. Duvarlarda, zengin mahallelerin duvarlarında gördüğümüz "Katil Oligarşi", "Kanlı İktidar" ya da "Tek Yol Devrim" gibi alışıldık sloganlar yok; suskun duvarlar bunlar ve derinden.

Termal, merkezden uzakta. Şoförlerin de yüzü gülmüyor ki burada ... Nerede Gönen'in her mezarlıkta kaseti ya da radyoyu kısan çelebi şoförleri? Onlar yalnız Edincik'teki mezarlıkta biraz tedirgin oluyorlardı, ne de olsa büyük bir mezarlık orası, dinlediğiniz şarkının yarısı güme gidiyor.

Daha çiçekler de açmamış buralarda. Ağaçlar kırağıyla kaplı; güneşi kocaman, buzlu, alacalı merceklerden yansıtıyorlar. Tepelerden akan erimiş kar sulannın çağıltısını duydum yol boyunca. Doğada bir hazırlık, bir telaş.

Otelde, üç ay önceden yer ayırtılıyormuş. Şu anda hiç yer yokmuş (öyle ya, okullar tatil). Danışmadaki memur "şimdilik" diyerek bir oda buldu. Hesaplı tatil yapmadığımızı gözümüzden anlamış olmalı. Otelin girişinde, üç-beş kız kurusu ile iki-üç ihtiyar kadın, oturmuş peksimet yiyor, çay içiyorlar; otelde çalışanlarla söyleşiyi koyultmuşlar, hesapta indirim umarak. Zaten oteli yönetenler de (Denizcilik Bankası) girişe, otelde bulunan hemen her maddeyi daha ucuza satan bir büfe yerleştirmişler. Öğle yemekleri rahatça geçiştirilebilir böylelikle. Devletimizi kendinden daha kötüye kullanan yok galiba.

Böyle bir yemek salonu ancak Fransız Devrimi'nden önce olabilirdi. “Geçen yıl burada mıydık, Marienbad'da mı?" diye sormak geldi içimden.

Kristal avizeler, aynalar, rahat koltuklar, mermerler, bakır çiçeklikler... Bar bölümü kilitli, çünkü kimse içki içmiyor. Barmeni çağırttık da o ister-istemez-dinlenmiş nefis içkilerden içebildik. Herkes örgüsünü örüyor, kendi kışını taşıyor. Off!

11 *Şubat*

Kuytu orman yollarında dolaştık sabah; bakımlı çimler, tarhlar arasına tahta sıralar yerleştirilmiş. Tepelerden, uçsuz-bucaksız bir gök seriliyor önünüze. Az ilerde köyler var. Ucuz pansiyonlarla, kebapçılarla, tozlu camlarında külotlu çoraplar, düğmeler, solmuş yün çileleri, bir tek kazak, iki küçük havlu sergileyen köy manifaturacılarıyla dolu köyler.

Ormanın her köşesinde bir özdeyişle karşılaşıyorsunuz; sahi, ne kadar seviyoruz özdeyişleri, tabii tümceler devrik değilse!

Üniformalı, yaşlı memurlar, düşen san yapraklan süpürüyorlar kocaman süpürgelerle, çimleri suluyorlar, yaz-kış ünlü sıcak kaplıca suyuyla dolu havuza girmek isteyenlere bilet kesiyorlar. Yüzleri asık. Nasıl olmasın? Yaşamlarının kalıntılarını süpüren, umarsız sonbahar postacıları bunlar. Hepsi elinize bir mektup tutuşturuyor.

Yemek salonunda orkestra, "Öğleden Sonra Aşk", "J'at-tendrai", "Portofino", "Valensiya" gibi parçalar çalarak hepimizi hizaya getiriyor, belli bir yaştan ve belli bir duygusal eğitimden geçme kişilere sesleniyor. Masalar doldu. Eski gece kulübü sahipleri, gözden düşmüş futbolcular, yarışlara hazırlanan yüzücüler, gözleriyle masaları tarayıp müziğin yarattığı uyuşuk ortamda yeni aşklar arayan ak saçlı jigololar, şu anda ansızın en büyük harcamayı yapmaya hazır geçkin memureler, Bursa'dan arabalarla gelen yeni zenginler ve şımarık çocukları...

Turgut'la gözgöze geliyoruz sık sık. Yanımıza yeterince para aldık mı acaba? Öyle ya oda fiyatlarını bile sormadık, soramazdık da. Adamların bize bir oda' bulmaları yetti, ta buralara gelmişken, eli boş dönmedik.

ı

Dünyayı böyle tepetepe kullanan kişiler değiliz ikimiz de. Özel asansörlere boy havlularıyla binip kaplıca suyuyla doldurulmuş küvetlere girdik, duşlardan yararlandık, hkabasa yedik. İnsan utanıyor.

Garsona krem karamel ile konyak söyleyerek "otel müşterileri" kategorisine girdim. Korkunun üstüne gitmenin tek yolu daha çok korkmak değil midir? Bir de yanımdaki erkeğe, öteki kadınların gözlerinde okuduğum "otel yabancısı", cilveli bir bakış atsam, tamam olacak.

Şu garson, kimbilir karısına kaç kere buranın ucuz olduğunu, personele indirim yapıldığını anlatmışhr ama kadıncağız inanmamışhr bir türlü, içeri girmeye ürkmüştür. Alan, biraz da o yüzden " uyanık"lara kalmış.

Kafanız dinlenmeye alışık değilse, hiçbir yerde dinlenmiyor.

26 Şubat

Milliyet Çocuk Dergisi'ne bir öykü yazmaya başladım. Tüh! Öykü üstüne ne biliyorsam, ne öğrendiysem, unutmuşum sanki. Her tümcede bir titizlik, bir düzeltmedir gidiyor. Her sözcüğün kullanılışında zorla yanlışlık arıyorum, imgeleri kolay, sudan buluyorum.

Arasıra, çok bunaldığımda, bu öyküyü devlet zoruyla yazmadığım geliyor aklıma, kimse başımda dikilip yazmamı beklemiyor; kendim istedim. Böyle güç olacağını baştan bilmiyor da sayılmam.

UN^^O'nun yayımladığı çocuk resimleri gözümün önünden gitmiyor: çanlara, kulelere, kundaktaki bebelere düşkün Sovyet çocuklarının, renge cümbüş gözüyle bakan dünya çocuklarının ürünleri. Hele bizim çocuklarımız... Toprağı karışhnrcasına, alçakgönülle boya karan, yalın renkler yaratan, ağırbaşlı köy ço-cuklan... Cemal Bingöl anlatmışh: Yozgat'ta resim öğretmeniyken, bir kır yemeği resmi çizmelerini istemiş çocuklardan. Öğrencilerden biri, ağaçlan, kın falan bütün aynnhlanyla anlatmış da (resmi gördüm), yerdeki dört köşe beyaz bezin üstüne belirsiz birşeyler çizmiş. İnsan çizmeyi hiç beceremediği besbelli.

Cemal Hoca sormuş; resmin anlamını değil elbet, resme ilişkin sorular.

— Şu, sofradır, demiş öğrencisi, ama adamlar gezintideler, daha oturmadılar sofraya.

Bizim kentli çocuklarımızsa TV seyircisi, Zagor okuru, As-teriks düşkünü, Red Kit'çi; onlar için yazmak bu yüzden daha da güç. Hikâyeye bir "hikmet"le girmenize, ders vermeye çabalamanıza gülüp geçiyorlar; iyi-kötü karşılaştırmaları yapma, değer yargılan yerleştirme eğilimlerini de hemen saptayabiliyorlar. Hayvan masalını seveni pek görmedim.

Hayvana yalandan söyleteceğine, kendi söylesin. Hem beni ağlatmaya da çalışmasın! diye karşı çıkıyorlar.

Andersen'in "Çam Ağacının Öyküsü"ndeki Dede, çocuklara sorar: "Size İvedi Avede'nin masalını mı anlatayım, Klumpe Dumpe'yi mi?"

Andersen, ancak yazarlık sezgisi diye adlandırılabilecek bir ustalıkla, bu masalları anlatmadan geçer. Geriye yalnız sorulan soru kalır.

Oğluma sormuştum: Sence nasıl biri şu İvedi Avede?

— Biraz sarsak, şaşkın, telaşlı ama iyi kalpli diye yanıtladı sorumu. Yalnız, Klumpe Dumpe'den daha becerikli.

Çizdiği tip, Keloğlan'dı. Gelgelelim Keloğlan'dan sıtkı sıyrıldı artık. Küçük Prens'e de çok içerliyor, gülünü bırakıp gidiyor, gülünün sorumluluğunu taşımıyor diye; böylece cezasını hak etmiş oluyormuş (yeni bir yorum).

— Sen beni bırakıp başka gezegenlere gidiyor musun? diye iç burkucu yan-etkiler getiren bir soru da sormadan edemedi.

Yazarın çıraklık döneminde ele alıp altından kalkamadan çekmecesine attığı çocukluk ürünlerini, çocuk yazını furyasın-

t

dan yararlanarak piyasaya sürmesi, gerçekten çok sakıncalı. Kendisi için başta. Deneydeki kurbağa gibi, yavaş yavaş ısıtılan suyun kaynadığını ayırdetmeden gümleyip gitmek var işin ucunda.

15 Mart

Edebiyat çevresinin içinde olmayanlar, şu söylediklerime şaşarlar belki, ama bu çevrede kültürlü olmak bir suçtur, hatta hainliğinizin bir kanıtıdır. Bildiklerinizi bilmezlikten gelmeniz *(naive* görüş uyarınca), elinizi kulağınıza atıp sabuklamanız *(kendiliğindenlik* anlayışı uyarınca) beklenir.

Oldukça Amerikanvari bir eğilim, ama bu çevrede "kendini yetiştirenlere" büyük saygı duyulur. Bir yerde haklı bir saygıdır bu. Eğitimden geçmiş bir yazarın düzgün bir anlatım edinmesi, belli bir düzeyi tutturması doğaldır çünkü, eğitim görmemiş birinin o düzeye kendi çabasıyla vahasıysa düpedüz yiğitliktir. Ne var ki "düze/'i saptamamız gerek önce.

Son yıllarda yazarlarla sanatçılar, ancak "köylü", "işçi", "halktan gelme" gibi sıfatlarla tanıtılınca saygı görüyorlar. Yaptıkları işin değeri, vardıkları düzeyse hesaba katılmıyor. Hatta beğenilen bir ressamın Akademi'den yetişmemiş olması, başta Akademilileri sevindiriyor. Sanki mesleğinizde gereken bilgilerle donanmış olmak bir suç.

Devrimci dünya görüşünü benimsedikleri için, salt bu benimsemeden ötürü yapıtlarında bu görüşü yansıtabildiklerini ileri süren şaşkınlar da bollaştı son yıllarda. Kendilerini sosyalizmle öylesine özdeşleştiriyorlar ki toplumcu sanata ilişkin tartışmaları üstlerine alıyorlar, kendilerine yönelen eleştirileri sosyalizme küfür sayıyorlar. Başkalarını sigaya çekmekten kendilerine soru soracak zamanları bile kalmıyor.

Diyelim ki aydınlarımız, kısıtlı öğrenim olanaklarından yararlanabildikleri için zaten suçluluk duyuyorlar, bu hırslılar kalabalığı karşısında seslerini yükseltmemeyi yeğliyorlar.

Ya eleştirmenlerle yayıncılar? Ya dergilerin seçici kurulları? Onların amacı da "ümmî" yazar keşfederek kendi üstünlüklerini, sözgeçirirliklerini kanıtlamak değil mi? Çünkü donanımsız bir yazarı, sanatçıyı istedikleri, uygun gördükleri anda yere çalabilirler. Böylece başta, sanat çevresine yeni bir ad kazandırmışken, yanıldıklarını anlayınca, özeleştiri de yapabilirler onu araç ederek.

Hulki Aktunç'un güzel bir sözü vardı: *"Özeleştiri, başka özeleştirilerin yapılmasını sağlayan bir yazı türü değildir"* diye kalmış aklımda.

İşte Metin Eloğlu, kimsenin kendisini bulup çıkarmasını beklememiş bir şair. Pırıl pırıl zekâsıyla Türk şiirinin en büyük ustalarından. İlk gençliğinde kavgacı, delişmen, asi olduğunu söylerler. Ben onu daha olgun bir döneminde, daha durgun sularda tanıdım. Sık sık da görmek istedim ama ne yazık böyle bir gelenek kurulamadı aramızda. Adres alıp verip görüşmeye karar verdikten hemen sonra ya onlar ev taşıdı, ya biz.

Üstelik, Metin'in karaciğeriyle arası iyi değil yıllardır. Durmadan çekişiyorlar. Ayrı açılardan bakıldığında, ikisi de haklı. Bana söz düşmez, bir iç-sorun bu çünkü. Gelgör, ortada bir iç- sorun varken, dışarda, biraz uzakta durmanız kaçınılmazlaşıyor.

Karısı çalışıyor, evde değil. Şiirden anlamıştım ya: *"Baklaları kalmamışmış dün geceden",* Metin, börek pişirmiş. Küçük Turgut'a da ayırmış, olur a, çeneye dalar, yemeyi unuturuz diye. (Yemeyi değil de "yemek düşüncesi"ni demek daha doğru).

Küçük balkonda çeşit çeşit çiçekler var. Metin, bir bahçıvan oğlu ne olsa, sonuna kadar da Üsküdarlı. Saksılardan birine bir patates gömmüş. Alın size kalın, yeşil yapraklı bir sarmaşık: Pes!

Bir de dürbünü var uzakları tarayabilen. Verdi Turgut'un eline, kırıp kırmayacağı umurunda değil. Konuşuyoruz: sağlık sorunlarımız, midelerimiz ve karaciğerlerimiz, sinirlerimiz ve ev sorunlarımız, çalışmalarımız ve toplum sorunlarımız. Turşular, salçalar, sakız sardunyaları, hızla çoğalıp bizi tutsak eden kitaplar.

Özellikle de içki sorunu.

Metin de ben de "sosyal içkici" değiliz. İçmek için ille de evden çıkmamız, birileriyle buluşmamız, bir sofra başında saatlerce oturmamız gerekmiyor. Oburca yenip içilen, saça başa balık ve kebap kokuları sindirten içkievlerinde Osmanlı usulü rakı içmeyi ben de bir türlü sevemedim.

İçki kaldırmakla övünmedim hiç, "içki"nin bir çözüm olduğuna inanmadım. Aradabir sarhoş uyumuşsam, içim yanarak uyanırım sabahları, dağılıp işimi aksatmışsam, kendimi asla bağışlamam. "Alkolik"i, "içmeyi engellediği için

işine düşman olan kişi" diye tanımlayan bilim adamlarının bu tanımına uymuyorum kısacası.

Yine de içki, yaşamımın vazgeçilmez bir parçası. Bana kendimi, kişiliğimi, değerlerimi yaşama olanağı veren önemli bir doping. Uyuşturucuysa, sosyal niteliği ağır basan bir dopingdir, tek başınalığı kalkındırmaz diyor kullananlar.

Dışardaki kızgın güneşin içerinin loşluğunu bozmadığı bir gün, temiz bir barda, temizlediğim bir odada özenle hazırlanmış bir cin ya da martini içmek. Dışarda kar yağarken daktilonun başına oturmak, konyak da içmek bu arada... Kokuların keskinleştiği akşamlarda, cacık, çiroz, beyaz peynir, diri domateslerle donanmış bir sofraya şöyle bir ilişip bütün kokuların ve renklerin bileşiminden damıtılmış rakının tadını çıkarmak.

Ve her keresinde bu mereti ağzıma ilk sürüyormuşum coşkusunu yaşamak. Alkolizm buysa, varsın gelsin.

19 Mart

Bugün Uşak'ta kanlı olaylar çıkmış yine.

5 Şubat'ta Tandoğan Alanı'nda düzenlenen TÖB-DER mitinginde de olaylar çıkmıştı. Olayın içyüzünü kavrayabilmek amacıyla çeşitli kesimlerin sözcülüğünü eden gazetelere göz gezdirdiğimde, şöyle bir sonuçla karşılaşmıştım: saldırganlar, devrimci-polis-komando-polis-Maocu-polis-kışkırtıcı-ajan-polislermiş. Tireleri istediğiniz gibi oynatın, yine işin içinden çıkamıyorsunuz.

16 Mart günü, yaşadığımız keşmekeşin bir doruk noktasıydı. Basında açıklanan belgelere, verilen bilgilere, yasalara ve Danıştay kararına karşın, Soruşturma Kurulu üyeleri, Şaban Karataş'ın TRT'nin başında kalmasına karar verdiler. Şimdi bitmez tükenmez "kavram" ve "usul" tartışmaları başlayacak; tarafsızlık ne dernektir, tarafsız oy nasıl yorumlanmalıdır gibi... Yüzsüzlüğü bilgiçlikle örtmeye çabalayacağız.

Yıllar sonra gazete tarayanların, kitap okuyanların buruk bir gülümsemeyle karşılayacağı olaylar bunlar. Oysa yaşanırken, çarpıtıcı, inanılmaz günler.

Uzun elektrik kesintileri sürüyor, mazot yok.

Süreyya Berfe'nin bir Kürt köyünden, bir genç kızın çeyiz sandığından bana armağan getirdiği kaba yünden çoraplar var ayağımda (boz koyun renginde bir çift çorap; tam ortalarında kara koyun kılından süslemeli bir çizgi). Mum ışığında yazmaya çalışıyorum.

Ne mi? Neyi mi? Birşey, herhangi birşey. Yazarak ısınmak, yazarak direnmek olsun da.

8 Nisan

Aysel Mutluay gibi gerçekten aydın edebiyat öğretmenleri, öğrencilerine yıl sonu ödevi verirken, yapıtların yazarlarıyla konuşmalarını da istiyorlar.

Önceleri doğrusu şaşırmıştım. Gelenlerin çoğu, yazdıklarımızı okumamış, belki adımızı bile yeni duy-nuş gençlerdi. Edebiyatla ilgilenmeyi alışkanlık haline getirmedikleri belliydi. (Oysa bu alışkanlık genç yaşta edinilmedi mi, bir daha edinile-miyor).

Öğretmenlerin amacını sonra kavradım. Yazarlarla yüzyüze gelirlerse, birtakım acemice sorularına dostça karşılıklar alırlarsa, öğrencilerin edebiyata da bir yakınlık duyacaklarına inanıyorlar.

Yazara büyük ve önemli bir ödev düşüyor. Sık dizilmiş bir sayfayı okumaktan kaçınan, televizyon ve fotoromanlar aracılı-

I

ğıyla okumak'ı bakma'ya değiştirmiş gençleri, ürkütmeden, üstlerine varmadan edebiyata çekmek. .. Hiç değilse ufuklarını açmak biraz, kendilerine birtakım sorular sormalarına yardımcı olmak. Bugüne kadar dünyanın her yerinde yazılmış olan, yazılmakta olan edebiyahn hakkını kabul ettirmek, değerini benimsetmek...

Yazıyla, sözle bağlanh kurmadan hiçbir meslekte başarılı olunamayacağına ana-babalar bile inanmazken, çocukları yazıya ve söze çekmek. ..

— Bana siz düştünüz... demiyorlar mı, kendimi kaçak bir yapının çahsından oynamış, iğreti ve ağır bir tuğla olarak görüyorum.

Üstelik aynı yılda, aynı ana-babadan doğmaktan, aynı gençliği yaşamaktan, aynı ilgileri, aynı ilk etkileri, aynı sevdiği yazarları sayıp dökmekten bıkıyor kişi. Şimdiye kadar çeşitli nedenlerle yaptığım konuşmalar biraraya toplansa, hep aynı şeyi söyleyen bir ahmak çıkacak ortaya. Yazarken dünyayı bir anlığına değiştirebilirken, geçmişinizi bir santim yerinden oynatamıyorsunuz.

Bu yıl gelenler, okuyan gençlerdi çoğunlukla. Bir soru da ben sordum:

— Öğrenci olayları konusunda neler düşünüyorsunuz?

Hiç beklemedikleri bir soruymuş. Önce çekindiler, kızardılar, galiba onları yeterince devrimci bulmayacağımdan ürktü-ler. Biraz sonra açıldılar ama. Bu kadar genç bir yaşta kesin bir siyasal seçme yapacak kadar bilgili olmadıklarını, seçmelerini ertelediklerini söylediler. Şimdilik, bir an önce okulu bitirmek derdindelermiş. Kamplara bölünenlerin, onları kamplara zorla böldürtenlerin içtenliklerinden kuşkulandıklarını da belirttiler, yabana ahlmayacak birtakım örnekler sıraladılar.

—Peki, dedim, bir kampa *ister istemez katılma* zorunluğu doğmuyor mu?

Sarışın kız öğrencinin gözleri buğulandı.

—Evet, dedi, sözgelimi ben artık dışta kalamıyorum. Devrimci bir erkek arkadaşı, onunla buluşmaya kantine gelirken yolda vurulmuş. •

Az önce gittiler.

Yine böyle bir bahar akşamında, yıllar önce, şimdi görsem belki tanıyamayacağım, soyadını bilmediğim bir genci nasıl dört gözle, yüreğim pırpır beklediğimi anımsıyorum. Şimdi belki göbekli bir işadamı olmuştur, ya da o genç gibi vurulup gitmiştir.

Bu duyguyu o zaman çok daha genç bir bedenle yaşamış-^tt, diyorum kendi kendime, aşkın "yön seçtiren" büyüsünü. Ama şu anda birdenbire daha

aydınlık, açıklı-koyulu, daha dolucu bir duygu oluverdi. Kızın deneyiyle birleşip zenginleşti.

Öykü kitabımın adı mutlaka "Faşizm ve Aşk" anlamına gelmeli. Biraz pahrtılı, kabul, ama vazgeçemeyeceğim kolay kolay.

15 *Nisan*

Dün, Yalçın Çetin öldü.

Bir gün, durup dururken, gözbebeğinizde bir sivilcenin çıkabileceğini, bir organınızın çürüyebileceğini, dışkınızın ağzınızdan gelebileceğini, beyninizdeki urun kafatasınızı zorlayıp çarpıklaştırabileceğini düşündünüz mü hiç? Kanserin ürkütücülüğü bütün bu olasılıkları barındıran bir hastalık olmasından ileri geliyor, yalnızca öldürücülüğünden değil. Nasıl davranacaklarını şaşırmış dostlarınızın, yakınlarınızın şaşkın, ürkek bakışları altında her gün biraz daha bitkin düşmek, işi şakaya vurmaya çalışmak, hatta durumundan ötürü suçluluk duymak. Geçmesi, atlatılması sözkonusu bile olmayan bir hastalığı bilinçle yaşamak. Ne yazık ki son ana kadar bilincini yitirmemiş Yalçın. Artan sancıların üstüne bilinciyle gitmek zorunda kalmış.

Yalçın Çetin'le Ferruh Doğan tanıştırmıştı beni. Ayaküstü. Sonraları Çiçek Pasajı'nda, Cavit'in yerinde öğleleri rastlaşhk birkaç kere. Gözümüz birbirimizi tutmuş olmalı ki, ikinci karşılaşmadan sonra masaları birleştirme yolunu izledik. Yemekleri ve hesapları bölüştük, yayınevlerinden para koparma, kitap imzalama gibi güç gelen işleri birlikte savsakladık türlü özürlerle. Birbirimizi dolmuşlara bindirdik, yolcu ettik. Yalçın'ın evini bilmiyordum, karısını da tanımıyordum, çoluk-çocuğunu da. Askerlik arkadaşlığı, sınıf arkadaşlığı, iş arkadaşlığı, saz arkadaşlığı, silah arkadaşlığı gibi arkadaşlıkların dışında, düpedüz arkadaşlıktı bizimki.

Kokteylleri andıran gömülme törenlerine gitmeyeceğime söz vermiştim kendi kendime ama bu sefer sözümü tutamadım. Edip Cansever ile gittik. Kafama camdan bir fanus geçirilmiş gibi soluksuzdum, ayakta duramıyordum. Yine de Yal-çın'ı yakın çevresi Yeşilçam'm eline bırakmak istememiştim. Edip de aynı şeyi düşünmüş olmalı, Suzan Ustan da, entelektüel Cavit de.

24 *Nisan*

Yuma'ya 3.10 trenine atlamak istemez misiniz?

Yaşamı, elinize tutuşturulmuş kocaman bir armağan olarak görüyorsanız, istersiniz istersiniz.

Çok eskiden gördüğüm bir filmdi, ayaklarımı yerden kesip birtakım doruklara fırlatmıştı beni. Neydi? Hangisiydi? Frankie Laine'in söylediği balad mı? Van Heflin'in yalınlığı, sözünü tutmaktaki inadı mı? Haydut Glenn Ford'un katı yüreğindeki sevgi tohumu mu? Ta baştanberi beklenilen yağmurun en beklediğimiz anda yağması mı?

Her neyse. Yine oldu o şey. Şakaklarım zonkladı, kanım yüzüme çıktı, hemen yazı yazmak istedim.

Amerikalılar, kovboy filmlerinde garip bir denge gözetiyorlar. Bilek gücü, kafa gücü, duyarlık ve onur anlayışı açısından birbirlerine denk iki erkeği KARŞI KARŞIYA getiriyorlar. (Bu erkekleri oynayan oyuncuların ünleri de denktir üstelik.) Şimdi sayacağım adlar, bu tür bileşimlerin vazgeçilmez yüzleri: Burt Lancaster, Charlton Heston, Kirk Douglas, John Wayne, arada sırada Gary Cooper. Bir de araya Tony Curtis, Laurence Marvey gibi sapısilik-lerle, Ricky Nelson türünden yeniyetme, üçüncü sınıf şarkıalar sokuşturuldu mu *asıl erkeklerin* erkeklikleri iyice abarhlmış oluyor. Onlar bizim babalarımızdırlar çünkü, az biraz kocalarımızdırlar ve çok ama çok kahramandırlar. John Huston, Robert Aldrich, John Ford gibi ustaların elinde en parlak örneklerini bulan bu filmlerin tek insanal yanı, seyirciyi ikinci'ye itmeleri galiba. Bilerek, isteyerek ikinciliği seçen, öne çıkmayan, özverili, olgun kahramanı daha çok seversiniz. Onu öldürürse, birinci'yi asla bağışlamazsınız. *İkincilerin* başı çektiği filmler denince akla *Liberty Valen-ce'i Vuran Adam, Vera Cruz, Güneş Batarken* gibi örnekler geliyor.

Zamanla, Western'lerden kalma bu alışkanlığın savaş filmlerine de sıçradığını görüyoruz. Bilmemnere Fedaileri ya da Bil-memne Kenti Kahramanları adıyla bu kapsama giren nice film seyrettik.

Bu kadarla da kalmıyor ama. Marlon Brando-Karl Malden-Anthony Quinn'li sanat filmleri de sözkonusu. Toplum sorunlarına ağırlık veren

bildirili filmlerde de, iki yiğit erkeği karşı karşıya getirme alışkanlığı sürüyor. *Rüzgârın Mirası'nı* da sayalım bu arada: Spencer Tracy ile Frederic March'ı.

Fransa'da da Jean Gabin-J.P. Belmondo-Alain Delon, bu akıma vur!<ır alanında öncülük ediyorlar.

Ardından koşulan, bilinçalhna atılmış ya da gecikmiş, platonik bir eşcinsellik mi? Yoksa bir sığınma isteği mi?

Öyle ya, bu kahramanlar, sevdikleri kadınları birbirlerine bırakabilirler de can düşmanı bellemelerine, diş bilemelerine karşın taptıkları düşmanı tepelemeden rahat edemezler.

*Vahşi Mücadele'*de (*Gunfight at OK Corral)* Şerif Burt Lancas-ter, kendi uğruna ölümü göze alan, veremli, alkolik Doktor Kirk Douglas'a düpedüz, sırılsıklam âşıktır.

*Kızablanka'*da Humphrey Bogart ile Paul Henreid arasındaki ilişki nedir? Kim takar Ingrid Bergman'ı?

Vadiler Aslanı'nda (Shane) Alan Ladd-Van Heflin-Çocuk üçlüsüne pekâlâ bir aşk derecelendirmesi uygulayabiliriz.

Ya *Anahtar?* Ölürken, sevdikleri kadının anahtarıyla birbirlerine aşk teslimi yapan askerler?

*İnsanlar Yaşadıkça'*da Frank Sinatra ile Montgomery Clift'in arasında dönenler?

ı

Peter Lorre'un göze batmamayı seçtiği filmlerde yakışıklı kahramanla giriştiği kıyasıya dalaş?

Oysa *Yuma'ya* 3.10, bu kadar çetrefil duyguları işlemiyor. Acımasız katil Glenn Ford'un, dürüst çiftçi Van Heflin'e teslim oluşunun tek nedeni, toprağa gösterdiği saygı. Bu yüzden de ona karşı gücünü denemeye kalkışmıyor bile.

Birlikte trene atladıklarında, yağmur başlıyor. Ben o anda, Amerika'yı, yurtlarından kopup uzaklara giden, yeni bir kıtada, sıla dendi mi gözleri nemlenen, genizleri sızlayan başıboş, öksüz çocukların kurduğunu düşünüyorum. Aynı gemilere doluşmuş bağnaz püritenler, eşkıyalar, gezginler, kaçaklar, altın arayıcıları. Kurulu, korunmalı düzeni geride bırakıp yeni'nin olanaklarını zorlayanlar. Yeni bir toprağı eken, yeni kentleri dolduranlar. Zamanla o toprağın insanlarını, asıl sahiplerini sömürmeye başlayanlar.

Bir trene atlamak...

En devrimcisinden en sıradanına kadar bütün Amerikan şarkılarında, "tren" sözcüğü baş sırada. İster sabah ayazında işe giden kara işçilerin çilesini anlatsın, ister sevgilisinden ayrılmak zorunda kalan genç kızlan...

Bir yoksunluk, bir kendi başınalık, bir baba, bir sığınmak özlemi. Ve çetin koşullarda yiğitlik gösterememe korkusu.

Her zaman da en yalnız çalgı olan ıslığın ve ağız mızıkasının eşliğinde. Karanlık bir gecede. Bol, gür bir yağmur altında.

27 Nisan

Döşeme tahtaları kimbilir kaç kat muşambayla kaplı. Ucundan tutacak oldum, keten helvası hışırtısıyla dağıldı en üstteki.

Ahşap bir yalı. Öylesine bakımsız ki, bir çivi çakılsa yıkılabilir artık.

Taraça katında, alelacele yere atılmışa birtakım kilimlerle tavandaki uyduruk duvar kâğıdı yerli yerinde. Yazlar önce, anneannem bunadığında, bakım giderlerinin hiç değilse bir bölümünü karşılayabilmek amacıyla bu katı bir yazlığına kiralamıştık.

Çekmeceli bir dolap, bir tuvalet masası, birkaç resim, oturma odasının belli başlı eşyaları. Çatıdan sızan suların zemine işlemesini önlemek için yere kocaman tencereler, leğenler koymuşuz.

Bu en ucuzundan muşambayı kaldırdınız mı, altından -hadi adına Suzan diyelim- Suzan Hanımın renkli kahkahalarını, açık saçık fıkralarını, uçarılığını gösteren kocaman, iri güllü bir muşamba çıkıyor. Suzan Hanım, birkaç yıl süreyle yazlarını burada geçirmişti. Zengin, ihtiyar bir işadamıyla yaşıyordu; eski kocasından olma oğlu da yanlarındaydı. Suzan Hanımın tek istediği nikâhlanmak, yani mirasa konmaktı. Her sonbahar, ya badana-boyayı ya kışlık harcamaları gündeme getirip korkunç bir kavga çıkarır, sonunda haykırarak kendini dengeler, hep sedire düşüp bayılırdı.

Neden sonra istediğini elde etti, nikâhlandı. Kara-mizah bu ya, bir yıl sonra kocasından önce kendisi meme kanserinden öldü. Dolmalarıyla börekleriyle övünen titiz, yerini bulamadığı için huysuz, yine de dost canlısı, gün görmüş bir kadındı.

O muşambanın hemen altında, yalıyla birlikte devralınmış iki aileden birinin geçirttikleri iyi cins, düz sarı bir muşamba göze çarpıyor. Mozaiklere özenen ilk muşambalar döneminden kalma.

Yaşlı çiftin adlarını bilmiyorum; tek bildiğim, Klasik Batı Müziğinden başka hiçbir şey dinlemedikleri, solgun yüzlerini yaz boyunca bir kere bile güneşe göstermedikleri.

Ne garip, devralınan ikinci kiracı-çift de, alt katta oturan ama bu kere Klasik Türk Müziğinden başka şey dinlemeyen besteci İshak Varan ile karısı Lili idi. Madam Lili, genç kızlarla delikanlıların yazgecesi-taşkmlıklarım, durup dururken denize atlamalarını falan hiç bağışlamazdı da İshak Bey çok şen, çok tatlı bir ihtiyardı. Radyoda bir şarkısı çalındığında, hele sözlerini dedem yazmışsa, çocuklar gibi sevinirdi. Kata geçirdikleri zevkle zevksizlik arasında bocalayan anlaşılmaz desenli muşamba, aralarındaki kültür ayrımının bir cilvesi olmalıydı. Ama parasızlıktan, aynı muşambayı biz de kullandık yıllarca.

Birara, o kata, sonradan-görme bir yedek parçacı* yerleşti, tavana yedi kat yağlıboya ile yaldız sürdürttü. Odanın ortasına kocaman bir yatakla bir kadın atta; duvara bir ayna astı ve kitaplığın üstüne Viski ile Dubonnet şişeleri dizerek pencereden guruba bakmayı sınıf değiştirmek sandı. Orası, hâlâ özerk bir bölüm.

Bir de, düşük kirayı kollama uğruna her yaz kat değiştirmeye, sona kalan kah tutmaya razı bir çift vardı. Adam, Sor-bonne'u bitirmiş, zengin bir müteahhit mühendisti: bir "Bon pour l'Orient". Karısı ona göre çok gençti. "Loji" ile biten bütün bilim dallarının aynı bilimin dalları olduğunu söylemekten, bu arada Sen Benua mezunu olduğunu belirtmekten çekinmeyen deli-dolu bir kız. Bizler gece kıyıda otururken, onlar ışıkları söndürür, çevreyi kolaçan ederlerdi.

Taşlığa açılan zemin kata geldik. Burada oturanlar hep "akşamcı" kiracılardı ve duldular. Suzan Hanım ile annem, akşamları onlara midye dolmasıyla börek götürür, karşılığında birkaç duble rakı alırlardı. Bazan da taşlığa kurulurdu masa, herkes yemeğini indirirdi. O katın hiç muşambası olmadı. Tahtaları silindi, yıkandı. Ermeni kiracılar, onların Osmanlı geleneğinden kalma soylu komşuluk ilişkileri, yazlarımızı hep güzel kıldı.

Delikanlılar, bizi ille de sevgili edinmeye çalışmazlardı o dönemde. Birlikte yürümek, top oynamak, ansızın Çamlıca tepesine çıkmak gibi çılgınlıklar hepimize yeterdi. Sevgililerimizi de anlatırdık birbirimize, dertleşirdik.

Zemin katta, bir süre de Halit Refiğ'ler oturdular. Halit ile annelerimiz kardeş çocuklarıydılar. Ama önemli olan o değildi; sinema denilen sanatı, sinemada estetiğin ne olduğunu Ha-lit'ten öğrendim çocuk yaşta.

— Peki söyle bakalım, Ginger Rogers ile Fred Astaire MGM'in ilk müzikalinde ne zaman biraraya gediler? gibi den-

• Eski Gündökümlerindeki "dava"larm yaratıcısı (T.U.) siz sorularla onun sinema bilgisini sınamaya kalkıştığımda, sabırlı yanıtlar aldım üstelik.

Yalı, yıllardır denizin, soğuğun ve nemin sızısını çekmiş. Kimbilir daha kimler yaşadı burada? Kaç kocaman dalga, denizden kopup dar yolu geçerek kapıya yüklendi? İlk sahipler, Yunanistan'a göçmek zorunda kalmışlar. Oymalı büfeler, sehpalar, renkli camlar, alçıdan bir kadın heykeli, Atatürk'ün öldüğü gün Dolmabahçe'deki gemileri konu alan bir resim, devrik karpuzlarıyla natürmortlar kimlerden kalmış?

Bizim aile dağıldıkça, evlerden artan döküntü eşyalar da taşınmış buraya. Markasını kimsenin bilmediği bir buzdolabı, bir sandık dolusu eteklik,

kumaş parçaları, kürk parçaları, lime lime cibinlikler, çantalar, pembe ve mavi renkte incecik ökçeli iskarpinler, sahiplerin, kiracıların, gelip geçenlerin diplomaları, mektupları, fotoğrafları. Benim ilkokul karnelerim.

Pompalı bir gaz ocağı, birkaç mum, boş konserve kutuları, kapı altına sıkıştırılmış elektrik makbuzları, filtreli sigaralar, bu evde yakın zamanlara kadar birilerinin yaşadığını kanıtlıyor.

Ama yalı yıkılacak artık ve bana "Eşyalarınıza sahip çıkın" dedi yıkıcılar.

i Mayıs

Dışarda deli dalgalar

Gelip duvarları yalar

Seni bu sesler oyalar

Aldırma gönül aldırma....

Beşiktaş'ta eli-kolu bağlı beş saat bekledikten sonra *yürümeye* başlayınca tavsayan coşku yerine geldi, içlerimiz eylemin duru suyuyla yıkandı, arındı. Yürümeye başlayıncaya kadar kafamızda yaşıyorduk 1 Mayıs'ı, bir yazıda okurcasına, bir yazı yazarcasına. Kendimizi diri tutmak, usanmamak için çevreye biriken kalabalıkları, evlerin camlarını, çatılarını gözlüyorduk.

Karşı kaldırımda, ahşap bir evde yalnız bir ihtiyar kadın, her şeyden habersizmişçesine çay içiyordu. Arka sıralarda ah-şanlar oluyordu arasıra. Sonunda, Maocu gurupların da yürüyüşe kahlmalarına izin verildiği haberi geldi. Bekledikçe artıyordu tedirginliğimiz. İşçiler; türküler, devrimci marşlar söyleyerek, kendi davalarına, kendi yaşamlarına sahip çıkhklarını gösteren sloganlar haykırarak, o uzun zaman dilimini ufalamayı beceriyorlardı. Oysa biz yazarlar, büyük bir ailenin çekingen, birbirinden kopmaktan, birbirine uzak düşmekten ürken bireyleri gibiydik. Sesimizi fazla yükseltemiyorduk, utanıyorduk sanki. "Kalemlerimizle İşçi Sınıfının Hizmetindeyiz" yazılı dövizi okumadan almışım elime, okuyunca hemen bir genç yazara aktardım. Sorumluluğunu taşıyamayacağım kadar kocaman bir lafh bu. İşçi sınıfının hizmetinde *olmak istemekle uygulamada olmak,*

hele edebiyata özgü değerlerden ödün vermeksizin olmayı becermek öylesine başka şeyler ki... İşçiler de henüz yadırgıyorlar bizi, saygılı bir uzaklıktan izliyorlar. Aralarına karışmamız çok yeni. İki taraf da beceriksiz şimdilik, bocalıyoruz, iletişim yer yer kopuyor.

Derken biri hafiften başladı:

Görmesen bile denizi Yukarıya çevir gözü Deniz gibidir gökyüzü Aldırma gönül aldırma....

Dolmabahçe'ye açılan ağaçlıklı yolda yürüyorduk. Güneş kocaman, kıpkırmızı bir top gibi duruyordu karşıda. Binlerce kişinin uygun adım yürüyüşünden yükselen ayak sesinden başka ses yoktu dünyada sanki. Hiçbir devrimci marşın, hiçbir sloganın yaratamadığı etkiyi, bu sessiz, alçakgönüllü, şiir yüklü türkü bir anda yarahverdi. Bizleri, değişik yerlerde yetişmiş, değişik sınıflardan gelme, değişik deneyimler yaşamış insanları o anda, o gün, o toprağa bilinçle birlikte basmada birleştirdi, bir sabır ve direnç andı oluverdi kendiliğinden. Gözlerimiz doldu. Dolmabahçe'de çimenlere yayılırken, simit yerken, maç seyredenlerle işaretleşirken de, alana girmek demek olan o büyük duyguyu içimizde usulca hazırladı.

Ayaspaşa'dan geçerken, somurtkan, hain apartmanlar, yıllar öncenin Kanlı Pazarını getirdi aklıma.

Bağımsızlık Mitingi'nde patlayan bir bomba, bir anda korkunç bir keşmekeş yaratmışta. Bir apartman sahanlığına itilmiştik. Bir genç kız, çılgınlar gibi haykırıyordu: Bağımsız Türkiye! Kapıcı, apartman sahibinin kapının önüne yeni ektirdiği çimlerin ezildiğinden yakınıyordu.

Birara kapı açıldı, dışan boşaldık. Kalabalık aşağıya, Teknik Üniversite'ye doğru akta. Pakiş Pastanesi'nin önünde polis, çıkmaz sokağa sürdü bizi. Elli kişi kadardık. Birden, yakalarına Milliyetçi Gençlik rozetleri takılmış birtakım adamlar bulduk karşımızda. Ellerinde Kültür Sarayı inşaatından sökülmüş çivili sopalar. Çoğunu mahalleden gözüm ısırıyor: ya kapıcı, ya manav çırağı. Nasıl acımasız indiriyorlardı sopaları. Alh aylık gebeydim. Turgut, üstüme kapanmış, korumaya çalışıyordu beni, adamlar daha da hızlı indiriyorlar sopalarını. Arkamda bugün görsem tanıyacağım bir genç duruyor, gözlüklü bir genç. Omuzlanma sarıldı, "Çökün siz," dedi. Biraz

sonra kan içinde yuvarlandığını gördüm. Umutsuzlukla değil, artık garip bir kinle ölümü beklemeye koyulduk.

O anda bir Mesih, düpedüz bir Mesih çıkageldi. Sivil bir polis memuru. Kalabalığı dağıttı. Beni elimden tutup yukarı çekti. Bir kapıaya kapıyı zorla açtırttı. Su içirdi bana, altıma bir istemle uzattı. Karnımdaki zonklama boğazıma vuruyor, konuşmamı engelliyor. Tek korkum, doğurmak, yani o anda o adamlara yeni bir güçlük çıkartmaktı.

Kapıcı, savaş alanında pabuçlarımı aramaya gitti polisin emrine uyup. "Korkma kardeş," dedi sivil Mesih, "güzel günler yakında, sabret."

Şimdi şu coşkun, bilinçli, örgütlenmiş işçi kitlesiyle birlikte geçtiğimiz Ayaspaşa'da, o gün bütün kapılar kilitliydi, ev sahipleri çatıdan olayları izliyorlardı.

*

Kaç yıl geçti aradan. Şimdi kapılar açık. Polisler güler yüzle bakıyorlardı bize bugün. Füsun Akatlı (Altıok), akşam Ankara'ya dönecek asistan arkadaşlarıyla, Nezihe Meriç ile ben çocuklarımızı düşünüyoruz, bu kalabalık nasıl dağılır, kaç saatte...

Yürüyerek Beşiktaş'a inmeye karar verdik. Biz alandan çıkarken, mitinge dışardan katılan son guruplar el sallayarak ilerliyorlardı.

Eve vardığımda, son anda olaylar çıktığını öğrendim. Arabalar yakılmış, ölenler, ezilenler, yaralananlar varmış. Olamaz, diyorum kendi kendime; gitgide doğruluğuna inanıyorum. Sabahattin Ali'nin bitimini göremediği kıyımın bir gün nasılsa -bizler görmesek de- sona ereceğini umuyorum yine de. Bu umudu ancak yetkin edebiyat ve sanat veriyor insana.

Kurşun ata ata biter

Yollar gide gide biter

Ceza yata yata biter

Aldırma gönül aldırma

6 Mayıs

Edip Cansever ile Akademi Kitabevi'nde kitap imzalayacağız. Adımlarımız geri geri gidiyor. Yazarlığın bu tür işlerle bağdaşmadığını düşünüyoruz. Reklam kampanyalarına koşturmak, gazetelere fotoğraf yetiştirmek, eleştirmenlerle tatlı geçinmeye çalışmak, yazar ağırbaşlılığına uygun düşmüyor. Sanki bir tezgâh kurmuşsunuz da o tezgâh aracılığıyla adınızı duyurmaya, ününüzü genişletmeye çalışıyorsunuz, alanınızın dışında bir yöntem kullanarak yani.*

Gelgelelim iletişim araçlarının bunca geliştiği bir çağda kapının arkasına gizlenmekte direnmek de yersiz. Ödün verme* Bugün de öyle düşünüyorum. (T.U.) yelim derken nerdeyse kitaplarımızı yayımlayacak yayınevi bulamayacağız.

Amma da gün seçmişiz... Kentte bir süredir zaten bir yıldırma havası seziliyordu. Kimliği belirsiz kişiler, evlere, iş yerlerine, gazetelere, okullara telefon edip kanlı olaylar çıkacağını bildirmişler. Bugün, Deniz Gezmiş ile arkadaşlarının öldürülme yıldönümü. Dünden beri söylentiler iyiden iyiye yoğunlaştı, sinirler gerildi. Okulların çoğu, resmen olmasa da kapalı, öğrenciler evde, ana-babalar tedirgin.

Sokaklar bomboş, hava buz gibi. Ama söz verd ik bir kere. İçeri girdiğimizde elinde bir demet taptaze papatyayla beni bekleyen bir kız gördüm. Adı, Kübra. Öykü yazıyormuş. Bak-hm orada ayaküstü konuşamayacağız, evin adresini verdim.

Sonra gün, başka okurlarla, bizi yalnız bırakmayan eş dostla canlandı. İşçilerle köylüleri kapıda kuyruk olmuş bulmadık tabii, umutlanmadığımız için de üzülmedik. Gelenler, günü ve edebiyah kovalayan okurlardı. Bu çetin koşullarda, bu günde bile edebiyah umursayanlar.

Bu düzende okurluk, bir uzmanlık alanına dünüşüyor yavaştan.

11 *Mayıs*

İki gün önce, ikinci kere ameliyat oldu Turgut. Kalçasındaki platin çivi çıkarıldı, bacağının büzüşmüş kası açıldı. İki yıl süren bir oyalama-

oyalanma döneminden, çeşitli engellerden sonra gerçekleşti ya ameliyat, neyse!

Bugün iyi gördüm onu. Ameliyat sarılığını, bitkinliğini atlatmış gibi. Kalabalık bir koğuşta yahyor. Bu boş yatağı bulduğumuz gün, bayram ettiğimizi anımsıyorum. Havasız bir koğuş. Çarşaflar temiz sayılmaz, kaç kere kaynatılmaktan rengi atmış, lekeli hastane çarşafları. Yemekler, hapishane aşma oranla daha iyidir belki. Turgut sesini çıkarmıyor. Zaten en sevdi-

I

ğim yanı, uymak zorunda kaldığı koşullara yüksünmeden uymasıdır. Bu özelliğini, askeri okuldan yetişmesine bağlayanlar var; ben sanmıyorum, bambaşka bir çevreden geldiğim halde ortak bir özelliğimiz bu. Bu koğuşa ne ben temiz bir çarşaf ya da özel bir yemek getirebilirim, ne o getirmemi ister. Şiir yazdığını söyleyerek çevresine posta koymaya kalkışmaz, halk kökenli kişilerle neler konuşulacağını bilir.

Yanındaki yatakta iri kıyım, Kürt bir celep yatıyor. Yirmi beş yaşında sanmıştım, ellisindeymiş. Bir araba çarpması sonucu kalçası kırılmış. Şoför, zararını öderim diyerek savuşmuş ortalıktan. Dağ gibi adamı yatağa bağlamanın zararı nasıl ödenir ki? Sabahtan akşama kadar dişlerini gıcırdatıyor, gözlerini karşıdaki duvara dikmiş, ayağa kalktığında o şoförün bacağını nasıl kıracağını kuruyor. Devlet, mahkeme, avukat... Bu işlerin çok zamana ve paraya patlayacağını atalarından bu yana biliyor.

Kardeşleri de onun kadar iriyarı. (Şoför gitti gider, diyorum içimden). Gelini, önüne temiz bir peçete serdi, sefer-tasıyla getirdiği ciğer yahnisini ona eliyle yedirdi, saçlarına kolonya sürdü sonra, bıyıklarını özenle taradı. Adam, şimdilik yatışmış gibi. Ama onlar gidince...

İkinci yataktaki Yavuz, hiç yalnız kalmıyor. Geceleri babası bekliyor başını, gündüzleri anası. Çocuk felci geçirmiş. Bacaklarını bir kasnakla tutturmuşlar. Üçüncü ameliyatını olacak. Doktorların umutları yok pek. Kendisi de bunu sezince yüksek sesle "kadere" ve doktorlara küfrediyor. O zaman babası karışıyor söze. Babası, geceleri bir iskemleye kıvrılıp uyuyor. Yalnız oğluna değil, bütün koğuştakilere bakıyor geceleri. Çatal-bıçak-ları

yıkamak, bardakları doldurmak, ördekleri getirmek, telefonlara bakmak hep onun görevi. Hademelerin tafralarından geçilmiyor ki.

Yavuz'un en büyük isteği saz çalıp türkü söylemekmiş. Şiir konusunda Turgut'a danışmaya alıştığından, herhangi bir anlaşmazlığın çözümünde de onu hakem gösteriyor.

Hastanelerin akşam yalnızlığı. Yaşanmadıkça anlatılır gibi değil. Kurallar akşamüstleri daha bir tavsadığı halde. Bahçe bakımlı, çiçekli olduğu halde. Hastaların çoğu, bahçeye çıkıp birer sigara tüttürebilecek durumdayken, çıkmıyorlar. Dış dünyanın bahardan yaza dönmesi, onların yalnızlığını büsbütün artırıyor: koğuşlarda kalıyorlar, pencereleri örtüyorlar.

"Refakatçi" yasak olduğundan, üç yaşındaki çocuklar bile yalnız, ana-babasız. Arasıra unutup el çırpıyorlar, oynuyorlar, koridorlarda koşturuyorlar. Konuşmaya çalıştınız mı, gözlerini kaçırıyorlar.

Durmadan koşuşup duran bir oğlan çocuk, kendisini azarlayan hademeye şöyle dedi:

— Yarın ameliyat olacam, iyice bir koşayım dedim.

Hastaneden ayrılırken, silah arkadaşımı cephede bırakıyor-muşum gibi bir duyguya kapıldım. Karı-koca dırdırı, kırıcı tartışmalar, yılların tortusu usulca yüreğimin dibine, uzak bir yerlere çöktü. Bu yazı, alçıyı paylaşarak geçireceğiz. Boyundan topuklara inen alçıyı.

13 *Mayıs*

Bugün kaçak girdim hastaneye.

Çok ihtiyar bir adam getirdiler sedyeyle. Ameliyattan yeni çıkmış. Baygındı, çırılçıplaktı. Narkozdan ve kimsesizlikten tiril tiril titriyordu. Ayaz, kötü bindirmiş yüreğine.

Gerçekten de kimsesi yokmuş. Tek yoklamaya gelenler, oturduğu evin sahibiyle karısı. Bu yaşta nasıl böyle yalnız yaşayabiliyor, nerede yaşıyor ki?

Kirli çarşafı örttüm üstüne. Çaresiz bir erkeğin kendi örte-mediği çıplaklığını örtmek kaygısıyla mı, yoksa üşüyen çocuğumu ısıtmak istercesine mi, bilemem.

Bildiğim, bu hastanenin beni perişan ettiği. Kan merkezindeki kuyruklar, koridorlarda bekleşen, her türlü hor-görmeye alışmış bu küskün kalabalıklar yüreğimi kanırtıyor.

Dün sabah, gözyaşları ve hıçkırıklar içinde uyandım. Yaşamak uğruna bunca çabaya değer miydi sanki? Sabahın yedisinde sokağa fırladım. Bu durumda kendime yakın duyduğum kim varsa, aradım; hiçbirini bulamadım, bu saatte telefon fişleri çekiliydi herhalde. Eve dönemiyorum bir türlü. Sanki dönsem, çok kötü birşey olacak ama ne, bilmiyorum. Sokağa, eczanenin önündeki taşlara çöküp ölmeyi bekledim bir süre.

Sonra, "Hadi kızım bu kadar benmerkezcilik yeter," dedim kendime yüksek sesle. "Şimdi doğru eve gideceksin, yıkanacaksın, kahve içeceksin, çocuğun yemeğini hazırlayıp Julio Cor-tazar'ın Latin Amerika Edebiyatı üstüne Life'a yazdığı o zehir zemberek yazıyı okuyacaksın."

Hastaneden dönüşte, *Milliyet Çocuk'a* verdiğim öyküye Memet Sönmez'in yakıştırdığı resmi gördüm.

Öyle ya, daha geçen yıl bu mevsim, birlikte Cankurtaran yöresini taramış, iplere asılı çamaşırlardan evlerdeki insanların yaşam biçimlerini kestirmeye çalışmıştık. Askerlerin artık Gül-hane'den "sevk edilmedikleri"ne birlikte üzülmüştük. Türdeşlerimin benim kadar sıkıntılı olduğunu asla unutmamalıyım. Kişi, dünyayı algılarken duyargalarını sonuna kadar açmak istiyorsa, sonuçlardan yakınmaya hakkı yok.

Ama kendinize yakın bulduğunuz, o anda görme gereksinimini duyduğunuz dostların, gizini ne yapsanız çözemeyeceğiniz, engelini yıkamayacağınız altı sayılık bir telefon numarasının arkasında kalmaları da dayanılır şey değil.

16 Mayıs

Turgut, taburcu oldu bugün. Ama tedirginim. Bugün onu bırakıp çıkabileceğim ender günlerden biri: evde temizlikçi var. Benim de borçlar alıp ödemeler yapmam gerek.

Artık, "mahkeme" geçmeyecek *Gündökümleri'nde*. Uzlaşmaya gidildi. Düzmece senetler düzenleyen bir üçkâğıtçıyla yıllar yılı uğraşhktan sonra, Devlet'imizin sürüncemede bıraktırdığı işlerim, saatlerim ve sinirlerim yüzünden uzlaşmayı kabul ettim. Böylece, tanık gösterdiğim dostları mahkeme kapılarında bekletmeyeceğim. Elinizde, bunca sağlam belgeler varken, bu kadar yıpranıyorsanız, kan davalarının neden geçerli olduğunu, insanların kendi yasalarını neden kendileri uygulamakta direttiklerini daha iyi anlıyorsunuz.

Bankada para sorununu çözdük. "Hadi," dedim Edip Can-sever ile İbrahim'e. "Size güzel bir yerde, sözgelimi Park Otel'de birşey ısmarlayayım..."

Birşey ısmarlamakla ödenecek borçlar değil bunlar ama neyse...

Park Otel'in barında oturuyoruz. Gözüm saatte. Turgut uyandığında evde olmak istiyorum bugün. Gelip geçen tanışlar garip garip süzüyorlar bizi.

— Gördün mü İbrahim, neler geçiyor akıllarından? dedim, "Kocası hastaneden çıkar çıkmaz, iki erkekle kapağı Park Otel'e atmış, bir gün sabredememiş " diyor bakışları.

— Haklısın, dedi İbrahim her zamanki doğruculuğuyla. Ben de seni *başka* iki kişiyle görsem, aynı şeyleri düşünebilirdim.

İyi de, tanıdığım herkese başka birinin yerine kendini koymayı bir an olsun düşündürtecek zaman yok ki.

Suya ahlan bir taş bu. Hem de ne yazık çok yakınlardaki bir suya...

22 Mayıs

Bir dönemde bizlere edebiyatın vazgeçilmez bir parçası gibi görünen, içinde ne serüvenler, ne heyecanlar, ne aşklar yaşanan, Batı'nın Doğu'ya

açılan son penceresi sıfatını kazanmış Şark Ekspresi bugün son seferini yaptı.

t

İki haftadır ortalıkta görünmüyordu Zagor. Artık umudu kesmiş, öldüğüne inanmıştık. Yalnızlıkla umutsuzluğun öz kaynağından beslendiğine, hızlandığına inananlardanım. Ölümün de. Uzun bir süre bizim evde konuk kalan ve Zagor dışındaki bütün kedileri dostluk kurabilen Teğmen adlı kedinin (omuzundaki tek sarı yıldızdan ötürü Teğmen adıyla andığım bu kedi, dünyada en az şu ayraç kadar bir yer haketmişti: dişi kedileri öfkeden kudurtacak kadar toy, perdeleri raylarından sökecek kadar oyunbaz, dünyayı tanımak uğruna ateşle oynayacak ve elbette bıyıklarının ucunu yakacak kadar meraklı, kendinden yaşlı kedilerin kuyruklarıyla oynayacak kadar densiz, şen bir hayvandı ve evden gitmesine yalnız Zagor sevinmişti: anladığım kadarıyla artık çoluk-çocuk gürültüsü çekemi-yormuş) bir araba çarpması sonucu öldüğünü, yani ilelebet teğmen rütbesinde kaldığını duyduğumda, bu arada evden *bir kedinin daha* eksileceği düşmüştü aklıma. Ama neden yalan söylemeli, ölümsüz Zagoı'u, Z'yi hesaba katmamıştım. Sırada başkaları var diye düşünmüştüm. O, ölümü nasıl olsa altedebilecek kurnazlıkta mıydı neydi?

Bu sabah, kışlıkları havalandırırken, kaldırımda Zagor'a benzeyen bir kedinin yattığını gördüm. Ölmüş kediler gibi yan yatmış, patilerini çaresizlik içinde önüne uzatmıştı ve ölmüş bütün kediler gibi güler yüzlüydü. Sıcaklığı geçmemişti tamtamına. Demek, öleceğini anlayınca eve dönmek istemiş.

Akıl-sır ermez bir hayvandı rahmetli, daha önce de yazmıştım ya. Kedi ırkının bozulmamış son temsilcilerindendi. Armağan İlkin o yüzden uyarmıştı beni: "Deli misin sen? Za-gor öyle klasik, sünepe kediler gibi evinden uzakta ölmeye kalkışır mı? Seni hayatından bezdirmeden ölüme boyun eğer mi?" diye.

Haklıymış. Ne var ki, her-zaman-şiddet-yanlısı çağdaşımız Zagor, ancak kapıya kadar dayanabilmiş. Mezarını kazmak biz-lere düştü. Şaştım kaldım: mahallede kendisinden yaka silken-lıer bile gerçekten üzüldüler, bize başsağlığı dilediler; ısırdığı çocuklar, mezarının üstüne çiçekler koydular.

İlendiği, suratlarına tükürmekten beter ettiği dostların gözleri doldu. Nasıl etkilemiş kerata insanları!

Dünyanın bu en haklı çirkinine dayanmak artık ehl-i ku-buı'a düşüyor.

5 *Haziran*

Sonunda yapılabildi seçim! Son ana kadar yapılabileceğine inanmamıştık. Hava kış havası; yağmur yağıyor. Sandık başları hıncahınç dolu. Bilinçli yurttaşlar olarak oy verme görevimizi yerine getiriyor falan değiliz. Namusumuzu kurtarmaya çalışıyoruz. Bir partiyi, partinin programını, tutumunu benimsemenin çok ötesinde bir çaba bu, bir ölüm-kalım sorunu, bir rezil olma ya da aklanma sorunu.

TİP ile TSİP gibi sol partilerin bu seçimlerde ancak oyları bölebileceği ileri sürüldü; büyük kentlerde birkaç milletvekili çıkarabilecekleri olsa olsa. Bu doğrultuda yazanlar, revizyonistlikle, küçük burjuvalıkla suçlandılar. Oysa birçoğunun CHP'yi yürekten desteklemediği, bir bölünmez cepheyi bozguna uğratmak amacıyla CHP'yi şimdilik kaydıyla tuttukları apaçık ortadaydı.* Çocukları öldürülen, pusularda avlanan ana-babaların çoğu da bu kanıyı paylaşıyorlardı kuşkusuz.

Gelgelelim, oy kullanırken gerçekten mutlu olduğumuzu kim ileri sürebilir? Okul hademesinden, çıkarını kollamayı beceren işadamına, kurnaz sanayiciye kadar herkesin ortak bir umudu düşünülebilir mi? Birbirine bu kadar uzak sınıflardan gelen kişilerin "ak" bir umutta birleşebilecekleri nasıl düşlene-bilir? 3 Haziran, çok önemli bir gündü yine de, umut vericiydi. CHP'nin Taksim Alanı'ndaki toplantısı gerçekten çok görkemli geçmiş. Oysa gözleri korkutmak, halkı yıldırmak için ne ihbarlar denenmemişti ki...

Halkın korkuya artık pabuç bırakmaması, l Mayıs deneyiminden sonra alanı dolduran kalabalıkların coşkusu, azımsanır

• Neden artık gündökümü yapmadığımın bir işareti daha. (T.U.)

olaylar değil. İçgüdüler, sezgiler, geniş kitlelere malolmuşsa, diye düşünmek istiyorum, tek tek ele alındıklarında görülen sakıncalardan bir süre sonra arınabilirler. Yine de tedirginim. Tedirginiz.

Yaralı bir hayvanın kudurgan koşuşturmasını, önüne çıkan ilk kovuğa sığınma içgüdüsünü yaşamak hiç kolay değil.

Altan İlkin'lere gittim oy verdikten sonra. Altan, sanki içimden geçeni okumuş, kadehimdeki votkaya pembe bir sıvı kattı; "Kokusu, tadı yoktur bunun," dedi, "korkma."

27 Haziran

Bu yılın ilk denizi. Çok gecikmişim.

Beşiktaş'ta bir havuz açılmış. Kadınlar öğleye kadar giriyorlar, erkekler öğleden sonra. Bugün "Kadınlar Matinesi" varmış, beş lira fark ödeyerek Uğur Böcekleri'ni, Neco'yu falan seyredeceğiz; orkestramız bile var!

Bir girdik ki adım atacak yer kalmamış. Yalnız mekânın güzelliğine diyecek yok. Nefis bir yapı, kırık dökük surlar arasında temiz, masmavi bir havuza girmek... Serin, diriltici suda dinlenmek... Yüzkarası siyasal olayları unutmak...

Önce bir yüzme yarışması yapıldı müşteriler arasında. Kazanana birtakım firmalar, reklam olarak havlular, takunyalar verdiler. Derken ses yarışması... Son beş yılda liste-başı olmuş hafif müzik şarkılarının hemen hepsini bir daha dinledik. Profesyonel TV yıldızlarına taşçıkartan genç kızlar, bol bol kalça kıvırdılar, el-kol salladılar. Güzellik ve oryantal dans yarışmalarında heyecan doruğu buldu. Pist, bunca hevesli yarışmacıya dar geldiğinden herkes oturduğu yerde "poz vererek" ya da ayakta göbek atarak yarışmaya kahldı. "Anne su ver," diye inleyen çocukların, arabalarında güneş çarpması geçiren, ciltleri cılk yara bebeklerin, yer yüzünden, havlu yüzünden kıyasıya tarhşan kadınların arasında, ansızın ayağa fırlayıp dans eden birilerini görmek ne de olsa şaşırtıyor kişiyi. Gözlerinizi kapayıp açıyorsunuz: Gerçek!

Yüzme havuzunun işletmecisi, birara mikrofonu kapıp buranın ötedenberi bir "ilim ve irfan" yuvası olduğunu, birçok ünlünün bu havuzdan yetiştiğini bildirdi, uzunca bir söylev verdi.

Az bile söyledi bence. Anlaşıldığına göre, her hafta düzenlenen bu kadınlar matinesine gelen ünlü sanatçılar, bedavadan bir "hayran kalabalığı" arasında diledikleri gibi resim çektirebi-liyorlar; evleri temiz, paraları ceplerinde kalıyor.

Komşum ile gülmekten kırılacağız. Eve bir döndüm ki, bacaklarımın yalnızca üst bölümü yanmış, esaslı bir şamar yemiş gibi kıpkırmızı kesilmiş. Halkımla bütünleşmenin bu kadarcık sızısı olacak elbet.

10 Ekim

Memiş, Gümüşhane'nin Şiran ilçesinden gelme. Krepen Pasajı'nda bir içkievi işletiyor. Bu daracık, kısa pasajdaki içkiev-lerinde sıcak, sulu yemekler de bulunuyor hâlâ.

Memiş, sulu yemeğin ne zaman getirileceğini, sofrada hangi içkiyle hangi tür mezenin daha iyi gideceğini hemen kavramış. Kendisi, ağzına içki sürmüyor. Biraralar içermiş ama sonra hesap işlerinin sarpa sardığını görünce caymış.

Garson çocuklar, bir köşeye oturmuş börek sarıyorlar. Bu saatte, daha yağ kokusu, rakı kokusu kaplamamış pasajı. Kediler, yanyana dizilmiş evlerin damlarından atlıyor, ağızlarında yavrularını da taşıyorlar tepedeki küçük, terkedilmiş, kırık-dö-kük odalara.

Krepen Pasajı, yaşamlarını "profesyonelce" yani dünyadan ne istediklerini, neyi seçtiklerini bilerek, belli bir tükenme çizgisi içinde bitirmek isteyenlerin barınağı. Beyoğlu, özerk bir bölge. Son kuşak da gitmek üzere ya. Her gün bir müşterisi eksiliyor; bir süre sonra, müşteri gerçekten hak etmişse, duvara bir fotoğrafı asılıyor.

Her yaz, yazın en sıcak gününde denizlerden gelen, ne yapıp edip bir yerlerden buz kalıpları aldırıp pasajın zeminine kalıp kalıp buzlar döşeten Kaptan da ölmüş geçende. Son kuşak da bitince, Beyoğlu'nun mirası, yazılmadan yitiklere karışacak. İyi de olacak belki. Orada ölüm, yazıya yeğ tutulduğundan, daha uygun bir son sayılabilir bu.

Geçenlerde lotaryacı Satılmış, bir akşam saatinde pasajı gezdirdi bana. Artık olmayan berberlerin, kahvenin, düşsel sayılabilecek iş yerlerinin boşluklarını.

Memiş'in dediğine göre eskiden, daha "lotaryalar bozulmadan", hemen hemen iki günde bir Memiş'e hindi çıkarmış lotaryadan. Karısı, kaynanası, çocukları önce çok sevinmişler ama zamanla bezmişler hindi yemekten. Buraya aileden kimse gelmemiş daha: Memiş'in lokantacılık yaptığını biliyorlarmış, o kadar.

Demin Memiş, kışlık odunu almaktan döndü. Evinde, Şiran işi el yapısı sac soba, sini, yer döşeği vb kullanıyorlarmış. Kısaca, bu ortama tepeden tırnağa aykırı bir ortamda yaşıyor Memiş.

Piyaza dileceği soğanı büyük bir ustalıkla, bir çırpıda tam ortadan ikiye böldü. Ben de yaşamını aynı ustalıkla ikiye böle-bilen bu adam üstüne düşündüm o sırada.

Tıpkı "ecnebi kadınlar"la evli erkekler gibi... dedim. Nerden nereye ama garip bir çakışma var arada. Yabancı ülkelerin insanlarıyla evli dostlarımızın çoğunun evine de çat-kapı gidemeyiz. Önce telefon falan ederiz. Gece ya da gündüz kararlaştırırız. Biz-ler kadıncağızı *yabancı* bildiğimizden bunu doğal karşılarız. (Evini bir kerecik görmeden yıllarca ağırladığımız konuklar yok mu?) Oysa belki de asıl "yabancı", erkektir. Özel yaşamını ayrı tutmak, paylaşmamak isteyen odur. Yabancı bir kadını belki de özrü ona yüklemek için seçmiştir; bilinçsizce de olsa telefona onu çıkartacak, konuk-itme görevini ona verecektir, kimbilir...

Lotaryacılar dolaşıyor ortalıkta... Filelerine yağ, çay, filtreli sigara doldurmuşlar. Viski de var ama az, pasaj satıcıları günün gereklerini sezmişler. Erkekler, evlerine dönerken ailenin yeme-içme gereksinimini karşılamanın mutluluğundan da vazgeçemiyorlar. Öbür yere, öbür yaşama da hazırlıklı olmak istiyorlar.

Ne yardan, ne serden.

Son sözü hep koşulların söyleyeceğini bazan unutuyoruz. Geç kalmayalım diye taksilere atlıyoruz, bakıyoruz ki buluşacağımız kişi gelmemiş. “Bu işi

nasılsa yetiştiririm bu akşam" diyoruz, bir konuk çıkageliyor ama öyle şeyler konuşuluyor, öyle konular açılıyor ki o arada, bakıyorsunuz konuk gittikten sonra günlerdir üstünde kafa yorduğunuz konu, yanm saatte rayına oturabiliyor.

Bir de hepten anlamsız, saçmalığı bilinse de yeniden yeniden yaşanılacağı kesin, acayip günler var.

Bugün öyle bir gün işte.

Ülker, kocası öldükten sonra tercüme bürosunu tekbaşına götürmeye çalışıyor. Ev işleri, çocuğun bakımı da caba. Arma-ğan'la benden yardımcı olmamızı istedi. Biz ticari-hukuki tercümeden anlamadığımızı kesinlikle biliyoruz. Bir süre çalışsak, kafa patlatsak anlayacağımızı, becereceğimizi ama bu çabayı göstermeyeceğimizi de kesinlikle biliyoruz. Ama ne yapıyoruz? Kalkıp büroya gidiyoruz.

Günün kazançlarını sıralıyorum:

1) Hava yağmurlu. Armağan üşütmüş. Beni kapıdan taksiyle aldı, Karaköy'e indik.

2) Handa elektrik kesintisi varmış. 5 kat merdiven çıktık soluk soluğa. Ülker geleceğimizi ummadığından gecikince, onu bekledik.

3) Sekreter kıza ayıp olmasın diye, o saatte midemize dokunacağını bile bile nestkafe içtik, öğürdük.

4) Karanlıkta merdivende tökezlediğimden sırtıma kramp girmiş, kolumu kıpırdatamıyorum.

5) Yağmurda sırılsıklam olduk dönerken.

6) Yolda Armağan'ın kocasına rastladık. O da bizimle eve döndü. Ve Armağan hiç hesapta yokken, bize sofra donatmak zorunda kaldı yorgun argın.

Çeviriyi almadığımızı söylemeye gerek yok sanırım.

İ

Marmara Adası'nda bomboş bir otelin taşlığında, geniş bir masada oturuyorum. Adalılarla.

Sabah, Ada'nın arka sokaklarını, dik yokuşlarını, kumsalı dolaşhm. Yemek pişirdim, çünkü otel kapalı.

İçimde bir hikâyenin usul usul biriktiğini duyuyorum. Şakaklarımda korkunç bir basınç var. Her imgeden, her sözden belirtgeler kapıyorum.

Gece, bir sürü öyküyle uyudum. Dışarda, fırtına dört dönüyordu. Gemiler kıyıya yanaşamıyor. Havanın buyruğunda-yım, mahpusum burada.

Bu imgelerin belleğin oluklarından süzülüp damıhlması kolaylaşacak böylelikle.

15 *Nisan*

"Nisan en hainidir ayların

Ölü topraktan leylaklarfışkırtışıyla

Anıya tutku katışıyla

Kofkökleri ilkyaz yağmuruna tutuşuyla"

T. S. Eliot

ABD'ye resmen çağrılıyım bir aylığına. Önce: gideyim mi, gitmeyeyim mi? Sonra: gidersem çoluk-çocuğa kim, nasıl bakacak? Orada bir başıma, yepyeni bir kıtaya nasıl ayak uyduracağım burada böylesine uyum sıkıntısı çekerken?

Ama gitmezsem, bu yürekliliği göstermezsem, kendimi bağışlayamayacağımı da biliyorum. Demek ki, bu yaz kendimi ABD'ye alıştırma adına, sevdiğim Amerikalı yazarları okuyacağım yenibaştan. Eksik bıraktığım işleri tamamlayacağım. Gidiş tarihi kesinleşene kadar yok-

günler yaşayacağım. Ve bağlı olarak, uykusuz geceler geçirip kültürümü artıracağım.

Bir mutsuzluğu bir başka mutsuzluğa yeğlemek kolay mı?

26 Haziran

Evde yalnızım bu akşam. Oğlumla Boğaz'da bir lokantada başbaşa öğle yemeği yedikten sonra eve döndük. Bir süre be-

nimle konuştu, ilgilendi ama sonra sıkıldı elbet, güneşi kaçırmaması gerekiyormuş, arkadaşları bekliyorlarmış. Kusura bak-mamalıymışım.

Yalnızlığı çok sevdiğimi yeni öğreniyorum. (Hiç yalnız kalmadığımdan olacak.) Balkonda çiçeklerin arasına oturdum, hiçbir şey yapmadan, çöken akşamı dinlemeye, seslere kulak kabartmaya, öylece durmaya karar verdim.

Çalışan kadınlar, eve dönerken yeşillikler taşıyorlar artık ellerinde, giysilerindeki iç kapayıcı resmilikten iz kalmadı. Yaz, sözünü söylüyor. Önce koyu pembe oldu karşımdaki gök, sonra derin mor çizgilerle yarıldı. Bir jet, bir jilet kesiği bırakıp geçti. Kuşlar, bir süre sıcağa tutunurmuşçasına gökte kaldıktan sonra, başka yönlere doğru uçtular.

Akşam törpülenmiş sinir uçlarıma bir sünger çekiyor sesleriyle, kokularıyla. Kolumu kıpırdatacak halim yok.

Bakkalın önünde uzaktan yüzlerini seçemediğim iki adam tavla oynuyorlar. Bir kadın, çocuğunu azarlıyor.

Koma sesiyle irkildim. Tunga: Turgut'un oğlu.

— Votkan var mı Tomris abla? dedi.

Hemen evine koştu sonra. Yeni doğan kızından ayrılmayı içi götürmüyor. Turgut ile beşinci torunu Turna hastaneden aynı gün çıktılar. Turna, toy ana-babasını kısa sürede eğitecek kadar bilge, çalışkan bir bebek. Bir süre sonra o da öbür torunlar gibi "Tomris" diyecek bana, yaptığım makarnaları sevecek. Daha sonra da yaşıt olacağız bir gün.

Turgut'un alçısı da söküldü. Boşluk yerine toprağa basmaya alışır bir süre sonra. Fizik tedavi sorununu bu akşam düşünmek istemiyorum. Kendi alçımın da bollandığını ayırdediyo-rum çünkü. Lillian Hellman çevirisi bitti. Marquez'in *Başkan Babamızın Sonbaharı* başlıyor. Yazarla yapılan konuşmaları, edebiyat konusundaki düşüncelerini falan okuyorum ki çeviri yöntemini belirleyeyim.

Bu yıl iç erinciyle çalışabilirim. Kahırdaş, meslektaş yöneticiler var artık yayınevlerinde. Daha ne?

Çocuklar, sığırcıklar gibi çığrışarak evlerine dönüyorlar.

Gök, karardı kararacak. Son anlan kaçırmamak istiyorum. Nedense, şu son ışık kırınhlarınm bir gün bana çok önemli birşeyler getireceğine inanıyorum.

Kendini yaşayan, bitiren bir günü izledim ne olsa.

30 Eylül

Umduğum gibi geçti işte yaz: silik günlerle. Defteri elime almak bile gelmedi içimden. *Gündökümü'nün* yayımlanması gecikti. Bugün yine bir bakhm deftere. Ola ki unuttuğum önemli bir günüm vardır.

Yazılması gerekir diye kenarlarını kıvırdığım sayfalara bakıyorum da yazdıklarım doğrudan o güne ilişkin değil, birtakım obur okumalar sonucu alınmış notlar, şurda burda rastladığım düşünceler. Yani başka bir günde, başka bir yılda da de-ğinilebilecek konular. Zorlamamalı.

20 Ekim

Yepyeni bir kara parçasında olduğumu ilk duyduğum gün:

"Bizler geri döndükten sonra, ülkemiz yeniden şenlenecek, Nava-jolar da toprak gibi mutlu olacaklar, kara bulutlar dağılacak, bol bol rahmet yağacak gökten; Ekinler gürelecek ve her şeyin yüzü gülecek."
BARBONCITO (Navajo Reisi)

Antropologlar, Navajo halkının daha ilk çağlarda Bering Boğazı'ndan geçip Kuzey Amerika'nın Ortabah kesimine yerleştiklerini ileri sürüyorlar, oysa tarihçiler bu ulusa ancak on dördüncü yüzyıl sonlarında, Navajolar, Colorado-New Mexico sınırındaki bölgede yaşarken rastlamışlar. (Nedenine sonra, yeri geldikçe değineceğim.)

Navajo halkı, 1600 yıllarında İspanyollardan at ve koyun yetiştirmeyi, metal işleyip yün eğirmeyi öğrenmiş. Zaten el at-hkları her zanaatta kısa sürede ustalaşmaları, o zanaata yenilik getirmeleriyle ün salmışlar.

Gözüpek ve saldırgan kişilermiş ilk kabile adamları. Beyazların kıtaya adım atmasından çok önce, yarı-göçebe bir yaşam sürdürürlermiş, talana-kıyıma da düşkünmüşler. Öbür Kızılderili kabilelerince pek sevilmezlermiş. Ama kendilerine özgü bir kültür yaratıp geliştirdiklerini yadsıyan yok.

Mavi üniformalı süvariler, topraklarına ayak bastığında, bu yabancılara dostça davranmamışlar. (Tarih, haksız sayılmayacaklarını gösteriyor.) Bilerek ya da bilmeyerek yanlış yorumlanan bir dizi anlaşmalar, izleyen sürtüşmeler, çatışmalar, kanlı savaşlar ve yeni kısır anlaşmalar sonucunda beyazlar, Navajo Ulusu'nu topraklarından, anayurtlarından sürmeye karar vermişler.

Albay "Kit" Carson yönetimindeki askerler, halkı, New Mexico'daki Bosque Rodendo üssüne (Fort Sumner) sürmek için ellerinden geleni artlarına koymamışlar. Amaçları basit elbet: bu yabani, göçebe ulusu uygarlaştırmak, toprağa bağlamak, çiftçiliğe alıştırmak! Bu uğurda Navajoların hayvanlarını öldürmüş, evlerini ateşe vermiş, tarlalarını yakıp yıkmışlar. Yine de yerlilerin birçoğu boyun eğmemiş, askerler gidene kadar uçsuz bucaksız anayurdun bir köşesinde gizlenecek bir yer bulmuş.

Fort Sumneı'a doğru "Uzun Yürüyüş"e geçen Navajoları yeni güçlükler bekliyormuş yeni topraklarda. Hastalıklar, kıtlık, çorak bir toprak ve acı su. Çok güç geçen dört yıldan sonra Navajolar, Birleşik Devletlerin Barış Birliği'ne başvurarak dertlerini dile getirmişler.

Bir yanda, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ni temsil eden General W. T. Shermann; öte yanda, Navajo kabile reisleri (Delgadito, Barboncito, Manuelito, Largo, Merrero, Armijo ve Torivio), Mayıs 1868'de Bosque

Rodendo'da karşı karşıya gelmişler. Tutanaklara göre, bütün kabileleri temsil etme yetkisine sahip Reis Barboncito şöyle demiş:

"...Atalarımız, anayurtlarından başka birülkede yaşamayı düşünmemişlerdi, biz de onlar gibi yapmalıydık, çünkü başka ülkede nasıl yaşanılacağı bizlere hiç öğretilmedi. (...) Navajo Ulusu yaratıldığında, ona sınır çizgisi olarak dört kutsal dağla dört ırmak gösterilmişti, orada yaşayacaktık. (...) Getirildiğimiz bu toprak çorak, emeğimizin karşılığını vermiyor, ekiyoruz, ürün alamıyoruz. Buralara kadar geldik diye elimizden geleni yaptık ama çabamızın boşa gittiğini görünce vazgeçtik. (...) Neye el atsak, çabamız ölümle sonuçlanıyor. Buranın çıngıraklı yılanı bile sokmadan önce uyarmıyor insanı, kendimizi koruyamıyoruz, onlara işleyecek panzehirleri de bilmiyoruz zaten..."

General Shermann, komşularıyla dostça ilişkiler kurabildikleri sürece, Hükümetin Navajoları destekleyeceğini, koruyacağını, hatta daha verimli toprağı olan başka kabile yerleşim merkezlerine yollayabileceğini belirtmiş. Ama bütün temsilciler, Barboncito doğrultusunda oy kullanmışlar:

"Tanrı aşkına, anayurdumdan başka bir ülkeye gitmemi istemeyin benden."

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Andrew Johnson tarafından senatoya sunulan antlaşma metni, senatonun üçte ikisinin onayını alıp 25 Haziran 1868'de yürürlüğe girmiş.

Yeni antlaşmaya göre Kızılderililer, federal devletin yasalarına boyun eğmeyi, eğmeyenler olursa, onları güvenlik kuvvetlerine teslim etmeyi kabulleniyorlardı. Savaş, kesinlikle sona eriyordu. Talan, adam kaçırma, deri yüzme yasakh. Navajolar, demiryolu yapımına karşı koymayacak, göçebeleri ve asileri yerleşik düzene alışhrmaya çaba göstereceklerdi. Unutmasın-lardı ki eski anayurtlarının tümüne yayılmayacak, yalnızca bir bölümünde oturabileceklerdi. Sınırı ancak avlanmak ya da ticaret ilişkileri kurmak amacıyla aşabilirlerdi. Eski düşmanları Ko-mançilerle Uteleri kovalamak, kabilelerinin yarısını ellerinde rehin tutan ve köle olarak çalışhran Meksikalılardan kandaşlarını kurtarmak özrüyle bile sınırı aşmaları yasakh.

Buna karşılık Hükümet, yerleşme merkezi sınırları içinde, yapım masrafı 2.500 doları aşmayacak bir depo, biner doları aşmayacak bir marangozhane ile bir demirci atölyesi, beş bin doları aşmayacak ve yeter sayıda çocuğu barındırabilecek bir okulla bir kilise kuracaktı. Topluluktaki çiftçilere toprak ve tohum, ev edinmek isteyenlere ev kredisi verme işlerini üstlenen, çocukların okula gönderilmelerini, suçluların adalete teslimini sağlayan bir yönetici de bulunacaktı yerleşme merkezinde. (Onun oturacağı yapının masrafı da üç bin doları geçmeyecekti).

Yerleşme merkezini bırakıp başka yerlere göçenler, kabileye tanınan hak ve ayrıcalıklardan kesinlikle yararlanamayacaklardı. (Bu, çok önemli!)

Özgürlüklerini (!) ve anayurda dönme haklarını böylece elde eden Navajo Ulusu üyelerini bekleyen ikinci güçlük, "iaşe ve ibade"lerini sağlamakla görevlendirilmiş ordu müteahhitleriydi. Onlarca da amansız yöntemlerle sömürüldüler. Yine de bütün bu vartaları atlatıp 130.000'i aşan bir nüfusla günümüze kadar geldiklerini biliyoruz. Hem de kabile içinde evlenmek yasak olduğu halde.

Tuba Kenti'nde -Kızılderili dilinde "Hırçın Sular' kentinde- yerleşme merkezinin kafeteryasına oturmuş, Kabile Koru-cusu'ndan aldığım broşürleri karıştırıyorum. Tek beyaz benim burada, ama benden daha "beyaz" Kızılderililer var, orası öyle. Çok iyi Amerikanca konuşan, blucin giyip çiklet çiğneyen gençler, kentte öğleden sonra düzenlenen "yuvaya-dönüş" törenine hazırlanıyorlar. Başarılı futbol takımları geziden dönüyor, kral ve kraliçelerini Amerikan-usulü seçecekler.

Kara ırktan gelenler, böyle sınıf atlamaya çalışanlara "Ço-kokrem" gibi bir ad takmışlar. Dış görünüşleri siyah ya da sandır, ama azıcık kazıdın mı, içinden cıvışık beyaz bir krema çıkar anlamında...

Kabile Yöneticisi ile buluşacağım saati beklerken broşürleri okuyorum:

Tuba Kenti'nin yazılı tarihçesi, iki yüzyıl önceye dayanı-yormuş ama bölgede rastlanan dinozor izleri, tarihöncesi atların, bizonların, develerin ve fillerin dişleri, bu bölgede ilkçağlardan beri yaşandığını gösteriyormuş. Toprak, on üçüncü yüzyılda büyük bir kuraklıkta boşalmış, ama sonraları,

güzel çağlayanları, nefis içimli suyu, avcılık ve balıkçılık olanaklarıyla herkesi kendine çekmiş Tuba Kenti.

Dört eyalet sınırının kesiştiği geniş alanda dört büyük Kızılderili Yerleşim Merkezi var. Dilleri, yaşayışları, kültürleri farklı. Aralarında 2,5 kilometrelik bir yol da olsa, kaynaşmıyorlar birbirleriyle; güya kabile özelliklerini koruyorlar böylece.

Navajo Ulusu'nün merkezi, Tuba Kenti. Gelişmiş bir kent gerçekten. Okulları, anaokulu, eksiksiz bir hastanesi, bir de turizm bürosu var. Kızılderili Sorunları Bürosu'nun konuğuyum. Navajo Antlaşması'nda madde madde belirtilen koşulların gerçekleştirilme sorumluluğu bu büroya düşüyor, Kabile temsilcileriyle Federal devlet arasında uyumu yine büro sağlıyor. Navajo Kabilesi'ni, seçimle işbaşına gelen yetmiş dört üyeli bir kabile kurulu dört yıl süreyle yönetiyor, bir başkanla bir başkan yardımcısı da seçiliyor ayrıca. Devletin kabilelere tanıdığı kutsal haklar uyarınca Kurul, yerleşme merkezindeki toprağın ve doğal kaynakların işletilmesini denetliyor, adi suçluların yerel Kızılderili Mahkemeleri aracılığıyla cezalandırılmasına önayak oluyor.

İhtiyar bir adam oturuyor karşımda. Beline lastik geçirilmiş pijaması, başında kocaman şapkasıyla. Adımlarını güçlükle sürüyen karısı ona hizmet ediyor. Çok ihtiyar ikisi de, çok yoksul. İngilizce bilmedikleri -daha doğrusu öğrenmek istemedikleri- belli. Kadın arasıra bana bakıp utançla gülümsüyor ama kocası bir granit suskunluğunda. Çevresinde gülüşen gençleri taş gibi bir yüzle izliyor.

Düşünüyorum da, kendilerini doğurduğuna ve dilediğinde canlarını alacağına inandıkları Grand Canyon'a nasıl benziyor bu insanlar!

Grand Canyon'daki Yawapahi Oteli, av düşkünü, tatil düşkünü Avrupalıların üşüştüğü turistik bir yer. Otelin odaları ormanın içlerinde. Lokantanın, kulübün, barın bulunduğu ahşap yapıdan odanıza gitmek için on beş dakika yürümek zorundasınız. Ne televizyon var, ne telefon odalarda...

Grand Canyon, derinlerindeki nehirden buğusunu bir yükseltti mi göz gözü görmüyor. Bir dolu iniyor derken, uçaklar alana varamıyor, sonra ılık bir

sağanak, tam o sırada pırıl pırıl bir güneş. Grand Canyon hırçın, sarp kıyılarında dolaşmaya yeltenen yabancıları suskunluğuyla, gururuyla hırpalıyor, çaresiz bırakıyor. Karşımdaki ihtiyar gibi...

Yönetici, bunca yolu tepip gelen bir konuğu yanıtsız bırakmamak derdinde. Amacımın avlanmak ya da güzelim Kızılderili işi sepetleri, halıları, mücevherleri almak olmadığını anlayınca yüzü değişiyor. "Peki neden geldin buraya?" diyor sanki, "Amerikalıların bile ayak basmadığı bu yolsuz, arabasız, elektriksiz, otobüssüz yöreye neden geldin? Uygarlığın söz geçire-mediği, hava koşullarının, yabanıl doğanın uçakları bile keyfince parmağında oynattığı bu tanrılar barınağına?"

— Evet, hastanemiz kusursuzdur, diyor. Yalnız Üfürük-çü'yü eksik etmememiz gerekiyor. Üfürükçü (Medicine Man) yoksa, doktora gelmeyi istemez bizim insanlarımız. Ancak çok sıkışınca gelirler. O yüzden doktorlar Üfürükçü ile işbirliği yapmak zorunda kaldılar. Her pazartesi gelir hastaneye, hastalara doktorların dediklerini yapmalarını öğütler.

— Evet, Kızılderililer daha çok el işleriyle, örgüyle uğraşıyorlar hâlâ, diyor. Göçerliğe alışmışlar bir kere. Yaylaya çıkarken çocuklarını yatılı okula bırakabiliyorlar elbet ama çoğu yapmıyor. Gördüğünüz gibi, genç çiftler, gezgin-evler kullanıyor. Kent, otoparka döndü o yüzden. Takas da hâlâ yürürlükte pazarda.

— Yaşlıların tepkisi ne? diye soruyorum. Kabile yasalarıyla federal devlet yasalarının çatıştığı olmuyor mu hiç?

— Navajolar barışsever kişilerdir, diyor. Genel insancıl yasalara zaten aykırı davranmazlar.

Anladığım kadarıyla, kan davası, aile meclisi kararıyla ölüm emri gibi gelenekleri yok Kızılderililerin. "Hem," diye ekliyor Yönetici "devletten bunca bağış aldığımıza göre..."

Kenti bana Bay ve Bayan Yazzie gezdiriyorlar. Evli değiller: Yazzie adı çok yaygınmış burada. Bayan Yazzie, ulusal giysiler içinde. Benim onuruma giyinmiş. Önemli .günlerde, konuklar geldiğinde ulusal giysilerini giyermiş Navajolar. Yerlere kadar uzanan, topazlarla süslü, kalın örme-kemerli bir

giysi var üstünde. Ayağında kuzu derisinden incecik, bağcıklı yumuşak çizmeler. Kulaklarından sarkan değerli küpeler, göğüslerine kadar iniyor.

Bayan Yazzie, ortaokulda biçki-dikiş öğretmeni. Okulu bitiren kızlara devlet, bir ulusal giysi seçme hakkını veriyormuş. Parası devletten, dikimi onlardan. Bir çeşit gelinlik bu. Çünkü kızlar, ortaokuldan sonra evlenmeyi yeğliyorlarmış.

— Aslında erkek çocuklar da okumuyor, diyor Bay Yazzie. (O, sosyoloji öğretmeni.) Yerleşme merkezinden uzaklaşmak, kabileden ayrılmak istemiyorlar. Oysa devlet bursları, kabilenin, büronun özel bursları var... İngilizce ve el becerisi öğrenmek yetiyor onlara.

— Anadilleri öğretiliyor mu? diye soruyorum.

— Öğretmene bağlı, diyorlar, kimi öğretir, kimi kendi de bilmez.

Yerleşme merkezinin dar sınırlarını aşıp öteki eyaletlerden tek başına dünyayla yüzleşen yetkin Kızılderili sanatçılar var biliyorum ama buradakiler, yazılı edebiyat dönemine yeni geçildiğinden söz ediyorlar hâlâ. Birbirlerinden haberleri bile yok.

Kültürleri beyazlarca önce hepten yadsınmış, yok edilmiş, sonra sahip çıkılıp müzelere kapahlmış tutamaksız bir ulus.

Hastaneyi, postaneyi, süpermarketi, bizon izlerini gördük. Kentte bir ıssızlık... Her yer kapalı. Birazdan "Yuvaya Dönüş Töreni" başlayacak.

Minibüslere, kamyonlara doluşmuş gençler geçiyor. Ellerinde, "Gelecek, Eğitimdedir", "Gelecek, Uzaydadır", "Gelecek, Doktorların Elindedir" gibi yaftalar taşıyorlar. Arabalardaki dekorlar (kartondan da olsa) yaftaların anlamını yansıtıyor. Kral ve kraliçe adaylarıyla futbolcular da geçiyor. Çıplak bacaklarını sallayarak önde yürüyen sarışın sağlıklı Amerikalı kızlar, onlardan geri kalmamaya çalışan dal gibi Kızılderili kızlar. Rolls Royce arabalar...

— Böyle küçük bir kent için amma özentili bir gösteri, değil mi? diyor Bay Yazzie.

— Yazık! diyorum. (Aklıma bizim özentili bayram şenliklerimiz geliyor.)

— Beyaz adam, yine bozuyor antlaşmayı, diye söze giriyorum törenin sonunda.

— Evet, diyorlar. Biz, güya bize geri verilen bu çorak topraklarda, kendi emeğimizle petrol bulduk, uranyum, kömür, çeşitli mineraller bulduk. Kabilenin ortak mallarıydı bunlar. Derken yabancı şirketler işletme hakkı istedi, karşılığında bize bir çeşit rüsum ödediler. Bu yıl Hükümet, değer kazanan toprakları geri almak, bizi yine anayurdumuzdan sürmek istiyor.

— Kongrede sizi tutanlar yok mu? diye soruyorum.

— Var tek tük. Ama bu ülkede lobicilik çok önemlidir.

Aradan geçen yüz küsur yılda ne değişmiş ki? Yine umutsuz Kızılderililer, yine öfkeli; avuntuyu ucuz şarapta arıyorlar.

— Siz söyleyin bana bakalım, diyor Bay Yazzie. Sizin orada çocuklar film seyrederken Kızılderilileri mi tutarlar Amerikalıları mı? Kovboyları mı?

— Kovboylarla başetmek kolay değil, biliyorsunuz, diyorum. Ama Kızılderilileri tutanlar çok. Türkiye büyük bir değişiklikten geçiyor.

Kızılderililerin saati bir saat geri. Erken kalkmayı sevdikle-rindenmiş. Birazdan hava kararacak. Dönmemiz gerek.

— Şu Navajo Antlaşması metniyle bir el yapısı ok ve yay almak istiyorum, diyorum. Sizlerden bir anı kalsın.

Bay Yazzie kalın, becerikli avcı elleriyle bir ok seçiyor.

— Yalnız çocuklar dikkat etsinler kullanırken diyor, bizim oklar oynayan hedefler içindir.

İki öğretmenin evcilleşmiş Grand Canyon'lu yüzlerinde sıcak bir gülümseme beliriyor. Sarılıp ayrılıyoruz.

3 *Ekim*

Güvenli yaşama biçimlerine alışkın kişilerin kavramlara iüşkünlüğünü hepimiz biliriz. Sıradan Amerikalı yurttaşın kafasında da böyle içi boş bir "Kızılderili" kavramı var.

Kızılderililer için, kendisinden çok önce bu topraklara ayak basıp uygarlıklar kuran bu halk için içi sızlıyor. "Ah şu geçmişteki haksızlıklar bir giderilse," diyor, "devlet hiç değilse bir daha sürmese onları bu topraklardan."

Kızılderilileri pek tanımıyor, başkentin sokaklarında belki tek-tük Kızılderiliye rastlıyor ama önemli bir olay değil bu. Oysa zenciler... Büyük kentlerde her adım başında rastlıyorsunuz zencilere. Beyazlarla aynı otobüslerde yolculuk etme, aynı lokantalarda yemek yeme, ayrı bloklarda da olsa aynı mahallelerde oturma hakkını kopara kopara elde etmiş bir "ulus" zenciler; ıssız, uzak yerleşim merkezlerinde, yaşamın genel akışı dışına düşürülmüş, geçmişi belleğinden silinmiş bir aşiret değil. Haklarını bilinçle aradıkları için, beyaz Amerikalı "hak bağışlamıyor" onlara.

Washington DC, Amerika'nın "Güç" simgesi. Tarihle, Av-rupayla, kıta sanatıyla bir bağlantı noktası: Doğu. (Düşünün ki Chicago bile Batı sayılıyor!) George Washington Anıtı'ndan daha yüksek yapılar dikilmesi yasaklandığından, sevimli, tıknaz bahçelerle dolu yemyeşil bir başkent görünümünde. Ta baştan-beri bir başkent olarak düşünüldüğünden, tasarlandığından, yaşamaya çok elverişli bir kent. Eskiden, sokak adları bile hep iki heceliyrniş. Derken biri çıkıp bu kuralı bozmuş. Pennsylva-nia Caddesi demiş. Kuralı ilk bozan bu caddenin alt kesimlerinde şimdi yoksulların barındığını söylemeye gerek yok.

Başkentte zenciler, daha çok ayak işleri görüyorlar. Büyük otellerde, devlet kurumlarında, lokantalarda düşük ücretle çalışıyorlar. Çat-pat İngilizce konuşan Bolivyalı, Perulu, Arjantinli emekçilerle birlikte. Çoğu öğrenim görmediğinden, başka iş kollarında yer yök onlara. Yakışıklı zencilere cicili bicili komi üniformaları çok yaraşıyor. Onlar da sık sık gülümseyerek övünüyorlar durumlarıyla.

Beyazlara yaranmak için kendi değerlerini silkip atan, saçlarını düzleştirmek uğruna ne cefalara katlanan Tom Amca çocukları bunlar ne de olsa... Saçlarını eskisi gibi evlerinde kocakarı ilaçlarıyla, ilkel yöntemlerle

düzleştirmiyorlar artık. Gözleri yakan, kafatası derisinde yaralar açan bulamaçlara paydos demişler. Eskiden bir delikanlının ilk "conk"u (saç düzleştirme işlemi) erkekliğe ilk adım gibisinden önemli bir olay sayılırmış. En çok acı veren, bu ilk düzleştirme işlemiymiş zaten. Kimi yoksul zenciler, saçları uzun süre dayansın diye başlarına bir paçavra sarıp günlerce dolaşırlarmış.

Şimdi, makyaj malzemesi yapan ünlü firmalar zencilere en çok yaraşan dudak boyası, allık, göz farı renklerini, koku gidericileri saptamışlar. Güzel giyinen, ustaca boyanan zenci genç kızlar, saçlarını lüks berberlerde düzleştiriyorlar. Bazıları, atalar geleneğine bağlı kalıp kısacık, çapraşık örgüleri yeğliyor. Böyle-ce gelenekselle günün modası "kıvırcık" birleştirilmiş oluyor.

Zengin zenci delikanlılar, hele şoförler çok fiyakalı Was-hington DC' de. En yeni purolar, en gözde ithal malı traş kokuları, en pahalı kot takımları onlarda. Araba ücretini verirken eliniz ayağınız dolaşıyor.

Gelgelelim, beyazların yaşadığı bölgelere kapağı atıp göstermelik de olsa beyazlarla yanyana olabilecekleri mesleklere göz diken bu insanlar bile tanıyorlar İmamu Amiri Baraka'yı. Çağdaş Amerikan yazınının en özgün zenci şair-yazarlarından Baraka'yı.

ABD'de otuz günlük konukluğum süresince nereleri görmek, kimlerle tanışmak istediğim sorulduğunda, ilgi alanlarımdan birini "Kara-yazın" diye belirlemiştim.

Çok iyi bir rastlantı: İmamu Amiri Baraka, bugünlerde Geor-ge Washington Üniversitesi'nde konuk profesör. Akşamları, saat sekizde kendi "Atölye"sini yönetiyor üniversitede, sabahlan "Af-ro-Amerikan Yazınında Devrimci Gelenekler" dersi veriyor.

(Merak bu ya, Henry Kissingeı'in dersine de gidecektim. Çok eğlenceliymiş. Ne yazık ki olmadı: anılar falan yazdığından, son zamanlarda pek uğramıyormuş üniversiteye.)

Atölyeye katılan öğrenciler, sınıfı Nuh'un Gemisi'ne çevirmişler. Kendi ihtiyar, aklı genç bir Bostonlu hanımefendi, konuşurken kekeleyen beyaz

bir şoför, işçiler, öğretmen görünüşlü birkaç beyaz genç kız, çok iyi sorular soran Vikingsi bir delikanlı ve üstlerinden zenginlik akan iki-üç Maocu zenci kız...

Hepsi sırılsıklam tutkun Baraka' ya. O konuşurken, örnek verirken, slogan atarken, soluklarını tutup dinliyorlar.

Baraka, gerçekten bir tür elektrik yayıyor çevresine. Öyle etkili bir sesi var ki, onu dinlerken devrimi kapının eşiğinde sanabilirsiniz; dediklerine yürekten inandığından, şiirlerinde ve öykülerinde sık sık olmazı oldurtuyor zaten, çölde yağmuru yağdırtıyor.

— Hiçbir yazarı orta-sınıf değerlerini savunuyor gerekçesiyle okumazlık etmeyin, diyor öğrencilerine. Shakespeare'i, Joyce'u iyice okuyun ki hangi değerlerle savaşmanız, hangilerini devralmanız gerektiği somut olarak belirsin kafanızda. Devrimci yazara en aykırı düşen tutum, sormadan kabullenmek, bilmeden, öğrenmeden elemek, yadsımak ve böylece diyalektiğin yasalarını görmezlikten gelmektir.

Baraka'yı eskiye göre oldukça durulmuş sayıyor tanışları, seviniyorlar. Kitleleri ayağa kaldırmaktaki başarısının yanısıra özgün, yenilikçi yazarlığına da kimsenin itirazı yok. Zaten zenci yazarlar, farklı düşündüklerinde de birbirlerini kıyasıya eleştirmekten kaçınıyorlar. Bölünmenin, kamplaşmanın sakıncalarını çok yakından yaşamış bir ulusun insanları olarak.

Baraka, eski adıyla Leroi Jones, 1934 doğumlu. Kendi deyişiyle, *"kara burjuvaya yansıyan toplumsal gelişme diizmecesine karşı korunmak için batakhanelerden hiç ayrılmamış"* gençliğinde.

Üniversitedeki yazıhanesinde oturmuş, konuşuyoruz dersten sonra, Türkiye'den geldiğimi söyleyince razı oldu konuşmaya. Odasında ünlü sosyalist liderlerin fotoğrafları asılı. Başkan Mao'ya -öğretisi kadar kişiliğine de- büyük bir saygı duyuyor. Bu büyük saygının kökeninde, Çin Devrimi aracılığıyla Asya insanının, bir bakıma sarı ırkın, Batı'yı, yani bir bakıma beyaz insanı dize getirmesi, emperyalizme karşı şiirsel bir savaş vermesi yatıyor. Oldukça duygusal bir Maoculuk belki, ama gerçek.

Öldürülen Müslüman zenci lider Malcolm X'in uzun süre etkisinde kalmış Baraka, o yüzden bir Müslüman adı benimsemiş ama Müslüman olmamış. Zenci siyasa-yazın adamlarının birçoğu Mao'nun öğretisiyle olduğu kadar Müslümanlıkla da ilgilenmişleı yaşamlarının belli dönemlerinde. Bütün dünyada, ezilen kara, sarı, kızılderili yoksul sınıfdaşlarmı birleştirecek yaygın bir ortak taban ararken karşılarına hep bu iki seçenek dikilmiş: Mao ve Müslümanlık.

Birçoğu, Malcolm X gibi kaldırımlardan gelme, suç içinde yetişmiş kişiler; yaşamları caz şarkıcılarının yaşamlarına benziyor tıpatıp.

— Caz şarkıcılarımız bizim başaramadığımız ölçüde yaklaştılar halka, diyor Baraka. İşimiz çok güç. Onlardan devraldığımız devrimci geleneği çağdaş bir anlatımla vermek gerek. Yazdıklarımı elimden geldiğince yalınlaştırmaya çabalıyorum son günlerde.

Okurla sıcak bir ilişki kurma becerisi var zenci yazarlarda. Caza düşkünler, şiirde ve öyküde geleneksel caz temposu kolluyorlar. Köklerine inmeye, kölelik yıllarını irdelemeye de meraklılar. Bu konuda bilimsel incelemelerin yanısıra denemeler, romanlar, oyunlar birbirini izliyor. Özeleştiri yapmaya, özgeçmişlerini okurdan gizlememeye, okurla özdeşleşmeye de büyük çaba gösteriyor bu yazarlar.

— Geri bıraktırılmış bütün ülkelerin dillerini öğrenmek isterdim, diyor Baraka. Örneğin Türkçeyi. İngilizce yeni ufuklar açmıyor bize, ezbere öğrendiğimiz Fransızca da. Öbür dilleri öğrenme imkânı olmaması, emperyalizmin yeni bir numarası elbet.

— Kimi eleştirmenler, diye soruyorum, 1954'teki Kaynaşma Akımı'ndan sonra kara-yazındaki geleneksel başkaldırı öğesinin gittikçe azaldığını ileri sürüyorlar. Ne dersin?

— Yok öyle birşey, diyor. Ortam değişti yalnızca, suskunluk ondan. Birara kara yazarlara ilgi duyma modası vardı. Fazla ileri gittikleri saptanınca, susturuldular, yapıtları yayımlanmaz oldu. Son kitabım yayımlanmadı bir türlü söz gelimi. Özellikle 1970 yılından sonra, kazandığımız hakların bir bölüğü geri alınmaya kalkışıldı. Şimdi aynı yayın çevreleri, Latin Amerika yazınına el attılar, yeni sömürü alanı o.

— Fazla ileri gitmek derken ne kastediyorsun?

— Bir süre sonra zenci sorunları, tek başına ele alınmadı elbet, soyutlandı; bütün ortasınıf değerleri yadsındı, eleştirildi. Zenci sorunu, bir sınıf sorunu niteliği kazandı.

— Marcus Garvey konusunda ne düşünüyorsun?

Ertesi günkü dersine mutlaka gelmemi istiyor.

— Gece olacak nerdeyse, senin adına kaygılanırım sonra, diyor. Yabancı bir kentte, yabancı bir kıtadasın. İyi bak kendine.

Tuzu-kuru başkentliler bile gece görünmüyor ortalıkta. Başkentte gece 9'dan sonra sokakta dolaşma alışkanlığı yok. Baraka'ysa evine metroyla dönmek zorunda.

Yeni Zenci'nin doğuşuna gelmeden önce bazı beyaz yazarlarla bazı Tom Amca yazarların işlediği "Zenci" imgesine bir gözatalım.

Zenci, mutlu bir köledir onlara kalırsa . Beyin çocuklarını emzirir, onlara masallar anlatır, şarkılar öğretir. Kısaca, aileyle kopmaz bağlar içindedir. Bu bağlar, kimi zaman kadın köleyi beyaz efendisinden çocuk doğurmaya götürecek kadar sıkıla-şır... Ama zavallı cahil zenci, özgürlüğünü kullanacak yetenekte değildir. Nasılsa beyaz efendisi onu kayıracak, gerektiğinde haklarından da haberli kılacaktır.

Özetlersek: Zenci, Amerikan edebiyatına kattığı zengin "yerel renk"le sevimli, zararsız bir masalcı-amcadır.

Yüzyılın başlarında bu imgeye karşı çıkan zenci düşünürlerin çoğu da -ilginçtir- beyazlara seslenme yöntemini seçerler. Mektuplar döşenir, bildiriler yayınlarlar, beyaz insandaki "iyilik" duygusunu, "sağduyuyu" işletmeye çalışırlar. Burada dinden söz etmenin tam sırası işte.

Beyaz İsa, bütün kurumlarıyla işbaşındadır. Zenci ya da Beyaz Hıristiyan din adamlarının hemen hepsi "kardeşlikten" dem vururlar boyuna, kara adama "kardeşçe" bir düzen düşü aşılarlar.

Gerçi 1957'de Yüksek Mahkeme kararıyla topluma maledi-len “Kaynaşma Akımı"nın yerleşmesinde, barışçıl yöntemlerin payını yadsıyamayız. Bu karar sonucunda, beyazlarla zencilerin aynı okullarda okuyabilmeleri, aynı taşıtlara binebilmeleri, aynı iş kolunda eşit ücret alabilmeleri güvence altına alındıysa, bunda Dr. Martin Luther King'in düzenlediği yürüyüşlerin, oturma grevlerinin de payı var. Dr. King'in ortasınıf ve üst-or-tasınıftan gelen zencilere seslendiğini kabul edenler bile, onun davasını içtenlikle yürüttüğüne inanıyorlar, ona saygı duyuyorlar bu yüzden. Dr. King'in öldürülüşünden sonra büyük boyutlara ulaşan terör eylemlerinin kaynağını bu olayla barışçıl yöntemin de bir bakıma katledilişinde bulabiliriz.

I. Dünya Savaşı, birçok ulusu, ülkeyi yıkıma sürüklerken zencilere yepyeni ufuklar açıyor. Eskilerde, Kuzey-Güney İç Sa-vaşı'ndan sonra dar çevreyi kırmayı, Güney' den Kuzey' deki büyük kentlere gelip iş bulmayı beceren Zenci toplulukları, Savaş sırasında dünyaya açılıyorlar bu kere ve yeni açmazlarla karşılaşıyorlar. Ülkeleri uğruna en az beyazlar kadar canla başla savaştıkları halde, orduda ikinci sınıf yurttaş işlemi görüyor. üstlerince küçümseniyorlar. Bakıyorlar ki, başka ülkelerdeki "yabancı beyazlar" böylesine acımasız değil onlara karşı.

Ve neden sonra, savaş boyunca güvenceden yoksun, perişan bıraktıkları ailelerine döndüklerinde kendilerini "büyük bunalım"ın tam göbeğinde, vasıfsız işçiler kimliğiyle buluveri-yorlar. Kanlı sokak çatışmalarında, grev kırmalarda, ırkçı gösterilerde hep hedef tahtası seçildiklerini kavrıyorlar. Linç ediliyorlar, evleri ateşe veriliyor.

İşte o zaman Yeni Zenci; işçi-işveren ilişkileri üstüne, ekonomik sistemler üstüne kafa yormaya başlıyor, bilinçleniyor, Marks'la tanışıyor, kendi devrimci geleneğine eğiliyor.

Bu uzun serüvende nice önemli kilometre taşı var: en önemlilerinden biri de Marcus Garvey olayı. Olayın getirdiği soru, belki de olayı aşıyor: Zenciler için "tecrit" mi, "kaynaşma" mı?

Garvey'den önce nice düşün ve yazın adamı kendi ırklarının onurunu koruma savaşı vermiş. Bunlar arasında, 1905'teki Niya-gara Konferansı'nı düzenleyen, zencilere beyazlar karşısında tam bir eşitLk tanınması gerektiği doğrultusunda bir manifesto yayımlayan W. E. Dubois'yı anmalıyız.

Dubois, örgütünü, 1909'da kurulan ve özellikle genç zencilere seslenen NAAOP (Karaderililerin Gelişimi Ulusal Derneği) ile birleştirdiğinde, önemli bir baskı grubu oluşturuyor. Günümüze kadar süren Afrika Birliği kongrelerinin 'babası" ününü kazanıyor. Zenciler, kısa sürede kendi yayın organlarına, kendi dergilerine, kendi tiyatrolarına sahip oluyorlar. Afrika inancını destekliyorlar.

Jamaika asıllı ünlü konuşmacı Marcus Garvey'in amacıysa Afrika'nın yalnızca kültür mirasını devralmak değil. Halkın karşısına, "Afrika'ya dönme" önerisiyle çıkıyor o; ataların zincirlere vurulup kölelik etmeye getirildiği bu yabancı, bu yadırgı ülkeyi bırakıp anayurda dönme önerisiyle.

Bugün, hemen herkes, Marcus Garvey'in önerisini gerçekleşmesi olanaksız bir düş diye nitelemekte birleşiyor. Ne var ki Garvey'in özellikle emekçileri bir zamanlar çok etkilediği, karayazına büyük katkılarda bulunduğu da doğru. Halk onun aracılığıyla ne idüğü belirsiz "kaynaşma-znfegrafzon" sözcüğünden kuşkulanmayı öğreniyor; kara sanatçılar, ayrı bir kültürün mirasçıları kimliğiyle görüyorlar kendilerini, geçmişin boyunduruğundan silkinip özgün deneylere, yeni biçimlere yöneliyorlar.

"Tecrit" kavramı bir ucuyla da Kara Müslümanlara kadar gidiyor.

9 *Ekim*

Chicago'daki Northwestern Üniversitesi'nde, romancı-öykü yazarı Leon Forrest ile konuşuyoruz bir saattir. Ona elimdeki listeyi uzahp Türkçeye çevrilmesi gereken, daha doğrusu Türkiye'deki okurun ilgisini çekebilecek çağdaş kara yazarların ürünlerini, adlarını eklemesini rica etmiştim. Önce upuzun bir liste çıkardı, sonra konuşmamız koyulaşınca, birçoğunu silip attı.

— Aslına bakarsan, diyor, kara-yazında siyasa öylesine ağır basmaya başladı ki, artık peşine polis takılan her zenci delikanlı önemli bir yazar sayılmaya başlandı. Oysa Faulkner'la bütünlenen büyük, köklü bir yazın geleneğimiz var bizim. Davamız uğruna ölmemi isteyebilirler benden, ama yazın anlayışımdan ödün veremem.

Birtakım kitapçı adresleri yazıyor, "Bir daha nasılsa okumam" gerekçesiyle kitaplar armağan ediyor.

— Çok ilginç bir deney oldu bu, diyor. Biz yazarlar burada biraraya geldik mi, ya en son çalışmalarımızdan konuşuruz ya

i

içki içeriz. Bir saattir -daha gitmiyorsun değil mi?- yalnızca yazın, sanat ve siyasa üstüne konuştuk. Türk yazını örneklerini nerelerde bulabilirim?

Marcus Garvey üstüne düşüncelerini öğrenmek istiyorum. İmamu Baraka, derste şöyle bir soru atmıştı ortaya: "Peki, emekçiler onca harcamayı göğüsleyip nasıl döneceklerdi Afrika'ya? E. J. Hoover'in bol keseden dağıttığı pasaportlarla, Roc-kefeller'in burslarıyla mı? Gidenlerin ne yaptığını gördük. Liberya örneği ortada. Orada, beyaz adamdan öğrendikleri sömürü düzenini acımasızca uyguladılar. Çoğu esnaftı çünkü. Hem var mı kaçmak? Burası yurdumuz bizim."

— Düşünceler çağdaş toplumda hızla değişiyor, diyor Leon Forrest. Bir olayı sonradan, geriye, o günlere bakarak yorumlamak kişiyi yanıltabilir.

Bence Garvey o günlerde bir ulusun sıla özlemini açığa vurduğu, onurunu koruduğu için önemlidir.

Forrest'in eskiden birara Kara Müslümanlara katıldığını duymuştum ama bu konuyu açmamam gerektiğini seziyorum.

— Yeterince zamanın olsaydı, sana göremeyeceğin yerleri, mezbahaları, Chicago'nun güneyini gezdirirdim, diyor. Tanışman gereken kişilerin kentte olup olmadıklarını öğrenirdim. Sözgelimi Saul Bellow. .. Ama o da Nobel ödülünden aldığı parayı, boşanabilmek için son karısına verdiğinden, evden çıkamıyor, dünyaya küstü.

Amerika'da üniversiteler, ad yapmış yazın adamlarına açık. Yalnızca yazı yazarak geçim sağlama olanağından çoğu yazar yoksun. Üniversitelerde gençlerle diri ilişkiler kurabiliyor, özel atölyelerini yönetebiliyorlar. O yüzden de hep seferi haldeler konuk öğretim üyeleri.

Banliyö treniyle kırk dakikalık bir yoldan sonra oteldeyim. Gecekondu yörelerinden geçti tren, sonra bu alacakaranlık kente süzüldü. Chicago, gece hayatı açısından çok canlı bir kent. Yüksek yapılar göğü kapattığından, hep alacakaranlıkta. Saatin kaç olduğunu kestiremiyorsunuz. Rıhtım boyundaki yol, kamçılayıcı rüzgârı, her ülkede aynı kokan rıhtımıyla iç açıcı. Geceleri, gemi kampanaları, vinç gıcırtıları hiç kesilmiyor.

ABD'nin büyük kentlerinden gelen işadamları, firma temsilcileri, gece kulüplerini, barları, otel lobilerini tepeleme dolduruyorlar. Japonlar başta. İşadamları renk renk damalı, zevksiz takım elbiseler giyiyorlar. Tıpkı bizim taşralı zenginlerimiz gibi kadına "mal" gözüyle bakıyorlar. Teksaslıların ayaklarında hâlâ "böcek öldürücü" denen sivri burunlu pabuçlar, başlarında geniş kenarlı kovboy şapkaları var.

Bugün, Sanat Enstitüsü'nün önü tıklım tıklımdı; kuyrukta bekleyenler, Pompei kentinin yıkıntılarını görecekler. Ayaklarına kadar getirilen kalıntıları, yıkık kentin günlük yaşayışını, sanatını inceleyecekler. Okul çocukları çoğunlukta. Chagall, bu enstitüye güzel bir vitray armağan etmiş, Picasso da kente bir mobil yollamış.

Bilim Müzesi'nde çocuklar, telefonun evrimi, bilgisayarın, transistorun tarihçesi gibi konuları bütün duyularıyla kavrıyorlar. Önlerindeki almacı kaldırdılar mı, karşılarındaki ekranda bir film oynamaya başlıyor, kulaklıktan, film üstüne bilgiler duyuyorlar. Maden Ocaklarını, İnsan Anatomisini, Bir Bebeğin Oluşumunu dev maketlerin içinde dolaşarak, kan damarlarından, yumurtalıklardan geçerek kavrıyorlar. Müzelerde haftanın belli günlerinde konuşmalar yapılıyor, filmler gösteriliyor. Günlük yaşamdan uzak, donuk bölgeler değil müzeler.

Başkentte müzeler, Yunan etkisini yansıtıyordu. İlkçağ ürünlerinden Rönesans ustalarına, izlenimcilere, çağdaş afişlere, pop sanatına kadar her türden özgün yapıtlar sergileniyordu. Bahçelerde, alanlarda Henry Moore yontuları dolaşıyordu ayaklarınıza.

Kongre Kütü;ıhanesi'nin arşiv bölümündeki memur, II. Ab-dülhamit'in armağanı nefis fotoğraf koleksiyonunu göstermişti. Osmanlı Ordu ve Donanması'nın fotoğrafları. İmza: Abdullah Freres. Bu arşiv, çiftlikleri ellerinden alınan köylülerin o günlerdeki yaşamına ilişkin belgeleri saptamak amacıyla kurulmuş. Kızılderili reisleri, araç gereçler, taşıtlar, Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* romanındaki kahırlı yüzler. Ünlü fotoğrafçılar görevlendirilmiş çekimle. 70.000 fotoğraf varmış, 120.000 de negatif.

Yeni Dünyalılar, müzelerinde boşluğa, beyazlığa, akan suya çok önem veriyorlar. Hiç olmazsa bir fıskiye ve bir göbek, bir çimenlik, dinletiler için küçük bir alan... Büyük müzelerde, mutlaka bir kafeterya.

Onca özgün yapıt görmenin, onca insanı kısa zamanda tanıyıp kavramanın tepe-sersemliğini atamadım üstümden daha. Arhk biraz da sıradan insan yüzü, toprak parçası görmek istiyorum. Rehberim genç kızla Hayvanat Bahçesi'ne gittik, yapma gölde kürek çektik, iyi geldi biraz.

Akşam, oteldeki odamda notlarımı toparlarken Türkiye'de yaşayan okuru hangi sorunların ilgilendireceğini saptamaya çalışıyorum. Her izlenimini önemli sayan yazarlardan değilim. Renkli televizyondaki reklamlara bakıyorum bir yandan. Bizimkilere oranla daha ilkel, kimi gerçekten gülünç. "Bilmemne hazır kahvesi, annemin çekilmiş kahvesini aratmıyor," diyen ihtiyarlar, indirimli sahşlara koşan ev kadınları falan.

Odamda iki tane çift kişilik yatak duruyor. Hangar gibi bir otel odası. Hani kovboy filmlerinde kahramanlar, bazan üç günlüğüne bu bar üstü odalara kapanır kumar oynarlar. Yatak örtüsü, perdeler, halılar hep kıpkırmızı, işlemeli. Ne de olsa eskimiş bir görkemi yansıtıyor bu kent. Derken birara, yalnızlıktan kendi kendime konuştuğumu ayırdediyorum. Kendi ağzımdan anadilimi duymak geliyor içimden. "Dişini sık," diyorum kendi kendime. "Yarın, Büyük Çayır'dan geçeceksin."

Oysa Chicago yeni başladı daha. Burada Müslüman Zencilerin etkinliklerini araştırmak gerekirdi. Zamanında lider Elijah Muhammed'in açtığı tapınakları. Artık Springfield'e kaldı bu araştırma.

11 *Ekim*

Boş sayılabilecek bir trenle Büyük Çayır'dan geçiyoruz. Bitek, uzayıp giden topraklar. Fasulya tarlaları. Toprak, kapkara kesilmiş verimlilikten. Amerikalılar, treni unutmuş görünüyorlar. Bloomington'da bizden başka kimse yok istasyonda.

Carol Reitan'ın bürosundayız. Konumuz: Eşit Haklar Ek Yasası.

Illinois Eyaleti, bu yasanın meclisten onay almadığı 7 eyaletten biri. Bu arada Kongre, son onay tarihini 22 Mart 1979'a kadar uzattı. O tarihte yeterli oy alınırsa, yasa, ABD Anayasa-sı'na eklenmiş olacak. Carol Reitan bu yılın seçimlerinde Eyalet Senatosu adayı. Amerika'nın ilk kadın belediye başkanların-dan. Güleç, konuşkan bir kadın. Eşit Haklar t'.k Yasası'nm bu yörede neden onay almadığını açıklarken toplumunun bir kesitini de sunuyor gözler önüne:

— Bizim yörede politika, kirli iş sayılır, diyor. Kadınların siyasal yaşama atılmaları erkeklerce hiç hoş karşılanmaz. Onların evlerinde oturup çocuk yetiştirmeleri beklenir. Oy vermekten bile kaçınır kadınlar çoğu kere. Aile bağlarının kendilerini doğal olarak koruduğuna öylesine inanmışlar ki...

Kadınlar Üstüne Araştırmalar Uluslararası Merkezi'nde Üçüncü Dünya Kadınları'nın sorunlarını araştıran Mısırlı uzman Nadia Youssef de bu korunma sorununu, bu yanılgıyı ele almıştı konuşurken. Amerikalı kadınların; geri bıraktırılmış ülkelerdeki kadının ailesince korunduğunu,

gözetildiğini, dilediğinde baba evine dönmede özgür olduğunu sandıklarını belirtmişti.

Doğulu kadınlara imreniyorlarmış!

— Bu tutucu kadınların oylarını toplamak için ne gibi yöntemlere başvuruyorsun? diyorum Carol'a.

— Çoluk çocuğu biraraya toplayıp durmadan fotoğraf çektirmek gerekiyor. . Benim de bir evim ve yetişkin çocuklarım olduğuna inanmaları şart. Çalışan kadının evini boşladığını öğretmiş erkekleri onlara. Sonra kılığına özen göstereceksin, göze çarpmayan şeyler giyeceksin. Seçim bildirilerimi, afişleri görmedin mi yoksa?

— Geniş tabanlı demokratik kadın örgütleri konusunda ne düşünüyorsun?

— Öyle bir örgüt olamıyor, diyor Carol. Çok denedik. Baştan, ekonomik özgürlüklerin elde edilmesi uğrunda savaşmaya herkes peki diyor ama sonra işler değişiyor. Sosyalistler, dudak büküyorlar bu tür çabalara, ılımlılar da konuyu saptırıyorlar.

Eşit Haklar Ek Yasası şöyle:

"Madde 1: Yasa güvencesine alınmış eşitlik hakları, ABD Meclisi, ya da herhangi bir eyalet tarafından cinsiyet ayrımı gözetilerek çiğnenemez, kısıtlanamaz.

Madde 2: Kongre, bu maddenin koşullarının gerçekleştirilmesini, gerekli yasaları çıkararak sağlama yetkisine sahip olacaktır.

Madde 3: Ek yasa, onay tarihinden iki yıl sonra yürürlüğe girecektir."

Anayasaya yeni maddeler ekleme yöntemi, ABD'de devrimci bir yasama aşaması sayılıyor. 200 yılda yalnızca 26 kere başvurulmuş bir yöntem.

1968'de 14. Ek Yasa, Yüksek Mahkeme'ce onaylanana kadar, ırk ayrımı gütmek yasadışı sayılmıyormuş. O günden bu yana -hele 1960'larda yurttaşlık hakları akımı yerine oturduktan sonra-Yüksek Mahkeme'nin kararları, ırk ayrımının yasaklanması doğrultusunda büyük bir tutarlılık

göstermiş, oysa ka-dın-erkek eşitliğine ilişkin kararlarda aynı tutarlılık görülmüyor. Tek tek başvuruların büyük para ve zaman kaybına yol açacağını düşünen Eşit Haklar savunucuları, ek bir yasayla sorunu kökten çözümleme yolunu seçmişler. Son iki madde, Kongre'nin yasayı yalnızca yürürlüğe sokmada yaptırım gücünü kullanacağını, eyaletleri ondan sonra kendi yasalarıyla baş-başa bırakacağını belirtiyor; iki yıllık süre de eyaletlere, gerekli hazırlıkların tamamlanması için tanınıyor.

Amerikalı kadının durumuna bir gözatalım şimdi. Günümüzde, erkekle aynı öğrenimi, eğitimi görmüş bir Amerikalı kadının, çalıştığı iş kolunda erkeğe oranla çok daha düşük ücret aldığını görüyoruz: erkeğin aldığı bir dolara karşılık altmış dokuz sent.

Okullarda kız öğrencilere, cinsiyete dayanan ayrımlar uygulanabiliyor; sözgelimi, gelişkin araştırma laboratuvarları olan liselere alınmıyor, belli birtakım mesleklere girmeye zorlanıyorlar. Ufak tefek adi suçlarda kadınlar, erkeklere göre çok daha ağır cezalara çarptırılıyorlar.

Amerikalı kadın, ev kadını mı yoksa çalışan bir kadın mı olacağına özgürce karar veremiyor. Ev eşyasını, ailenin ortak gelirini, erkeğin malı sayıyor yasalar. Yani ev erkeği, parasını istediği gibi kullanabiliyor, eşyaları dilediğinde satabiliyor ailesine danışma gereğini duymadan. Kadın ancak boşanma isteğiyle mahkemeye başvurduğunda erkeği evin geçimini sağlamaya zorlayabiliyor. Amerikalı kadın da -bir anlamda- bizdeki kadın gibi ikinci sınıf bir yurttaş. Eşit Haklar savunucuları, ev kadınını, erkeğin eline bakan, ondan birtakım incelikler bekleyen bir asalak görünümünden kurtarmak da istiyorlar. Ev işine karşı sosyal güvence, sigorta diyorlar. Üstelik evi yürütme ve çocukların bakımı eşlerin hangisinin sorumluluğu alhndaysa, kadın-erkek ayrımı gözetmeksizin bu güvenceden o eş yararlanmalı diyorlar. Evliliğin ancak o zaman onurlu, sağlam, bilinçli bir birliktelik kahna yükseleceğini savunuyorlar: aileye katkı oranında güvence payı. Daha beş yıl önceye kadar kadınların avukatlık yapmalarının, jüri üyesi olmalarının yasaklanabildiği, gebeliğin ücretli izin gerektirecek bir durum sayılmadı-ğı, ev kadınlarının çocukların başında bulunmaları gerektiği özrüyle fazla mesaiden yoksun bırakıldığı bir ülkede seslerini yükseltmeye çalışıyorlar. Çalışan Kadınlar Örgütü, Ulusal Kadın Birliği, Kadın Hakları Komisyonu, yayınladıkları sayısız bildiriler, sorulu-yanıtlı

broşürlerle kadınları uyandırmaya çalışıyorlar. Uluslararası Kadın Yılı dolayısıyla Amerikalı kadının durumunu yansıtan Ulusal Komisyon raporu koskocaman bir cilt tutuyor: "Daha mükemmel bir birliğe doğru..."

Din grupları, katolik örgütler, rahibeler birliği "insanların Tanrı önündeki eşitliği", "Kadının, yıllar boyunca açığa çıkmamış birikimine dünyanın gereksinme duyduğu" gerekçeleriyle Eşit Haklar Akımı'nı destekliyorlar. Senatörlerle gelmiş geçmiş bütün ABD Başkanları da... Peki bunca pahrh niye?

Louellen Laurenti, Eyalet Üniversitesi'nde kadın hakları konusunda ders veriyor.

— İşimizi güçleştiren, diyor, bu yasanın Kadın Özgürlüğü Akımı'na bağlı sanılması... Kadın Özgürlüğü Akımı 1960'larda başladı. Ulusal Kadınlar Birliği'yse 1949'dan beri çalışıyor: 'Kadın' ayrımı kadar 'Erkek' ayrımı da gözetilmesin savıyla. Birtakım özgürlükçü arkadaşlar çabamızı büyük ölçüde baltaladılar, savunduğumuz ilkelere gölge düşürdüler. *'His'* sıfah erkeği çağrıştırdığından, '*Tarih-History'* sözcüğünü, kadın iyelik sıfatı olan *'her'* ile bağdaştırarak *"Herstory"* diye kullandılar. Kürtaj gibi, eşcinsellerin aralarında evlenme hakkı gibi bu yasayla ilgisi olmayan sorunları gündeme getirdiler. Kürtaj yalnızca kadınları ilgilendiren bir sorun olduğundan, bizim bu konuda yan tutmamız sözkonusu değil. Eşcinsel evlilikleriyse, eyalet yasalarınca zaten yasaklanmış. Yasanın halk arasında kuşkuyla karşılanması biraz da bu yüzden... Bizim amacımız aslında devletin yurttaşı bir köşeye sıkıştırmasına, olanaklarını sınırlandırmasına karşı çıkmak, erkeklerin haklarını da savunmak yani, yoksa kadın-erkek arasındaki doğal ayrımı nasıl ortadan kaldırabiliriz ki?

Yarın yine aynı eyalette, ama biraz ötedeki Springfield'de olacağım. Bir saat kadar, tren penceresinden çayırı gözledikten sonra, suikastla öldürülen başkan, haklar savunucusu Abra-ham Lincoln'ün siyasal yaşama atılmadan önce altı yılını geçirdiği, hukuk öğrenimini tamamladığı kasabada.

12 Ekim

Büyük Çayır'daki "Küçük Evler", TV dizisindekine taş çı-kartırcasına iyi korunmuş. Springfield'de, ekmeklerini kendi pişiren, yünlerini evde eğiren,

sabunlarını, yağlarını kendi yapan kadınlar var daha.

Amerikalılar, çocuksu sayılabilecek bir tutkuyla bağlanmışlar kısacık tarihlerine. Lincoln'un evi, eski meclis binası, büyük bir özenle korunuyor. New Salem kasabasında, Batı'ya göçü başlatan ailelerin kulübelerini, tarım gereçlerini, göç arabalarını görebiliyorsunuz. Televizyoncular çekim için buraları kullanmaya geldiklerinde, belli bir ödemede bulunuyorlarmış. Bu paralar kentin tarihsel havasını diriltmede kullanılıyor. ABD'nin bütün kentlerinde bir eskiye dönüş, onarım çabası göze çarpıyor. Yeni mahalleler yıkılıp, eski mahalleler kuruluyor.

Beni gezdiren hamarat ev kadını da geleneğine çok düşkün. Yine de benzerlerine göre oldukça ilerici. Eşit Haklar Yasası, bir noktada düşündürüyormuş onu: "Ben bana kadın gibi davranmalarını isterim erkeklerin," diyor. Demek yasayı destekleyen erkek senatörün dediğini okumamış: "Hanımlar! Bu yasa onay aldıktan sonra, kabalığından yakındığımız erkekler nasıl ansızın incelmeyeceklerse, centilmenler de eski inceliklerini elden bırakmayacaklar, korkmayın!"

New Salem'in toprak kadar eski bir nalbantı var. Lin-coln'ün efsane atına bakıyor. Karısı geçenlerde ölünce, iyice yalnız kalmış. Lincoln'ün ünlü atı "Dördü de Sekili" bir yolculuk sırasında yitip gitmiş. O eyaletten, eski ata tıpatıp benzeyen bir at armağan etmişler kasabaya. Ama bizim nalbantı bu tıpatıp benzerliğe inandırmak olanak dışı. Mde bir fotoğrafları karıştırıp eski atla yeni atı karşılaştırıyor. At da huzursuz bir hayvan olmuş zavallı, eşiniyor boyuna.

Kasabanın renkli kişilerinden biri de, geçenlerde 100 yaşını dolduran doktor. Beni karşılamak için traş olmaya berbere gitmiş, ne çare ki berber yerinde değilmiş. Karşılaşamadık.

Akşam, bir lisede düzenlenen tartışmaya gidiyorum. Eşit Haklar Yasası savunucularından Avukat Karen de Crew ile yasaya karşı çıkan akımın ağır topu sayılan Phyllis Schafley tartışacaklar: "Kadınlar, Asanlar ve Eşit Haklar Yasası".

Phyllis Schafley, halka kendini bir avukatın karısı, altı çocuk anası bir ev kadını olarak tanıtıyor, çocuklarını emzirerek büyüttüğünü övünçle

belirtiyor. Dokuz kitap yazmış. Sonuncusunun adı, "Olumlu Kadının Gücü". Kişisel yaşamıyla, giyinişi, konuşuşuyla büyük ilgi topluyor. Bu akşam da her zamanki gibi koyu pembe bir giysi var üstünde, saçlarını topuz yapmış. Kulaklarında inci küpeler, yakasında altın bir iğne, ayaklarında alçak topuklu pabuçlar. Tam bir hanımefendi görünümünde. Bacaklarını yanyana tutmaya çok dikkat ediyor. Çabuk kızmıyor. Gençlerin tepkilerini zarif bir gülümsemeyle geçiştirmeyi beceriyor. Konuşması gerçekten o kadar akıcı ki, ne söylediğinden çok, sesi ilgilendiriyor dinleyenleri.

Bütün demagoglar gibi usta, soruları yanıtlamadan yeni sorulara geçiyor, yanıtını yüzdeyüz bildiği sorular sormaktan, gerçekleri çarpıtmaktan hiç geri kalmıyor.

Kim bu Schafley? Schafley, aslında bir villada oturuyor, çok zengin bir avukatın karısı, özel şoförü, özel uşağı falan var. Kaynağı açık seçik bilinmeyen dolgun bir bütçeyle, yasanın çıkışını engellemeye çalışıyor. Şimdiye kadar çok başarılı olmuş. İnsanı öfkeden çıldırtacak laflar saçmaladığı halde ortasınıftan gelme yaşlılar, çılgın gibi alkışlıyorlar bu güneyli dilberi.

— Biz, diyor, biz anayurt kadınları, diyor, geceyarısı hastanedeki odamıza 'muayene edeceğim' gerekçesiyle dalsınlar diye mi para vereceğiz erkek doktorlara?

Yasa onay alırsa hastanelerde kadınlarla erkeklerin aynı koğuşta yatma olasılığını eleştiriyor güya. Oysa "mahremiyet hakkı", zaten yurttaşlara Anayasaca tanınmış bir hak, yasanın bununla ne ilgisi var?

— Geçenlerde, diyor, .kadın bir gazeteci futbolcuların soyunma odalarına dalmış, rezaleti düşünün. İşte Eşit Haklar Yasası kampanyasının sonuçlarından biri daha.

Nedense belden aşağı örnekler vermeye pek düşkün bu zarif hanım.

Karen de Crew soruyor:

— Kadınların askere alınmasına karşıyım, diyorsunuz. Oysa kadınlar da erkekler kadar çekerler savaşın acısını. Savaşta kadının erkeğine yardımcı

olması olağan sayılmalı. Üstelik Kongre, kadınları gerektiğinde askere alma yetkisine şimdi de sahip.

— Bir dakika, diye atılıyor gençlerden biri. Çocuklarınız Vietnam'da savaşsaydı, aralarında yine cinsiyet ayrımı güder miydiniz? Sakın yanlış anlamayın, biz hepten karşıyız savaşa.

Schafley'nin inanılmaz yanıtı şöyle: "Kızım eve geç gelirse onu oğlumdan daha çok merak ederim." Geç kalma ile savaş...

Korkunç bir bencilliğin, sinsi hesapların kadını Schafley.

— Bizim asıl suçumuz, demişti Louellen, sağcılar arasından bu toplumu etkileyecek birinin artık asla çıkmayacağını sanmamız.

Yazar Lillian Hellman, *Şarlatanlar Dönemi* adlı kitabında, *"Belleği çok zayıf bir ulusuz biz,"* derken aynı gerçeğe parmak basıyordu. Onlar parmak basadursunlar, Schafley halkı parmağında oynatıyor. Şimdilik. Eşit Haklar Yasası'nın onaydan geçmesi onu bozguna uğratmak açısından da önemli. "Kadının yeri evidir, çocuklarının yanıdır," diyor olumlu kadınımız. Kendisinin siyasal yaşamda işi gücü ne acaba?

Güne ek:

Polly, başkentte oturan yetenekli bir film yönetmeni. Son filmini yaparken evin ufak tefeğini gözden geçirmeyi aksattığından ötürü üzülüp duruyor. Çamaşırlar birikmiş; çocukları, sırf inat olsun diye odalarını toplamamışlar.

Margaret Cowden, Illinois Kadın Hakları Komisyonu Başkanı. Büroya uğradığımda kitapları paket ediyordu. Ter içindeydi. "Taşınıyoruz," dedi. "Hamallar geciktiler, yardım eden de yok. Kusura bakma, hep böyle leş gibi değilimdir." Canayakın bir kadın. Üstüne geçirdiği kot pantolonla hamalların işini görmekten kaçınmıyor. Görevi, yoksul bölgeleri taramak, kadınların sorunlarının kökenine inmek, bölge şeriflerinin ifadelerini alıp evliliklerdeki kavga-dövüşlerin nedenlerini saptamak, evde işkence gören kadınlara kalacak yer bulmak.

Dolores, Kongre Kütüphanesi'nin, Latin Amerika, Portekiz ve İspanyol Yazını Bölümü'nde yayın yönetmeni. Öykü yazarı. "Bu ülke," diyor, "cömert Akdeniz kıyılarına benzemez. Burada insanlar daha hesaplıdır. Ama sana doğruyu söyliyeyim mi, buraya gelmeseydim asla öykü yazamazdım. Vakit bulamazdım. Ortadoğu'da, Latin Amerika'da kadın yazara hiç saygı gösterilmiyor. Eve gelenleri önce evin kadını olarak ağırlamak zorundasın. Tam o sırada bir öykü düşünüyormuşsun, kimin umurunda... Burada hiç değilse zaman kavramı var, herkes zamana saygılı."

Myra, üniversitede İngiliz dili ve yazını bölümünü yönetiyor. Genç bir şair. Aylığının ve zamanının yetersizliğinden yakınıyor. Ancak gecelerini şiire ayırabiliyormuş.

Anne Moody, New York'lu kara derili genç bir romancı kız, Heinrich Böll'ün çok önemsediği bir romancı. "Belki de aslında bizi bu büyük kent kargaşası, bu büyük gerginlik ayakta tutuyor," diye açıklıyor.

Dünyanın her yerinde aynı çabayı sürdürmeye çalışan kadınlar, yüzyıllardır birikmiş kirli çamaşırları yıkamaya, bulaşıkları devirmeye sıvanmışlar sanki. Kapitalist ülkede de durum değişmiyor.

14 Ekim

Jackson Mississippi... Bu gece Vali Konağı'nda konuğuz. Konak müzeymiş aslında, Vali de ilerici, sanata düşkün bir adammış.

Zenci yazar Margaret Walker'la bir lokantada buluşuyoruz. Kısa bir sessizlik oluyor önce. Zencilerle beyazlar yanyana geldiklerinde arhk beklemeye alıştığım bir suskunluk, bir karşılıklı anlayış gösterme dönemi.

Rehberim genç kız, *"Çoğu aydın"* diye uyardı beni, "kafalarıyla ve gönülleriyle zenci davasından yana olanlar bile, bir masada zencilerle oturmamışlardır. Görüyorsun, iki taraf da ne yapacağını, ne diyeceğini şaşırıyor. İnanmak başka, uygulama başka."

Bizi lokantaya kolejin eski güzellik kraliçesi götürdü. Gerçekten çok güzel bir kız. Amerikalıların bayıldıkları, "ışıltılı güzelliğin" inanılmaz bir temsilcisi. Nişanlısı da en ünlü Amerikan futbolcularından biriymiş. Bana

mutlaka bir bilet ayırtırmış San Francisco'daki maça. *Chorus Line* müzikalini, modern dansları gördüm, Amerikansı bir gösteri olarak bir maç kaldı geriye.

Margaret Walker, olgun bir yazar. Beni "beyaz" olarak görmüyor, ama bizim kraliçe onun için fazla beyaz. *Piknik* filmindeki Kim Novak'ı andırıyor. William Holden gibi bir zıpçıktı delikanlının yolu buralara düşmezse, hep aynı korunmalı çevrede yaşar ömrü boyunca. Magazinleri, fotoromanları bile aşan düşsel yaşam öyküsünü tamamlar. Ağabeylerin, ailenin koruyuculuğu, anlayışlı, "ileri gitmeyen" erkek arkadaşlar... Belki özgürce seçmediği ama alabildiğine ayak uydurduğu bu çevrede yaşıyor kraliçe.

Bayan Walker'la yemek pişirmekten konuşuyoruz. İyi yemek pişirmekle övünüyor.

Akrabalarının yahya gelip haftalarca kalmalarından yakınıyor.

— Öğretmenlikten sandığım kadar hoşlanmadığımı yeni kavradım, diyor. Yazmayı nasıl seviyorum bilsen ...

İkimiz de konuyu siyah-beyaz ayrımına getirmemeye çalışıyoruz masadaki beyaz genç kızları düşünerek. Eee, Mississip-pi burası. Ünlü zenci lider Medgar Evers'ın öldürüldüğü, gencecik oğlanların beyaz kadınlara yanbaktıkları gerekçesiyle linç edildiği tutucu bölge.

Kraliçe, birara nedense beni aydınlatmak gereğini duyuyor. "Mississippi'de beyazların zencilere kin güttüklerini söylerler. Hepsi dedikodu," diyor. "Biz gül gibi geçiniriz kendi aramızda."

Buz gibi bir sessizlik. Bir fırtına öncesi sessizliği.

Bayan Walker'ın kolunu sıkıyorum hafifçe. Ama arhk kendini tutamıyor. *"Sen ne diyorsun kızım?"* diye patlıyor. "Daha on yıl öncesine kadar böyle bir lokantaya adım atamıyordum ben!"

Kraliçenin dudakları titriyor. "Özür dilerim," diyor. "Bilmiyordum, inanın!"

Çevresindeki koruyucu aile duvarı çahrdıyor bir an. Gerçekten bilmiyor, yalan değil. Çoğu Amerikalı gibi, değil başka ülkelerin sorunlarını, kendi toplumunun sorunlarını bile bilmiyor. ABD'nin bölge televizyonlarında, yerel gazetelerinde öbür eyaletlere ilişkin haberler bile pek yok. Bellibaşlı gazeteler ya gelmiyor ya çok uzun sürede varıyor buralara. Varsa yoksa spor, maç, televizyon dizileri, reklamlar. Papa'nın seçilişi, İran'daki Şah'ın açmazı olmasaydı dünyada başka ülkeler olduğunu unutacakhm. Konuyu benden duyan aydın bir kadının sözleri kulağımda: "Şah'ın aşağılık bir adam olduğunu yazsanız. Mutlaka yazın n'olur... "

*

Bayan Walker'ın yanıtı, bir şamar gibi iniyor kızın yüzüne:

— İnanıyorum, diyor. banıyorum da, bilmeme hakkını nerden buluyorsun kendinde?

İyi ki bir süre sonra kızı arabasıyla almaya geliyor Bayan Walker'ı. Sevilen romanı Jubilee'yi (Yıldönümü) bölüm bölüm çalıp *Kökler* romanına kattığı için Alex Haley'ye dava açmış. Şimdi sürekli tehdit ediliyormuş. Masada hiçbir şey olmamış gibi davranmayı sürdürüyoruz. Bu da bana koyuyor. "Hadi bir gece kulübünde müzik dinleyelim," diyorum.

Elvis Presley türünde müzik çalınan güzel bir gece kulübü. Kraliçe, yan masadaki dostlarına gidiyor birara. Bizim masaya da genç bir adam yaklaşıyor. "Oturabilir miyim?"

Ne demem gerektiğini düşünmeye çalışıyorum.

— Yanlış anlamayın, diye atılıyor, karımla arkadaşlar yandaki masadalar. Söyledim buraya geleceğimi. Sizde bildik bir hava, birşeyler var. Sanki konuşursak, biraz iyi gelecek...

Konuşurken elleri titriyor, kekeliyor. Çok içmiş gerçi ama sarhoş değil, kaskatı. Vietnam'da savaşmış çoğu genç gibi geçmişini gizliyor, utanıyor. Kendi aralarında apayrı bir kuşak oluşturuyor bu gençler. Dilleri apayrı. O dilde bir Vietnam romanı yazılmamış daha.

Kolay mı? Savaş, korku, umutsuzluk, yabancı, zorlu bir iklimde aylar geçirmek, bunalımlar atlatmak? Sonra sizi inanmadığınız bir dava uğruna savaşa yollayan toplumunuza döndüğünüzde "hain" damgası yemek? Vietnam Savaşı'nın Amerikan halkının yakından bildiği ilk savaş olduğu söyleniyor. "Hiroşima'ya baba başkanın emriyle bomba atıldığına göre mutlaka işin içinde bir iş vardı, gerekiyordu da ondan, biz atmasay-dık onlar atardı" gibi fikirler yürüten halk, Vietnam Savaşı'nı televizyon aracılığıyla odasında yemek yerken izlemiş, savaşanları yenildikleri için de bağışlamıyor, savaşa katıldıkları için de... Savaşan gençler bu yüzden toplumun dışına itilmişler.

Genç adam, Doğu'yu çok özlediğini belirtiyor. İçe kapanık biriyken, Doğu'da konuşmayı öğrenmiş, ayaküstü güzel ilişkiler kurmayı. Oysa şimdi yazınında, gözler kamaştırıcı atılımlarla dolu, günlük yaşamıyla tutucu bu yörede günlerini geçirmek zorunda. Haftada iki gece bu kulübe gelip müzik dinliyorlarmış.

— Yarın gece de gelsenize buraya, diyor, hiç değilse bir haftalık daha konuşalım.

Ne yazık ki yarın gidiyoruz. Memphis'e. Rehberim bir araba kiralayacak, Mississippi Irmağı'nı oraya kadar kovalayacağız. Rehberim genç, kültürlü bir kız. Üniversite öğrencisi. Çevirmen olarak değil, elim ayağım olma görevini üstlenerek yardım ediyor bana. Araba kullanıyor, telefonları ediyor, kitapları paketliyor. Bu işin keyif yanı ağır bastığından, nerdeyse devletten ücret almaya utanacak. Bir de, tanıştığımız yazarların kitaplarını satın almaya, verilen armağan kitapları oburca okumaya başlamaz mı? Rahatı kaçan ağaca döndü.

Genç adam isteksizce kalktı masamızdan.

15 *Ekim*

Portakal suyu, kızarmış ekmekle tereyağ, salam, reçel, kahve ve "gritts" denilen bir çeşit lapa. Pırıl pırıl keten örtüler, gümüş takımlar... Geleneksel Güney konukseverliği. Koca konakta çıt çıkmıyor. Köle dönemini çağrıştıran kara uşak, yüzüne takılı kalan anlamsız gülümsemeyle koşuşturuyor.

Kuzeydeki büyük kentlerde, hızlı yaşam gereği, sabah kahvaltısı öğle yemeğine ulanıyordu. Saat onbir dolaylarında meyve suyu ya da içki eşliğinde omleti andıran birşey yeniyordu: *Chili*. Mantarlısı var, ıspanaklısı var. Kafeteryalarda içki satılmıyor. En gözde yemekler, hindili ya da tavuklu sandviçler, hamburger, tornadan çıkmış gibi bir örnek avokadoların yanısıra konserve bira. Bizim "nefis dönerimiz"in yerine de "sosisli sandviç." Lokantaya ayıracak vakit yok. İş günü saat 8.00'de başlıyor. 15.00'de bitiyor. Ama akşam 20.00'den önce de trafik kargaşası yüzünden evine dönemeyenler var.

Burası taşra ama, zaman da yol da uzayıp gidiyor. Pamuk tarlalarından geçiyoruz. Ağaçların yaprakları kıpkızıl mevsim gereği. Hava, nerdeyse yaza dönecek. Duru, pırıl pırıl bir gök. Yolun iki yanında köy peyniri, naylon çorap, sabun tozu falan satan tek tük küçük köy bakkalları, benzin istasyonları... Radyoda, liste başı şarkılar çalıyor. Bu yılın gözde şarkıları da aşk, unutulmak ve ayrılık üstüne. Ama Latin Amerika'ya özgü, bir yarışa koşulma izlenimi veren disko temposu eşliğinde...

Öğleye doğru Greenville'e, bahçeli evlere sapıyoruz. Yol, ormana giriyor ansızın, dev bitkiler sarıyor ortalığı. Sincaplar arabanın önünden sekip geçiyor.

Romancı Ellen Douglas'ın evi burada. Kocasıyla caz mü-zikçisi oğlu (o da, bugün gelmiş New Orleans'tan) hep birlikte sofrayı hazırlamışlar. Bay Douglas, tropikal bitkiler yetiştirmeye çok düşkün. Joyce'tan Faulkner'a kadar sürüyle ünlü yazarın imzalı kitapları var kitaplığında. Hemen Nâzım'dan giriyoruz söze.

Niye gizlemeli, Amerikalı kadınlar bizlere benziyorlar. Evleri kullanılabiliyor. Haber vermeden pat diye birbirlerini yokluyorlar, evlerini konuklarına açıyorlar. İngilizlere özgü serinlik, Fransız aydınlarına özgü yüksekten bakan tavır, Almanlara özgü iç kapayıcı ciddilik yok onlarda. Şakacı, yapmacıksız insanlar. Görevlerini, mevkilerini "kartvizit" gibi sunma çabasında değiller, hava atanlara çok gülüyorlar.

Bulaşıkları birlikte toparladıktan sonra Ellen'la Mississippi kıyısında dolaşmaya çıkıyoruz. Kıyı şeridi dolmuş bu güneşli günde. Irmak çamur renginde akıyor, çok kirli.

— Zenci mahallelerini gezelim, diyor Ellen. Burada, güneyde bir beyaz olarak yetişmenin ne güç olduğunu kestiremezsin. Zencilerin blokları hâlâ ayrı. Üç-beş yıl önceye kadar zenci delikanlılar bir motosiklet bile alamıyorlardı.

Devletin yoksullar için yaptırdığı "dubleks" yapılardan söz ediyor. Şaşkınlıktan ağzım bir karış açık! Meğer burada "dubleks" sözcüğü iki ailenin birlikte barındığı ev anlamına geliyormuş!

Greenville, ayrıcalıklı bir huzur bölgesi. Başkentte, sinema dekorunu andıran sanatçılar mahallesi Georgetown, Blooming-ton'un büyük kısmı, hep kara derililerden arındırılmış huzur bölgeleri sayılıyor. Kiralar çok yüksek o yüzden.

— Evimizi bir zenci dostumuza kiralayamayız istesek de, diyor Ellen. "Zencisever" diye bir damga yedik çevreden. Başımıza iş açılabilir. Mahalle heyeti zaten izin vermez ya. Ama baskılar üstü kapalı yürütülür tabii.

— Çocukları büyütene kadar yazamadım, diyor Ellen. Şimdi arayı kapamaya çalışıyorum.

Douglas çifti, kasabada gidilecek hiçbir yer olmadığını ileri sürüp akşam yemeğine de alıkoyuyorlar bizi. "Çarşıdan Meksika böreği aldırırız, bir de salata yaphk mı, tamam" diyor Ellen.

Evlerde, lokantalarda görünen o korkunç protein oburluğu bu evde yok. Yemekten önce kokteyl, yemekte şarap, sonra kahveyle konyak. Ama fazla acele etmeyeyim genellemekte. Bu aile sıradan bir aile sayılmaz, hiçbir ülkede.

16 Ekim

Sabah yedide yoldayız. Aynı ağaçlık ıssız yol şeridini izleyip son durağa geliyoruz: Faulkner'ın evi. Güney'in yetiştirdiği bu evrensel yazarı baş tacı etmiş Amerikalılar. Evi bize bir Fa-ulkner uzmanı gezdiriyor. Çok sade bir ev, eşyaların çoğunu Faulkner kendi yapmış, çok iyi bir marangozmuş. Duvarlarda romanların taslakları yazılı, hangi günlerde hangi bölümlerin ele alınacağı. .. Mezarı rüzgârlı bir bayırda, ailenin kendisi yüzünden bu

soyadım benimsemekten kaçınan bireylerinin mezarlarıyla birlikte; Faulkner, romanlarında, öykülerinde sık sık işlediği zenci lalanın taşına şöyle yazmış: *"Beyaz çocukların seninle övünç duyacaklar."* Kendisinden söz edenler, *"Kitapları yaptı ve öldü"* desinler istermiş.

Mississippi Üniversitesi'nde duvarlardaki kurşun izleri duruyor. Zenci öğrenciler okula alındıklarında çıkan çatışmanın anıları. Çevredeki roman-kişileriyle tanışıyor, roman mekânlarını geziyoruz. Profesörler, Faulkner'ın Türkiye'de tanınmasına, sevilmesine çok şaşırıyorlar. "Bu kadar yoğun ilişkiler sizi yormuş olmalı," diyor bizi ağırlayan görevli. "New Orle-ans'ta biraz tatil yapın."

New Orleans'ta bir gece dışarı çıkabilsek bari... Karanlığı özledim.

18 Ekim

Bizim Çiçek Pasajı'nı genişletip büyük bir mahalleye yayın: "Fransız Mahallesi" olsun adı. Sokaklara içki adları verip, fenerler yerleştirin. Rıhtıma da bir nehir gemisi demirlesin. T. Williams'm "Desire" adlı tramvayının önüne... Amerikalılara "turist" gözüyle bakan Fransız asıllı, dişi kent New Orleans'ın ana özelliklerini görmüş gibi olursunuz.

Sabah, oymalı demirlerin arasından pencereden baktınız mı, caz sesi gelecek kulaklarınıza. Herkes kaldırımlara çökmüş, bira içiyor. Saat onda, barlarda caz seansları, özel sinemalarda seks filmleri, barlarda seks gösterileri başlamış bile. Rıhtıma açılan sokakları, ressamlarla turistler doldurmuş. Ve faytonlar. Güzel fahişeler, eski devirlere öykünen incecik ökçeli pabuçları, dikişli çorapları, tüylü ve tüllü şapkaları, kürk etolleriyle, bar taburelerine tünemişler, müşteri bekliyorlar. Saat dörtte bir sessizlik çöküyor kente: dinlenme saati, geceye hazırlık. Her şeyin böyle apaçık gözler önünde olmasından huylananlar, "Günah Kenti" adını takmışlar New Orleans'a. Ama burada, gece sokakta tek başınıza rahatça dolaşabiliyorsunuz. Caz Koruma Derneği'ne gidip müzik dinleyebiliyorsunuz. Rahat, profesyonel bir kent çünkü.

Yalnız pahalılığına diyecek yok... Şimdiye kadar 25 doları aşmayan otel ücreti, (özel indirimli üstelik) 35 dolara fırladı burada. Yemeğe 2-3 dolar,

içkiye 1,5 dolar öderken, lokantadan 15 dolardan aşağı çıkamaz olduk. Deniz ürünleri gözde: kalamar, ıstakoz, tarak.

Kentin öbür kesimleri çok sakin. Irmakla göl, iki ucu tutmuş. Okyanusun amansız fırtınalarından buralıların gözü korkmuş oldukça. Setler, dalgakıranlar kurmuşlar. Sokaklar da bu iki doğal güce göre yapılmış. Kavşaklardan sonra, bir önceki sokağın devamını ya biraz solda ya biraz sağda buluyorsunuz.

Yüzme havuzunda terimi attıktan sonra çantadan yazlıkları çıkardım, yeni bir iklimdeyiz artık. Başucumda sürüyle ilan duruyor. İngilizce-Fransızca karışımı hepsi. Mağaza adları da öyle ya, Fransızlar dillerinin "Franglaise" denilen ucubeye döndüğünden yakınıyorlar ya, New Orleanslılarm İngilizcesi de bir o kadar kulak hrmalayıcı. Zenciler, kentin caz geleneğinden ötürü el üstünde tutuluyorlar burada.

Springfield'deki Kara Müslüman bir ressamdan aldığım gazeteleri, dergileri karıştırıyorum. Eski lider Elijah Muham-med'in yerine geçen oğlu Wallace Muhammed'in yazısı şu başlığı taşıyor: "Kusursuz bir Müslüman nasıl olmalı?" Wallace Muhammed'in İngilizcesi gerçekten böylesine bozuk mu, yoksa seslendiği kitleyle iletişim kurmak adına mı özellikle bozuyor bilemem. Fotoğraflarından, çağdaş bir adama benziyor çünkü.

Yolculuk sırasında, toplumlarına yararlı olabilmek amacıyla temel uğraşlarını geriye atan, televizyon yapımcılığı, dergi yönetmenliği gibi zenci toplumun kültür yaşamını doğrudan etkileyen alanlara yönelen nice özverili sanatçıyla tanışhm. Hiçbiri bu Kara Müslüman arkadaş gibi kültürünü yadsımıyordu ama.

Müslüman ressam, korkular, kuşkular içindeydi. Sürekli izlendiğini sanıyordu. "Zafer, eninde sonunda Kara Afrikalı Müslümanların önderliğinde kazanılacak," derken gözleri doluyordu. Ben de duygulanıyordum doğrusu. "Hemşire sakın, bu gâvur diyarında namazını orucunu ihmal etme," diyordu. Birdenbire, "devletin koyduğu bunca engeli aşıp bizi bulman, tarihimizin bu karanlık döneminde uğurlu bir belirtge sayılmalı," diyerek aklımı büsbütün karıştırıyordu. Müslümanlığın da bir sömürü aracı olabileceğine inanmıyordu.

Şimdi odamda *Malcolm X'in Özgeçmişi'ni* okurken, bu hastalıklı korkunun kökenini daha iyi kavrıyorum. İzlenmek, pusuya düşürülmek, öldürülmek korkusu... Kara derililerin sık sık karşılaştıkları bir yazgı. Önder Malcolm X, bir suikasta uğramış, babası da Marcus Garvey'in etkisinde kaldığı için öldürülmüş bir din adamı. Zincir öylesine uzayıp gidiyor ki... Ken-nedy'nin öldürülmesi bile bu zincirin doğal bir halkası sayılıyor zencilerce...

Malcolm X, Kennedy'nin ölümünden sonra bir demeç vermiş. Beyaz adamın kendi ürettiği kin ve öfke batağında ergeç boğulacağını belirtmiş. Kara Müslümanların lideri Elijah Mu-hammed'in gözünden bu yüzden düşmüş, susturulmuş. Ama asıl neden bu mu acaba? Konuşmayı beceremeyen ashmlı ihtiyar liderle kaldırımdan yetişme, büyüleyici sesli yardımcısı arasındaki sürtüşmeyi yalnızca bu olaya bağlayabilir miyiz? Hele bu ilişkinin başlangıcı Malcolm X'in delikanlılık yıllarına uzanırken? Silahlı soygundan hapis yathğı yıllarda delikanlıya Elijah Muhammed yardım elini uzatmış, onu Müslüman yapıp yardımcılığına getirmiş büyük yeteneğini sezince.

Elijah Muhammed'in görüşüne göre, ülkedeki kurumlaşmış yurttaşlık haklan örgütleri, direnişe geçtiklerinde kan dökülmesi kaçınılmazdır. Beyaz adam, eşitlik ve kaynaşma gibi konularda kara derililere asla hak tanımamakta kararlıdır. Öyleyse, Kara Müslümanlar kendiliklerinden tecrit olmayı seçmeli, kişiliklerini bulmaya, kültürlerini yaratmaya, üretken bir toplum kurmaya çabalamalıdırlar. Müslümanlık renk, ırk ve sınıf ayrımı gütmeyen bir dindir, beyaz köle tüccarının beyaz bir Tanrı kılığında sunulduğu bir yutturmaca değildir.

Bir sürü tapmakla bir sürü caminin kurucusu bu "Büyük Kurtarıcı"nın, Tann'nın vekilinin düşünceleri bugün de büyük bir kitleyi etkilemekte. Liderin dünyanın yaratılışına ilişkin ibretlik yorumunu da okura iletmeyi görev sayıyorum:

Yakup'un öyküsü:

Ay, dünyadan koptuktan sonra Tanrı *önce* kara derilileri yaratmış. Onlar, Mekke kentini kurmuşlar. Toplulukta yirmi dört tane yaman bilge varmış; bunlardan biri, öbürleriyle ge-çinemiyormuş, nitekim onlardan ayrılıp

şimdiki Amerikalı zencilerin ataları sayılan son derece güçlü Şahbaz kabilesini kurmuş tek başına. 6 600 yıl önce toplumda yüzde otuz oranında (!) hoşnutsuzluk varmış. Yakup denen harika çocuk, tam bu sırada sahneye giriyor. Yakup çok kurnaz bir bilgin. Bitirmediği üniversite yok. İşte bu bilgi fazlalığından ötürüdür ki kötü yola sapmış, bozgunculuk ve adam öldürme yöntemlerini seçmiş! Kısa sürede yurdundan sürgün edilmiş ama yılmamış, müritleriyle birlikte bilimsel araştırmalara girişmiş. İnsandaki kara ve kahverengi tohumların dengesini bozmuş. Kahverengiyi gittikçe açarak, karayı yok ederek Tanrıdan öcünü almış, beyaz adamı yaratmış. Bu arada ne bebekler, ne gebe kadınlar öldürmüş tabii.

Beyaz adama duyulan haklı öfkenin bu çarpık boyutlara erişmesi, sonunda tekniğe, bilgiye, kültüre kin duyma düzeyine varması; sömürülen, ezilen insanların bir süre sonra sağlıklı düşünme yetisini yitirdiklerinin önemli bir örneği. Irkçılık, başka bir ırkçılığı taşıyor yedeğinde, bir karşıt-ırkçılığı.

Malcolm X, hacca gittikten, dünyanın çeşitli yerlerinden gelme Müslümanlarla tanıştıktan sonra bu görüşlerin safsatadan öteye gitmediğini kavramış. (Hac yolculuğunda Kasım Gü-lek'le de tanışmış). Ünlü liderin, özel yaşamında müritlerine öğütlediği davranış biçimini hiç mi hiç uygulamadığını da öğrenmiş. Meğer lider, sekreterlerini ayartmaktaymış, gayri meş-m çocukları varmış sürüyle.

Malcolm X, önce soyadındaki X'i atmış. "X", Tanrının yeryüzüne inip de her kara deriliye asıl adını söyleyeceği güne kadar liderin müritlerine yakıştırdığı geçici bir soyadıymış, gerekçe şu: Kara adam asıl Afrikalı soyadım bilmiyor, beyaz adamın taktığı adlarla anılıyor. Malcolm X, El Hacı Malik Şahbaz olduktan sonra bütünüyle değişiyor, kendi görüşleri doğrultusunda, beyaz-siyah ayrımı gütmeyen yeni bir Müslüman örgütü kurmaya kalkışıyor, sınıf ayrımının bilincine varıyor.

Ölüm, bu sırada yakalıyor onu. Birtakım öldürme girişimlerinden sonra güpegündüz, devletin polisinin koruyuculuğunda yapılan bir toplantıda, ön sıralarda oturan suikastçilerin kurşunlarıyla canveriyor Malcolm X. Daha da garibi, bunca polis arasında katili yakalayabilen tek kişi, her şeyden habersiz kapının önünde tur atan devriye polisi oluyor. Kaçan birini görünce, yakasına yapışıyor.

Kapalı Kapılar Ardında gibi dizilerde bir gün, nasılsa bu ölümün ilginç öyküsünü izleriz. Bu arada X'in özgeçmişini kaleme alan yazar Alex Haley'in kitaba kathğı özel notlarına değinelim:

"Malcolm X, Kara Müslümanlarca tehdit ediliyordu, yolunu kesiyorlardı, öldürmeye çalışıyorlardı onu," diyor Alex Haley. *"Liderinden kopmasını bağışlayamıyorlardı ama son günlerde X, bu olayın Kara Müslümanların çapını aştığını söylemişti bana."*

Şöyle demiş X:

"Bu olay zinciri onları çoktan aştı. Bilmez miyim, bu yöntemleri ben kendim öğrettim onlara."

Imamu Baraka, "fazla ileri gitmek. .." demişti. Tam gerçek Müslümanlığı kavramışken, siyah-beyaz ayrımını yadsıma noktasına gelmişken, gücünün doruğunda öldürülen bir lider... ABD'de her gün mantar gibi biten halk tapınakları, doğu dinlerinin yalan-yanlış saptırılmasıyla besleniyor. Sokaklarda, havaalanlarında yolunuzu kesip bir çiçek ya da bir rozet karşılığında en az bir dolarınızı üten "tarikatçılar"ı acaba hangi gizli eller yönetiyor? Oysa Elijah Muhammed'in oğlu Wallace Muham-med, televizyonda konuşuyor, *Bilâl Haberleri* gazetesinde rahatça yazıyor: "İyi Bir Müslüman Nasıl Olmalı?"

22 Ekim

Grand Canyon'ı gördükten sonra "Batı" çok şaşırtıcı...

Bu kıtanın batı kıyısı, her türlü özgürlükten yana...

Ishmael Reed, kızılderili-zenci karışımı bir yazın adamı. San Francisco'da oturuyor. Şiir, roman yazıyor, dergi çıkarıyor, kitap yayınlıyor. Dergisinde, yazılarında çok yanlı bir kültürden söz ediyor. Amerikan kültürünün som ve emperyalist bir kültür olarak görülemeyeceğini, tam tersine, çok çeşitli kültürlerin bir bileşkesi olduğunu savunuyor. Dergide, Kızılderili Polonyalılar ya da Japon asıllı Amerikalılar yazıyorlar. "Ko-lomb'dan Önce" akımının yazarları.

"Pasifik'in bu kıyılarına Kolomb'dan çok önce göçenler var," diyor Reed. *"Beyaz adamın bir özelliği de, insanlık tarihini ve kültürünü, kendi sömürgeci atılımlarına bağlaması değil mi? Kıtalar da insanlar da ancak o elini attı mı varolmuş sayılıyorlar."*

Oakland Rıhhmı'nda konuşuyoruz. Reed ile karısı, Jack London'ın evini, kaldığı kulübeyi, içtiği meyhaneyi gezdiriyorlar bana. Her yan fotoğraflarla, ilk öykülerin kesikleriyle dolu. Sovyerler Birliği'nde de çok seviliyormuş London; Oakland'li-ler Türkiye'de sevilmesinden iyice keyifleniyorlar.

Hemingway de *İhtiyar Adam ve Deniz'i* şu karşımdaki rıhhm-da oturup yazmış. İki "baba"nm anıları duygulandırıyor beni.

Köklerine inmeye tutkun kara yazarların hepsi (Margaret A. Walker, Alex Haley, Emest Gaines vb) Hemingway'i çok seviyorlar: Hemigway ile Faulkner'ı.

23 Ekim

Emest J. Gaines, günümüz Amerikan yazınında başı çeken üç-dört yazardan biri. O da Reed'in dergisine yazmış birara, Kolomb'dan Önce akımını destekliyor. *Bayan Jane Pittman'ın Özgeçmişi* adlı romanı televizyon dizisi haline getirilip büyük başarı kazandıktan sonra parasal durumu çok düzelmiş. Şimdilerde yeni bir romanın peşinde.

Pasifik Okyanusu'na bakan bir kafeteryada oturuyoruz. Bu kent hep böyle ışıl ışıl, güneşli mi?

— Amerika'da intihar oranının en yüksek olduğu kenttir burası, diyor Gaines.

Evet, burayı ya çılgın tramvaylara binip gezmeli, ya da yayan tanımalı kişi.

— Sabah yedide kalkıp kendimi parka vuruyorum, diyor Gaines. Sonra eve dönüp biriken bulaşıkları yıkıyorum. Futbol alışkanlığımdan olacak, hareket halinde daha iyi düşünüyorum galiba.

Arabasıyla dolaştırıyor bizi otele bırakmadan. Alcatraz Adası'm, Çin Mahallesi'ni, Balıkçılar Rıhtımı'nı göstermek istiyor. Japonlar bir çay bahçesi açmışlar kentte. Hiroşima'nın anısını unutturacak bir bahçeymiş. Kimin kime neyi unutturduğunu kavrayamıyorum bir türlü. Karadeniz'i çok andıran Pasifik

Okyanusu'na, hırçın dalgalarına bakıyorum çay bahçesinden. Kıta bitti.

— Özellikle Polonyalılarla Japonlar çoktur bu yörede, diyor Gaines. Kökler... Gabriel Marquez de düşkündür köklere inmeye, değil mi? Yılda iki kere Louisiana'daki çiftliğe dönüp ailemin köle olarak çalıştığı topraklarda bir süre kalıyorum, bağım gevşesin istemiyorum. Bu kentte de yurdumda değilim çünkü.

— Peki Harlem Rönesansı'na ne dersin?

— Nedense son yıllarda kara yazarlar, büyük kentlerde yaşayan, suç işleyen, uyuşturucu kullanan, eşcinsel zenci delikanlıları ele aldılar yapıtlarında. Oysa biz ancak yetmiş beş yıldır büyük kentlerde oturabiliyoruz. Geride 300 yıllık bir kölelik mirası var. Kimbilir, belki de geriye bakmak acı geliyordur bazı yazarlara.

24 Ekim

Castro Sokağı'na, San Francisco Valisi Briggs'in "iğrenç" diye nitelendirdiği "eşcinseller bölgesi"ne Reed'lerle gittik. Yakışıklı, sağlıklı delikanlılar birtakım bildiriler, broşürler uzatıyorlar, bizi ilgiyle gözlüyorlar. Eşcinsellerin birlikte ev tutup yaşayabildikleri, özgür davranabildikleri alengirli bir bölge burası. Üniversitede "Şen Öğrenciler" diye etkin bir örgüt de var.

Şu anda en büyük kaygıları, Vali Briggs'in 6 numaralı yasa önerisinin onay alması. Briggs özetle: *"Toplum yaşamı içinde eşcinsel ilişkiler kuran ya da eşcinsellik belirtileri gösteren öğretim üyelerinin görevlerine son verilmesi gerektiği"* görüşünü savunuyor. Anita Bryant diye bir ünlü destekçisi de var. Birlikte mitingden mitinge koşuyorlar. Eşcinsel kişilerin anormal yaratıklar, eşcinselliğinse bulaşıcı bir hastalık olduğunu, eşcinsellerin -çocukları

olamadığına göre- küçük çocukları "erken yaşta kandırmak" yolunu seçtiklerini ileri sürüyorlar.

Yasa kabul edilirse, bir sürü öğretim üyesi açığa çıkartıla-bilir. Çünkü kıstas belli değil. "Belirtiler" ne demek ola? Sözgelimi ben öğretim görevlisi olsam, böyle bir yazı yazdığım, ya da eşcinselliği hoşgörüyle karşıladığım için işimden atılabilirim.

"Şen" yazarlardan Tom Brougham, aynı konuya değiniyor bir yazısında. Tasarının, aslında eşcinsel çocuk yetiştirmekten ürken heteroseksüel ana-babaların korkularını sömürmek amacı taşıdığını, bu yüzden de politik" olduğunu söylüyor.

"Ben," diye yazıyor, *"eşcinsel duyguların kimilerimiz açısından doğal olabileceği inancındayım, cinsel ilişkiye gelince, canları çekenler, pekâlâ sağlıklı bir biçimde seçebilirler bu tür ilişkiyi."*

Son yıllarda başını alıp giden "baby-sex" modasına değiniyor. Küçük kızların fahişelik ettiği kitaplara, filmlere, reklamlara. *"Eşcinsellik öğretilemez, kişide zaten vardır,"* diyor. *"Karşı cinse dönük ilişkiler kuran sözde sağlıklı yurttaşlar, çocukları kişisel tutkularına alet etmiyorlar mı? Bireyleri ille de karşı cinse yöneltmeye çalışmak, mutsuz yaşamlara, eninde sonunda yıkılacak evliliklere önayak olmaktan başka neye yarar?"* Bu noktadan sonra şöyle bağlıyor yazısını:

"Biz eşcinseller, şimdinin oldukça hoşgörülü sayılabilecek ortamından yoksun büyüyenler, yaşadığımız itilmişlik, tecrit edilmişlik duygusunu, herkesten 'farklı' şeyler duymanın verdiği acıyı, aşağılanmaların getirdiği küskünlüğü hâlâ anımsıyoruz. Bu yasa önerisiyle, geçmişe doğru dev bir adım atılıyor."

Kadın Özgürlüğü Akımı'nın dergilerinden "Ms."de de bu görüşü tamamlayan bir yazıya rastlamıştım. Ms. sözcüğü, genç kız, evli ya da dul kadın ayrımlarını kaldıran bir "bayan" sıfatı. Türkçede bu ayrımların baştanberi olmaması herkesi şaşırtıyor.

Dergide, adını açıklamayan bir kadın yazar, hem eşcinsel hem de karşı cinse dönük ilişkileri güçlük çekmeden birarada yürütebildiğini yazmış. Eşcinsel

ilişkiyi deneyenlerin bedenlerini daha iyi öğrendiklerini, bu yüzden de karşı cinsle daha mutlu bir birliktelik kurabildiklerini öne sürüyor. Dediğine göre, her iki ilişkide de geçici serüvenler ve kalıcı aşklar olabiliyormuş.

Evde gibiyim. New York'ta, son durakta. Talat Halman'ın evinde dostlarla Türkçe konuşabildiğimden değil bu duygu. Ne güzel, burada da sokaklar, caddeler pislik içinde. Bizimkilerden kat kat pis hem de! Çöpler dökülmüyor. Trafik, felaket. Şoförler kapkaççı. Kimse birbirine gülümsemiyor, gözgöze geldiğinde, "Günaydın" falan demiyor öteki kentlerde olduğu gibi. Metronun duvarları sloganlarla kaplı, İranlı öğrenciler yazmış çoğunu. Bezgin, kara-sarı yüzleriyle bir çalışanlar kalabalığı doldurmuş kahveleri. Özensizce pişirilmiş soğuk kahvelerini yudumluyor, sık sık saate bakıyorlar. Herkes birbirinden kaçmıyor.

Dahası da var. Otelin havalandırma aygıta çalışmıyor. Odalara su çıkmıyor. Musluklar sızıntı yapıyor. Kapı bir türlü açılamadığı için yataklar yapılamıyor odamda. Kapıyı bir ben açabiliyorum, açtım mı da kapatamıyorum. Pencereyiyse birkaç yıldır açabilen olmamış galiba. Oh evdeyim! Belki de İstanbul gibi, ancak uzun süre oturulduktan sonra sevilebilecek bir kent bu...

Ortasınıfa özgü korkuları tanıyorum artık. Başkentte para-pul çaldırma korkusuydu, taşrada, kara derililer korkusuydu. New York'taysa metro korkusu baskın. Trenler her gün yaylım ateşine tutuluyor kimliği belirlenemeyen kişilerce.

Bir de genel korku var: Kanser korkusu. Sigara içen kalmamış. "Sigara içen birini öpmek, kül tablası yalamak gibidir" yazılı duvar ilanlarında.

Bu akşam New York'un "yukarı mahallesinde", yani sanatçıların, galerilerin ve seçkin meskenlerin bulunduğu yörede de hiç yabancılık çekmedim doğrusu. Bedava içki içmek amacıyla her gece sergi ya da kokteyl dolaşan sözde sanatçılar, gazeteciler tanıdım Guggenheim Müzesi'ndeki kokteylde. Sokaklarda şampanya kadehleriyle dolaşmaya, kaldırımlara çöküp Fransız bohemi yaşamaya çalışanları gördüm. Kıta Avrupası'na hayrandılar. Çoğu, mason örgütünden sonra dünyanın en hızlı dayanışma örgütü sayılan "eşcinseller örgütü"nün üyeleriydiler. Onların lobiciliğine "yatak kurmak" deniyor.

İlk fırsatta, Ermeni kıyımını, Türklerin faşist yapısını, Yunan uygarlığının yüceliğini gündeme getirip hırçın, dişi sataşmalara girişiyorlardı. Ama azıcık üstlerine vardınız mı, elinizi tutuyor, gözlerinizin içine bakıp salya-sümük yaşam öykülerini, gizli pembe defterlerini anlatmaya koyuluyorlardı.

Çok bunalınca, yolculuk sırasında tanıştığım dostlardan aldığım telefon numaralarına başvurdum. Şimdiden özledim onları. Verdikleri şiir kasetleri, kitaplar, dergiler ve adreslerle çantam kabardıkça kabardı. Ele güne karşı göstermelik bir blucin bile alamadan yurda döneceğim bu gidişle.

28 Ekim

Bu akşam da, Harlem'in girişinde dostlar aracılığıyla edindiğim yeni tanışlardan birinin evindeyiz. Balık pilakisi pişireceğim. Alması arkadaştan, pişirmesi benden.

Mahalleye günbatımında girdim. Beyazların barınmadığı bir bölge burası. İlk bakışta dumanaltı oldukları anlaşılan taşlaşmış iki delikanlı yolumu kestiler. Hiçbir şey yapmıyorlar ama kötü kötü süzüyorlar ya, yetiyor. Korktuğumu belli etmemek zorundayım. Birden aklıma geldi, bir şaşırtmacanın yararı dokunabilir. Yolun kenarındaki bakkala daldım, ithal malı bir cinle en kötüsünden bir şişe şarap aldım. Şişeleri sardırmadan çıktım dışarı. Tuttu numara: bu garip içkileri taşıyan beyaz bir kadın onları öylesine şaşırttı ki bir süre kalakaldılar, çözmeye çalıştılar. Ben de bu arada eve daldım.

Venezuellalı bir tesisatçı, musluğu onarıyordu girdiğimde. Yoksul bir mahalle burası ama dayanışma yerinde. Sofrada, Ortadoğu sorunlarını gerçekten iyi bilen, Türkiye' de bir süre kalmış bir gazeteci, İrlandalı bir hippi, zenci bir dilbilim uzmanı, tutulan bir televizyon oyuncusu var. Ev sahibim, sosyal bilimler öğretmeni, plak ve kaset yapımcısı kara bir yazın adamı. Soframıza belli aralarla Marks ve Engels, Lenin ve Mao, Adam Smith ve Marcuse gelip gittiler. Devrimci şiirler dinledik.

Oraya kadar güzel gitti de ben bulaşıkları yıkarken işler karıştı.

Dilbilim uzmanı:

— Neden yıkıyorsun bulaşıkları? diye tutturdu. Kadınlığı ille de kölelikle bağdaştırmak zorunda mısın? At bu kötü alışkanlıkları üstünden.

— Yahu ben bulaşık yıkamaktan gocunmam. Kadınlığın bu tür ıvır zıvırla ne ilgisi var? diyecek oldum.

— Ne de olsa Osmanlı kalıntısı bir beyazsın, diye terslendi.

— Sen de ne de olsa renk korkusunu, ezilmişliğini üstünden atamamış, ürkek bir adamsın, diye saldırıya geçtim. (Dedim ya, evdeyim burada!)

Çocuğu geçenlerde ölmüş, karısından ayrı yaşayan ev sahibimiz atıldı. Öfkeden titriyordu.

— Kızcağız elinden geleni yaptı, bizi ve sorunlarımızı anlamak adına, diye bağırıverdi. İki kadeh parlattın mı, 1960'larm ilkel renk ırkçılığına dönüyorsun sen. Hem benim bunca saygı duyduğum birine nasıl 'beyaz' dersin?

Tartışma kahkahalarla sona erdi.

30 Ekim

Çantamı toplarken, dünyanın kocaman bir barınak olduğunu düşünüyorum. Bir ay süreyle uçak modelleri, güvenlik kemerleri, otel kapıları ve kapı açma yöntemleri, araba, sabun, kibrit, sigara, içki çeşitleri konusunda uzmanlaştıktan sonra eve dönüyorum. Öğrendiğim en önemli şey, kişinin her yerde kendine uyan bir çevre bulabileceği, yaratabileceği...

Kapitalist düzende böyle alaturka dostlar olacağı aklıma gelir miydi hiç? Akşamları, uzak kentlerden arayıp soruyorlar: "Saatini yeni düzene göre ayarladın mı şaşkın, uçağı kaçırma da... Biletini nereye koyduğunu iyice biliyor musun?... Unutma, senin çek numaralarının bir listesi de bende, yitirirsen... Şey, borç ister miydin? Sabah erkenden arayıpuyandırayım mı seni? Vedalaşmış oluruz. Kendine iyi bak, e mi?"

Ama bu kişiler, yapay siyah-beyaz, kadın-erkek ayrımlarının çok ötesinde kalan dünya aydınlarıydı. Kendi doğurduğu korkunç sisteme, karmaşık,

zalim polis örgütlerine ağzı bir karış açık bakan ortalama, safdil Amerikalı yurttaş gibi uzak değildiler bana. Anayurdumda her gün gördüğüm pa-ragöz yurttaşlarım kadar yabancı da değildiler. Bir gün mutlaka değişecek dünyanın sözcüleri, dürüst, tezcanlı, sancılı emekçileriydiler. Renkleri ne olursa olsun, dünyanın yüza-kıydılar.

t

ıo Mart

"Tuval üstünde eskiyen yağlıboya, zamanla saydamlaşabilir. İşte o zaman, bazı resimlerin ilk, özgün çizgilerini seçebilirsiniz; bir kadının giysilerinden bir ağaç belirir, bir çocuk, bir köpeğe bırakır yerini; koca bir gemi artık açık denizde değildir."

Lillian Hellman

Yalancı bahar, bu arada şöyle bir uğradı semtimize. 'Semt' sözcüğünü en geniş anlamda 'vatan semti' olarak kullanan Yahya Kemal'in pek sevdiği bir Boğaziçi günü bugün.

Bir saattir Sarıyerli Mehmet, sandalların erdemlerini sayıp döküyor, beni yola getirmeye çalışıyor. Boşuna değil çabası: bir arkadaşının sahlık bir sandalı varmış. Çocuk, daha geçen ay, tepeden tırnağa elden geçirmiş sandalını, gönlünce boyamış. Ama bu ay birdenbire sıkışmış, değer-bilen bir tanıdık çıkarsa on bin lira peşin paraya satacakmış.

Demin, denizin derinlerine kadar uzanan tahta iskelede Mehmet'le uzun uzun inceledik sandalı. Birara ayağımı suya sokup havayı kolladım: asıl bahar yakın mı?

— Tam sana göre bir sandal, diyor Mehmet. Baksana ne güzel, kız gibi, hafif, üstelik turuncu, en sevdiğin renk. Sen çocukken...

Mehmet, her zaman çocukluğumla ilgili yepyeni bilgiler verir bana. Oniki yaşındayken tombulmuşum sözgelimi. Biraralar

tombul olduğumu anımsıyorum ama kaç yaşında, bilemiyorum. Sonra -genç kızlığa girerken- sallangaçlı küpelere, kalın, sımsıkı kemerlere bayılırmışım, sivri ökçeli, ince atkılı iskarpinler giyermişim. Hayallah! Şimdi hiçbir takıyla aram yok oysa, gövdeme sıkıca oturan bir giysiye bile katlanamıyorum, uzun topuklu pabuçlar giydim mi, başım dönüyor! O yüzden, Mehmet'in anlattıklarını aval aval dinliyorum. Uğraşıyorum, didiniyorum, yine de yaşamım "bir sinema şeridi" gibi geçmiyor gözlerimin önünden.

Galiba çocuğum olduktan sonra daha iyi yakaladım günlerimi. Çocuk, ana-babanın duyargalarını hep açık tutuyor, onları güncel yaşamın tam ortasına itiyor. "Hani kızamık geçirdiği yaz", "Canım okullar olaylar yüzünden tatil olmuştu ya" gibi ilk bakışta önemsiz gibi görünen saptamalar yapmaya götürüyor. Renksiz, tekdüze dönemlere birdenbire sıfatlar yakıştıran küçük bir insanın sorumluluğundan uzak olanlar, yaşamı daha uzaktan izliyorlar. Çocuksuzlar daha unutkan, toplumdan daha kopuk oluyorlar çoğunluk. Ama kişi elbette salt "ana" ya da "baba" olduğu için bilinçlenmiyor, orası başka.

Dalmış gitmişim.

— Canım ince düşünmesene, diyor Mehmet. Yaz sonunda satarsın olmazsa, paranı cebine atarsın, hem de fazlasıyla.

— Bir kere alırsam alışırım, bağlanırım, durup dururken satamam, diyorum.

Benim en önemli bulduğum bir özelliğimi unutmasına, ufak ayrıntılarla uğraşmasına bozuluyorum biraz.

— Canım neden satacaksın zaten? diye yumuşatıyor beni. Var mı sandal gibisi? Canın mı sıkıldı, asıl küreklere, çek git. Yaz güneşinde, kalabalıktan uzakta, kafanı dinlersin. Na şuracıkta bir koy var. Mavilikte çapari sallarsın. Sonra istersen, lüfere çıkarız geceleri. Eski arkadaşları çağırırız. Puslu güz sabahlan, havanın ağarışı-nı gözlersin sandaldan, güne temiz bir solukla başlarsın. Demir gibi. Balıkçılar Çarşısı'ndan bir muşamba al, yeter. Hadi çay bardaklarıyla ocak benden olsun. Oltayı da ayarlarım. Hep derdin ya sen bağımsızlık gibi yok diye. İşte önünde, ne nazlanıyorsun?

Doğru. Bilek gücüne dayanan bir taşıt olduğundan, sandal hep bağımsızlığın bir simgesi gibi gelmiştir bana. Arabaysa tam tersi. Trafik keşmekeşi, park yeri derdi, yakıt derdi... Arabanın huyunu suyunu bilmeden gözü kapalı trafiğe dalan, başka sürücülerden yardım bekleyen, acemilik yüzünden saldırgan bir biçimde araba kullanan "bağımsız"lara hiç akıl erdirememişimdir.

— Bizim buraya bağlarız sandalı, diyor Mehmet. Lokantanın önüne. Kışın da içeri alırız. Verirsin çocuklara üç-beş kuruş, bakarlar. Yer bol nasılsa.

Sandalın bakımını, her türlü sorumluluğunu kendisine devretmekle neler yitirdiğimi anlamıyor ki Mehmet. Demek sandal bir dalga yiyip kıyıya vursa, çocuklardan biri, bir yerini kurcalayıp bozsa, onu sorumlu tutacağım. Yaz günleri, uzun süre uğramadıktan sonra bir gün çıkıp gelsem, sandalı yerinde bulamasam, kuşkulara kapılacağım. Kimbilir, belki de Mehmet'in sandalı benden gizli kiraladığını, benim sırhmdan para kazandığını bile kuracağım. Mala hiç düşkün değilken sandalımı ve haklarımı düşüneceğim.

Mehmet öyle mi? Vızgeliyor ona bu ayrınhlar. O, yaşamın derin suyunda bir balık gibi yüzmeye alışkın. Lüfere çıkacağımız geceyi anlatırken, "binlerce ışıktan biri olacağımızı" söylemişti, hiçbir şiirsellik gözetmeden. Bağımsızlığını da öyle, geldiği gibi kullanıyor, kenarsız-köşesiz bir çavlandan.

Oysa ben yeni bir mal edinme adına eski bir arkadaşımı yi-tiremem. Bağımsızlığın ödentisi yeni bir tür bağımlılık olmamalı. Bu kadar pahalıya oturmamalı. Sandalım açık denizde değil artık, alttaki özgün çizgileri seçiyorum.

Uydurulduğunda beni en incitecek yalanı ahyorum:

— Yarın gelirim belki almaya.

Mehmet, yarın gelmememe hiç bozulmaz, bir süre sonra unutur. Ama bağımsızlığın sınırlarını açıklamaya kalksam, doğrucu olsam, asla bağışlamaz beni.

26 Mart

Geçen yıl bu gün, bir gelenek kendiliğinden başlamıştı: Pa-saj'm yetmiş yaşındaki güzel hanımefendisi Madam Despina'yı ölümden korumak amacıyla başlatılmıştı. Lotaryadan çıkan bir şişe rakının etiketine o gün pasajda kim varsa (tamdık-tanıma-dık) imzasını atmıştı. Ertesi yıl aynı günde buluşacak, o rakıyı bitirip bir yenisine imzalar atacaktık.

Madam Despina, yıl boyunca her karşılaşmamızda sordu: 26 Mart'tan önce ölürse bizlere ayıp olur muymuş?

Geçen yıl aynı gün, Selim İleri'nin imza günüydü. Birden, günün getirdiği duyguların etkisiyle olacak (ölümün ve ilişkilerin) eski bir dostu yeni bir kitabın imzalamşı sırasında yalnız bırakmamak geldi içimizden. Turgut Uyar, Edip Cansever ve ben rakıyı dlıp Akademi Kitabevi'ne gittik, Selim'in imzasını da kattık şişeye. (Sonraları yazar, bu olayı, gazete köşesi Ortalık'ta, bir eleştirmenimizin deyişiyle "bir içtenliğe bin içtenlik katarak" anlattı.) Gelgelelim ben, *Ölüm İlişkileri'ni* okuduktan sonra bu davranışımı bir kara mizah örneği olarak niteleyecektim.

Düşünün: en az üç yıl süreyle haftada en az iki kere gittiği, sunulan yemeklerle içkileri tükettiği, dahası dost yüzü gördüğü evlerdeki kişileri, yazar, hiç çekinmeden karalıyor, okura "ihbar" ediyordu. Bunu da ahlak ve eleştiri adına yapıyordu!

Gerçi yayımlanmadan önce de romanda bazı "gerçek kişi-ler"in işlendiğini duymuştum, bu kişilerden bazılarının yazara, "Aman bizi yaz!" diye yakardıklarını da (nedense). Yine de romandaki ahlak anlayışı dudağımı uçuklattı.

Aslında bir yazar, tanıdığı kişilerin bazı özelliklerinden yararlanarak, bu özellikleri abartarak kurgusal bir dünya yaratabilirdi tabii, kimsenin de buna bir diyeceği olmazdı. Ne var ki "gerçek kişiler" söylentisinin romanın satış tezgâhlamasında böylesine sorumsuzca kullanılması, ustalıkla yayılması, "gerçek kişiler"in ellerini kollarını bağlıyordu.

Susmayı seçmek, pişkinliğe vurmak sayılabilirdi. Düşündüklerinizi yazsanız, anlamsız bir saldırıya karşı eşit düzeyde anlamsız bir savunuya geçmiş sayılabilirdiniz. Üstelik bu karşılıklı sataşmalar tek tek kimsecikleri

ilgilendirmezken, topluca alındığında, kitaba duyulan ilgiyi, dolayısıyla satışı artırabilirdi.

Kendime yaraşanı yaptığımı sanıyorum şu yazıyı bir yıl sonraya ertelemekle. O arada belki de birileri çıkar diye düşünmüştüm, çıkar da yazara, "Kardeşim, eleştirdiğin çevre böylesi-ne kokuşmuşsa neden yıllarca oralarda dolandın?" diye sorar. Ama hpkı bir zamanlar Necip Fazıl kumarhanede basıldığında, "Ben batakhanelerin içyüzünü araşhrıyordum buralarda," dediğinde nasıl fazlaca bir tepki görmediyse, Selim İleri de görmedi. Püriten yazarların kaderi bu:

Selim İleri de "hem ağladı hem gitti", sadomazoşizmin buruk tadını alabildiğine çıkardı yani.

Hiçbir romanını bitirmeyi başaramadığım bir yazarın zanaatı üstüne yazmak güç. Zaten beni daha çok yazarın içdünyası, özellikle bu iç-dünyayı nesnel dış dünyayla karışhrması ilgilendiriyor. Kısacası yazar, hangi çevreye girse aynı saptamaları yapacağının farkında değilmiş gibi davranıyor.

Ölüm İlişkileri, yetenekli bir genç yazarın yazarlık serüveninde nereden başlayıp nereye geldiğini örneklemek açısından ayrı bir önem taşıdığı gibi son yılların güncel konuları "şiirsellik", "içtenlik" ve "güzelduyu"ya ilişkin birtakım sorunları da gündeme getiriyor.

Anlaşıldığı kadarıyla kaba slogancılığa, kolay çözümlere yatkın, insanca duyarlanmaları kulakardı eden toplumcu edebiyat ürünleri ve onların yanısıra iletişim araçlarına egemen olan berbat cinsellik anlayışı, duyarlığı incelmiş gençlerde haklı bir tepki yaratıyor. Bu romanın asıl önemli yanı, iyi kanalize edilemeyen bir tepkinin nasıl yeni bir çürümüşlüğe, bir sağlıksızlığa, bir hücre çoğalmasına yolaçhğını belgelemesi.

Son yıllarda, romanımızda sıkça rastladığımız bir eğilim, romanda "birinci kişi"ye fazlaca abanmak eğilimi... Böylece yazarlar, kendi düşüncelerini istedikleri zaman bu "birinci kişi"ye yükleyebiliyorlar, işlerine gelmediğinde de onu yalnız bırakıp aradan çekilebiliyorlar. Eleştirmenler de aynı kaçak yönteme başvurarak yazar yerine roman kişisini eleştirme yolunu seçiyorlar.

Şiirsellik demiştim... Şiirin şiirselliği yadsıdığını hepimiz biliriz. Roman ile öykünün şiirin öz bünyesiyle ilgili bir "şiirselliği" dışladığıysa daha yeni yeni anlaşılıyor. Bu tür bir "şiirsellik", ancak bol bir teyel olabiliyor, romanın örgüsünü, geniş deliklerini bile birarada tutamayan bir duyarlıklar ve sözcükler salatası. Geleneksel ağdalı Osmanlı üslubunun günümüze yansıyışı. (Selim İleri'nin yerli yersiz köhne Osmanlı sözcükleri yeğlediğine tanık oluyoruz bu romanda. Dili de gitgide savruklaşıyor. Bir örnek: "Kadın, telefonun başında değildi, içtenliğin doruğundaydı." Böyle bir cümleyi eskiden ilk yadsıyan, Selim İleri olurdu.)

Yazarın içtenliği üstünde de durmadan geçmeyelim. Yazar, *Her Gece Bodrum'un* 50. sayfadan sonra başladığını kendisi yazmıştır önce. Hangi yazarlardan "hırsızlamalar" yaptığını önce kendisi sayıp dökmüştür. "Abartma"ya olan düşkünlüğünün bir sakınca olabileceğine önce kendisi parmak basmıştır *Türk Dili* dergisi Öykü Özel Sayısı'nda. Neden hep küçük burjuvayı anlattığını, kimse sormadan boyuna yanıtlamıştır. İşte bu içtenlik aracılığıyla da yapıtlarına gelebilecek eleştirileri üç adım içtenlik payıyla önlemiştir, kimse irdelememiştir bu gerçeği: Selim İleri'nin yerden göğe kadar haklı olduğu gerçeğini demek istiyorum.

Doğrudur, romanları 50. sayfada başlar. O sayfaya kadar bir abuklama sözkonusudur, sonra asıl roman, yazarın "sabuk-lama" adını taktığı asıl roman (sayıklamalar) gelir. Kişiler birdenbire akıllarına estiği gibi romana girip çıkmaya başlarlar. Edebiyat gerçekliği açısından *yeniden yaratılmadıkları* için yarı saydamdırlar, telefon rehberindeki kişiliksiz aboneleri andırırlar ilk bakışta. Ama yazar onların aslında kimler olduğunun ipucunu okura önceden iletmiştir. Bir eleştirmenin bu konudaki sorusunu da, "Bana kalsın bu bilgiler," gibisinden kamçılayıcı ve kızıştırıcı bir yanıtla karşılamıştır. Çünkü bir gün sokakta rastladığınızda size, "Ayol o sen olabilir misin hiç?" diyebileceği ayrıntılar da katmıştır sözde gerçek kişiliğinize. (Anlaşılan, "yeni bir ahlak" kolay bulunamıyor.)

Kimdirler *Ölüm İlişkileri'ndeki* kişiler? Bir günde halkın sırtından milyonlar kazananlar mı? Baldır bacak gösterip milyon vuran göstericiler mi? Hayır. Bu kişiler (yazarın görüşlerine uy-sun-uymasın) inandıkları değerleri savunan, topluma kendi doğrultularında sorular getirmeye çalışan sanatçılar, yazarlar, düşünürlerdir.

Peki amaç gerçekten eleştirmekse, yazar neden onlara bıyık takmış, saç renklerini değiştirmiş, adlarını gizlemiş, birinin kocasını ötekinin karısıyla eşlemiştir?

Sorunun yanıtını aramadan önce iki öbekte toplanan bu kişilere bakmamız gerek. Birinci öbekteki roman kişileri, "cinselliği kaçınılmaz bir felaket olarak görmeyenler"dir. Selim İleri (ya da Emre, ya da Cem vb) bu yüzden onlara korkunç cezalar verir. Örnekse, hikâyeci Zeynep erkeklerle yattığı için (bu erkek kocası bile olsa) çocuğu sperma kanseri(!)ne tutulur yazarın düşünde.

İkinci öbektekiler, seçkinler katma yükselmişlerdir. Onlar da hoyratlar kalabalığındakiler gibi kılık sapığı, frijid, eşcinsel, erseliktirler. Yani bir bocalama içindedirler ama kırık porselenlere, ince kuyumlara, suyu çekilmiş sebzelere, çarpık cenin resimlerine bakarak sürüden biri olmamayı seçmişlerdir. Birtakım şeyleri, bu arada özellikle "barbar sosyalistleri" "özümser", "ayrımsar", "biliser", "duyumsar"lar. Deniz kıyılarına giderken havasız apartmanların kokularını götürürler, kumlara değil de Matmazel Noraliya'nın koltuğuna otururlar, cinselliklerinden kurtulmayı umarlar, ya da "umarsalar".

İleri'nin ilk öykülerinde boka kekik kokusu, kır çiçekleri, ince hüzünler, incitmebeni çiçekleri vardı. (Suçlamalar ve yakınmalar yine sürüp gidiyordu ya). Öykülerin odağındaki değerlendirilemeyen içli çocuksa zamanla, küçücük bir zorbaya dönüştü: artık gözüne kaçan çöple ilgilenmeyen dostlarını silip atıyordu dostlukların son günlerinde, onaylamadığı kişilerin kuyularını kazıyordu, onları yalnızca "cinsellikleriyle" var ediyordu.

Kişilerinin günışığına, havaya, suya, kısaca dirime özlem duyduklarını ve bunlardan vazgeçmeyeceklerini görünce de onları donduruyor, kendi ölü nesneler koleksiyonundaki önceden ayrılmış yerlerine yapıştırıveriyordu. Böylelikle artık söz de geçirebiliyor, el de koyabiliyordu onlara.

Bodrum gibi güzelim bir kasaba bile "afrodizyak" olduğu gerekçesiyle hüküm giyiyordu, çölümsü bir kartpostala dönüyordu.

Buraya kadar neyse ama yazarın "faşizm" gibi korkunç bir devlet düzenini de neredeyse bu insanları hizaya sokacak, onların çıplak popolarına inecek bir kamçı kadar olağanlaştırmasına, "kabalık", "terbiyesizlik", "zorbalık" sözcüklerini gelişigüzel karşılamak için kullanmasına ne denebilir? "Okur, romandan eli boş çıkmıyor böylece," denebilir, "onca sayfayı bir amaç uğruna okuyor izlenimine kapılabilir belki," denebilir.

Bir Hermann Hesse ile bir D. H. Lawrence da "sürü insanı" değildiler. Ama hiçbir zaman kızkurusu bir güzelduyunun tutsağı olmamış, dirime sonsuz saygı göstermişlerdi. İleri ise ilerde neler yazacak dersiniz? Sanının, gerçek yaşamda nefret ettiği cinselliği gerçek yaşamda öfkelendiği kişilere gönlünce bölüştüreceği çok satışlı seks romanları. Gerçek orjiler! Belki de o tür bir boşalma (toplum sorunlarını kendi başlarına bırakmak kaydıyla) selim bir tümörün habercisi olacaktır. Zamanın çözeceği bir sorun bu.

— Evet Madam Despina, ölürseniz ayıp olur. Hadi gelecek

yıla!

19 Mayıs

Bir pırpırdır gidiyor yüreğimde, içim daralıyor, önüme gelene çatıyorum. En iyisi bulaşık yıkamak. Kaçmak.

Ellerim köpüklü, ılık bulaşık suyuna batıp batıp çıkıyor. Bir dalgınlık kazası sonucu (ya da yorgunluk, iş kazası mı demeli) kesmişim ellerimi. Tentürdiyot lekeleri kına renginde duruyor parmaklarımda. Kafamda bugün ilk kere, tatlı bir uyuşukluk. Ancak böyle toptan uyuşukluk, bırakış anlarında varlığını duyuran incecik, yarı saydam bir bağ, geçmişe doğru bir köprü kuruyor. Tıpatıp bu ânı andıran bir başka anla aramda. "Bu ânı daha önce de yaşamıştım!" dedirten gizemli bir duygu değil; çok sahici, çok somut.

1970 yılının bir güz gecesiydi. Turgut Uyar'la Büyükde-re'ye yeni taşınmıştık o yıl. Yine böyle bulaşık yıkarken, birden

1

küçük mutfak penceresini açıp denizin kokusunu içime çekmiştim. Ellerim permanganat lekeleri içindeydi; çıkmıyordu.

Kolera yılıydı çünkü. Önceleri yeşilliğin her çeşidinden kaçmayı denemiştik. Dışkılanmızın rengine, kıvamına büyük ilgi göstermiştik. İki kere üstüste helaya gitmek uykularımızı kaçırmaya yetmişti.

Hükümet Tabipliği'nin üstünde oturduğumuzdan, son gelişmeleri günü gününe izleyebiliyorduk. Aşı, tükenmek üzereydi. Sarıyer'in köylerinden kapıya doluşan yüzlerce insan, çocukları sırtlarında, akşamlara kadar merdivenlere yığılıp aşı olmayı bekliyorlardı. Bu arada çöp kamyonları uğramıyordu nedense. Kıyı, leş gibiydi, korkudan bomboştu, balık ölüsü kokuyordu. Lokantalara, çay bahçelerine kimseler gitmiyordu.

Sonralan alışmıştık yavaş yavaş. Korkuyla birlikte, içiçe yaşıyorduk. Salatalanmızı saatlerce permanganat tabletleri eritilmiş sularda beklettikten sonra yiyorduk. Birbirimizi kaygılı gözlerle süzmüyorduk. Yine de korkunç bir boşluk vardı, bilmediğimiz, adını koyamadığımız birşeyin yitmesinden doğan bir boşluk.

Koleradan değil, bir başka şeyden korkuyorduk sanki. Belki de toplumca yaşadığımız bir başka gerginlikten. Kopacak kadar gerilmiş bir yaydan.

İşte o gece, küçük mutfak penceresinden görkemli yıldızlarıyla güz göğünü gördüm. Çöp tenekesini denize boşaltmak özrüyle kıyıya yürüdüm. Geceyarısına az kalmıştı. Çöpleri suya döküp bir süre bekledikten sonra soyundum, kendimi suya bıraktım. Önceleri bir tür intihar gibiydi bu duygu ama koca bir lağım künkünün boşaldığı kıyıdan, harelenen mazotlardan, konserve kutularından uzaklaştıkça, açıldıkça, anlatılmaz bir sevinç duydum. Korkuların artık bana erişemeyeceği gibi. O anlamda, bitimsiz bir mutluluktu.

Güz geceyarısı, kıyının karanlığını ışıklarıyla silip götürmüştü bile.

"Biri daha böyle yapmıştı galiba," diye düşündüm kıyıda kurulanırken, "tamam. Camus'nün *Veba* romanında, gerginlikten bitkin düşen doktor da sonunda böyle denize bırakır kendini. Hem de şu çöplerin, lağım sularının karıştığı aynı Akdeniz'e."

Camus'nün bu kişisinin davranışı beni çok etkilemiş, aklımda kalmış olabilir. Ama benim, ya da bir başka Akdenizlinin bir gün aynı olayda böyle davranabileceği bilinci de Camus'yü, aynı ölçüde etkilemiş olabilir. Edebiyat, bütünüyle geçmişimizdir, kendi yaşamadığımız anılarımızla da geçmişimizdir. Bir vasiyettir bize. Ya da geriye doğru verdiğimiz bir namus sözü.

Derken kararımı verdim, tedirginliğim geçti: Piyasa yazarlarını Türkçeye çevirmeyeceğim. Okuma hızıyla çarçabuk çevirsem de, karşılığında kendi kitaplarıma ödenen ücretin en aşağı on katını alsam da. Vasiyet böyle gerektiriyor. Kaldırıp attım önerilen çeviriyi.

12 Haziran

Kentin merkezinde, sağır edici gürültülerin tam ortasında bir sığınaktı Geçit Kafeterya.

Hele yaz akşamüstüleri, kesilmiş hıyarların, diri yeşil biberlerin, rakının kokusunu doyasıya içime çekerek köprünün öte yakasında uzanan, günbatımının buğuları arasında kenti iyice düşsel bir havaya büründüren minarelere bakarken... Bu arada abartılı bir kızılla batışı, karşımdaki resme hüzzam bir geçiş katan güneşimizin hakkını da yemeyelim.

Öğleden önce -ister yaz, ister kış olsun- içerisi hep hafif loştu. Sessiz olurdu. Sessizlikte, uygar, çağdaş bir düzenin tıkır tıkır işlediğini duyardınız. Kâğıt peçeteler, kişiyi yazmaya çağırırdı.

Bugün saat onda, aynı merdivenlerden çıkıp aynı kapıdan girdim. Yanlış gelmiş olamam! Masalar dağıtılmış, iskemleler fasıl düzeninde yanyana dizilmiş, adım atacak yer yok. Tanıdık garsonlar, rakı bardaklarında çay koşuşturuyorlar, gazoz, sandviç taşıyorlar masalara. Nedense bendeki şaşkınlık yok onlarda!

Birden kavrıyorum, bu ana-baba gününün gerçek anlamda bir analar ve babalar günü olduğunu ...

Her yıl bu ayda, çocukları Karaköy-Tünel yöresindeki yabancı okulların giriş sınavlarında ecel teri döken ana-babalar, kendilerine burayı barınak

seçmişler. Sonradan, bütün bir yıl, bir daha adım atmamak üzere. Karabasan görenlere özgü bir yöntemle duruma yarı-inanmayı seçiyor, bir masanın kenarına ilişiyorum.

Velilerden bir bölüğünü gözüm ısırıyor. Beklediğim iki-üç kayıt kuyruğunda, sınav kapısında karşılaşmışız demek. Onlar-sa bütün yabancı okulların sınavlarına koştuklarından, birbirle-riyle iyice dost olmuşlar. Dayanılmaz bir uğultu sürüp gidiyor:

— Garson bey, bir çay daha... Yok yok iki olsun! Sizinki hangi kurslara gitmişti demiştiniz hamfendi?

— Efendim biz daha ikinci sınıftan başladık kurslara. Konuyu enine boyuna etüt ettik eşimle ben. Kendisi ithalatçıdır da. Çünkü zamanında el atmazsanız, sonuç hüsran oluyor hamfendi. Sözgelimi meselâ, özel öğretmen Bayan Şirin son sınıfta başvuranları geri çeviriyormuş; yeni öğrenci, eskilerin temposunu aksahyormuş.

— Duyduğuma göre, hafta sonunda Ankara'dan uçakla çocuk getiriyorlarmış ona, aslı var mı acaba?

— Gözümle gördüm efendim. Ne yapsınlar ama? Bir yabancı dil, bir meslek demek günümüzde, değil mi?

— Biz, R. Lisesi'ne girmek için Nizam Bey'den ders almak gerekir diye duymuştuk. O yüzden kapısında günlerce bekledim. Sonunda çocuğu yoklamaya razı oldu. Haftada üç kere gitmesi şartıyla aldı. Saati 750 lira biliyorsunuz, ona da peki dedik.

— Çok kibirli bir beymiş diyorlar. Basit bir devlet ilkokulunda öğretmenmiş önceleri. Kendisini yakından tanıyanlardan duydum ben de. Ama işini bilen biri doğrusu. Geçende, sabahın sekizinde A. Lisesi'nin kapısında beklemeye başlamıştı. Sınava sabah grubunda giren öğrencilerinden soruları öğrenip ikindide girenlere yetiştirecekmiş.

Konuyu değiştirdiler mi, modadan, yapacak yemek bulamamaktan, araba anahtarlarından söz ediyorlar. Bu annelerin çoğu, doğru dürüst bir eğitim görmemiş, genç yaşta varlıklı esnafa varmış kadınlar. Kocaları aracılığıyla

adım attıkları bu sallantılı sınıfta, yabancı dil bilen çocukları aracılığıyla durumlarını sağlama almak derdindeler. Evlerine gazete-kitap girmeyen bu çocuklar da liseyi bitirdikten sonra babalarının şirketlerinde çalışacaklar ve onların da evlerine gazete-kitap girmeyecek. Belki P/ayboy'a göz gezdirmede, E//e'i sökmede kullanacaklar öğrendikleri yabana dili. Yine de onlara şu güzelim yaz günlerini zehir eden, en güzel yaşlarını kurslarda, özel dershanelerde tüketmelerine, yaşamdan böyle bezmelerine yolaçan büyüklerini bağışlayacaklar mı bilmem... Ama kendi çocuklarını yetiştirmede aynı yöntemi kullanacaklar kuşkusuz.

Yan masada, iskemlesini çığırtkan kalabalığın az ötesine çekmiş bir hanım oturuyor. Hikâyesi, pabuçlarından ve el örgüsü başlığından okunabilir. Topukları kaç pençe görmüş siyah pabuçları gıcır gıcır boyalı. Sabah erken saatte, alelacele topladığı saçlarını yün başlığına yerleştirmiş. Ya öğretmen, ya emekli bir memur. Yüzünden yorgunluk akıyor. Bu tür yerlere kocasıyla birlikte giden, görmüş-geçirmiş biri besbelli. Neskafesini içiyor usulca; çevresindeki konuşmalar onu iyice tedirgin etti. Zaten bu sözlü-beklemeye dayanmak kolay değil. Üstelik kim-bilir kaçına çocuğunu bekleyişi bu?

Kocasıyla başbaşa verip ilk çocuklarını önce Yabancı Dille Öğretim Yapan Anadolu Liseleri'nin sınavlarına sokmuşlardır (bizim gibi). İkinci aşama sınavı çok geç olduğundan da gözlerinin tuttuğu iki-üç yabancı okula başvurmuşlardır. O dönemde birlikte çalışıp kazandıkları ortak paradan biriktirmiş, harcamalarını kısmış, yabancı bir okulun o güne göre de önemli sayılabilecek giderlerini karşılamaya savaşmışlardır. Ama bugün öyle mi? Yıllık gideri en az 40.000 lirayı bulan bir yabancı okulda yedi-sekiz yıl süreyle bir çocuğu okutmayı hangi ana-baba göze alabilir? Durmadan ağırlaşan yaşam koşullarının ve artan okul ücretlerinin korkunç baskısı altında?

— Artık bıkmıştım ya, diyor hanım.

Demin bir sigara aldı çantasından, kibriti bulamayınca çakmağımı uzattım.

— Artık bıkmıştım. Bizim bey de bıktı ya. Gelgelelim bu yavrucuğu, büyüklerden ayıramam ki, küser bize. Büyükler yüzümüzü hiç kara çıkarmadılar eksik olmasınlar. Biri, mü-

j

hendis şimdi. Biri Kanada'da veterinerlik yapıyor. Bu küçüğe içim gidiyor inanın. Evde babasıyla çalıştılar ama sınavda ne kadar becerir bilemem. Sonra bir de anarşi sorunu var. İkinci basamak sınavını kazansa bile, bir yabancı okula gitmesini daha çok isteyeceğim gibime geliyor. Oralar daha korunmalı. El kadar çocuk bunlar. Ya ona-buna uyup okumazsa? Herhalde o anarşistler de bizim gibi ailelerden çıkıyordur, değil mi kızım?

Yabancı okullar, aralarında bir "centilmenler antlaşması" yapmışlar. Sınav tarihleri birbiriyle çakışmıyor. Ama en büyük centilmenliği yine de bizim konuksever devlet baba göstermiş. Anadolu Liseleri sınavını kazananları belirleyen asıl ikinci sınav, sonuçlar belli olduktan, kayıt süreleri dolduktan sonra yapılıyor. İlk taksitler ödendikten sonra yani.

— Haklısınız ama, diyorum. Bizler de terk edecek olursak kendi okullarımızı...

Oysa ilk aşama sınavının yapıldığı soğuk günde, hiç de böyle yürekli değildim. O ürkek, ezik, korkudan tirtir titreyen çocukların bir okula sıkış tepiş, kurbanlık koyunlar gibi yığıldığını, bir tek yetkilinin bile onlara sahip çıkmadığını gördüğümde, çılgına dönmüştüm. Ya bir bomba söylentisi yayılırsa? Ya bir silah patlarsa? O kargaşada, sayıları binlerin çok üstünde bu küçükleri kim sağ çıkaracak bu yapıdan?

Birara, çocuğu kapıp kaçmak gelmişti içimden, hiç değilse onun canını kurtarmak! Ama korkudan öte köy olmadığı gerçeği, bilincimin bir yerinde duruyordu sanırım. Çocuklar ser çiçekleri değildir diyordum kendi kendime, bu toplumda yaşayacaklarsa, şimdiden koşullara alışmaları gerekir.

— İçimi açtınız yavrum, diyor hanım. Öğleden sonra Atatürk Lisesi'ndeki sınavda buluşuruz artık.

Atatürk Lisesi'nin geniş bir bahçesi var; ağaçlı bir yol, kesintisiz, Beşiktaş'a iniyor. Anneler, arabalarından yaygılarını, hasırlarını çıkarıp çimenlere yayıldılar. Kimi iskambil oynuyor, kimi kaset çalıyor. Çevremizi de şerbetçiler, simitçiler, köfteciler sardı zaten. Herkes bir boşalmanın

uyuşukluğunda şimdi. Sınavlar bitti bitiyor! Sonra ne güzel bir gün bu böyle, değil mi?

Yağmurlu günler boyunca sokaklara çöküp çocuklarını bekleyen, kapılarda itişen "sömürge kalabalığı", yazı yeni görüyor.

— Devlet liselerinin durumu bir düzelse, diyor sabahki hanım. Yabancı dilden vazgeçtik, dersler boş geçmese, öğretmen sıkıntısı çekilmese, biz de bu tutarsızlıklara düşmezdik, değil mi? Özel okul kapılarında bir tanıdığa rastlayacağım diye içim gidiyor. Yıllar yılı savunduklarımın tersini yapıyorum, kolay değil.

Son umutlarını bu lisenin sınavına bağladıklarından, ta buralara gelmeye gönül indiren süslü kadınlar, yanıbaşımızda güneşleniyorlar. Yaşam kargaşasında doğrudan yer almayanlara özgü bencilliklerden vazgeçmeden. Olmadık yerde araba park ediyor, başkalarının çocuklarım itip azarlıyorlar. Tek çocuk, onlarınki. Biriktirdikleri kini boşaltacak bir yer bulmayagörsün-ler... Otobüsteyseler (bir rastlantı sonucu) çocukları dürtükler, dolu sıralara sığmaya çalışırlar, yorgun erkekleri zorla yerlerinden ederler. Ne yazık ki bu özellik, yalnızca onların değil yaşamın içinde yer almayan dar gelirli aile kadınlarının da bir özelliği. Durak dışında otobüsleri durdurmaya kalkışmak, sürücülerden özel ricalarda bulunmak ...

Yabancı okulların kayıt kuyruklarında ellerinde tam para hazır bekleyen, "Aman belgeler eksik mi acaba?" diye ezilip büzülen, bir terslik çıkmasın diye kendilerini itip kakan hademelere bile sigara uzatan o kurumlu kadınlar nerde şimdi? Çalıştırdıkları işçilere selam vermekten kaçınırken, okul bekçilerinin her "Höt!"üne "Aman kardeşim tabii, peki!" diyen kalın enseli adamlar nerede? Hele hele kayıt memurlarına "azın-lık"tan olduklarını özellikle belirterek iktisadi güvence vermeye çalışan sırnaşık madamalara ne oldu?

Hepsi buradalar ama kendi iklimlerinde olduklarından tanınmıyorlar artık: en ufak haksızlıklara, gecikmelere yiğitçe başkaldırıyorlar. İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle olduk.

"Belki çocuk ikinci sınavı da kazanır," diyorum içimden. "Hiç değilse çeşitli sınıflardan gelme çocuklar arasında okur, bildiği yolu seçer."

— Yavrum, başınızın ağrısı geçti mi? diyor hanım.

Yoo, yıllar sonra da geçmeyecek. Bu garip, bu kin ve hüzün dolu günü anımsadıkça hep başım ağrıyacak.

1

28 Haziran

Bayan Muza ile üç gün önce, Pera Palas'ın görkemli, loş bekleme salonunda, onun çelik-mavisi, ıslak Slav gözlerine çok yaraşan bir ortamda karşılaştık.

Kemal Bekir ile, SSCB'den, Yazarlar Sendikası'na konuk gelen üç edebiyatçıya Topkapı Sarayı'nı gezdirecek, birlikte bir öğle yemeği yiyecektik. Bildiklerimiz: Bayan Muza'nın ünlü bir Nâzım çevirmeni olduğu, Nâzım'ı yakından tanıdığı ve onun elinden tuttuğu genç bir şairle evlendiğiydi. Bay Elçin'in ünlü bir Azeri edebiyatçı ve çevirmen olduğunu biliyorduk, çok iyi de Türkçe konuşuyormuş. Ukraynalı romancı Bay Igor, tarihî romanlar yazarı diye tanıtılmıştı bize. Sonradan Bay Elçin'in, aslında senaryolarıyla ün yaptığı, blucinli, Teksaslı bir çiftçiyi andıran Bay Igor'unsa Aptullah Ziya Kozanoğlu havasında Bizans serüven romanları yazdığı anlaşıldı.

Bu tür karşılaşmaların ilk iki saatinde hep görüldüğü üzre, protokol inceliğinden sayılabilecek yüzeysel sorulan sormak, beklenen yüzeysel yanıtları vermek çabasını yürüttük. Öyle ki sofraya oturduğumuzda ben bayağı yorulmuştum; herhalde hepimiz yorulmuştuk. Nedeni: belki bir dönemden sonra "yeni" biriyle tanışmak pek çekici gelmiyor. Hele bilmediğiniz bir dili konuşan bir yabancıyı kavramak, o dili öğrenmek kadar yorucu oluyor. (Yeni'yi bir yana bırakalım, yıllar sonra eski bir dostla karşılaşmak, araya giren zamanın neleri değiştirdiğini, neleri kesip biçtiğini görmek bile kolay göze alınamıyor.)

Bir yazar, karşısındaki yazarın hangi konuları işlediğini, neyi amaçladığını, kendi edebiyatı içinde nerede durduğunu, Ana-dolucası, "n'ördüğünü" bilmiyorsa, onunla ne kadar ilgilenebilir? "Aman yabancı yazar olsun da taş olsun, hiç değilse bir dış gezi olanağı sağlayabilir bana," diye yabancı yazar izi süren edebiyatçıların çabasını bu yüzden aklım almıyor. Bana yeni, gerçek bir deneyim kazandıracak kent sayısı, üçü-beşi geçmez ki...

Yazarın konuk gittiği ülkedeki deneyimini zenginleştirmek, unutulmaz kılmak, onu konuk eden meslek örgütüne düşer elbet. Bu tür uluslararası kültür ilişkileri, gerçek bir "iletişim" sağlama adına kuruluyorsa, yazarlara

iletişim kurabilecekleri kişilerle, yani duygudaş yazarlarla karşılaşma olanağı tanınmalı önce. Her ülkeye her giden, her geleni her karşılayanla karşılaşmamalı.

Oysa sanırım hiçbir ülkede böyle yürümüyor bu işler. Yazarın doğum yılı ve yapıtlarının adlan dışında derinlemesine bilgilerle donatılmamış, üstelik başka başka dillerde konuşan yazarlar, çöküyorlar bir sofranın başına... Hepsinde bir ürkü: "Şimdi beni ne sanıyorlar kimbilir? En iyisi hiç konuşmamak." Konular da tabii telif ücretlerinden, kâğıt ve yayıncılık sorunlarından öteye gitmiyor. Bir yemek, içki ve gezi oburluğu zorlanıyor. Ülkelerin dostluğuna, dünya barışına kadeh kaldırılıyor. Komşu ülkeler yazarlarına "Demek sizde *döşek* deniyor? Ne tuhaf bizde de öyle derler..." gibi şirinlikler gösteriliyor. Kanımca, yazar onuruna, edebiyat saygısına uymayan tanışmalar bunlar.

Bir anı: Yıllar önce Struga Şiir Şenliği'nde, önceleri beni Türk Françoise Sagan'ı sanan Litvanyalı şair Eduardas Miezela-itis'in masasına düşmüştük bir gece. Kuralları zorlayarak. O Almanca biliyor, İngilizcesi çat-pat. Benim Almancam onu anlamaya yetecek düzeyde hiç değil. Yine de nasıl oldu bilmem, Almanca-İngilizce karışımı bir dille bütün gece, T. S. Eliot ile Ezra Pound'un toplumcu şiire katkılarını tartışmıştık. Nasıl becerdik, bilemiyorum. Sonunda karı-koca, Turgut Uyar'la beni özel konukları olarak Litvanya'ya çağırdılar. Litvanya'ya bile gidemedik; ki oraya gidilir.

Bir başka anı: Bu kere çok çok uzakta başka bir kara parçasında, San Francisco'da, kara romancı Ernest J. Gaines'in evindeyim. 1978 Ekimi. Güneşli, sıcacık bir gün. Gaines, (sonradan öğrendim) "Müslüman bir Türk kadın yazan"nı ağırlayacağını öğrenince ansiklopediler falan karıştırmış, nasıl davranması gerektiğini öyle saptamış. Ben de, elimi sıkmamasını, gözlerime bakmamasını, bir saattir bana bir kahve bile sunmamasını bir türlü açıklayamamıştım, Tarzanca konuşmaya çabalamasını da.

Söyleşi şöyle koyuldu: Gaines, *Bayan Pittman'ın Özgeçmi-şi*'nde kendi izlenimlerini, kendi geçmişini vermeyi düşünmüş. Ama hayranları pek bozulmuşlar gerçeğin ortaya çıkmasına.

Bayan Pittman adındaki köle kadın gerçekte yoksa, romanın ne değeri olabilirmiş ki? Anlatırken, gülmekten kırılıyor. "Sonunda pes ettim de

kurtuldum," diyor. "Pamuk çiftliklerinde çalışırken hep onun gibi yaşlı kadınlar arasında büyüdüğümü okura anlatmak ne kadar güç!"

— Benim artık kalkmam gerek, dedim sonunda. Okyanus kıyısında bir sabah içkisine ne dersin?

İşte o zaman uyandı. "Bizim Louisiana'daki çiftlikler bile bu kente böylesine uzakken Türkiye nasıl bu kadar yakın olabilir?" diyerek örttü acemiliğini. Amerikalı ortasınıf kadınlarının korkunç tutuculuğunu anlattı uzun uzun.

Kıyıda, keyifli bir masadayız. (Bakınız: 23 Ekim 1978).

— Sen kafandan geçenleri parmağına, parmak uçlarına gelinceye kadar diri tutmayı başarabiliyor musun? diyor. Sürüyle kitap yazdım da, diyor, hâlâ öyküden su içmek ya da işemek için çıkan bir öykü kişisini, okura doğal gelebilecek bir yoldan yeniden döndürmeyi kıvıramıyorum.

"Ne garip şu ikindi sazlıklarında / Federico adında biri olmak" dizelerine geldiğimizde, içki ısmarlama sırası ondaydı. Bana haber vermeden gününü bütün bağlantılardan kopart-mıştı. Alcatraz Adası'na gitmeli, cezaevini gezmeliydik. Ne yazık ki kalkmak zorundaydım, çünkü bana kentin göstermelik yerlerini gezdirecek sorumlu kişiyle buluşacaktım.

Bu akşam bizim evde Sovyet konuklarla rakı içerken, saatlerce Topkapı Sarayı'nm mücevher dairesini gezeceklerine, Gülhane Parkı'ndaki ceviz ağacını görmeyi yeğleyeceklerini anlıyorum. İşte uluslararası ilişkiler...

Konuklarımızın ikisi de Rusça konuşuyorlar ama arada büyük bir ayrım var. Seslerin iniş-çıkışı, sözcüklerin vurgulanışı ne kadar değişik...

Bayan Muza, Rusların çoğu gibi konuşmadan önce söz istiyor. Gözleri doluyor birara, kocasından bazı dizeler okuyor. Bay Elçin, Türkçeye çeviriyor dizeleri. Gizemli imgelerle yüklü dizeler. Günümüz Sovyet gençliğinin tuttuğu ozanları sayıyor Bayan Muza, önemlerini yitirmeyen klasik ustalar: Marina Tsve-tayeva, Boris Pastemak, Oscar Mandelstam, Anna Akhmato-va... Günümüz Sovyet yazarlarını en çok etkileyen bu adlar, Stalin'in kıyımına uğramış bir kuşaktan; intihar edenler, ettirilenler, sürgüne

yollananlar, yalnızlığa itilenler. "Bella Akhma-dulina'yı mutlaka oku," diyor Bayan Muza. "Sen en çok onu seveceksin."

Bay Elçin konuşmanın ortak paydasını buluyor hemen, kendini katmadan aktarıyor söylenenleri. Bıraksak, Kemal Bekir'le, Turgut'la, Özcan'la konuşmayı sürdürecek ama besbelli acıyor bize. Soracağım sorular öyle çok ki... Bir İngiliz dergisinin özel sayısında, Sovyet edebiyatında devletin tuttuğu dilin "resmi" dil (bir anlamda televizyon haberleri dili) olduğunu okumuştum; gerçek edebiyatçılarınsa bu dili benimsemediklerini. Ama sorarsam, konu uzayacak. Yanlış da anlaşılabilir.

Yaz gecesinin güzelliği, kediler, odanın genişliği etkiliyor Bayan Muza'yı. Beni etkileyen de onun çalışma koşullarının rahatlığı... Yüzüne bakıyorum birara: Bu kadının dilinde "ölüm" nedir, "aşk" nedir, "ayrılık" nedir? Sözcüklerle dopdolu, susuyoruz. Çevirinin artık işlemeyeceği bir yere vardık. Dil bitti. Böyle anlamlarda alındığında, kimse dil bilmiyor dünyada diyebiliriz. Anadilini bile. Sözgelimi, başka bir beklenmedik karşılaşmada, çok iyi Türkçe bilen bir Amerikalı arkadaş şu soruyu sorana kadar bu önemli konuda hiç kafa yormamıştım:

— Türkçede neden hep "kırılmış", "bozulmuş", "düşmüş", "okunacak kitap", "bundan korkulmaz" gibi edilgin kullanımlar yerleşmiş? Bu özne karışıklıklığı nereden kaynaklanıyor?

Sahi neden elimizde kırdığımız tabağın, dolaba kaldırmayı unuttuğumuz sütün, düşürdüğümüz cüzdanın sorumluluğunu üstlenmekten kaçınıyor, üstelik nesnelerin kendilerine yüklü-yoruz? Kimin okuyacağı kitap? Kim neden korkmuyor?

Öztürkçede "vicdan"ı karşılayan bir sözcüğün bulunmaması ("bulunç" ne dernek?) hep maşeri bir vicdandan yana oluşumuzdan mı ileri geliyor acaba?

Birisi Türkçeye sataştı mı, nedense az biraz ulusçu kesilirim. Ben de, "Siz kapitalist düzende yaşayanlar da hep 'sahip olmak' yardıma edimini kullanıyorsunuz ya," diye karşı çıkmıştım arkadaşa. "Bir kata, bir arabaya sahip olurcasına, bir eşe, bir başağrısına, bir depresyona sahip oluyorsunuz."

Bayan Muza, sessizlikte eğildi, birden saçlarımı okşadı.

26 Ağustos

Bir buluşma bu: Mermer Plajı'nm süt beyaz kumlarının az ötesinde duruyordu. Bir kamyon. Adı: Volvo.

Lastiği söndüğünden, yana kaykılmış. Zaten öbür lastikleri de eksik, çalınmış. Döşemeleri sökülmüş. Farları alınmış. Yalnızca çatısıyla ve üstünü örten yapraklarla ayakta duruyor. Kimsenin uğramadığı sapa bir kıyıda.

Gençliğinde, tepedeki ocaklardan kıyıya mermer taşıyor-muş. Kimbilir o kıpkırmızı, alımlı gençliğinde kaç sürücünün köylülere çalım satmasını sağlamıştır? Geçen yıl, emekli olmuş. Gelecek yıla tek parçası kalmayacak bu gidişle.

Yılkıya bırakılmış bir at gibi başkalarının düşlerinde koşacak, köpükler içinde durmadan koşacak.

8 Eylül

Öğleden sonra bir delikanlı geldi. Görme duyusu gittikçe azalan, eninde sonunda kör olacak bir öğrenci. Karaltıları seçe-biliyormuş da yüzleri görmüyormuş. Beynindeki tümör yüzünden. Öykülerimi okumamış.

Seslere düşkün. Benim sesimi de bir radyo programında duymuş, sesimle karşılaşmak istemiş. Ama hava kararmadan, evine dönmek zorundaymış. Çünkü alacakaranlıkta hiç göremiyormuş.

Bir evde tek başına kalan, işlerini kendi gören, güzel yüzlü bir delikanlı. Tek isteği, bir hastanede santral memuru olmak, hastaların yakınlarına hemen yardım edebilmek.

İkinci çayını getirirken bardağı başka yere koymuştum: uzun süre bulamadı. Çok utandım.

Bir doğu kentinde yalnızlıkla, bağnazlıkla, komandolarla başetmek zorundaymış kışın. Bir bunalım geçirmekten korkuyor.

— Kışın nasıl döneceğim o kente? diyor. Kız arkadaşlarla konuşmamızı engelliyorlar, kızları sıra dayağına çekiyorlar, bizim yolumuzu kesiyorlar.

Çay bardağını bulamayan birinin yolunu kesmek...

Biliyorum, bugüne kadar sağ kalabilmeyi, sağlam kalabilmeyi nasıl başardıysa, bunu da başaracak.

Almanya'da İslamcı örgütler kuran sefih babasının dayağıyla İmam Hatip Okulu'nu bitirmiş ya, Emirgân Körler Oku-lu'nu da bitirip kapağı yüksek okula atmış ya. İnanılmaz bir direnç bu.

— Yine gelebilir miyim? diyor sesime.

Yüzümü görmüyor. Ne iyi.

12 Eylül

Dünya Çocuk Yılı'nm en sıcak gününü, 21 Ağustos sabahını Sağmalcılar Ceza ve Tutukevi'nde geçirmiştim. *Elele* dergisi, isteğim üstüne Adalet Bakanlığı'na başvurmuş, gerekli izni almıştı. Derdim, *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir haberin doğruluğunu sınamak. Önüme çıkan her yetkili -infaz savcısını da katalım- beni bu iş için epey tıfıl gördüklerini gizlemedi, çok dikkatli olmamı sık sık yineledi. Özellikle mahkûmlardan uzak durmalıydım. Yani kimse "olayı" yadsımıyordu.

Olay ve haberi şuydu: Sağmalcılar Ceza ve Tutukevi Kadınlar Koğuşu'nu fareler basmıştı. Kuduz tehlikesi başgöster-mişti. Mahkûmlar aşılanıyordu. Ama bu arada, kırk kadar mahkûmla yanlarındaki bebeler farelerce ısırılmışlardı. Alman önlemler yeterli değildi. Sonradan bu önlemin, insanların üs-tüste yığılı yattığı koğuşlara iki adet tahta fare kapanı konulmasından öteye gitmediğini öğrendim.

Cezaevine, görüş günü dışında gitmek hiç kolay olmadı. Otobüs bindebir geliyor. Münibüsler öyle sapa bir yerde ki. Neyse, sonunda Ferdi Tayfur'un avaz avaz ilendiği bir kaptıkaçtıyı doldurduk: esnaftan iki kasketli adam, durmadan kıkırdayan, pantolonlu üç genç kızla semt pazarından doldurduğu fileleri tek başına taşıyan başı-örtülü analar, tespih çeken bir ihtiyar, ben ve

kızlarla bana gerekli bulduğu saptamaları anında yetiştiren bıçkın muavinimiz.

Cezaevinin bekleme odası da kauçuk saksılarıyla, formika sehpaları, meşin koltukları ve reklamlı kül tablalarıyla, göstermelik tertip açısından Çapa Hastanesi'ni aratmıyor. Uygar yüzlü bir yöneticinin odasındayım. Olayı doğruluyor. Personelin eğitim düzeyinin yetersizliğinden, koğuş düzeninin çağdışılı-ğından yakmıyor. Kırsal kesimden gelen kadın mahkûm çoğunluğunun, erkek yöneticilere açılamadıklarını belirtiyor. Kadın yöneticilerin gözetimi altında kadınlara özgü ayrı cezaevleri açılması görüşünde -Sivas'takinin benzeri.

Ama ya bebeler? Anayasa'nın sözümona her yurttaşa tanıdığı "kişiliğini geliştirme" hakkından yoksun bırakılan çocuklar ne olacak? Kaç yaşına kadar burada, analarının yanında kalacaklar böyle gün ışığından uzak?

Onların durumuna doğrudan eğilen hiçbir yasa maddesi yok. Kimsesiz ya da öksüz değiller, suçlu değiller. Üstelik devletimiz, onları sapıkların, yankesicilerin, kanlı katillerin yanında kalmaya zorluyor. Bir anlamda suça itiyor. Yasalardaki kaypaklık yüzünden 18 yaşına kadar analarının yanında mahpus kalmaları, okuma-yazma öğrenmeden gardiyanların el ulaklığını yapmaları işten değil. Suçlu anaların çocuklarına, aile büyükleri el uzatmıyor. Bu analar da yaşamlarında tek tutamak saydıkları yavrularını yanlarından ayırmak istemiyorlar zaten.

Cezaevi yöneticisi, iki müebbet hapis mahkûmu kadın çağırttı. İkisi de çocuklu. .Çocukların yüzleri, pislikten ve beslenme yetersizliğinden yara içinde. Çünkü devletimiz, demir parmaklıklar arkasına attığı bu çocuklara yemek vermekle yükümlü değil. Mahkûmlar kendi ekmeklerinden artanları veriyor, biriktirdikleri ortak parayla süt alıyorlar onlara. (Bu konuyu bir "yazı" olarak ele aldım Elele'de. Orhan Apaydın'a danışıp eksikleri tamamladım. Ama yer yerinden oynamadı sandığım gibi.)

Genç analardan biri, konuşma arasında öldürdüğü kocasından "bizim rahmetli bey" diye söz açtı. Nasıl dışlamış demek öldürme olayını! Bu gencecik, umulmadık katillere bakarken top-lumumuzda özenle gizli tutulmak istenen bir gerçeği ayırdedi-yorum: genç yaşta, babalan yaşındaki adamlara verilen, ardarda çocuk doğuran, zamanla -çoğu kere kıskançlık

sonucu- itilen, aldatılan, dövülen bu kadıncıkların iki seçeneği var: Ya ölmek ya da öldürmek. Ne boşanabilir, ne baba evine dönebilirler ne de bir yerde çalışmalarına izin verilir. Bu kadar yalın işte.

Bugün, bir avukat arkadaşın yazıhanesinde karşımda oturan kızsa onlardan çok başka. Sevgi Soysal'ın deyişiyle "faşizmin kopardığı çiçek". Bir roman kahramanı sayılabilir, son yıllarda yazılan romanları gözönünde tutarsak. Deli gibi sevdiği kocasının eğittiği bir devrimci, bir militan. Kocası bir "operasyon" sonucunda yaralı ele geçirilmiş, yakın bir arkadaşı da gözlerinin önünde öldürülmüş. Anıları zehir gibi. Uzun süre Sağmalcılarda kalmış. Cezaevindeki çocuklarla ilgili "doğru bilgiler" verecek bana. O yüzden buluştuk.

— İçerdeyken büyük bir ailenin bir bireyiydim, diyor. Yeni doğacak çocuklara hep birlikte mavi tulumlar örerdik. Erkek doğsunlar da kendilerini kurtarabilsinler diye.

Hele bir çocuk varmış... Gözünü dünyaya cezaevinde açmışmış. Salıverilen bir mahkûmun evinde geçirdiği bir hafta sonundan dönünce, bol odalı evlerden, pencerelerden, renk renk boya kalemlerinden öyle sık söz açmaya başlamış ki mahkûmlar ne yapacaklarını şaşırmışlar, bir daha dışarı yollamamışlar onu.

Sürtüşmeler oluyormuş arada. Aygaz tüpü paylaşmada, su sırasına girmede kavgalar da çıkıyormuş. Ama televizyon izlerken hepsi unutuluyormuş. Yeter ki fakir kız, zengin delikanlıya varabilsin! İyi bir şarkıcı olabilsin!

Bu arada cezaevinde rahat doğum yapabilmek için işe (!) ara vererek gelen yankesiciler mi dersiniz, erkekler .koğuşuna düşmediğine yanan profesyonel eşcinseller mi, onüç yaşında frengiye yakalanan "Çarlinin Melekleri" çetesinin kızları mı, uyuşturucu kullanan turist kızlar mı... Hepsi bu büyük ailenin bireyleri oluyormuş cezaevinde. Siyasi mahkûmların en büyük özellikleri, öbür mahkûmları kayırmaları, onları haklarından haberli kılmaları, direnişler başlatmaları, bilmeyenlere okuma-yazma öğretmeleri. Bu arada bir çelişkiyi de belirtmek isterim: Siyasi mahkûmların büyük çoğunluğu ya çocuksuz ya da çocuklarına bakacak yakınları var. Bayramlarda yeni giysi ve ayrıcalıklı yiyecekten yana sıkıntı çekmiyorlar.

Onları âdi suçlularla paylaşıyorlar ama adına eyleme geçtikleri halkla aralarındaki kopukluk duruyor.

Karşımdaki kız, koskocaman bir boşluk içinde. Cezaevinden, oradaki anılarından başka söz çıkmıyor ağzından. Şu aralar zengin ailesinin yanında kaldığından, büsbütün mutsuzlaşmış. Onlarla konuşacak tek kelime bulamıyormuş. Edebiyat dendiğinde, yalnızca Sevgi Soysal'ı, o da *Yıldırım Bölge Kadınlar* Koğuşu'ndaki "mahkûm" Sevgi Soysal'ı biliyor. Açıkhavayı, doğayı çağrıştıran hiçbir sözden, hiçbir görüntüden tat almıyor. Elinden gelse kocasının salınmasına çalışacağı yerde kendi içeri girecek, korunmalı kozasına dönecek.

İşkencelerden, zulümden, aşağılanmadan geçmiş, hırpalanmış bu gencecik bedenler bir daha sağlıklarına nasıl kavuşacaklar? Kin, nasıl sevgiye ağırlık tanıyacak bir daha?

Yazıhaneden çıktığımda, bir başka avukata rastladım. On kilo vermiş, bitkin. Adana' daymış. Kahramanmaraş olaylarının duruşmaları akşam sekize kadar tam gün sürüyormuş. 105.000 liralık fotokopi çıkartmışlar, 86 dosya düzenlemişler. (Bu arada, sanık avukatlarına davayı savsaklama karşılığı milyonları aşan paralar ödeniyormuş.)

Cehennemin korkunçluğunu yakından tanımış, gözleriyle görmüş.

Sütannesinin yedi çocuğunu ardarda kesen gözü dönmüş bir kanlı katil görmüş. .

Taş yüzlü bir ihtiyar görmüş, komşusu yanıbaşında öldürülen. Kadın, katilin adını bilmiyormuş ama onu sanıklar arasında görünce koşup kolundan tuttuğu gibi yargıcın önüne sürüklemiş.

Son anda komşuluk ve çıkar ilişkileri uğruna ifadelerini değiştiren okumuşlar görmüş.

Yaşamları süresince ilk kere ağlayan avukatlar, kalp krizi geçiren bir yargıç görmüş.

— Bu dava kazanılırsa o yaşlı kadınlarla kazanılacak, diyor. Hiçbir yıldırmaca işlemiyor onlara, nasıl diretiyorlar...

Bugünün sonunda dünyadaki bütün acılar birleşti sanki, som bir taş oldu yüreğimde.

29 Kasım

Buz gibi ayazda sokağa bir çıktım ki: kent tükenmiş!

Korkunç bir karanlık, bir karabasan çökmüş üstümüze.

Yollar, panzerlerle, tüfeklerini kalabalıklara doğrultmuş jandarmalarla dolu.

Otobüsler boykotta. Kısaca, hiçbir şey işlemiyor, her yer de kapalı.

Kasım süresince iyice tırmanan olayların bir dönüm noktası bugün. Demirel hükümeti aym 25'inde güvenoyu aldı ve aynı gün Abdi İpekçi'nin katil zanlısı Mehmet Ali Ağca, kaçtı kaçar oldu.

Bugün İran olayları doruğuna ulaştı ve Papa İstanbul'a geliyor.

Ben de aylardır deli gibi kitap, dergi ve derleme tarayarak seçmeler yaptığım *Çağdaş Amerikan Öyküleri'nin* ayrıntılarını tamamlamak zorundayım bugün.

Kitaplıkta olağanüstü güvenlik önlemleri yüzünden üstüm arandı, uzun süre kapıda bekledim. Neyse, girip çıkabildim sonunda.

Yolda, bu koşullar altında bütün bir Kasım'ı okuyarak geçirdiğimi anlamak güç olmadı. Kimbilir kaç dergi kesiği birikti.

Kıtayı kavramak adına okuduğum Latin Amerika öykülerinden kaç örnek... Yani kaçış.

Bir eleştirmen, *"Amerikan Öyküsü şimdi, şu anda'yı anlatıyor,"* diyor, Latin Amerika öyküleri ise o zaman, o anda'yı anlatıyormuş. Belki de bizim Latin Amerika edebiyatına sardırmamız buna bağlı. *"Şu anda"*, bizde de anlatılamayacak kadar bulanık.

Haliç boz, leş göğüyle günü ne güzel özetliyor. Herkes kulağını bir patlamaya ayarlamış sanki. Bir Üçüncü Dünya Savaşı ha çıktı ha çıkacak.

13 Aralık

Son mektubunda şöyle yazmış Artin:

"...Galiba benim sorunlarımdan birisi, bütün içtenliğimle herkese karşı çok açık olmam. Bu derece açık olmak, insanın kolay incinmesine neden olduğu gibi başkalarını korkutmaya da yetebiliyor. Birçok insanın, duygularını neden tanımaktan kaçındıklarını keşke daha iyi anla-yabilseydim. Belki o zaman kime, neyin, ne zaman ve nasıl verileceğini saptamak daha kolay olurdu benim için. Her neyse, henüz bu sorulara verilecek pek bir cevabım yok ama en azından soruları kavramış gibiyim. Benimle övünüyor musun?"

Bu karlı günde Cağaloğlu'ndan döndüğümde onu evde buldum. İki-üç gün önce gelmiş Amerika'dan.

Artin, Ankaralı bir Ermeni ailenin oğlu. (Osmanlı demek daha mı doğru? Çünkü Artingil, kendi aralarında da Türkçe konuşuyorlar. Artin'in yarım yamalak konuştuğu Ermeniceyi benim bu dili çok iyi bilen kedim Mustafa bile anlamıyor, vurgular öylesine yanlış ki...)

Bilirsiniz, ortasmıfın alt tabakalarında azınlıklar, Türk sınıf-daşlarıyla nasıl kaynaşırlar... Hele denize yakın kesimlerde. Deniz, birlikte büyütüp kardeş kılar onları. (Sait Faik'in tanıklığına başvuralım.) Aynı kaynaşma, zengin-ötesi sınıftakilerde de görülür ama bambaşka bir nedenle. Bir Hakko'nun bir Sabancı karşısında azınlıktan sayılamaması gibi. Sürtüşmenin kaynağı, yeni para tutan esnafta ve onun, cebindeki "belli parayı" başkasına kaphrmama kaygısındadır.

Hani yaz akşamları en güzel midye dolmalarını pişiren evler vardır. Kızlar, genç yaşta kocaya varıp dolma yapma geleneğini sürdürürler. Erkekler de babalarının dükkânlarının başına geçerler. İşte o tür bir aileden geliyor Artin. İstese, öyle kalabilirdi yani.

Yedi yıl kadar önce tanışhğımızda, yetenekli bir psikoloji öğrencisiydi. Boş zamanlarında cezaevindeki gençlere folklor öğretiyordu. Bir arkadaşımın

oğluyla, İskender Savaşıı'la, aynı sınıfta olduğundan bana onun seslendiği gibi "Tomris teyze" diyordu. Tanışmamızdan önce, saçları hep yapılı ve nedense yeşil tayyörler giyen bir kadın yazarla karşılaşacağını sanıyor-muş, bu gelişinde söyledi.

O yıllarda, İstanbul'a gelişlerinde bize bir gece ayırırdı. Birlikte münibüs şarkıları dinler, tartışmalar yapardık. Eğitiminin de payı olsa gerek, Artin bu dostluğu hiç kötüye kullanmadı. Sabah bi? uyanmadan kalkıp yatağını toplar, çay suyunu koyar, balkonda bir kahve içerdi. Bir keresinde bana yardım etmek için süpürgenin yerini sormuştu da gülmekten kırılmıştık. Çay bardakları kaç tane olursa olsun, bulaşık çıkmasın diye tek kaşık getirirdi.

Bu akşam, sofrayı kurarken de aynı duygululuk içinde. Kedileri, yemek örtüsünü, çatalları ve duyguları yerli yerinde bulmanın keyfinde. Yoksa keyifli sayılamaz. Burada, üniversite yıllarını sağcıların baskısı altında geçirdi. Amerika'da da Türk olduğunu söylediği için kendisini ihanetle suçlayan Sovyet ya da Amerika yanlısı Ermeni örgütleriyle başı dertte. Ho-uston Üniversitesi'nde Teksas'ta burslu bir öğretim üyesi artık. Profesör olduğunda da bizim sofrayı o kuracakmış. Doğrudur, inanırım.*

Yemekte konu, Amerika'va göçen Türklerden açıldı. Çoğu, kültür düzeylerinin kat kat altındaki Amerikalı ailelere yaran* Doğru, inandım (T.U.)   .

#

maya çalışan, bütün değerlerini silkip atan acınılası insanlar. Kendi ülkelerinde dolgun aylıkla mühendislik yaparken salt Amerika'da yaşamak uğruna ayak işlerinde çalışmayı göze alan bir okumuşlar kitlesi.

Artin'i dinlerken önemli bir gerçek su üstüne çıkıyor. Gençlerimiz son yıllarda akın akın koşuyorlar başka ülkelere. Bazıları burada esirgenen özgür ve düzenli eğitim olanaklarına kavuşmak istiyorlar. Haklılar. Bir başka bölük de, yabancı yerler görmek, görgü-bilgi ve bir yardımcı dil edinmek derdinde. Her iki bölükten de birçok genç tanıyorum. Onların yeni yüzleştikleri dünyaya hemen uyum sağlayabilmeleri hoşuma gitmiyor değil. Ama "Bu ülkede yaşanmaz!" diyenleri duyunca, cinlerim tepeme üşüşüyor.

Çünkü bu basmakalıp yargıyı onlara belleten çevreleri, ülkemizde "cefada asgariyi, safada aza-mi"yi yaşayan bir sınıf.

Peki, bizim de dünya hırtlık çorbasında bir otumuz bulunsun! Kalan kökler yeter.

Yukarıya bir bölümünü aldığım mektubu yazmakta çok gecikti Artin. "Teyze" sözcüğünü yazınca mektupları yarım bırakıyormuş önceleri, çünkü yanında değilken beni "Tomris" diye düşünüyormuş. Önce bu ikiyüzlülüğü halletmesi gerekmiş.

Geçmişine, ilişkilerine, sorunlarına sahip çıkan Artin, "Türkiye'de iç savaş var" haberini Amerikan televizyonunda görür görmez kalkıp dönmüş yurduna, ola ki savaşmak gerekirmiş. Dönenlerden biri olmak istemiş.

Yalnızca bireysel sorunlarını kavradığın için övünmüyorum seninle Artin, bilesin!

GÜNLERİN TORTUSU

(1980-1984**)**

İlk olarak 1985 yılında Ada Yayınları tarafından, 1^6'da da Can Yayınlan tarafından yayımlanmıştır.

Gün/ere Girerken

Günlerin Tortusu, terörün evlerimizin içine sızdığı yıllardan bugünlere, kültürümüzün çiğköfte ile arabeskte düğümlendiği günlere biriken tortuyu kapsıyor.

Bu geçmek bilmeyen dört yıl boyunca yazmaktan nedense usanmadığım bir bu kadar yazı ile yazıya dökemediğim bir o kadar düşünce, 'gündökümü' kapsamına girmediği için kitaba alınmamıştır.

Okur, sonraki Gündökümlerinde rastladığı bazı benzer yazılardan toplumsal çözülüşün nasıl adım adım gerçekleştiğini umarım izleyebilir.

5 *Ocak*

Yeni bir yıl mı bu? Sanmıyorum.

Üç yıl önce bir öykümde şöyle yazmışım: *"Ne zamandı, kimseler tam bilmiyor, ama toprağın üstlerine ince bir torba geçirilmişti."* Öykümün bir başka bölümünde de bu torbanın damarları sertleştirdiğinden, yürekleri çürüttüğünden, gerçekleri silip yerine yanılsamalar yerleştirdiğinden söz etmişim.

İşte o torba hâlâ duruyor, gerildi ama patlamadı, verdiği soluksuzluk her gün biraz daha arhyor yalnız. O yüzden de bir süredir tek tek günler değil, öğünlere, uykulara, çalışmalara, dolaşmalara bölünen bir "bütün gün" yaşıyoruz. Karanlık bir göğün alhnda:

Sözgelimi: 1 Ocak gecesi, elektrikler ansızın kesildi (rastlantı bu ya) birkaç dakika sonra da sokaktan tabanca sesleri geldi, bir araba tarandı. Bir yerlerde camlar kırıldı.

Hemen fırladım balkona. Sokakta kimseler yoktu. Perdeler kaskatı kapalıydı. Dünyada tek başıma kalmışım gibi bir duyguya kapıldım. Ama değildim: tam karşımda çok uzun boylu bir adam, kollarını kavuşturmuş duruyordu öylece. Gözgöze geldik. Durduğum yere çakılmıştım, çok korktum ama kıpırda-yamadım yerimden.

Uzakta, yokuşun dibinde tek arka .farı yanan bir araba, uzun süre onu bekledi, sonra yola koyuldu.

Kimdi o çok uzun boylu adam? Bir terörist mi, bir sivil polis mi, benim gibi beklenmedik bir tanık mı? O araba ne bekliyordu? Aynca bunları bilsem ne farkederdi? İçimi asıl yakan, insanların tanıklıktan kaçmaları değil miydi? Beni adamın gözleri değil sessizliğin gözleri ürkütmüştü.

2 Ocak akşamı haberlerde, komutanların bir "uyarı mektu-bu"ndan söz edildi. İki gündür mektubun bir uyarı mı, bir mektup mu olduğu, kim tarafından kimlere yollandığı tartışılıyor.

Televizyonda, radyoda haberleri dinlerken büyük bir aşağılanmayı paylaşıyoruz ulusça. Kişisel onurlara sanki teker teker yöneltilen birtakım saldırılar alıyoruz. Öyle geliyor.

(Rastlantı bu ya yine!) 'Kuskus' adında bir öykü yazıyorum. Düşleri incelemem gerek, Freud'u, Jung'u vb yeniden okumam. Belki de iki gecedir düşümde kendimi kara bir gelinlikle görmem de bu rastlantıya bağlıdır. Torbanın yürekleri çürüttüğünü, gerçekleri silip yerine yanılsamalar yerleştirdiğini bildiğimden, olaylara dışardan bakmaya çalışıyorum. Yine de.

Uğur Mumcu'nun bir çığlık gibi yükselen ama karabasandaki gibi bir türlü "sözünü bulamayan" yürekli yazılarını okuyorum. Bu zorlu kışın buzlarını delen yazılar yazıyor... Elleri var olsun.

Şu anda, ikindiüstü, buz tutmuş dünyaya yanılsamalara kapılmadan bakmaya çalışırken ancak şöyle anlatabileceğim birşeyler duyuyorum:

Bir adam mavi bir mersedesi çalıştırmaya uğraşıyor Motorun sesi buraya erişmiyor Ses yerine, buğudan halkalar görüyorum havada Demin kar dindi. Sessizlik.

Arabalar geri geri kayıyorlar yokuştan.

Bir yabancı, turuncu bir bidonla benzin getiriyor İki adam, başlarını kaldırıp bir eve bakıyorlar imrenerek:

Bacası tüten bir ev, pancurları sıkı sıkı kapanmış

Sıcaklığı mapus tutuyor içinde

Adamların avuçları kıpkırmızı kesilmiş sooğıktan.

ı

Demin elektrikler yine kesildi, sular da.

Sesler zaten erişmiyor

Sahanlıktan komşu kadınların yakınmaları duyuluyor.

Ama boşuna.

Yalnızca ağaçlar ve kar ısıtıyor artık bahçeyi

Demin dediğim yokuşu, adanılan

Deminki mavi mersedesi

Ağaçlar ve kar ışığı, bu andan önce de vardılar

Olanca görkemli kayıtsızlıklarıyla

Kimbilir kaç ağaç, kaç kar, kaç acı, kaç öykü sonra da

Varolacaklar.

12 Ocak

Bugünü yazarken (Nisan ayında) günleri ileri-geri tarıyorum.

Bütün şu görüntüleri, soruları çağrıştıran olay, bugün tanıştığım 20 yaşındaki bir genç kız.

30 yaşlarında bir kadınla dar-uzun bir yokuştan çıkıyorduk geçenlerde. Yetkin bir sanatçı. Beni düzlüğe kadar geçirmek, bu arada başladığımız söyleşiyi tarnarr larnak istedi.

— Erkekler bir süredir ilişkilere yenilik getirmeyi beceremiyorlar, ana sorun bu bence, dedi. Son yıllarda sürekli olarak gelişen, değişime uğrayan kadın imgesiyle uyum sağlayamıyorlar. O zaman da hırçınlaşıyorlar. Kaç yüzyılın alışkanlığını kırma çabası yoruyor, hırpalıyor. Akıllarıyla onayladıkları, bilinçle özledikleri bir kadın, arkadaş-karı-ana olabilen bir sevgili, önce coşturuyor onları ama zamanla karşılarmdakini sindirmeye, baskı altına alıp alıştıkları kadına indirgemeye çabalıyorlar. Çocuklaşıyorlar, saçmalıyorlar ve büsbütün hırçınlaşıyorlar. Tam bir kısırdöngü. Benim ilişkilerim hep bu duvara tosladı. Bir baksana çevremize... Yaşıtımız kadınların büyük çoğunluğu bütün dünyada bir

bunalım içindeler. İlişkiyi yenileme görevinden bezdiler artık. Kimileri, boğazlarına kadar başarısızlık içinde yüzerken, göstermelik bir başarılı ilişki yürütüyor. Kimileri sert çıkışlarda, karşı koymalarda, sapa ilişkilerde çözüm arıyor. Sonuç değişmiyor ama: hep mutsuzluk. Canlarına kıyanlar, alkole ya da uyuşturucuya kaçanlar, yeteneklerini boş yere harcayanlar.[1] Ben kendi adıma, *tek başıma* mutsuz olmaya karar verdim. Bir erkeğe tutulsam da renk vermiyorum. Çalışmalarımı gerekçe gösterip belli saat sınırlamaları koyuyorum. Çok kırıcı, ayıp birşey tabii, ama inan ki eski uysallık dönemindeki kadar kına olmuyorum sonuçta. Hem saygı görüyorum. Beni bilinmeyen bir yaratık olarak kabul ediyorlar. Gelip geçici de olsa yoğun, kişilerin kendileri olabildikleri sağlıklı ilişkiler böyle kurulabiliyor ancak. Üstelik bilinçle üstlenilmiş bir mutsuzluk benimki.

Ortaokuldan bir sınıf arkadaşımlayız. Oldukça çalkantılı günler geçirdi, isteklerinin çoğunu gerçekleştirecek zaman bulamadı. Şimdi evli, kocasını da seviyor.

— İyi ama ben çalışmak istiyorum, diye ekliyor. O kadar çok resim birikti ki içimde çıldıracağım. Gelgelelim yan odada sevdiğin bir erkek senden yemek yapmanı ya da ne bileyim okuduğu bir kitabı paylaşmanı isterse, sorularla kafanı dağıtırsa, nasıl gönlünce çalışabilirsin? Belki de bilinçli bir tutsaklığa sürüklendiğimizden ötürü durmadan yiyoruz birbirimizi. Başta severek ödün veriyorsun, sorumlulukları üstlenip evi yürütüyorsun, kırıcılıklan anlayışla karşılıyorsun. Seni sen yapan özelliklerden öyle eminsin ki, her şey vızgeliyor. Ama o özellikler işlemedikçe, işlemeleri ertelendikçe seyreliyorlar. Sonunda saçma bir neden ileri sürüp kapıyı vuruyor çıkıyorsun. Dengeyi baştan düzgün kurmak gerek Ne istiyorum, biliyor musun? Hiç kimseye, başta kendime karşı da suçluluk duymadan deliler gibi çalışmak. Üç gün bir odaya kapanmak. Belki de evlenecek biri değilmişim, birine bağlanmamam gerekirmiş. Ama bu yaştan sonra yalnız kalmayı öğrenebilir miyim? Geciktim galiba.

(Bilmez miyim? Bir çeviride bir sözcüğe, bir öyküde bir bölüme takıldığımda gözüm hiçbir şey görmez.)

Kardeşim 31 yaşında, üniversitede öğretim üyesi. Karısı aynı fakülteyi bitirdi, çalışıyor. Sabah erkenden ikiz çocuklarını anaokuluna bırakıp yola düşüyorlar. Akşam 7'ye kadar ölesiye çalışıyorlar. Tam eve döndüklerinde

sofra-yemek telaşı başlıyor, çocukların ertesi güne hazırlanmaları... Hafta sonlarında birikmiş çamaşırın yıkanması, evin düzene sokulması.

— Benimle evlenmeseydi, tek başına hiç kuşkusuz daha mutlu olurdu karım, diyor kardeşim açık yüreklilikle. Onun aydın kişiliğini ezerek, ondan beslenerek serpilmeyi hiç düşünmedim. Ev işlerinde, çamaşırda, ütüde, çocukların bakımında ona elimden geldiğince yardım ediyorum ama yetmiyor, ağır yük onda. İlişkileri bitiren şey, aslında düzenin işlemeyişi. Ge-leneksel-töresel değerler gözden geçirilmiş değil, bu arada çarpık bir yabancı değerler sistemi bizden bağımsız yaygınlaşıyor. Yahu topluma 'sanatçı' diye sunulan şu insanlara baksana... TV dizilerindeki gizliden ideoloji yerleştirme çabasını düşünsene. Çocuklarımıza önerebileceğimiz geçerli bir değer kaldı mı? Bırakılıyor mu? 'Kutsal' evlilik kurumu da sallanhda elbet. Devlet eliyle silkeleniyor hem de.

23 yaşında bir delikanlı:

— Benim cinselliğim, sevecenliğimin bir uzantısıdır, diyor.

Eşcinsellerin sorunlarını tarhşıyorduk o gün. Dışarıda boran savruluyordu, biz çaylarımızı içiyorduk. Bir an pencereden bakıp tek tek söylediği bu sözler beni nasıl duygulandırmıştı. Kadınların artık posbıyıklı, sert bakışlı, haşin bir erkek yerine, neden yumuşak, ince (hatta zaman zaman kadınsı) bir erkeği yeğlediklerine ışık tutmuştu. İyi giyinmeyi, güzel bir koku sürmeyi bile 'kadınca' bir tutum sayıyor dünyadaki erkek çoğunluğu. Kendine güvensizliğin bu kertesi akıl alır gibi değil. Ünlü terziler, eşcinsel erkekler olmasa erkek giyiminden söz edilemeyeceğini ileri sürüyorlar. Ödün vermekten böylesine korkmak bir hastalık olsa gerek; çünkü verilen ödün, dünyayı güzelleştirmeye yarıyor temelde.

Bu kere 'mekân', Markiz Pastanesi. 'Sonbahar' panosunun altında babamla kahve içiyoruz. 60 yaşını aşmasına karşın bakımlı, çağdaş bir erkek babam. Onun yanında ister istemez kendime çeki düzen veririm. O da yabancı bir kadınmışım gibi sigaramı yakmayı sektirmez, iskemlemi çeker, mantomu tutar. (Ben ve ben yaştaki kadınlar, erkeklerden önemli günleri anmalarını, armağan almalarını, çiçek getirmelerini, kısaca bu tür yüzeysel incelikleri beklemezken, belki de daha derinlerde yatan bir inceliği, *ilişkiye özgü* bir

inceliği keşfedeceklerini ummuştuk, ama sonunda alışıldıklardan da olduk. Babama artık ses çıkarmıyorum.)

Bütün kadınlarda güzel bir yan bulur babam. Aşksız, daha doğrusu aşk duygusundan yoksun yaşayamaz. Anneme âşıktı, ama annem ölünce de âşık olma serüvenini bitirmedi, sürekli zenginleştirmeye çalıştı yaşamını.

— Bizim erkeklerin çoğu her birleşmeyi aşk sanır, diyor. Bazıları aslında kendilerine bakacak beceriden yoksun olduklarından evlenirler, bazıları da hizmetçi tutamadıklarından. Her neyse, sonra evlendikleri kadına bağlanırlar, evliliği alışıldık toplumsal kurallar içinde yürütürler. Gerektiğinde yalan-dolan, kaçamakla falan. Bu kadarını anlıyorum. Belki aralarında yaşam boyu bir tek kadına âşık kalabilmiş erkekler de vardır, o kadarını ben anlamıyorum ama sorun bu değil zaten; bu sığlığın, aşksızlığın resmen önerilmesi. Özgünlükten öylesine ürken bir toplumuz ki... Tarih kitaplarına bir gözat; alışıldık ölçülerin azıcık dışına çıkan bir padişaha bile 'deli' sıfatını yapıştırıyor ortalamayı kollayan vakanüvisler. Yeni kuşaklara bu bilgiler *tek doğru* olarak aktarılıyor. Aşk bile kuralları olan bir oyun bizde. Göze almak, kendiliğindenlik beklenmiyor. Bunlar bir babanın kızıyla konuşacağı konular değil ya, neyse...

Aramıza bu duvarı baştan çekmediği için bir daha teşekkür ediyorum ona.

— Şimdi senin, benim kızım olman, diyor, benim yanım-dayken sağlıklı, genç bir kadın gibi davranmanı engellememeli. Ben de sana herhangi bir kadına gösterdiğim inceliği göstermekten kaçınmamalıyım. İlişkiler, estetikle beslenir, ayakta kalır. Sürekli bir çaba ister bence. Aslına bakarsan evlilik, insan yapısına aykırı bir kurum. Estetiği de aşkı da özgünlüğü de yadsıyor, cinselliği kemiriyor. Kardeşlik gibi birşey öneriyor sonunda. Kaçamak ilişkiler de -yalandan hoşlanmayanlar için-yıpratıcı oluyor bir süre sonra, ya zahmeti ağır basıyor, ya yeni bir hır-gürlü birlikteliğe dönüşüyor. İnsanlarımızın yaşlılığı ne hantal, ne çirkin bir biçimde kabullendiklerini görüyor musun? Kişi yaşlanmalı ama ihtiyarlamamalı, yaşadığı sürece çağdaş kalmalı. Hadi yürü Hilton'a gidip birer konyak içelim. Param var mı bir bakayım, bir bez pabuç almak istiyorum da.

— Yetmezse bende var, diyorum.

Babam, annemle evliyken çok hırçındı. Nedenini soruyorum yolda.

— Annene âşıktım, diyor. İkimiz de çok bunaldık. Sıradan bir kadın değildi. Sen de değilsin. Topluma anlayış göstermelisin. Kurallar özellikle size karşı işliyor.

O ikindi, babama çocuğun evlilikte ayrı bir yeri olması gerektiğinden söz etmiştim, kavgalardan uzakta bir yeri. Babam, kendisini 'iyi' bir baba saymadığından, beni 'iyi' bir anne olarak nitelediğinden ilgiyle dinlemişti dediklerimi. Oysa bugün gelen genç kız, kurduğum sağlam çatıyı yerle bir etti.

Evet, çocuklar adına konuşamayız.

20 yaşındaki genç kız karşımda, annesiyle babasının birbirlerine saygılı iki yabancı gibi aynı evde, kavgasız, suskun ve uygarca yaşamalarından yakmıyor. İkisi de onun adına bu cendereye girdiklerini söylüyorlarmış. Başkaca bir ortaklaşaları da yokmuş.

Kızcağız bu yabancıların ikisini de tam tanımıyor.

— Kahvaltıda, gazetenin ucundan birbirlerini kötü kötü süzerler, diyor. Sonra da, 'Şekeri uzatır mısın canım?' ya da 'Akşam konsere gidiyor muyuz?' gibi sorularla sözde benim adıma durumu kurtarırlar. Boğuluyorum bu sessizlikten. Bari kavga etseler, küfürleşseler, dürüst olsalar. Kavga bile bir iletişim değil midir?

O gittikten sonra uzun süre ellerime baktım. Öyle uzun bakmışım ki sonunda el olmaktan çıktılar. •

Haftalık temizlik var evde. Yani koltuklar tersyüz, tablalar dolu, halılar dürülmüş pencereler açık. Şu bitmek bilmeyen kışın bitmeyecek gibi başlayan bir günü. Dışarısı da buz gibi içersi de.

Derken Edip Cansever ile Cemal Çullu uğradılar. Cemal, yeni bir aydın kuşağından. İlk bakışta 'başarılı bir işadamı' dersiniz, ama ilk bakışlardan kime ne? Cemal önce sanata, güzelliğe ve zekâya tutkun, doğal olarak da bunlara bulaşmış insanlara ve ürünlere. Bu değerleri taşıyan her şeyin,

kişiliğinde silinmez bir iz bırakacağından ürküyor bana sorarsanız, bu yüzden de hırçınca savunuyor kırılganlığını, belki de abartıyor.

Zeynep Hanım, almış eline süpürgeyi (süpürgenin markası 'Huzur ama bakmayın), dünyanın en tatlı cadısı gibi odaları dolaşıyor. Onun şahane emrindeyiz bugün. Hangi odayı temizleyip bitirmişse oraya geçiyoruz ses etmeden. Cemal bile pabuçlarını çıkardı sevimli görünmek için. Çünkü bugün evin sahibi o.

Birara Zeynep Hanım yatak odasına tıkılmamızı uygun gördü. Bir tür kar-oyunu başladı. Ondan korkmak hoşumuza gidiyor. Mutfağa gizlice dalıp votkalarımızı dolduruyoruz, onun avaz avaz çaldığı radyo türkülerine usul klasik müzikle yanıt veriyoruz. Galiba hepimiz nicedir unuttuğumuz bir ço-. cukluğun tadını çıkarıyoruz bugün.

Yatak odasında eski *Kaynak* dergisi ciltleri var. Yatağa, koltuklara dizilip karıştırmaya başlıyoruz dergileri. İlk kahkaha Edip'ten geliyor:

— Şiire bakın şiire, diyor; kırılacak gülmekten.

Şiire bakıyoruz:

1 Eylül 1948 tarihli Kaynak'ta, şairin o dönemde en sevdiği şiiri var: 'Salkımlı Meyhane'. Bir dörtlüğü şöyle:

"Her şey rahattı, insanlar mesut gibiydi,

Her şey rahattı, dondurmanın eriyişi bile.

Bu yaz kadehlerin serinlemediği bir yazdı.

Bütün caddeler yabancı, kadınlar yabancıydı."

Turgut da dayanamıyor, o da zamanında en beğenilen şiirlerinden birini okuyor kahkaha gözyaşları içinde:

"Şimdi kulakların çınlıyordur mutlaka

Çekilesi, öpülesi

Küpeli mini mini kulakların"

Cemal ile ben gerçekten güç durumdayız. Kahkahalara pek kahlmamaya çalışarak laf yetiştiriyoruz. Edip'e dedik ki: "Bak, *dondurmanın eriyişi bile rahattı* gibi, *kadınlar yabancıydı* gibi saptamalarla ilerdeki Edip'in ipuçlarını veriyorsun. Sonradan işleyeceğin izleklerden haber getiriyorsun."

Turgut'a da, "Senin onca özen gösterdiğin *özgün şaşkınlık, hatalı içtenlik* bu şiirde de var açık seçik," dedik.

Ama sabahtan beri oynadığımız oyun içinde arkadaşlarımız birdenbire değişmişlerdi, bundan böyle Edip ile Turgut değil, Edip Cansever ile Turgut Uyar'dılar. O günlerin şimdi çoğu unutulmuş "flaş" imzaları arasında bile ilgiyi hemen çeken iki şair.

— Şaka bir yana, dedi Edip ciddileşerek, bu *mesut insanlarla, küçük memur sevinçleri* ile nereye gidebilirdik ki? Demek, istesek de, istemesek de gelmek zorundaydık geldiğimiz yere.

Turgut da bu kanıyı paylaşıyordu. Ülkemizde eleştirmenler şiirin tarihine önem vermekten, şairlerin, o şiirleri yazanların özel tarihini incelemeye zaman ayıramıyorlardı.

"İkinci Yeni" diye adlandırılan akımın başı-çeken şairleri, birbirlerinden habersiz yaftalanıp aynı kümeye yakıştırılmışlar dı. Karşı çıkmamışlardı pek; çünkü hiç değilse temelde, yani Türk şiirine geleneksel imge zenginliğini geri getirmede, *küçük* insanın trajik boyutunu yakalamada birleşiyorlardı.

Sonraları bu akımı onların değil, sonradan kahlıp imgeyi de dili de soysuzlaştıran yeteneksiz heveslilerin temsil ettiği görüşü ortaya atıldığında da ses çıkarmamışlardı. Eleştirmenlerin özellikle yanlış okumalarına, sataşmalarına yanıt vermemişlerdi. "Kaçak", "sağcı", "düzenin dümen suyunda" gibi suçlamaları yakınmadan sineye çekmişlerdi. -

Eskiden öfkelenirdim bu susuşa, şimdi çok iyi anlıyorum nedenini. Edip'in dediği gibi, bir ülke şiirinin o ülkenin toplumsal yaşamıyla tam bir koşutluk göstermediği anlar vardır. Yalnızca toplumcu bir öz, dildeki tıkanıklığı

gidermeye yetmez zaman zaman. Dilin günü dolmuştur artık. Toplumcu şairlerin bir dönemde susmalarını yalnızca iktidarın susturmasına bağlamak bu gerçeği görmezlikten gelmek dernektir.

(Apayrı dünyalarda, başka başka dillerde yaşayan yazarların birbirlerinden habersiz, dillerini aynı çağal doğrultularda zorlamalarını başka nasıl açıklayabiliriz ki?)

Yıllar önce bir konuşma sırasında Ece Ayhan, "Neredeyse otuz yıllık bir imge ve dil serüvenini birkaç yıla sığdırmayı denedik," derken, o günlerde neden 'özgün' şiirlere kolay rastlanmadığını açıklamış oluyordu.

Gelinmesi gereken yere korkmadan, ödün vermeden, hatasıyla sevabıyla gelmek. .. İşte bir serüvenin özeti.

Ama konu ciddileşince günün tadı kaçtı. Herkes evine gitti. En çok da Zeynep Hanım sevindi buna. Bir eleştirmen tavrıyla döküntüleri topladı, yerlerinden çıkan ciltleri boy sırasına ve renk uyumuna göre dizerek odaya alıştığı kalıbı verdi, günü ve odayı eski, bildik kıldı. Rahatladı.

6 Şubat

Sonuna kadar kavrayamadığım duyarlığıyla aklımı zaman zaman iyice karıştıran (pek de iyi eden) bir gençten aldığım bir mektubun bir bölümü bu:

"Son zamanlarda garip bir değişme içindeyim. Ne demek olduğunu pek anlayamama karşın. Bir kıza ilgi duyuyorum. lyi bir dostluk kuruldu. İlişkinin niteliğindeki değişiklik çok korkutucu ve heyecanlandırıcı. Yaşamımda ilk kez bir kadına bu kadar yakın olduğum için olsa gerek, başka bir yönümü yeni öğrenmeye başlamış gibiyim. Bir kadın vücuduna dokunmanın uyandırdığı duygular, bende daha önce tanımadığım bir erkeklik duygusu ve anlayışının gelişimine yolaçtı. Eskiden olduğu gibi --Jıa *kadın* lıa *erkek, ne farkeder?- diye düşünmenin yanlışlığını şimdi kavradım. Aslında arada fark olduğunu tasarımladığım halde öyle düşünmek beni herhalde rahatlatıyordu. Bu eğilim ne kadar sürer, ileride ne olur bilmiyorum, ama birşeyi daha öğrenmek güzel."*

Birşeyi daha öğrenmek...

Yazmaya başladığım günden bu yana 'ağzı süt kokan' bir yazar olmaktan korkmuşumdur. Bir yazarın ağzına en yakışmayacak kokudur bence süt kokusu. Bu koku, özellikle bürokrasi çarkıyla uyum sağladıktan sonra ilk fırsatta bir kat almayı düşleyen, sürekli 'yarm'ını düşünerek yatırımlara girişen, yaşama nekes davranan, bu arada da yazdıklarıyla topluma katkıda bulunduğunu sanan düşünürlerden yükselir.

Sıcak bir odada, güvenli bir masa başında kır gerillasıyla özdeşleşmeye kalkışan solcu yazarlardan yükselir.

Toplumca aldığımız yolu hiçe sayarak geriye dönmeyi öneren milliyetçi yazarlardan yükselir.

Kısaca Türkiye'nin ekonomik-toplumsal sorunlarını bir kare bulmacanın aklarıyla karaları arasına sıkıştırıp çözümlemeye çalışan acemilerden yükselir. Amaç, tartışılacakları tartışılmazlarla karşılamaktır, tıkamaktır. Diyeceğim, çevresinde akıp giden yaşamı gözden kaçırıyorsa, geçirilen toplumsal değişimi 'önemsiz', 'yoz', 'ahlak-dışı' gibi sıfatlarla niteleyip kendi dünya görüşünün belki temelde doğru, ama sınanmayan, sınanmadığı için de hızla eskiyen şemalarına kapanıyorsa, devrimci bir yazarın ağzı bile süt kokabilir pekâlâ.

Ben bir tek'in, birşey dalıa'nın önemine inananlardanım. Bir tek! Bir ilk! Bir son! Koca zilleri konser sırasında bir kere vurmak, ama tam anında, o âna varmak için bir yaşam boyu tetik durmak; önce günleri, sonra dakikaları, saniyeleri sayarak o âna ulaşmak. Hitchcock'un *Çok Şey Bilen Adam* filmindeki konserde çalan zilci gibi gerilimi doruğunda yakalamak, olaya yetişmek, olanı kavramak.

Gençlerle tartışmaktan çok hoşlanıyorum. Yalnızca yazı-çiziye bulaşanlarla değil, "kafalarına tokadan başka şey tak-mayanlar"la da, "birilerine takılanlar"la da, "peki" yerine "oldu" diyenlerle de. Tophane kahvelerine, diskoteklere dadananlarla da.

Önceleri düşünüyordum; acaba bu ilgimin kaynağında, onlardan taze kan çalmak gibi acınılası bir çaba mı yatıyor? Artık öyle sanmıyorum. Her

zaman eşit koşullar altında (yazarlık önceliğini tartışmaya katmadan) konuştuğum gençlerle bir yerde yolumuz öylesine ayrılıyor ki ister istemez. Yirmi yaşındaki bir kızın ya da bir delikanlının gözünden bakamam ben dünyaya; bir ağacın yıkılışını, bir çocuğun su içişini, bir sevişmenin değerlendirmesini onlarla paylaşamam. Kişi yirmisinde, kırkında duyabileceği tatları duysaydı neden yaşasmdı ki?

Çevremde, yüksekokula giremeyen, sokaklarda aylak dolaşan gençler var, büyük otellerin barlarında akşam çayı içen liseli kızlar var. Hepsi iyi giyimli, bakımlı, bol paralı. Kafamdan bir hesap yapıyorum; iki paket yabancı sigara, bir konser, bir sinema, bir maç bileti en azından. Ana-babaları bu tüketimi karşılayacak güçte mi? Asgari ücreti aşan bir harçlığı?

19 Ocak günü, *Elele* dergisinin bir kokteyli vardı. Dergice yılın ana-babalan seçilen çiftler onuruna düzenlenmiş bir kokteyl. Giderken, "Kimlerle karşılaşacağım acaba?" diye tedirgindim biraz ama kaygılarım boşunaymış. Yılın ana-babaları, Anadolu'nun içlerinden gelen aydın çiftlerdi. Dergiyi, çocuklarını çağdaş bilgilerle yetiştirmek için alıyorlarmış. Önce ürkekçe sokuldular yanımıza, sonra kendi bölgelerinin eğitim açmazlarını, gençlerin bunalımlarını anlattılar, özellikle bu konularda birşeyler yapılmasını istediler.

Bizler, yani bir aile-sağlığı dergisinin saygın yazarlarıyla yöneticileri ve okurları, kendi aramızda mutlu bir uyum içinde söyleşirken, gözüm otelin lobisinde oturan bir kıza takıldı.

Saçları örgülü, yüzü boyasız, tertemiz, 15 yaşında falan. Yabancı marka bir blucinle çorap-çizme giymiş. Otelin nedense üst kata taşan lobisinde posbıyıklı bir adamla rakı içiyor. Önlerinde domates, peynir. Adam boynuna peçete bağlamış, rakıyı elbette höpürdeterek içiyor. Kızla aralarında yalnızca bir yaş-uçurumu yok, bir sınıf-uçurumu sözkonusu.

Gözde semtlerdeki bazı kız liselerinin hemen karşısında birleşme-evleri açıldığını duymuştum. Aylıklarıyla tüketimlerini denkleştiremeyen bazı çalışan kadınların da öğle tatillerini 'değerlendirdiklerini' ve bu yoldan aylıklarının üç-beş katı bir gelir sağladıklarını biliyorum. Tabii bunlar genellenecek gerçekler olmayabilir, yine de *varolan* gerçekler. Benimki ahlak kaygısı hiç değil. Sorularım başka: Şu kız neyi dışlıyor, neyi kırıp

atmak istiyor bedeninden? Sınıfının değerlerini yakıp yıkmak gibi bir saplantı içinde mi? Yoksa tam tersine bir özgürlüğün ('Hayırsız bir özgürlük ne demekse?) tadını çıkardığını sanıp böbürleniyor mu? Dolapdere yolunda Marl-boro satan dokuz-on yaşındaki kızlar, aslında sigara mı satıyorlar?

Gençlerle konuşmalarımız hep bu sorularla düğümleniyor. Bayağı'nın, yanlış'ın, hatta çirkin'in kara mizahı tam anlamıyla yapılmadı daha. Görmek istemediğimiz, işimize gelmeyen gerçekleri 'genellenemez zaten' diye kestirip atıyoruz, özellikle romanlarda görülen perspektif-boşluğu, bu gerçekleri hesaba katmamaktan, o yüreksizlikten doğuyor.

14 *Şubat*

Kepenk kapama (ya da kapattırma) eylemi bütün sokaklara yayıldı. Sokaklar sahipsiz. Açıktakiler dam altına girmeye korkuyor, dam altındakilerse dışarıya çıkmaya. Herkes birbirini kuşkuyla süzüyor. Toplumsal bir paranoya yaşıyoruz bugün.

6 Mart

Takıldım kaldım. Hem de birçok yerde, birçok anlamda.

Vonnegut'tan çevirdiğim *Hapishane Kuşu*, ortalarda bir yerde durdu, gitmiyor. Bazı çevirilerde başıma gelmiştir. Yazar, kendisinden beklediğimden (birlikte götürdüğümüzden) ayrı, bağımsız bir alana sıçrar ansızın. Sıçradığı yer, benim umduğumun çok üstündeyse, keyifli bir düşünce-temrinine, sözcük avcılığına başlayacağım demektir. Marquez'le bu alışverişi öylesine yoğun sürdürmüştük ki, çeviriyi bitirdiğim gece düşümde bütün yazılı kâğıtları bembeyaz olmuş görmüştüm. *Başkan Babamızın Sonbaharı*, korkudan yayınevine taksiyle götürdüğüm ilk kitap oldu o yüzden. Bu kadarla da kalmadı. Emeğim boşa gitmesin diye kitabın düzeltisini üstlendim, sözlerini tutmayan dizgicileri beklerken vakitli-vakitsiz cin içtim. Yani Marquez'in bana epey borcu var.

Ama bu bambaşka bir durum. Romanın başından beri yi-nelenegelen espri, birden 'bir fazla' oluverdi. Üç-beş sayfa da-yansam, Vonnegut durumumuzu kurtaracak ama bu aralar dayanamıyorum.

Yazdığım öykü de takıldı; kendimden beklediğimin sınırında. Tahkiyenin altından akması gereken alt-dili, öykü bittikten sonra bellekte artakalacak, başka yaşamalara uygulanırlığı sağlayacak ana kaynağı daha bulamadım galiba. Romanı; edebiyattan ayrılabilir öğelerle (sürükleyici olaylarla, ilginç kişilerle, doğru bildirilerle) bir süre koşturabilirsiniz, ama öykü çok sıkı bir öz-denetim istiyor; *birfazla,* hepsini silip götürüyor.

Bir takınh daha: Küçük Turgut, yarıyıl tatilinden sonra yine okula başladı. Sabah saat 7'de çıkıyor yola, ışıksız bir sokağı aşıp durağa kadar gidiyor. Nedense karanlıktan ürkmeye başladı. Duyduklarının, gözlemlediklerinin onu nasıl etkilediğini kestiremiyorum, hiçbirimiz böyle bir ortamda çocuk olmadık ki. Uzun boylu öğüt vereceğime, o korkuya katılmayı kararlaştırdım.

Birkaç gündür sabahları birlikte yürüyoruz durağa. Gök kapkaranlık, yıldızlar tek tük. Hava buz gibi. Geceliğimin üstüne bir gocuk, çıplak ayaklarıma çizme geçiriyorum. Cep radyomuz, cep fenerimiz yanımızda. Kim korkar hain kurttan? Sabahın bu saatlerinde radyoda Köye Haberleri dinliyoruz, bir gün eninde sonunda gelecek bahara ilişkin toprak bilgileri; gübreleme, aşılama, neyin nasıl ekileceği... Her gün biraz daha erken aydınlanan göğü, sabahı böyle karşılıyoruz. Yine de Virginia Woolftan korkuluyor.

2 *Nisan*

Sanki kendimize ev bulmuşuz da Ferdi Bey'in evi kalmış geriye. Ferdi Bey, benim bir öykümün — *"Metal Yorgunlu*-ğu"nun- başkişisi. Zat-ı alileriyle öyle becelleşmek zorunda kaldım ki birçok gizli-yazar da katıldı öyküye.

Olaylara geniş açıdan bakabilen kişilerle çalışmak, en az öykü yazmak kadar tat verici. Dün, Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar Merkezi'nde Yılmaz Bey'den bilgisayarlar üstüne bilgi edindim. Merkezin en gelişkin bilgisayarını epeyce zorladıktan sonra kendisinden, "yanlış sorular sorduğumuz" konusunda baştan amaçladığımız uyarıyı alabildik. Yılmaz Bey, öykü-za-manına göre bana on beş dakika kazandırabilecek, bir iç monologa olanak verebilecek geçerli soruları ve yanıtları da öğretti.

Bugün İbrahim'le Ferdi Bey'in evini arıyoruz Cankurta-ran'ın oralarda. Sokaklar daracık, İbrahim'in arabası zor geçiyor. Neyse sonunda gönlümüze göre bir ev bulabildik İshak Paşa Sokağı'nda.

Öykünün ana olayı, Adliye Sarayı yangını. Yangının ayrıntılarını elbette ki Salâh Birsel'den öğrendim. Ama bir mekânı gözümle görmeden yazamam. Şimdilerde eski Adliye Sarayı'-nm yerinde bir cezaevi yapılıyormuş, kâhya söyledi, biz İbrahim'le artık olmayan adliye binasının düşsel odalarında dolaşırken.

Bu akşam da Cengiz Aren aradı. Hesap uzmanlarıyla görüşmeye, Heyet'e gitmiş, Ferdi Bey yaştaki hesap uzmanlarıyla konuşmuş; Ferdi Bey'in Anadolu'ya turneye çıkabileceği, Demokrat Parti'ye gönül vereceği yılı zaten Türkiye'nin toplumsal koşulları bizden önce kararlaştırmışmış. Yok yere üzülmeyey-mişim. Doğruymuş kurduğum öykü.

Yurttaşları kadar usta bir öykücü şu Türkiye.

Bedenimin bir yarısı Doğulu. Baştan beri ona söz geçiremedim. Onunla başetmeye çalıştığımda hep yenik düşerim, en sudan kaytarmaları bile önemli hastalıklarla ödetir.

Belki de çok gülmekten, çok sevinmekten korkmam bu yüzden: Doğulu yarımın bir özelliği; kafamla çözüme kavuşturamadığım bir kör inanç saplantısı. "Birşey olacak, kötü birşey olacak..." sezgisi. Oluyor da. Bunca beklediğim için belki kendi elimle hazırlıyorum o mutsuzluğu ya da çöküntüyü, kimbilir.

9 Mayıs günü, sökük dikmek gibi usandırıcı, delirtici, ama kaçınılmaz bir işe girişmiştim ki Edip ile Mefharet, midye çorbası malzemesiyle çıkageldiler. Sait Faik Armağanı'nı benim kazanacağımı umuyorlar. (Hele Edip ta baştan beri öyle gönülden istedi ki arasıra büyü yaptı gibi geliyor bana.)

Akşamüstü resmen öğrendim kazandığımı. Telefon bir an durmuyor. Arayanların seslerindeki sevinç dolu, içten titreşim, en az ödül kadar önemli.

Ama bir türlü kendimi bırakamıyorum. Yazı yetiştirmem gerek, çeviriyi teslim etmem gerek. Armağan aldım diye işleri boşlayamam ki...

Günler çalışmakla geçiyor, hem de nasıl. Bu arada yeni bir uğraş edindim; yanıt sözü yazarlığı. Adımı daha önce hiç duymamış, yazdıklarımı okumamış birtakım kişilerin, birtakım yayın organlarının sorularına yanıt veriyorum. Yanıtlar genellikle sorularla düz orantılı gittiğinden sürekli olarak bir düzeyin altında kaldığımı duyuyorum. Yine de (okurları düşünerek) özeniyorum, aynı şeyleri yinelememeye çalışıyorum. Bir furya bu aslında. Biliyorum, birkaç gün sonra bu organlar aynı kayıtsızlığa gömülecekler.

Gazetelere, dergilere gözatıyorum. Fotoğraflarım ve verdiğim yanıtlar sıkıcı. Önce hoşlanıyorum tabii, ama sonra bu çabayı iyice anlamsız buluyorum. Neyse ki Ahmet Oktay aradı da radyoya, yanıt sözü yazarlığında olgunluk sınavına çağırdı beni.

Derken Yıldız İncesu'dan *Çağdaş Amerikan Öyküleri* derlemesi geldi. Erdal'dan da *Küçük Prens'in* yeni basısı. Oh yahu! Ama mutluluklar fazla yükleniyor gibi.

Bugün rahatladım. Neden mi?

Buzdolabı çalışmıyor.

Kedim Kırlent birkaç gündür ortalıkta görünmüyordu. Ya hiç gelmezse kuşkusu bastardı.

Dişim ağrıyor. Birdenbire kolum da şişti. Kızarıklık, şişlik, göğsüme doğru yürüyor hızla.

Komşum uğradı: Bizim kata satan almış. Hemen çıkabilir miymişiz? Annesini yakına getirmek, ona bakmak istiyormuş.

Ben de oturmuş Oktay'ın sorusunu yanıtlıyorum:

"Bir yük mü yaşamak?"

31 *Mayıs*

Koltuğumun altanda sapsız çaydanlık, sapsız tava ve tencereler, doğru Beşiktaş pazarına.

Çiçekçilerle konuşacağım. Çiçekçilik mesleği nedir? Neler yapılır? Fiyatlar...

Şöyle sesler içinden yürüyorum:

— Ben istemez miyim? Ben de isterdim ama...

— Oğlum daha geçende aldık ya. ..

— Şeyi değil de saksıyı değiştirmek gerek.

— Bu kaça peki?

James Joyce'un deyimiyle *'epiphany'* yani kişiye "erme" duygusu veren sesler. Her tümce, bir yaşam özetliyor. Sizi o yaşama tanık olmaya çağırıyor.

Jandarmalar, elleri kelepçeli bir tutukluyu pazarın içinden sürükleyip götürüyorlar.

Bir çingene usta, benim sapsız mutfak gereçlerime saplar takıyor.

Yeşilliklerle çevrili (marullar, bakla, dereotu) ıslak ıslak kokan bir lokantada, bir kadın tek başına öğleüstü votka-to-nik içiyor. Peçetelere birşeyler çiziktiriyor. Pazarın göbeğinde. O, benim.

Çiçekçilerle sebzeciler, yaşamın özünü anlamış gibi, onun eline bir demet maydanoz, bir yazgülü tutuşturuyorlar. Rastgele!

4 *Ağustos*

Bugün Pazartesi.

Uzun süredir yine günleri içiçe yaşıyorum, hiçbir belirgin özellikleri yokmuşçasına. Hep taşınma telaşı yüzünden.

Zaten taşınma (günleri de katalım) bir "tasfiye" değil midir? Çoğu kere en gereklilerin elendiği bir işlem olup çıkar, çünkü insanın eli ayağına dolanmıştır.

Üstelik bizim yeni ev, eskiye göre oldukça küçük. Eşyanın bir bölüğü sığmadı. Biriktirilmiş dergilerin birçoğunu attım, olmadı. Kitapların bazılarını eşe-dosta dağıttım, olmadı. "Bari eski önemli mektuplarla eski önemli yazıları gözden çıkarmayayım" gerekçesiyle kendime yeni bir yorucu iş buldum bu arada. Yazı ve mektup tarayıp dosyalamak gibi. Ona da peki.

Toz toprak içinde çalışmaktan yine şişti, kızardı kolum. Mikrop kapmış olmalı. Keşke bu tozlu dergileri yerli yerinde bıraksaydım. Keşke her şeyi...

Neyse, sonunda ev, her köşesi bir daha değişemeyecek, daha doğrusu zorunlu olarak değişmeden kalacak biçimde kılıkı-lına yerleştirildi, içimi hafakanlar bastı. Ben burada fazlayım sanki. Kir içindeyim, hastayım; yazı yazamıyorum, kitap okuyamıyorum nicedir. Üstelik Çarşamba gününü de bulamıyorum (şu anda yazarken). Sel almış olacak Çarşambayı, türküdeki gibi.

Dün:

Kolum nasıl zonkluyor. Ölüm korkusu bu olmalı... Çaktırmadan bakıyorum koluma, bir yabancıya bakar gibi. Kızarıklık kol altına doğru ilerliyor. Lenfanjit insanı öldürür de, süründü*

rür de biliyorum. Doktora gitmek içimden gelmiyor. Saçma bir ölümle ölmek de gelmiyor.

Dün, son anda müthiş bir şişle koltuk altında durdurdu ölüm harekatını kolum. Akşama doğru şiş de indi.

Canım insan bedeni!

Bugün Pazartesi.

Yine de doktora bir görüneyim dedim. Bir ayda ikinci olay bu. Doktor kolumu, elimi uzun uzun inceledi, eksik olmasın penisilin alerjim olduğunu belirtmeme karşın bana, yani 'Tam-bil Hanım' adındaki hastasına bir penisilin iğnesi yazdı. Kullandığım ilaçlar doğruymuş, her şey yolundaymış, bir daha aynı şey başıma gelirse ona başvurmalıymışım. Sonra gözlerimin içine bakarak sordu: "Neden oldu dersiniz hanımefendi?"

"Valla beyfendi inanmayacaksınız ama," dedim, "ben de bunu öğrenmek için gelmiştim."

(Hariciyeciler bir başka oluyor. Her türlüsü.) Dönüşte, öğle saatinin bomboş bir belediye otobüsüne rastladım. Yolda durup aldı beni şoför. Tek yolcuydum. Yol boyunca lafladık. O fırından taze ekmek aldı, ben kolumu ovuşturup durdum. Kolumun durumuna pek acıdı, dayanamadı, güpegündüz yan sokağa saparak evimin kapısı önüne bıraktı beni.

Canım insan yüreği!

11 Ağustos

Ayla Sevand ile ciddi bir yayınevine bir ansiklopedi hazırlıyoruz: Cinsel Bilgiler Ansiklopedisi gibi birşey. Benzerlerine benzememesi için taramadığımız kitap, yabancı yayın, ansiklopedi kalmadı. Bilimsel erotizmden, en sulu pornografiye kadar neler geçmedi elimizden. İnsanoğlunun bu doğal olguyu ne kadar abarttığına şaşmamak elde değil. Her davranışın bir adı-sa-nı var, içten davranmanın bile...

Postacı, yurtdışından gelen yayınları kapıya getirdiğinde tuhaf tuhaf bakıyormuş Ayla'nın yüzüne: "Mis gibi kız, üstelik çoluk çocuk sahibi, şimdiki kızlar hiç belli olmuyor," gibisinden.

Bugün Ayla'nın evcil bir bahçeye bakan odasında, loşluğa sığınıp maddeleri saphyoruz. Özgün yazı niteliği taşıyan, düş gücü gerektiren maddeleri (ilk aşk, ilk sevişme, ilk arkadaşlıklar vb) bana bırakmak istiyor Ayla. Bizim toplumun değer ölçülerine çok ters düşmeyecek ama biraz atak yorumlar gerektiren maddeleri de: kızlık zarı, bekaret, ilk cinsel birleşme gibi...

Öyle görünüyor ki yabancı ansiklopedilerdeki bazı maddeler giremeyecek bizimkine. Kişisel özgürlüğe, kişisel seçmeye o kadar düşkün ki Batılılar, bizde suç ya da günah sayılan durumlarda bile başınız belaya girdi mi kimlere, hangi derneklere başvurup hakkınızı savunacağınızı bildiriyorlar, telefon numaraları veriyorlar ansiklopedide.

Okura nasıl yaklaşalım? Ürkütmeden, bir gedik nasıl açılabilir tutucu safta? Bu arada politik bir tavrı çakhrmadan nasıl serpiştirebiliriz araya, alttan alta kalın bir damar oluşturuncaya kadar?

Falan derken saat ilerlemiş. Ayla'nın kızı başladı mızmızlanmaya, acıkmış; evde yemek yok. Ben de gidip yemek yapacağım daha. Levent'ten ucuz sebze, ucuz yumurta alıp yola koyulduk. Onca eşsiz-benzersiz cinsel bilgiyle donahlmış özgür, aydın kadınlar olarak, elimizde alışveriş torbaları arabaya çöktüğümüzde gözgöze geldik, başladık gülmeye.

Mengü Ertel bir söz etmişti bir gün, çok ciddi bir konuşmanın ardından: "Artık sanatçılık bitti, esas mesleklerimize, karılığa kocalığa döndük."

ıı Nisan

Gülsün Karamustafa aradı bu sabah. "Oyun" adlı öyküm üstüne ilginç sorular sormaya. Onun da hpkı öyküde betimlenen resim gibi bir resmi varmış. Küçük bir kız, elinde balonu, resmin kıyısına gelip duruyormuş öyküdeki gibi. Ayrıca bir küçüklük fotoğrafında (bu kere 'Gülsün' adı da işin içine girerek, konuyu iyice çetrefilleştiriyor) kendisi de böyle bir balonla gö-rülüyormuş, belki resmi yaparken onu etkileyen bu eski fotoğrafmış. Acaba resmini görmüş müyüm?

Görmedim. Ama utandım birden, nedenini bilmiyorum. Kişi farkında olmadan özel yaşamlara girebiliyor, el atabiliyor demek. Sergisine gitmeye söz verdim. Giderken, benim öyküme konu olan balonlu resmi, yani Kübra'nın çizdiği resmi de götüreceğim.

— Benim öykümdeki küçük kız Gülsün, kendini azılı bir erkek olan Kemal Bey'le evli sanıyor, diye şakaya getirdim. Sizin eşiniz ise Sadık Karamustafa, hiç değilse oradan kurtarıyorum.

— Ağabeyimin adı Kemal ama, dedi.

Öykülerimde çizdiğim kişilere, o kişilerin içinde bulundukları durumlara, öyküyü yazdıktan yıllar sonra rastladığım oluyor.   .

Geçen yıl bir kır lokantasında otururken baktım "Sarmaşık

Gülleri"nin Şükrüye'si. Tabii büyümüş, serpilmiş. Annesi benim düşündüğümden daha çirkin, biraz da bayağı (öyküyü ilk tasarladığımda ben de öyle olmasına karar vermiştim, sonradan olayın kurgusunu ve bütünlüğünü göz önünde tutarak değiştirmiş, güzelleştirmiştim kadını). Yanlarında, öyküdeki Raşit Bey'e göre çok daha kaba ve görgüsüz bir herif var (toplum olarak epey yol almışız bu arada). Yeni, sahici Raşit Bey, anneyle Şükrüye'yi, yani eski Nazan'la değişmeyen Şükrüye'yi, yeni aldığı ve döşediği katı görmeye çağırıyor. Evde annesinin de olduğunu çıtlatıyor. Bol para kazandığından dem vuruyor. Anne çekingen. Şükrüye eskisi gibi küstah. Adama "sen" diyor, ısmarladığı pahalı yiyeceklerden hiçbirine dokunmuyor.

Birara Raşit Bey'le Nazan kalktılar, tuvalete gittiler. Sanıyorum Şükrüye ile ilgili birşeyler konuşacaklar.

Döndüm baktım, bizimki oturmuş tırnaklarını yiyor.

— Merhaba, dedim.

— Merhaba.

Kocaman gözleri güldü.

— Boşver, dedim. O kadar.

Şimdi şunu merak ediyorum -kırmızıları ve parlaklıklarıyla doğal çiçekleri yaya bırakan plastik çiçekleri de 1 esaba katarak- kurmacanın serpildiği gerçek, bir aşama sonra yine kur-macayı besliyor mu?

21 Mayıs

Bir seyir deneyi: *Amarcord.*

Ama yalnız ellerimi kirli görünce Anımsıyorum çocuk olduğum günleri

Çocuklar sise doğru sıcak halkalar üfleyerek düşleriyle dans ediyorlar. Hepsinin kişisel, benzersiz düşü birtakım başka çağrışım halkalarıyla sıcak, karanlık sinema salonuna yayılıyor, başka deneylere bürünüyor.

Hanımeli Sokak. Şişli'de balkonları cam kaplı, seri andıran ahşap bir Osmanlı evinde camdan kara bakıyorum. Üç gündür kesintisiz yağıyor, daha da yağacak. Renklerle ilintili her şey bembeyaz kesildi, ağaçlar, kırmızı sokak tabelaları, karşıdaki gelincikli arsa. Okumayı söktüğüm yıl bu: 1946. Sokağa adını veren çiçeğin bu evin balkonlarını izleyerek ta tepelere çıkan hanımeli sarmaşığı olup olmadığını düşünüyorum.

İçeriden, mutfaktan, yanık kestane gibi, çikolata gibi bir koku geliyor. Demek yengelerin kek yapma günleri, demek haftanın özel günü Perşembe. (Yazdığım öykülerde, kendi renkleri ve kokularıyla beliren Perşembelerin, Çarşambaların, yazların, ilkyaz öğle sonlarının bolluğu...)

O gün de özel bir Perşembe, perşembeler arasında. Yarın Moho'ya kaçacağım çünkü, kararım kesin. Moho, mahallemizin delisiydi. Kamburdu, dilsizdi. Sokaktan her geçişinde çocuklar taşa tutarlardı onu, canını yakmanın bir yolunu bulurlardı. Moho'nun yırtık giysilerini dikeceğim, onun üstüne titreyeceğim, ölene kadar bakacağım ona. Bavulum hazır.

O anda burnuma buz gibi cam değiyor. İrkiliyorum. Bu düşün zamanla başka kalıplara gireceğini seziyorum şimdiden, ama kılıktan kılığa geçse de sürüp gidecek yaşamım boyunca, onu da biliyorum.

Bobo, geniş kalçalı dilber Gradisca'ya tutuldu. Cinselliğin, tutkunun kardan labirentinde dolanıp duruyor. Hangisi ağır basacak? Kitapta Fellini, ilkokul arkadaşı, gençlik sevgilisi Nar-dini'nin ardına düşüyor labirentte, filmdeyse Gradisca'nın: Kendisi de daha tam karar vermemiş demek. Zaten Bobo'nun kitaptaki düşlerini filmde başka çocuklara armağan etmekte de bir sakınca görmüyor.

Gardisca'yı gözüm tutuyor, azıcık bayağı belki, azıcık budala, ama topraksı, anaç. Kendi yaydığı albeniyle ısınan bir güzelliği, doğallığı var. Nevin Abla gibi.

Nat King Cole'un yumuşak sesinden, *Too Young* şarkısını duyduğum yıl. Sarışın bir kolacı çırağı çalışıyor evimizin bitişiğindeki dükkânda. Saçları ipeksi bir yumuşaklıkla omuzlarına dökülüyor. Terden, sıcaktan olacak, hep fanilayla çalışıyor. Ben dükkânın önünden geçerken gözgöze geliyoruz. Sokakta karşılaşırsak, birbirimizi tanımıyoruz nedense.

Kendimi birden Sarıyer'in Piyasa Caddesi'nde, Moda Bur-nu'nda, Mühürdar önünde yürürken görüyorum. Etli butlu, genç irisi bir kız. Kulağında sallangaçlı küpeler, ayağında incecik topuklu iskarpinler. Oldukça bayağı bir görünümü var. Bir halk dilberi olmaya özeniyor gibi. Ama bu arada Halit Ziya'yı, Reşat Nuri'yi, onların yanısıra *Seni Sevmek Ölümdür* diye kimin yazdığı anımsanmayan bir romanı da okumuş. Acaba kendine bir çekidüzen mi verse, Bihter gibi süzgün, kültürlü bir taze mi olsa? Hangisi ağır basacak?

Semt kabadayılan, balıkçılar, bıçkın sürücüler... Yeni suretler bunlar. Bir yaşam boyu özlemle, aşkla anılacak, bağlı kalınacak, sırasında gülünüp geçilecek ilişkiler. Güzelliklerinin, yakışıklılıklarının bir kerecik olsun bilincine varmamış kişilere duyulan o sonsuz tansıma. Hiçbir kültüre bulaşmamış yalın çağrısı hayatın: Deli Mehmet, Türkan, Kasket Mustafa...

Herkes bir kır gezisinde yan gelmiş. İtalyan filmlerinde böyledir. Kamera yaşamın içlerine doğru açılır. Ön planda olmayanların öykülerini de verir bir anlığına. Bir adam, bavuluna yapışır ve önemli bir yere gidiyormuşçasına gözlerini ötelere diker; bir aile, üstlerine su sıçramasın diye duvara yapışır.

Kır gezisi, Anadolu Kavağı'na. Şilteler, yaygılar, bira şişeleri, nasıl kesileceği bir türlü kestirilemeyen karpuzlar, unutulan tuz ve şişe açacakları... Hüzünlü bir gezi her zamanki gibi. Öz-demir Abi, beni dansa kaldırıyor; boyum onun beline geliyor, ama olsun. Yalnız dans bitti mi yanağımı sıkıyor, "Aferin," diyor. Oysa ben dünyanın ve bereketin memelerine yapışmış, bunca mutluluktan bocalıyorum, soluksuzum.

Özdemir Abi, yaşlı bir kadının Mercedesine binip gözden kayboluyor.

— Çok mu çirkinim? diye ağlıyorum o gece.

— Değilsin, diyor annem. Daha küçüksün, bazı şeyleri anlayamazsın. Hadi yemeğe. Baban kızar yoksa.

İyi ama bu iştahla yemek yersem, nasıl entelektüel bir kadın olabilirim?

Akşam yemekleri. İtilip kakılan çocuklar. Yemek keyfine değil, günün tartışmalarını yinelemeye, görgü kurallarını hatırlatmaya adanmış ödev saatleri sanki.

Sonra günün birinde durup dururken ölen bir anne. (Annemin yıkılışını anımsıyorum.) Kendini sert sanan bir baba. Ürküten öğretmenler. Gizleri paylaşılan kardeşler. Ama hep hep: incecik, püriten annelerle kösnül genç kızlar / delikanlılar ve aklı başında sanatçı eşler (G. Massina mı?) arasında bitmez gidiş gelişler. Büyük duygu iniş çıkışları: "Beni düzeltiniz!" Sonra beden yaşlandığında ve bellek büyük dirimini kazandığında gelen umut: Geriye bakınca, ilişkilerdeki sarkan çirkinliklere çekidüzen vermek, yaşandığı anda boğuntular getiren deneyleri yüceltmek.

Onlar seni yeterince sevmediyse sen bu açığı ört sevginle.

Her kalçanın Zafer anıtının görkemli kıçıyla birleşmesi...

Her kar fırtınasının bir borana dönmesi...

Her yelden bir tayfun beklemek...

Her siste uçsuz bucaksız bir ölüm tartışması aramak...

Yoksa nasıl açıklanır bu abartma tutkusu?

Öyle bir tutku ki bu, insanı sesinden eden faşizm bile geçicidir, gülünçtür ona kıyasla. Bir kukladır, hemen alaşağı edilecektir zamanın sürekliliği, ileri akışıyla.

Ölümün pası, ilk yazda gelen pamukçukların, kalaktozları-nın avuçlara konmasıyla giderilecektir.

— Ey sizler, kendilerini zamana egemen sayanlar, bir anlıktır egemenliğiniz, der Fellini. Değil mi ki kalaktozlarını görmüyorsunuz,

onların avucunuza konması için ta nerelere koşmuyorsunuz...

"Çekoslovakyalı bir bayanın beyaz şalı rüzgârda ikide bir havalanıp yüzünü örtüyor."

Çehov okuyorum. Yazar olmaya karar verdim. Çehov'da da buna benzer bir tümce okuduğumu anımsıyorum. Bu ka-darcık, ama kadını hemen tanımamı sağlıyor. Kalın kitaplar yazmayacağım ben. Şöyle birkaç sözcükleanlatacağım ne demek istediğimi: onu başkaları kendi deneyleriyle bütünlesin.

Yaşam denilen büyük deneyi sayfalarla kısıtlamaya, sınırlamaya kalkışmaktan korkuyorum, bir 'prrrtt!' çekiyorum böylesi çabalara.

Özdemir Abi'nin şimdi saçları dökülmüş, göbekli bir işadamı olduğunu bilmiyor muyum sanki?

Anadolu Kavağı'nda artık açıkça içki içilmediğini?

O gramofonların gülünçlüğünü? Giysilerin rüküşlüğünü?

Çocukluğumdaki tek şenliğin, Cumhuriyet Bayramlarında Taksim'de Sular İdaresi'nin oradan akan cılız, renkli suların bir gösteri tadı getirmediğini?

Olsun. Varsın, bilmiyorum sansınlar.

Garip takırtılarla iniyor tavus kuşu. Kanatlarını açıp olanca görkemiyle duruyor. Bize (bana da) bakıyor. Gözlerim doluyor önce, ağladığımı göstermemek için koltuğun kollarına asılıyorum, gözlerimi siliyorum.

Bana kimsenin vermediği bir armağan bu. İçim yıkanıyor. İyi ki ortalık karanlık. İyi ki kimsecikler bu armağanı bağrıma bastığımı göremiyor.

— Sağol, diyorum.

Ama kime? Ama neye?

19 *Ekim*

Hafız dikdörtgendir, müzikli, oldukça neşeli bir hesap makinesidir. Küçücüktür: CASIO melody 80 model.

Karekök almak, yüzde çıkartmak gibi (hem de birkaç saniyede) büyük becerileri vardır. Belleğine birşey yerleştirme-yegörün, asla unutmaz, başınıza kaka-kaka hatırlatır hatırlatmasını bir kerecik istediğiniz şeyi. Yani biraz ukaladır, bu becerileriyle de insanın (sözgelimi kolay kolay karekök alamayan benim) sinirini bozar ve kendisine Hafız gibi küçümseme tınısı taşıyan bir ad yakıştırılmasına yol açar. İki melodi bilmesi ve kurulduğunda ikisini de istediğiniz saatlerde yinelemesi, çalar saat olarak kullanılmasını, sayılarının istendiğinde nota işlevi görmesi, çocuklara müzik derslerinde yardımcı olmasını sağlar. Hafız'da yok yoktur ve her şey şaşmaz bir düzen içinde ilerler.

Geçen gün Hafız bir bunalım geçirdi. Önce saati, tarihi gösteren kadranı silikleşti. Biraz sonra geriye doğru saymaya başladı. Doğum tarihini yazdı camına: l Ocak 1901'miş, sonra da öleceği tarihi, 31 Aralık 2099'da bitiyormuş programlanması. (Yani hepimizi eskitecek besbelli.) Bildiği iki melodiyi de yerli yersiz şakıdı durdu. Sonra yine doğum tarihine dönerek can çekişmeye başladı. Kalbi ufak tıktıklarla atıyordu arasıra, pilini bulup yerine takmasaydık trajik bir ölüme tanık olmamız işten değildi.

Böylesine gelişkin bir makinenin, tıpkı günü dolan bir insan gibi önce geçmişe dönerek, biraz saçmalayarak, bunayarak, bilincini yitirerek azar azar ölüme sürüklenmesi nedense çok ilgimi çekti. Acaba asıl sorun, 2099'a kadar uzanan neredeyse uçsuz bucaksız sürenin bir dikdörtgene hapsedilmesi miydi? Onca bilginin, birikimin, güncel yaşamdan fışkıran vazgeçilmez olasılıkların?

Viktorya dönemi romanının bir özelliği de roman sonuna eklenen *'Kime ne oldu?'* listesidir. Roman bitmiş, başkişilerle yakınlık kurmuş, bir potada yoğrulmuş yardımcı kişilerin *'başlarından geçenler'* bitmiştir. Yine de o dönem yazarı, okurun az tanıdığı, roman akıp giderken adını şöyle bir duyduğu kişilerin başlarına neler geldiğini de sayıp döker. Atıyorum:

Mr. Owen, Susan'la evlendi, bir yıl sonra nur topu gibi bir bebekleri dünyaya gelince bütün acılarını unuttular.

John Murphy'ye gelince: Bir İskoç birliğinin başında gittiği Hindistan'da üç yıl sonra koleradan öldü.

Bizim serseri Henry Blackbird, adını bile duymadığı uzak bir akrabasından kalan mirası sanacağınız gibi hemen yiyip bitirmedi, akıllı uslu bir işadamı oldu, hatta bir hayır kurumunun bağışçıları arasına katıldı... gibisinden uzunca bir liste ekler romanının sonuna. Böylelikle yalnızca doğal tarih ile edebiyat ilişkisini ve aradaki büyük ayrımı ustalıkla belirtmekle kalmaz, zaman kavramının ucunu açık bırakarak damağımıza garip bir sahicilik tadı yer-leştiiir; roman biter, asıl öykü bitmemiştir.

Geçen Ağustos'tu, Marmara Adası'nda bir kedi yavrusu gördüm. Adanın çirkinlikte eşine az rastlanır tilki kulak, kamçı kuyruk kedilerindendi. Yeni doğmuş daha. Annesinden ayırıp bir köşeye atmışlar: Gece boyunca avaz avaz ağladı durdu. Sesini izleyip yerini bulduğumuzda korkunç tırnaklarını gösterip bir '*Pıhhhh'* çekti hepimize. O kadar ufak, yabanıl, kırılgandı ki içim yandı. Dünyada sürüp giden zorbalık için bulunmaz bir nesneydi; üstüne basıp geçebilirdiniz. Başı ele gelmiyordu daha, bacaklarının üstünde doğrulamıyordu. Gözleri yarı kapalıydı. O gece pamuğu süte batırıp ağzına damlattık. Koynumda yattı.

Ertesi sabah yeni adıyla Korkut Pıh, kendi barınağına gitmek istedi, güvenli değildi yanımızda. Götürüp bıraktım.

O gün de akşama kadar, sesi kısılana kadar annesini çağırdı ama akşamüstü çıktı gizlendiği yerden, bu kere et suyuna banılmış ekmekle süt içti. Kafasını elimizin altına uzatıp okşanmayı bekledi.

Üçüncü günün sabahı Korkut'u sokağın ortasında gördüm, bir yaprakla oynuyordu. Yalandı sonra, tırnaklarını bir ağaç gövdesinde biledi. Artık hazırlıklıydı. Dünya zamanına göre üç tam günde yetişkin bir kedi olmuştu. Bir daha ağladığını duymadık.

— Gündüz saat on birde akşam olmuş kadar yorgun hissediyorum kendimi, dedim Erdal Atabek'e.

— Belki de sabahları erken kalkmayı sevmeyen, gece geç yatan *'gececi'* kişilerdensiniz de kendinizi bir düzene uydurmaya çalışıyorsunuz, dedi.

— Peki bu yorgunluk nasıl geçecek?

— Son yıllarda bedenlerin saatleri üstünde duruluyor tıpta, dedi Erdal Atabek. Her bedenin kendine özgü bir işlev saati var. Sözgelimi bazı antibiyotikler ancak o saatte verildiğinde yararlı olabiliyor. Sizinkini de araştırmamız gerek birlikte.

Zamanı sınırlamayan romanların ardından bir güne, bir geceye bir yaşam sığdıran romanlar geldi. Bilinç akışı tekniğinin büyük katkısı var bu çabada.

Ben de on dakikaya

Bir ana

Neler sığdırılabileceğini düşünerek bağışlanan zamanı özgürleştirmeye çalışıyorum.

1

Bu arkadaşım 1982 yılında intihar edecekti. (T.U.)

ı

4 *Kasım*

Reşit Paşa-Eminönü otobüsü, Eminönü Denizcilik Bankası' nın önünden kalkan bir uzay aracıdır. Masmavi, oldukça döküntü bir halk otobüsüdür; döküntü otobüslere "halk" otobüsü sıfatının yakıştırılması, garip bir seçkincilik anlayışı sonucu olsa gerektir.

Uzay otobüsüne her yarım saatte bir, çeşitli sınıfların oldukça abartmalı özellikler taşıyan temsilcileri biner, altı çizili kişiler:

Arnavutköy'de bir yalıda oturan yaşlı bir karı-koca; Mısır Çarşısı'ndan yağlı ve ucuz peynir almak, *'hem de şöyle bir dolaşmak'*, bu arada dönüşü otobüsle yine ucuza getirip peynirin tadını iyice çıkarmak üzere. Başı sargılar içinde bir işçiyle telaşlı karısı; İstinye Sosyal Sigortalar Hastanesi'ne gitmek üzere. Reşit Paşa semtinin yerlileri; evlerine dönmek üzere (onları şoför muaviniyle içli dışlı olmalarından tanırsınız). Parmağında zümrüt yüzüğü, üstünde vizonet kürküyle buram buram Madame Rochas kokan, otururken kimselere, hiçbir yere değme-meye çalışan bir işadamı karısı; Bebek'te bir otelde arkadaşlarıyla buluşmaya... (onun kimliğini kestirmeniz gerekmez, ilk fırsatta, yanındaki fötr şapkalı beye arabasının onarımda olduğunu, taksi bulamadığını söyleyecektir.)

Yine böyle ilginç bir topluluğuz. Çılgın bir arabesk kaseti bizi birleştiriyor. Bangır bangır bağırıyor Ferdi Tayfur: "Ben mutsuz bir insanım."

Öykücülüğe yeni başlamış biri, bu otobüsteki gözlemlerini sayıp dökmeye kalkışsa bir öykü kitabı doldurabilir, hem de kalınca bir kitap. Ama ne olur? Yaşamın bu alışıldık renkliliğini yeni bir ışığa tutamadığı sürece *'bayat'* bir ürün çıkacaktır ortaya. Her gün yaşanan bir olayı, bir kere de yazmak için gözden geçirmek, yeni bir *'turistik'* anlayış yerleştiriyor öykücülüğümüze: *"Ah şu kadını anlatmalı?!" "Şu adamdan amma da öykü çıkar!"* gibi. Son günlerde hep bu tür öyküler okuyorum.

Sahici bir öykünün ille sahici hayattan fırlama kişiler gerektirmediğini, *basmakalıba* aykırı düşeni anlatmakla, basmaka-lıplığın daha iyi vurgulanacağını öğrenirken yıllar geçiyor.

22 Kasım

Abdurrahman El Dahil, daha küçücükken kaçırılıp ölümden kurtarılıp Kordoba'ya getirilmeseydi, Endülüs Emevi Devletini kurmasaydı başımıza bu işler gelmeyecekti.

"Aşağıda, bahçelerle meyve ağaçları uzanıyordu; aşağıda işlek Guadalkuivir ve sonra en az Bağdat ya da Kahire kadar sevgili, eşsiz Kordoba kenti..."

Son günlerde, son Endülüs Emevilerinden bir tür-başlatı-cıyla (kendisi çok sever bu nitelemeyi) hırçın bir birliktelik yürütmeye çalışıyoruz; kavgalı bir evlilik mi desek yoksa... Önceleri böyle bir tür-başlatıcıyla karşılaşmanın içime saldığı coşkuyla *(Emma Zunz'u* çevirirken) ona özgürlüğümü seve seve armağan etmiştim. Birlikte sözcüklerle oynamaktan, kavramları değişik ışıklara tutmaktan büyük bir tat alıyorduk.

Doğrusu ya, artık bezdim birazcık, açık havaya, yeni yüzlere, yeni sözcüklere gereksinme duyuyorum. Borges'se beni günlük yaşamımdan kopartmak, yazı makinesiyle sözlük arasındaki havasız dünyaya sıkıştırmak çabasında. Kaytarmaya kalkıştım mı öfkeleniyor, entelektüel ağırlıklı erkek havasıyla çıkışıyor bana: "Başta böyle değildin ama!" diyor. Peki, şimdi böyleyim.

Kendimi ona bırakmalıymışım; beni aydınlatacak, eksiklerimi tamamlayacak, beni nerelere nerelere götürecekmiş. Birara Ölümsüzler Kenti'ne bile gidebileceğimizden dem vurdu. (Bense şu aralar günümü kurtarmaya çalışıyorum.)

ı

Asıl derdi beni karanlığın yuregıne çekmek, biliyorum. Orada, yani kendi ülkesinde, kendi gözlerinin ülkesinde, bana şaşırtmacalar vermek, tumturaklı sözler, bitimsiz tartışmalarla gözümü boyayıp birazcık yanında kalmamı sağlamak. Sanırım kitaplardan başka dostu yok pek.

Ben de el yordamıyla çıkacağım bu yolculukta, yanıma neler alacağımı şöyle kaydettim, yol arkadaşımın azar azar bağışlamaya gönül indirdiği

ışıkta; yadırgı/uzak/ırak/engin/kos-kocaman; katışıksız/saltık; kesintisiz/sürekli/süreğen; bitimsiz/ölümsüz/sonsuz/uçsuz bucaksız; daire/halka/çember/ küre/dönümlü; toplam/evren/tanrı/kitaplık... Hepsiyle bağlantılı olarak da bir "sonsuzluk yolcusu".

Anladığım kadarıyla *"ve"* ya da *"den* ötürü"den başka bağlaçlarla bağlantılara pek yüz vermeyeceğiz. İki tümcenin arasına bir virgül koymak yetermiş, arkadaşımın "zorlu çabalarını dikkatle izleyenler" ne demek istediğini nasılsa anlarlarmış. Demek Türkçede de özgün dili İspanyolcadaki gibi takırtılı olacak metin. Ona da peki.

Geçmiş, şimdi, gelecek gibi bir silsile kollamayacakmışız. Gelecek, şimdi, geçmiş diyecekmişiz.

"Tutucunun dik âlâsısın!" diye haykırmak geliyor içimden. Ama sağı solu olamayacak kadar (tam anlamıyla) kürevi düşünen, her sözümona tanrıda bir evren alkışlayan bir pagana çemkirmek beni ancak küçültür. Yola devam.

Pencereden kırlara bakıyorum. Her yan pırıl pırıl bu güz gününde. Biz, yine bir saattir haince birbirine açılan geçitlerde, raf uçurumlarında, tiyatro sahnelerinde, iç kapayıcı şenliklerle iç açıcı cinayetlerde, arasıra da Chesterton ile Wells'in kurgu dünyalarında dolaşıyoruz, hep iç-mekânlarda, labirentlerde.

Demin galiba biraz acıdı. Kordoba bahçelerinde güller seyretmeye çağırdı beni, ama güllere bakmaya değil tabii, gül türlerinden yeni tartışmalar çıkarmaya. Hem zaten dünya bir yanılsamayken, onun öykülerindeki kişiler tam birşeyi anlamışken yok olurlarken, gülleri tanısak ne olacak?

Doğrusunu söylemek gerekirse, verdiği ayrıntılı bilgilere de inanmıyorum. Atıyor mu, gırgır mı geçiyor, dürüst mü davranıyor, anlayamıyorum. Bir önsözde yazdığını sondaki önsözde (ne demekse) yalanlıyor, kendinden bile hırsızlama yapıyor.

Geçenlerde Homeros uğramıştı bize geçerken. Buyurun bir kör kılavuz daha! Borges, onu da alaya aldı, "gemi listeleri yazarı" gibi küçültücü

sıfatlar yakıştırdı ona, sonra baktım aynı metinde geçen "tumturaklı sözlere düşkün" kişi kendisiymiş.

Asıl güçlük, öyküleri İngilizceye başka başka çevirmenlerin aktarmış olması. Acaba İspanyolcada hep aynı kavramlar kullanılıyor da çevirmenler onları değişik sözcüklerle mi karşılıyorlar? Hemen Ferit Edgü'yü arıyorum. Ferit bırakıyor işini gücünü, bana yardıma koşuyor. Ne de olsa yiğit insan Ferit, Borges'i yayımlamayı göze almış bir yayıncı... Fransızca çevirilerle karşılaştırıyo-

benimkileri. Birkaç yerde taban tabana zıt çeviriler. O zaman iş, bizim sezgimize kalıyor. Yorgunluktan bitip tükeniyoruz.

Eve dönüyorum. Akşamım da Borges'le dolu. Sözcükler kafamı kurcalıyor durmadan. Kendimi Kurtz'un ormanına, karanlığın yüreğine çekilen çaresiz teğmen Marlow gibi görmeye başladım. Şöyle konuşuyorum sözgelimi: "İkinci önsöz de yalan bence; en azından birinciden daha doğru değil." Herkes tuhaf tuhaf bakıyor, Ferit dışında.

Yine de bizimki gönül almayı biliyor arasıra. Şöyle dedi demin:

"Bu Arap fizikçinin, kendisinden on dört yüzyıl önce yaşamış bir adamın düşüncelerine böylesine adanışından daha güzel, daha dokunaklı olaylara tarihte pek az rastlanır. İşin özünden gelen güçlüklere bir de Süryanice ve Yunanca bilmeyen Averroes'in bir çevirinin çevirisiyle uğraştığını da katmamız gerek."

Çabamı övgüyle karşılıyormuş yani. Yine de dostluğumuz orda bitiyor. Ormanın sık ağaçlarının başladığı yerde.

28 Aralık

Nerede o eski denemeciler, ağızlarından bal damlayan söy-leşiciler?

Bu yazıya şöyle başlamak işten değildi:

"Ey öfke, kişioğlunun onurunu, baskı tanımayan direncini yiğitçe dışa vuran güzelim öfke! Haksızlığa başkaldırma düşüncesinden başlayıp haksızı

yerlebir etme eylemine varan o güzelim alışkanlık silsilesi. Kişinin kötü bir dünyayı yıkma, yerine yeni bir dünya yaratma, çirkini güzel kılma yetisi... vb... vb..."

Oysa 1975'te bile hiç de tumturaklı olmayan sözlerle şöyle demiştim:

"Bizleri perişan eden, elimizi kolumuzu bağlayan; büyük kavgalara biriktirmemiz gereken öfkeyi ve gücü, günlük yaşam içinde ucun ucun harcamak zorunda kalışımız. Sürekli aldatılma, yanıltılma, neyi, nasıl, ne uğurda harcadığını bilmeme belirsizliği; siniri de parayı da."

Bu noktada ufak bir dönemeç alıp elektrik kısınhsına geliyoruz. Düşünün ki günün hayhuyu bitmiş, masanızın başına oturmuşsunuz, birşey yazamasanız bile okuyacaksınız, dergi karıştıracaksınız (tabii okur bir yazar iseniz). Radyodan da *ada-gio* yükselmez mi o anda. Aman ne güzel! Tam o anda elektrik de kesilmez mi! Öteden beri kısıtlamalarla yaşamaya alıştığımızdan bunu da anlayışla kabul ediyoruz özverili yurttaşlar olarak. İyi ama hani bu hafta kalkmıştı kesinti? Demek arıza.

Demek arıza... sonucuna varmak, bir bölüğümüzü iyice rahatlatıyor. Şu anlama geliyor çünkü: "Bu olayda benim nedenini kavrayamadığım, ama herhalde çok çok önemli, bana açıklanmasını beklemeyeceğim kadar önemli bir sır var." Uslu yurttaşlar bu ölümcül sorumluluk karşısında her türlü direnişten vazgeçerler, sözgelimi benim yaphğım gibi yetkililere telefon edip, "Peki bu hafta arızalar kaçla kaç arasında?" gibi öfkeli bir soru sormazlar; kendilerini, ipleri bilmedikleri birinin eline geçmiş kuklalar olarak görmezler.

Ne yazık ki bende öfkelendiklerimin tümüne yetebilecek kadar büyük bir öfke deposu var; hiçbirine öncelik tanıyamıyorum.

Mektuplardan başlayalım. Sözgelimi şöyle bir hayali mektuptan:

"Sayın Tomris Uyar,

Dergimizin önümüzdeki sayısını kadın hareketlerine ayırmış bulunmaktayız. Sizden, Dede Korkut hikâyelerindeki güçlü, söz dinletir kadın imgesinden yola çıkarak dünya edebiyatı genelinde ve Türk edebiyatı özelinde,

örneklerle zenginleştirilmiş, yarım sayfayı aşmayacak bir yanıtı, en geç yarına kadar elimize ulaştırmanızı rica ediyoruz. Saygılarımızla."

Yarım sayfalık bir soruya yarım sayfalık bir yanıt ve yarına yetişecek. Bunda öfkelenecek birşey yok tabii. Birkaç kitap karıştıracaksınız, bir yarım gününüzü telef edeceksiniz ve sonunda kendi edebiyat beğeninize uygun düşen bir yanıt vereceksiniz. Hem de kafanızı hiç kurcalamayan bir konuda. Sonra bir bin lira alırsınız alabilirseniz. Kalın dergiler yamalı bohçaya dönüşeli beri her iki ayda bir, böyle soruşturmalarla karşılaşabilirsiniz.* İki kere atlatsanız, üçüncüsünde yakalanırsınız, çünkü derginin yöneticisi kıramayacağınız bir eski dosttur çoğunluk. Siz 'hayır deme özgürlüğünüzü o dergiye, o kuruma karşı değil, eninde sonunda o dostunuza karşı kullanıyorsunuzdur.

İlginç öyküler yazan genç bir yazarla, Nazlı Eray'la yapılmış bir konuşma işte... Ne iyi... Ama o ne? Yazarımız, kendisine önerilen "makul miktarda" cansimidinden hiçbirini bir Türk yazarına-sanatçısına atmıyor. (Fotokopisi çıkarılmış olanlardan birini bile). "Türk yazarı" derken ulusçu bir yaklaşımım yok, Türkçe yazanları kastediyorum. Belki de öfkem yanıltıyor beni, çünkü yazarımız zaten ölü yazarlara atıyor cansimitlerini; Türk yazarlarına ölümlülüğü yakıştıramamıştır ola ki.

Bu kültür deryasından banker Cevher Özden'in bir başka dergiye verdiği yanıtlarla uzaklaşmak zorunda kalıyorum. Bankerimiz, Mehmet Akifin "Seyfi Baba" şiirine şimdiye kadar, hiçbir eleştirmenin, hatta hiçbir edebiyat tarihçisinin getiremediği bir yorum getiriyor:

"Seyfi Baba'da çok enteresan paragraflar vardır. Mesela: Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası / Dostunun yüz karası / Düşmanının maskarası. (...) Mesela Seyfi Baba'yı ziyarete giden adam o akşam Seyfi Baba'ya para vermek ister, ama elini cebine atar, para yok. Bakar ki bir mühür bulmuş cebinde, o zaman şu mısraı mırıldanır: O zaman koptu içimden şu tahassür ebedî / Ya hamiyetsiz olsay-

* Hâlâ karşılaşmıyor muyuz? (T.U.)

<

dım, ya param olsaydı." (Yanlışları ben yapmadım. T.U.) Yani baktı ki parası yok, *"Ah," dedi, "Ben nasıl düşündüm bunu, dü-şünmeseydim keşke para vermeyi..."*

Şair-öykücü-artist yarışmacısı bankerimiz bu engin konuşmada şöyle bir tümce de kullanıyor: *"Bütün hayatım ortaokulda geçmiştir. Çünkü çok kısa bir tahsil dönemim vardır."* Bu arada kendisinin sanatçıya bakışının "genelde müspet" olduğunu da öğreniyoruz.

Şu elektrik bir gelse... Bir gelse...

Birazdan hiç yoktan hır çıkaracağım.

Razıyım sessiz sanatçılar şarkı söylesinler, sözsüz sunucular şiir okusunlar, hepsine razıyım.

Bu arada bir rakı daha doldurmalı içkiyi azaltma kararını boşlayıp. Şakaklarımın zonklaması geçebilir.

— İnan, benim de ellerim titriyor, dedi geçende kardeşim. Oysa içki falan içmez çok zorlanmazsa. Doçentlik sınavını vermek için iki-üç günlüğüne gelmişti Belçika'dan. İktisatçıdır.

— Dönüp üniversitede çalışmayı düşünüyor musun? diye sormuştum.

— Ne yapabilirim ki başka? Bu iş için yetiştirilmişim. Piyasada asla çalışamam ben, yiğitlikten sanma, beceremem.

Belki inanmayacaksınız, ama ben de öykü yazmak için yetiştirdim kendimi. Öykü yazamadığım zaman, öyküme ters düşmeyecek çeviriler yapmak için. Yani inanılır gibi değil ama profesyonel bir öykücüyüm, temiz bir iş nasıl çıkarılır biliyorum. Gerekli bilgilerle donanmış olduğumu da biliyorum. Kime yarayacak bu birikim? Kime sahi?

Dalıp gitmişim. Elektrikler yandı birden,

Yeni bir reklam var televizyonumuzda. Ünlü oyuncular (sanatçılar), deminki bankerimizin rozetleriyle çıkıyorlar karşımıza. Herhalde zaman

darlığından, şöyle kıç ceplerine bastırılacak damgalardan yetiştirilememiş, birer rozetle yetinilmiş.

Canım dünya böyle kalacak değil ya, ilerliyor, değişiyor, daha ne istiyorum?

"Kullanılacak bir birikimim" olmasını istiyorum diyordum demin; istiyor muyum, yani her şey pahasına?

Demek ki neymiş? İstemiyormuşum.

Bir sanatçı şarkıya başladı: “Hani yosun rengi gözlerin olacaktı senin?"

Yani neymiş? Kadın adama yosun rengi gözleri olacağına dair söz vermişmiş önceden, sonradan alçak kalkmış...

ı

6 Şubat

Yağsın nesi varsa kâinatın, Lakin şu derin sükût dinsin.

A. Hâmit

Geçen yıl, "Aydın Sorumluluğu" konulu bir oturumda aklıma gelmişti; neden sağlam, tutarlı muhafazakârlarımız yok?

Dilimizde *muhafazakar* kavramı, tutucu, gerici gibi sıfatlarla karşılanıyor. Günlük dilde doğrudan yer almıyor belki, ama resmi dilde önemli bir işlevi var: Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'ndan başlamak üzere, Tapu Sicil Muhafızlığı, Sahil ve Gümrük Muhafaza ile mü/k'ü korumaya yönelik bir dizi önlemi kapsıyor. Gelenekten süzülüp günümüze gelen, yenilenmeye, yorumlanmaya elverişli bir değerler dizgesini, kültürü (yaşama kültürünü de katmak koşuluyla) ve sanah korumayı baştan beri hiç düşünmediğimizi gösteriyor bu tutum.

Nicedir kebap, ucuz losyon ve lahmacun kokularına boğulmuş caddelerimizi, arabesk kasetleriyle modern danslar edilen türedi bistro'larımızı, cin-tonik eşliğinde hamburger yenen pub'larımızı, melamin

tabakta pasta sunan lüks pastanelerimizi, yılın modası çingene pembesiyse geçerliliği zamanla sınanmış kahverengilere, grilere vitrinlerinde asla yer vermeyen mağazalarımızı düşündükçe gelip gelip vuruyor bu soru. Şöyle di-

yorum kendi kendime: "Keşke sağlam bir muhafazakârla tarh-şabilsem de konumumu belirlesem, şu kendinden menkul değerler piyasasındaki yerimi, dünya görüşümle aldığım yolu bir ölçüte vurabilsem. Bugün neredeyim?"

İlkokul sıralarında Divan Edebiyatı'yla tanışmış, Reşat Nuri ile Halit Ziya'yı sevmiş, Ömer Seyfettin ile Yakup Kadri üstüne kafa yormuş biri, bugün bile Çehov okurken Esendal'la, Ni-kolaki dinlerken Ahmet Hamdi'yle yaz yağmurlarına tutulabilen biri, böylesine elgin, köksüz kalabilir mi kendi toplumun-da?

Hayır, yılın modasına (çağsama, yurtsama, nostalji ya da daüssıla, ne derseniz deyin) uyacak değilim, geçmişe sığınmaktan, kaçmaktan yana değilim. Kişi, insanların işsizlikten ötürü önce evlerinden, sonra yurtlarından edildiği bir ortamda, Boğaziçi kartpostallarında takılıp kalamaz. Olsa olsa geçmişine kalıcı değerler yerleştiremediğine hayıflanır, birazak içlenir, daha da ileri gidip varolmayan bir geçmişe yanabilir.

Toplumumuzun ezici çoğunluğunu, bebekliklerinde sıkı sıkı kundaklanarak el ve kol sallama alışkanlığından yoksun bırakılan, sonralan büyüklerin yanında ses yükseltme hakkından edilen, ortaokul çağlarında erkekse kâtip gibi giyinmeye, kızsa cinsiyetinin özelliklerini gizleyen üniformalar seçmeye zorlanan kişiler oluşturuyor. Çocuk büyütme bile "topluma yararlı bir insan kazandırma" gibi ölümcül ciddilikte bir misyon oluyor bizde. Bunca çatık kaşlılık arasında bilgelik, humor nasıl barınabilir? Ancak resmi yaşamdan zaman ayrılabildiğinde dönülen özel, kişisel yaşam nasıl serpilebilir? Ortak ve saygın bir resmiyeti ayakta tutmak amacıyla yetiştirilen kişiler, kendileriyle nasıl gırgır geçebilirler? Dolayısıyla yapıtını değerlendirirken, işiyle özbeni arasında olması gereken uzaklığı nasıl koruyabilir sanatçı?

Bu noktada Doğu mazoşizminin katkılarını da ele alabiliriz. Toplumumuzda sanatçı-edebiyatçının "bir lokma, bir hırka" felsefesi uyarınca yaşaması beklenir. Halkımız sanatçıyı baştan beri pek ciddiye almaz, ona eli yüzü

düzgün birini bulduğunda bu gençlik hevesinden kurtulacak bir delişmen gözüyle bakar. (Halkın, sanatı ve edebiyatı hormonal bir etkinlik saymasına gülüp geçemeyiz; örnekleri boldur.) Hapse giren sanatçıya saygı duyulması biraz da bu inanca bağlanabilir; ayakları suya ermiştir artık.

Bu çileci görüş sanatçılarımızı da etkilemiştir elbet; kendilerini yazı emekçisi olarak görenler çok küçük bir azınlık oluştururlar. Sanatçı'lık kaygısı hep ağır basar. Sanatçı, hakkını aramak, ücret istemek gibi basit işlerle uğraşmaz, profesyonel olmaktan elinden geldiğince kaçınır. Sanatçı fotoğraflarına bir gözatın; günlük yaşamda işyerine giderken, hatta evde otururken takım elbise giydiğini, boyunbağı bağladığını, köstekli saat takıp ceymis bond çanta taşıdığını yüzünden şıp diye çıkarabileceğiniz biri, bakmışsınız, XIX. yüzyıl boheminin sigara dumanlarına dalmış gitmiş fotoğrafta. Aygaz tüpünü yenilediğini, elektrik borcunu yatırdığını, eve ekmek ve kıyma götürdüğünü inadına unutturmak istercesine koca koca ansiklopedilerin, kapitone fonların önünde bize poz veriyor. Özel yaşamın gizlenmesi gerektiği, yaşamın ancak resmi olduğunda (bohemde bile) saygınlık kazanabileceği inancının göstergeleri bunlar. Böylelikle yaşamanın ve yazmanın yerini usulca "Nasıl yaşamalıyım ve nasıl yazmam gerekir?" sorusu alacaktır.

Peki, kendini toplumu aydınlatmakla ona yön vermekle aynı zamanda ona poz da vermekle yükümlü sayan sanatçıyı ne gibi açmazlar beklemektedir? Bir kere saygınlığını pekiştiren bir çevreye girmek zorundadır. O çevrede de sürü töresine uyarak susmak zorundadır, dışarıda olup bitenlere göz yumacak, kimseyi kırmayacak, yine de hakkı yenmiş bir *martir*, kadri asla bilinmemiş bir deha kisvesine bürünmenin yollarını arayacaktır. Gerçekten güç.

1980'lerden sonra girdiğimiz yeni aşamadaki sağlıksızlık belirtilerini, bu çifte-standardı göz önüne alarak incelediğimizde şöyle bir görünümle karşılaşıyoruz:

1980'lerde Türk edebiyat yaşamında ilk kere, büyük sermaye kuruluşları el attı piyasaya. İlginç bir gelişmeydi bu. Doğurabileceği sakıncaların yanısıra, hiç değilse profesyonelleşme anlayışını getiriyordu. Kamplar belirginleşiyordu; işçiler ve işverenler. O ne idüğü belirsiz *amatör*

coşku'dan, edebiyatı özben-liğimizi nazlandırma aracı, kişiliğimizi savunma vesilesi saymaktan kurtarabilirdik.

Bu arada neler oldu?

Yerleşik yönetim kadrolarına dayanarak gerçekleştirilen bu değişim, grotesk örnekler sunmakta gecikmedi. Önce rengârenk dergiler türedi. Sağlıklı inceleme yazılarının yerini, çoğu zaman başlıktaki özetten bir sözcük öteye gitmeyen soruşturma yanıtları aldı. Edebiyat ürünleri, boylarını aşan çarpık-çurpuk sanat fotoğraflarıyla yayımlandı. Derken, çalakalem yazma ve daha da kötüsü çalakalem düşünme evresine girdik. Soru sorulmadan düşünce üretememe marazı baş gösterdi. (Nasıl olsa soruşturmaya verdiğiniz yanıttan telif ücreti alabiliyordunuz.)

Telif ücretlerinin yükselmesi, edebiyatçının daha rahat koşullar altında çalışmasını sağlayacakken, çırpıştırma kitaplar hazırlanmasına yol açtı. Çocukluk hastalığıyla malul denemeler, işlevini yitirmiş eski günübirlik yazılar, ne varsa biraraya getirilip kitaplaştı, yani ölümsüz resmiliğe kavuştu. Yazarlarımızda, ödüllendirilme, sivrilme, herkesçe beğenilme hırsı arttı; eleştirmenlerimizin çoğunda da gençliklerinde okudukları romanlar, öyküler doğrultusunda tek-tip yazı bekleme eğilimi yaygınlaştı. Yeni örnekler üstüne kafa patlatmak neye yaradı ki? Her şey olabildiğince klasik olsa kime yetmezdi? (Belki de bu yüzden edebiyatın iç-sorunlarına eğilen dergiler, gericilikle, sağcılıkla suçlandılar.)

Bu arada yöneticiler-arası trafik, inanılmaz boyutlara vardı, büyük bir yayınevinin kitaplarını pazarlayamayıp düşük fiyatla süpermarketlere süren yöneticilerin, onca kırgınlık ve küskünlük mirasını yanlarında sürükleyerek yeni ve iddialı yayınevlerinin yönetim işlerine getirildiğini gördük. Ağır suçlamalarla görevlerinden alınanların hö/'lerini aynen cü/us'ların izlediğine tanık olduk. Acaba adam oyalamada, verdiği sözü yerine getirmemede büyük bir tutarlılık gösteren eski yöneticiler kadar tutarlı başkaları yok muydu?

Hiç kimse sormadı. Hiçbir şey sorulmadı.

1

Oyunun kurallarını baştan beri bilen, rnartirliğe de canatrna-yan biri olarak şimdiye kadar sömürülmemiştim Babıali'de. Ama geçen yıl, sanatçıların arkasında olmakla övünen bir kuruluşun çıkaracağı haftalık sanat-edebiyat dergisinde kadrolu danışman olarak çalışmayı kabul ettiğimde, (hele derginin estetiği es geçmeden kitlelere seslenmeyi amaçladığını öğrenince, dahası, dergide *köşe* yazılarının olmayacağı, yazıların tam bir eşitlikle yayımlanacağı kararlaşhrıldığında) dört ay süreyle bedava emek ve zaman harcayacağım aklıma gelmemişti doğrusu. Dernek büyük kuruluşlar bile profesyonelleşemiyordu ülkemizde, biz bir yana.

Yine soruyorum; onca tutucumuz, gericimiz, bağnazımız var da muhafazakârımız neden yok? Bu piyasaya kendimize biçtiğimiz değerlerle yerleşmek, onurumuzu yaralamıyor mu? (Yazko'nun çıkarttığı benzer bir dergideki köşe-kapmaca telaşını gördükten sonra devlet kahna bir öneriyle çıkmak isterim; bütün yazar-çizerlere çabuk çekilebilir cinsten birer lastik mühür yaptırılmalıdır.)

Susmak. Dernek aynı kaypak değer yargılarını, aynı değişmez seçici kurul üyelerini torunlarımızın torunlarına da devredeceğiz. Susalım. Kimseyi kırmayalım.

Varsın yağsın:

Folklorik delikanlılarımız yağlı tenleri ve içli hıçkırıklarıyla gözyaşı söktürsünler. Avrupa görmüş mahalle dilberleri sabun tozları köpürtsünler beynimizde, dil ile meramı birbirinden ayrı düşünen dil-ödüllü yazarlarımız inciler döktürsünler, Babıali'yi hizipçilikle suçlayan genç taşralılarımız, kendi "küçük Babıali" modellerini kursunlar. Az bile! Savunacak neyimiz var ki?

Şarlatanlar Dönemi adlı yapıtında şöyle diyor Lillian Hell-rnan:
"Amerika'da yanılgıları anmak sağlıksızlık sayılır; yanılgıları düşünmek kuruntululuktur; yanılgılar üstüne kafa yormaksa zırdelilik."

Zırdeliliği alıyorum, üstü kalabilir.

Garson Mc Cullers, *Düğünün Bir Üyesi* adlı romanında, kişi-oğlundaki 'ait olma' özlemini ne güzel anlahr. Kendini çevresine ait saymayan -cinselliği

bile daha belli bir ereğe yönelmemiş-genç kız, hiç değilse bir yakınının düğününe üye olmaya kalkışınca beklenmedik bir biçimde hırpalanır, bir düğün süresince aşkı, ölümü öğrenir ve birdenbire olgunlaşıp yetişkin olur.

Üyelik dendiğinde düğün belki aşın bir örnek. Daha ılımlı örneklerden söz açalım: Önce bir aileye, bir çevreye, bir mahalleye, sonralan bir derneğe, bir spor kulübüne, bir siyasal partiye, hatta bir dünya görüşüne üye olmak... O çerçeve içinde sevileceğini, değerlendirileceğini, korunacağını, gözetileceğini bilmek. Dışarıda sürüp giden kargaşaya karşı bir koruncağa yerleşmek.

Yahlı okumuş kız öğrenciler, toplumda nereye varmış olurlarsa olsunlar, okul yıllarındaki kız-kıza konuşma, giysileri de-ğiş-tokuş etme alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemezler. Çoğu, küçük yaşta tatmadıkları büyük aile keyfini tarhşılmaz bir model olarak sunma eğilimindedir; akşam yemeği hep aynı saatte yenecektir, bütün aile masada toplanacaktır, Pazar günleri öğleye doğru sıkı bir kahvaltı yapılacaktır vb. Bu modeli gerçekleştirmek için katlandıkları özveri de az değildir. Evleri düzenlidir, temizdir. İki-üç kap yemek hep hazırdır. Ne var ki, bu tür mutlu bir sıkı-denetimle ailenin öbür bireylerinin istençlerini ezip geçtiklerini farketmezler.

Güç koşullarda, dar bir çevrede kendi kendini yetiştirmiş erkeklerde "üyelik"in başka göstergelerini gözlemleyebiliriz: Kovuktan dışarıya, yani yaşama adım attılar mı sudan çıkmış balığa dönerler. Ya yetenekleri değerlendirilmezse bu yeni çevrede? Ya saygı görmezlerse? Bu kaygılara karşı geliştirdikleri tepki saldırganlıktır. Garsonu kapıdan "Merhaba abi," diye karşılayan bir çaycıları varsa, başka bir çaycıya götüremezsiniz onları. Başarırsanız, suratları asılır: "Canım çay çaydır işte. Buranın *benim* yerden ne farkı var?" gibi sorular sorarlar. Gittikleri

ı

yerlerde bol bahşiş bırakarak sivrilmeyi beklerler. Hep aynı yerlere gider, aynı yüzleri görürler.

Bu örneklerdeki kişiler, üyelik kurumuna öz istekleriyle girmemişlerdir. Ama bir de üyelikleriyle caka satanlar var. Özellikle pahalı ya da yabancı

dille öğrenim veren okullardan çıkanlarda garip bir üyelik anlayışı gözümüze çarpar. Eski çevrelerinden asla kopamazlar. Okulda kurdukları dostlukları evlilik sonrasına da taşırlar. Belli günlerde buluşmadan edemezler. Bir toplanhda, bir seminerde ya da bir kokteylde hemen biraraya gelip, özel bir dil kullanmalarından, öbür kişilerin varlığından habersizmişçesine yalnız kendi sorunlarına kapalı kalmalarından, kurdukları savunma mekanizmasının ipuçlarını alırsınız. Takındıkları bilgi tutkunu özgür kolejli tavrından, bir zaman birlikte geçirdikleri gençliğe tutkuyla sahip çıktıklarını, bu birlikteliği koruyarak toplumda sağlam bir yer edinme amacı güttüklerini sezersiniz. Dünya artık "bizler" ve "onlar"a bölünmüştür.

Üyeliğin cilveleri bu kadarla kalmıyor. Bir de kendi kulüplerinin kurucu üyeleri var. Evlerini belli günlerde belli konuşmalara açan, özellikle gençleri aydınlatmayı ilke bilen üstatlar da az değildir ülkemizde. Dünyanın ayağına gitmezler onlar; dünya, seçtikleri günde ayaklarına gelecektir. Her türlü üyelik durumunda işleyen sansürcülük anlayışı bu durumda daha da belirginleşir. Sofralarında kişiliğinizi bütünüyle silmeniz, onların düşüncelerine yürekten katılmanız, soru sormamanız gerekir. Arasıra yükselen çatlak sesler, sorulan aykırı sorular bu güzel (!) dayanışmayı bozacaktır çünkü.

Bir dayanışma amacıyla başlayan, ama geliştikçe bireyselliği silen bir baskıya dönüşen üyelik durumunu toplumumuzun çeşitli kademelerinde izleyebiliriz.

Bunları Çapa'da, hasta babamın başında beklerken düşünüyorum. Yaşamı süresince hiçbir tür üyeliğe boyun eğmemiş-ti. Ama şimdi hastanede ve çok yalnız. Dahası bu yalnızlık kendi seçtiği yalnızlık ya da bağımsızlık değil. Gözlerini açtığında ilk söylediği, "Beni çıkarma buradan," oldu, "burada bir yere aitim." ■

Açıkhava hapishanesini andıran hastanede hastalarla iyice kaynaşmış, bir uyum sağlamış demek. Yaşamının ileri bir yaşında "hastanenin bir üyesi" olmuş. Umarım kısa sürede iyileşip eninde sonunda kişisel çıkara dayanan üyelik sisteminin bu saf parçasını da atar üstünden.

21 Nisan

Üç gün sürecek bir sempozyuma başkanlık etmem istenmişti. Konu ilginç gerçekten: Kadının çalışma yaşamına ahlma-sıyla beliren sorunlarla ahlmamasından doğan sorunlar ve bunlara ne gibi çözümler getirilebileceği. Konuşmacılar da bu sorunlar üstüne uzun uzadıya düşünmüş yetkili kişiler. Benim gibi "turfa müneccim" değiller yani.

Çalışmalar sırasında iki şey öğrendim kendi hakkımda:

Bir: Ben başkanlık yapabilecek kadar yan tutmayan, nesnel, renk vermeyen biri değilim. Sinirlenince b^^umdan soluyorum.

İki: Buna karşılık herhangi bir ideolojiyi savunurken, gelebilecek eleştirileri önce kendim düşündüğümden iyi bir kampçı da sayılmam. Bir çelişki, ama böyle ne yazık ki.

Bunlar hadi neyse, bir daha bir toplantıya başkanlık etmem, olur biter. Ama açıkoturumlar ve sempozyumlar üstüne de epey bilgi edindim bu arada.

İnsanları çeşitli açılardan başka başka kategorilere sokabilirsiniz. Zaten sokuyoruz, ama bir bölümleme daha var anladığım kadarıyla: perakendeci insanlarla toptancı insanlar.

Bir örnek vermek gerekirse, bu tür toplantılara gelenlerin çoğunluğu toptancı kategorisine giriyor, evlerinde kitap okuma alışkanlığı olanlarsa perakendeciye.

Toptanaların belirgin özellikleri, fazla emek vermeden, ter dökmeden yetkili ağızlardan dinledikleri bilgilerle donanmak. Sordukları sorular öylesine geniş kapsamlı ki, yanıtlamak için birkaç ansiklopedi, birkaç bilimsel yapıt karıştırmak gerek. Ama soru sorarken ufuklarını böylesine geniş tutmalarına karşın, yanıt diye aldıkları iki çift sözle hoşnut olabiliyorlar. (Yetkili bir ağızdan duymak koşuluyla). Böylelikle bir yıl süreyle gittikleri her açıkoturumdan birtakım mutluluk haplarıyla ayrılabiliyorlar. İlk bakışta tehlikesiz gibi görünen bu uyuşma, sonradan genel bir "dumura uğrama" haline yol açabilir tabii. Mavi, kırmızı, sarı haplar birbirleriyle uyuşmayabilir.

Bu tür izleyiciler, başkanın üst düzeyde biri olduğuna daha baştan inanıyorlar. Başkanın onları susturmasını, konuşturmamasını olağan karşılıyorlar. Otoriter bir başkanın özlemini çekiyorlar daha doğrusu. Demokratik davranma çabanıza içerliyorlar, oylama istemiyorlar, eşit koşullarda tartışma isteğinizden bir hakaret kokusu alıyorlar.

Bir ulusal özellik mi bu özlem? Köşe yazarlığı sistemimizle yakından ilintili mi?* Çünkü dünyanın hiçbir yerinde bizdeki kadar çok köşe yazarı yok. Köşe yazarlarımız, sanki her konuda bilgilerine başvurabileceğimiz ansiklopediler. Onlar da nedense spektrumlarını fazlaca geniş tutmada bir sakınca görmüyorlar çoğu kere, denizcilikten hortlaklara, son elektronik araçlardan tatil köylerine, anayasadan spora kadar her dalda yazarak okurun ufkunu açmaya çalışıyorlar. "Benim bu konuda yeterli bilgim yok, kitaplara bak," diyerek çocuklarının gözünden düşmek istemeyen babalara benziyorlar. Belki de okurların bu eklektik bilgilerin temelini merak edip kitaplara başvuracağını umuyorlardır. Ama düşünüyorum da, benim yetişmeme katkıda bulunan bu yazarlar, oğlumun yetişmesinde de söz sahibi. Nedense (gönül borcu bir yana) oldukça dehşet verici geliyor bana bu durum.

Bugün *toptancılığın* (okur ve izleyici/yazar ve konuşmacı açısından) umutsuzluk getirici bir yanını daha gördüm. Fransa'dan özel olarak çağrılan Bayan Gisele Halimi'de. Bayan Halimi, uğraşının başında, genel olarak ezilen ulusların insanlarının, özel olarak ezilen kadınların davasına gerçekten baş koymuş, çok önemli katkılarda bulunmuş biri. Ne var ki, bugün artık yalnızca feminist değil; "femininist" olmuş, feminizmi bir geçim kaynağı olarak kullanıyor, kendi ülkesinde bu yoldan parlamentoya girebilmeyi de başarmış. Yalnızca kalıplarıyla ayakta duran, çoktan iç-yükü boşalmış kavramlarla konuşuyor, bir zaman baş koyduğu hakları savunurken başka konuşmacıların haklarına el koyuyor, toplantılara geç geliyor, verdiği bu* 323. sayfaya bakınız.

luşma saatlerinde yerinde olmuyor, toplantıların gündemini kendi kişiliğiyle belirlemeye çalışıyor, ilk fırsatta kolları sıvayıp kendi hareketinin propagandasını yapıyor. Ama ne yaparsınız ki haklı. Biliyor ki toptancı izleyiciler, bir konuyu enine boyuna tartışmaktansa, Batı'dan getirilme bir yetkilinin söyleyeceklerine kulak kabartmayı yeğleyeceklerdir.

Evet, hâlâ -çağdışı bir tutumla- bir baba arıyoruz. Ama nasıl bir baba? Bizi çöllerden göllere götürecek bir eski zaman yalvacı mı? Bize son bulguları ileten, yepyeni reçeteler sunan bir bilim adamı mı? İnsan acılarına global olarak bakabilme çabası yüzünden tek tek insanların tek tek acılarını artık göremeyen bir öğüt verici mi? Kafasının belli çekmecelerinden ezberlenmiş bilgileri çıkarıp anında kullanan bir eylem insanı mı?

İlle de bir Hazreti Ömer olsun. Biz uyurken uyanık kalan, bizim adımıza karar yeren, bize güvenli yolları gösteren bir "büyük" olsun. Ülkemizde demokrasinin uzun süre işleyeme-mesinde bu anlayışın payı hiç mi yoktur? Sevdiğimiz yalvaçları putlaştırmamızın, putlaştırdığımız yalvaçlarınsa bizi görmeyecek kadar yukarılarda uçmasının?

İdealizmin zamanla kariyerizme dönüşmesi çağımızın en büyük dramlarından biri. Çünkü sınırın nerede çizildiği kesinkes belli değil. En güvenilir devrimci kadrolar, ellerine olanak geçtiğinde neden en katı bürokrasiyi oluşturuyorlar?

Barışçı bir kaynaşma adına serinkanlı, nesnel gibi sıfatlarla kalkındırılacaksak ne yapalım bizler de öfkeli, öznel olma pahasına uzlaşmazlığın sınırlarını saptamak zorundayız.

9 *Mayıs*

Özgünlük düşüncesi,

Okurun yenilik anlayışıdır.

E. A. Poe

Edgar Allan Poe'nun en güzel öykülerinden *"Usherlar'ın Çöküşü* "nde şöyle bir bölüm var.

"Güz ortalarında, bulutların iç kapayıcı bir basınçla tepelere çö-keldiği, donuk, kara ve sessiz bir ikindiyi at sırtında, tek başıma, eşine az rastlanır kasvette bir bölgede geçirmiştim."

Öykünün başkişisi (başkişilerinden biri) Usher Malikânesi'-ne bir esrar perdesini aralamaya gitmektedir: Arkadaşı Roderick Usher'ın mektubu onu kaygılandırmıştır. Her zaman biraz dengesiz olan dostu acaba artık hepten mi yitirmiştir dengesini?

"Düş gücümü öylesine işletmiştim ki şatoda ve bulunduğu yerde yalnız kendisine ve yakın çevresine özgü bir hava bulunduğuna inanmıştım, gökteki havayla ilintisi olmayan, çürük ağaçlardan, boz duvardan, suskun gölden sızan bir hava; hastalıklı, gizemli bir buğu, tekdüze, tembel, basık, kül renginde." Öykü kişisinin gözünde şatonun en belirgin özelliği, eskiliği'dir: *"Taşların hiç eksiği yoktur." "Bütünüyle bakıldığında, her şeyin yerli yerinde olması ve tek tek alınınca taşların yıkılacak gibi olmasında müthiş bir tutarsızlık"* göze çarpmaktadır.

Öyküde kullanılan her sözcük, her imge, her ses, birbirini tamamlar ve korku yüklü bu atmosfer, sonunda trajik bir doruk noktayla patlar.

Şimdi Jorge-Luis Borges'in *"Ölüm ve Pusula"* adlı öyküsünde, yine bir esrar perdesini aydınlatmaya giden Müfettiş Lönn-rot ile birlikteyiz, bir dizi cinayetin katilini yakalamaya gidiyor Lönnrot, Triste-le-Roy Malikânesi'ne:

"Bir saat sonra Güney Hattı trenlerinden birinde ıssız Triste-le-Roy Malikânesi'ne doğru yol alıyordu. Öykümüzdeki kentin güneyinde suları çamurlu, moloz ve çer çöple bulanmış küçük bir çay akar... (...) Tren ıssız bir yükleme istasyonunda durdu. Lönnrot indi. Çamur birikintileriyle vıcık vıcık olmuş düzlüğün havası nemli, soğuktu (...) Triste-le-Roy Malikânesinin çevresindeki kara okaliptüs ağaçlarıyla neredeyse boy ölçüşen dikdörtgen tepe köşkünü gördüğünde, hava kararmak üzereydi." Eskiliğiyle kişiyi şaşırtan bu malikâneyi gezer Lönnrot, en üst katta, ev sonsuzmuş, genişliyormuş gibi gelir ona. Sonra, onu *"başka birtakım şeylerin daha genişmiş gibi gösterdiği"* sonucuna varır, *"loş ışık, simetri, aynalar, onca yıl, benim yadırgılığım, yalnızlık."* Ama öykü yine de sanrıları haklı çıkaran trajik sona doğru hızlanır.

Borges, gördüğümüz gibi Poe'nun imgelerini, hatta sözcüklerini kullanmaktan çekinmiyor öykülerinde: Epeskilik, tutarsızlık, düzeni sekmeyen yapı taşları, kül rengi ve kasvet, iki yazarın da dünyasının anahtar sözcükleri sayılabilir. İki yazar da her bireyin engin ve anlaşılmaz

olduğunda birleşirler. Yalnız Poe, öykülerindeki kişilerin hipokondri çektiğini özellikle vurgulayarak nesnelliği kollar. Borges ise kuruntularla gerçeklerin kesin çizgilerle birbirinden ayrılamayacağını, gerçek'in zaten bilinemeyeceğini belirterek, aynı korkulu atmosfere bir başka açıdan yaklaşır. Poe'nun "Kızıl Ölümün Maskesi" öyküsünde kurduğu labirent ölümün kaçınılmazlığı' ise Borges'in habire kurduğu labirentler bir adım daha ötede, yaşamanın ölüm kadar kaçınılmazlaşhğı girift bir satranca dönüşür: ölüme ve onu gösteren pusulaya.

Dünya edebiyatının bu iki ustası (ikisi de roman yazmazlar) birbirlerinin dünyalarından besleniyor gibidirler. Birbirlerinin diyorum, çünkü Borges okunduktan sonra Poe da değişik bir boyut kazanmaktadır okurun gözünde. Edebiyatın sürekliliğinde etkinin olumlu payını, yön seçtiren, özel bir dünya kurdurtan, ayrı bir dünyayı besleyen özelliğini bu kadar açık seçik göz önüne seren bir örnek daha güç bulunur. Çünkü burada etkileyen usta, etkilenen usta aracılığıyla alanını genişletmeyi başarmıştır, hem de yüzyıl sonra. (Poe, şiir anlayışıyla, yani şiirde tek, bütün ve vurucu bir etki yaratma ilkesiyle Baudelaire'i de derinden etkilemiştir.)

Şimdi daha alçakgönüllü koşullara dönelim. Birkaç yıl önce Aysel Özakın'dan bir kart almıştım. *Mrs. Dalloway* çevirimi beğendiğini, benim de Mrs. Dalloway'i bizim sokaklarda gezdirmemin ne iyi olabileceğini ileri sürüyordu. Elbette Aysel, Türkiye'de Virginia Woolfluğa kalkışmanın olanaksızlığını biliyordu, galiba söylemek istediği şuydu: O romanı, o romanın dünyasını, o ortamın dilini bizim günümüzde, mekânımızda, güncelimizde ele almayı denesene. Senin beslenebileceğin bir dünya o.

Etki, tılsımlı bir sözcük sanki, değdi mi her şeyi, herkesi bozabilir, kırıp geçirebilir. O yüzden etkiden söz açmaktan, biri-lerini incitmekten korkarız. Bu çekingenlik, etkinin sınırlarını tartışmaktan da kaçınmaya zorluyor bizi. Kimimiz, gerçekten etkilendiğimiz (iyi de ettiğimiz) yazarların adlarını saymaktan bile kaçınıyoruz sorulduğunda.

Nedir etki? Mirî-malı sayılabilecek kaba bir taslaktan (bir düğün, bir ölüm, yıllar sonra bir sınıf arkadaşları toplantısı) değişen değerleri, değişen kişileri gözlemlemek, sorgulamak için yola çıkmak mıdır etkilenmek? Yetkinliğe varmaları için kimbi-lir kaç yazarın zaman ve can harcadığı ortak teknikleri (iç monolog, çağrışım zinciri, masal öğeleri) kullanmak

mıdır? Mitolojiyi açımlamak, güncelleştirmek de etkilenmenin sınırına mı girer yoksa?

Poe, özgünlüğü tanımlarken ağırlığı okura veriyor, böylece edebiyat mirasının sürekliliğine tanık olan belleği çekiyor tartışmaya. Etkinin özümsenmemiş olanının özgünlüğe hiç mi hiç yararı olmadığını, özümsenmiş, değişime uğramış etkininse edebiyatı kalkındırdığını anlatıyor.

Şimdi bir şiir yazıyorum size, edebiyatımızda sık rastladığım türden bir etki çarpıtması örneği bu:

Bugün Cuma değil,

Bugün beni nedense yağmura bırakmadılar.

Düşünün azıcık. En çok hangi şiiri anımsatmıyor? Hangi şairi hiç anımsatmıyor, kimin etkisinde değil?

1 Haziran

Çok ilginç bir davada tanığım.

Eski komşum Bülent Bey'e karşı açılan *kediler davası'nda.* Bülent Bey, eşi, baldızı ve üç güzel kedisiyle yaşayan, sitenin girift iç-ilişkilerinden ve dedikodularından uzak, uygar bir dost. Sitenin yöneticisi. Kendisine açılan bu garip davanın bir nedeni de sitenin paydaşlarıyla uğraşmak, para koparmak zorunda olması tabii. •

Bülent Bey, kedilerini her akşam apartmanın bodrum katındaki özel yüklüğüne kapatır, her sabah çıkarıp bahçede gezdirir, onlarla oynar, tüylerini tarar, pırıl pırıl eder. De, televizyonda izlediği Joe'ya bayılan, Fury'yi asla unutmayan halkımız, nedense burnunun dibinde gördüğü hayvana düşman olacak biçimde yetiştirilmiştir. Kat kapılarının önüne terlikler-pa-buçlar-tokyolar yığılması pis ya da çirkin değildir de bir kedinin bir basamakta uyuklaması bağışlanmaz bir görgüsüzlük örneğidir. Çocuklarımızın hayvan sevgisi de genellikle sapanla kuş avlamak, kedinin kuyruğuna teneke bağlamak gibi eğlencelerle açığa vurulur.

Kediler Davası'nda Bülent Bey'in tanığıyım.

Yargıç, önce tam kavrayamadı konuyu haklı olarak. Bir apartmanın kapısı sürekli açık duruyorsa, içeri ve dışarı hızla işleyen bir kedi-trafiği varsa, sitenin pisliğini ve hamamböcek-lerinin varlığını Bülent Bey'in kedilerine yüklemek ne dernekti?

Yargıç gülmemek için zor tutuyor kendini. Ben de. Biraz abartılı bir ifade vererek durumun tadını çıkarmak istedim. "Bülent Bey, kedi sevmeyi bir sanat haline getirmiştir," gibi şiirsel bir ifade. Yine de yargıcı çok etkiledi.

Karşı tarafın tanıkları, siteye davacıyı ziyarete geldiklerinde bir-iki kere merdivenlerde kedi pisliğine rastladıklarını ama hangi kedilerin pisliği olduğunu elbette kestiremeyeceklerini bildirdiler. Bütün bunlar zapta geçti.

Yargıç iyi ki kedileri görmek istemedi. Çünkü hiçbir hayvanı, özellikle kediyi bu tür saçmalıklara ortak edemezsiniz.

Sonuçta kedilerin Bülent Bey'de, Bülent Bey'in sitede kalmasına karar verildi.

Bu hafta içinde Minnoş ve iki kızı, Panaş ile Tekir, beni bir kokteyle davet ediyorlar. Bülent Bey nasıl sevinçli... Bense yaşama kültürü almış, dolayısıyla toplumdan ayrı düşmüş insanları her alanda bekleyen tehlikeleri, şantajları gördüğüm için nasıl üzgünüm.

Etilende, Ulus Mahallesi'nin oralarda tek başına yaşayan bir ihtiyar vardı. (Kimbilir, belki o da Bülent Bey gibi caz dinliyor, kolunun altında bir kitapla yürüyordu). Mahallenin çocukları ne yapıp edip onun ektiği çiçekleri yolmanın, çimlerini ezmenin bir yolunu bulurlardı. O da biz gibi bir *yaba*-ncı'ydı ne olsa.

5 *Temmuz*

Sıradan bir şarkı şöyle diyor: *Sessizlik bir yüzdür.*

Doğru mu bu? Sessizlik her zaman bir yüz olabilir mi?

Faulkner'ı, Kafka'yı, Proust'u, Sade'ı, Borges'i düşününce doğru gibi geliyor. Onlar, kendi seçtikleri görkemli sessizlik içinde karşılaştıkları, karşılaşabilecekleri bütün yüzlerle, sürdürdükleri, sürdürebilecekleri yaşamların titiz dökümlerini yapabiliyorlar.

Ama Hemingway'i, Scott Fitzgerald'ı, Dostoyevsky'yi, Ne-ruda'yı düşününce, aynı saptama hiç de geçerli değil. Onların edebiyatçı tavrı, sessizlikle beslenmiyor. Çılgın kalabalığın tam ortasında (bir dünya savaşının, bir çöküntü döneminin, bir iç savaşın ortasında) bir anlığına çıkıp gelen sessizliği söze döküyor onlar. Bu anlamda alındığında sükût hiç de altın değil gözlerinde.

Bizim buralara yaklaştıkça, Akdeniz kıyılarına indikçe, yazarın sessizlikte yüzler arama, yüzler bulma olasılığı azalıyor gitgide. Öyle bir bölgeye geliyoruz ki, eskiden on-on beş yıl alan olaylar bir günde yaşanıp tüketilmekte. Çağımızda başka ülkelerin iktidarlarını yıkabilecek depremler, iki-üç gün içinde hızını yitirmekte. Bütün kahırları, bütün umutsuzluklarla birlikte yutan Akdeniz'e mi borçluyuz bu oynaklığı bilmem... Diyelim ki bu ülkelerden birinde yazarsınız. O zaman okur sözcüğü sizde, yaşam düzeni hiç şaşmayan kuzeyli/batılı ülkelerdeki okur'u çağrıştırmaz. Yüzü silik bir kitle, epey uzağınızda, hele uzak olmayı özellikle seçmemişseniz, uzaktan şöyle bir görünen bir kitle değildir. Sizinle birlikte her gün düpedüz yaşama savaşı veren, edebiyat savaşı veren somut bir omuzdaşınız-dır. Onun sıcaklığını duymak, yüzünü görmek, sesine kulak vermek istersiniz. Neden saklamalı, ondan güç almak istersiniz. Yazdıklarınızın dipsiz bir kuyuya atıldıklarından kuşku duyduğunuz anlarda özellikle.

Ama okurla yazarın karşılaşmasını engelleyen yüzlerce pürüz var. Okura yaklaşma yolunda attığınız her adım onu sizden uzaklaştırabilir üstelik. Diyelim ki gençlerin okuduğu bir magazine yazmanız istendi ya da o dergi sizinle yapılmış bir konuşma yayınlamak istiyor. Siz de şöyle bir tartarak, ("Canım, dergi kötü, ama okuyanların ne günahı var? İşte eline bir olanak geçmiş, seslensene onlara... İki-üç kitap adı, yazar adı versen, tanıtsan, belki akıllarında kalır, merak ederler...") öneriyi kabul ettiniz. Yine de başlangıçtaki karşılıklı iyi niyete karşın, *yazınız* asla değerlendirilemeyecek, özeniniz gürültüye gidecek, çabanız o dergiye asla uymayacak kadar kitabî olacak, sırıtacaktır. Elbette ki has okurunuz şu tepkiyi gösterecektir: "Sizin

o dergide işiniz ne?" Haklıdır. Onun okur olarak çabucak katetti-ği bu yolu ne yazık ki siz yazar sorumluluğu taşıyan biri olarak o kadar kolay alamazsınız kestirmeden. Haklısınız.

Diyelim ki bir öykü ya da bir şiir yazdınız. Gönlünüze göre de oldu. Hangi dergide yayımlayacaksınız? Gönlünüze göre bir dergi var mı? Yine başlayacaksınız tartmaya ("Yayımlamasam olmaz mı? Öyle bir dergide çıkacağına... Aman canım kendini birşey mi sanmaya başladın? Herkes oraya yazıyor, baksana. Saygı duyduğun edebiyatçıların hepsi. Hem sen yalnızca kendi imzandan sorumlu değil misin?") İlk bakışta doğru gibi gelen bu mutsuz avuntuya okur şu yanıtı verecektir: "Sizi öyle bir dergide okuyacağımı ummazdım!" Buyurun!

Peki nerede karşılaşabilirim sesinin ancak yankısını duyduğum bu okurla? Adımımı (yanlış ya da doğru) hiç atmazsam o nasıl bulabilir beni? Şenliklerde mi? Kültür festivallerinde mi? Açıkoturumlarda mı? Söyleşilerde mi? Edebiyat matinelerinde mi? İmza günlerinde mi?

Kültür festivallerimizde edebiyat sözcüğü hiç geçmiyor, Cemal Süreya'nın "Folklor Şiire Düşman" yazısı bir ileri görüşlülük örneği olsa gerek. Festivaller tepeden tırnağa şenlik oldu ya... Açıkoturumlarda deseniz, doğru dürüst bir iletişim kuru-

ı

lamıyor, herkes (konuşan da dinleyen de) söyleyeceğini söyledikten sonra çekip gidiyor. Edebiyat matinelerinin bir zamanki işlevi yadsınamaz, ama şimdilerde edebiyat matinesi düzenlemek bir sürü sıkıcı işleme, izne bağlı. Şiire ya da edebiyata düşman olan yalnızca folklor değil ki... Sanki yaşamlarımıza yön veren her imge, her ses edebiyata düşman. Kültürün bunca itildiği, yadsındığı bir ortamda o okurun gelmesini beklemek... ("Aldatma kendini, bu mutsuz, karamsar yazar imgesinden de nefret ediyorsun!")

Diyelim ki bunlar duygusal yaklaşımlar. Her yazar, önce kendi için yazar, yazamadan edemeyeceği için yazar. Doğru. Yazdığından hoşnutsa, okur pek umurunda değildir. O da doğru. Yani somut bir okur olmadan da yazılabilir, yazılacaktır.

Bu da doğru. Öyleyse?

Sahi, ukala Sartre'ı bulvar kahvelerine çeken neydi?

Woolfa, Gerald Brennan adlı bir çiftçi delikanlıya şu mektubu yazdırtan neydi?

"Diyorsun ki... bozgundaymışsın, yazdıklarının hepsini yırtmışsın, bir daha asla yazmayacaksın gibi geliyormuş -sonra durumunu benimkiyle kıyaslıyorsun, senin gözünde güvenceli, yerleşik, cömert, verimli-sıkıcı demeye dilin varmıyor- erişilmez ve bana kalırsa gerçeğin kesinlikle dışında bir durum."

Sahi, en çekingen yazarları bile eninde sonunda bir imza gününün tedirgin ortamına çeken nedir? Bunun kişisel reklamla açıklanabileceğini hiç sanmıyorum. Önünüzde bir masa, üstünde kitaplarınız ve siz utana-sıkıla içeri girenleri süzüyorsunuz kaçamak bakışlarla.

Şu okur bir gelse... Sesini bir duysam. Azarlayan sesine de razıyım.

Derken biri giriyor içeri. Gözgöze geliyorsunuz. Bir sevinç, bir pırpır yürekte. Galiba o. O, tamam.

Büyük şenliklerle, binlerce kişiyi kapsayan alanlarda, sağlıklı bir çok-seslilikle kutlanmayan edebiyatın edebiyatçısına düşen görev şu:

"Yazını yaz, denize at/Balık okumazsa, Faik okur."

Bu değiştirilme atasözünde edebiyatı biraz da uyak zoruyla okumak, ama yalnızca uyak zorunluluğu yüzünden erkek olmak durumunda kalan Faik kimdir?

"İkiyüzlü okur," diyor Baudelaire, *"benzerim, kardeşim benim."*

10 Ağustos

Kafam öykü kişisi Yazgülü'ne takıldı ya, gözüm kaç gündür birşey görmüyor. Ne kıpırtısız denizi, ne pürüzsüz kumu. Sabahları erkenden iskeleye inip gazeteleri alırken, çaycıda adaçayı içerken, kedilerin

balıkçıların yolunu bekleyişini gözlerken, hatta denize girerken bile Yazgülü yanımda. Her şeye benimle birlikte bakıyor sanki, ya da ben onun gözüyle de görmeye çalışıyorum olanı biteni.

Şöyle rastgele konuşmalar duyuluyor çay bahçesinde:

— Eyvah rüzgâr çıktı!

— Öğleye doğru durur hava. Bu ada böyledir.

— Dün Aba'ya gittik, yarın toplanıp Manastır' a gideceğiz. Görecek bir yer de kalmadı gibi.

— Ayy sırtım yanıyor. Kardeş, biliyor musun insan farkına varmıyor yandığının burada.

— Deniz nasılmış? Dün sıcaktı.

Denizle güneşle yetinmeyip hep yeni yerler görme peşinde olanlar çabuk sıkılırlar Marmara Adası'nda, en ufak tersliği bahane edip kaçarlar. Konuşmaları da hep suyun ısısı, yanmanın getirdiği sorunlar ve yemek üstünedir.

Geçen gün, genç bir kadın birdenbire bozdu, bu uğultulu sessizliği. Kastamonu'nun bir köyünde öğretmen. Bir dağ köyünde. Annesi adada geçici bir iş bulmuş; onu görmeye gelmiş. Benim kitaplarımı okutuyormuş öğrencilerine. Yazdıklarımın elektriksiz-susuz bir mahrumiyet bölgesinde okunması hem coşturdu, hem de utandırdı beni. Daha iyisi nasıl yapılır sorusunu gündeme getirdi. (Bu arada genç öğretmene ilk fırsatta çağrısına uyup Kastamonu'ya geleceğime söz verdim.)

Bu sabah yine Yazgülü kimliğiyle suya girip ne kadar yürüyebileceğimi ölçmeye çalışıyordum; Kara Osman seslendi kıyıdan:

— Kuşluk rakısına bana gelsene.

"Kuşluk Rakısı" öyküsü, garip bir dostluk kurmuş aramızda Osman okuyalı beri.

Bir öykü kişisini çözmede bazen bir başka öykü kişisinin yardımı gerekebilir, ikisi de sizin dünyanızdansa.

Peynir, bal ve rakı. Saat on yine. Osman'ın pansiyonun-dayız. Yan masada oturan kadın, çocuğuyla kahvalh ediyor, kaknem biri.

— Neden kaç gündür suda aptal aptal yürüyorsun? diyor Osman. Gören de yüzme bilmiyor sanacak.

(Oysa Osman, kemerli burnumdan benim 'gururlu ve asi' olduğumu çıkarmıştı; bozuluyor.)

— Bir kadınım var da onu öldüreceğim.

— Denizde olması şart mı?

— Evet.

— Daha önce gelseydin ya. Bilirsin, ben bu işlerde ustayım

dır.

Gözüm yan masada kahvaltı eden kadının iri-iri açılan gözlerine gidiyor. Eğlenmekte kararlıyım.

— Ben de o yüzden sana danışmaya geldim ya.

— Şimdi söyle bakalım. Kadın intihar mı edecek, ölecek mi?

— İkisinin arası birşey. Ölmeyebilir de aslında. Ama o duyguyu yaşayacak. Yaşama duygusunu. Kıl payını.

— Yani anladığım kadarıyla sen, kadının intihar etmemesini, ama bir başka sebepten ötürü ölümle karşı karşıya gelmesini istiyorsun. Az-buçuk da bir intihar olsun istiyorsun.

— İşte! *Bir başka sebep* doğru.

— Dur, hem rakıyı tazeleyeyim, hem de şu bizim balıklar ansiklopedisini getireyim içeriden. Aklıma birşey geldi.

Osman gidince kadına bakıyorum; tedirginliği geçti gibi. Bana tatlı tatlı gülümsüyor. Bu arada sofraya acı soslu karidesle, mihalıç peynirine bulanıp kızartılmış patlıcan geldi.

— Bak bak! Aradığın şu vatos! diyor Osman ansiklopediyi uzatarak. Bu, iğnesini batırır, sersemletir; iyi bir yüzücü değilsen kıyıya varmadan ölürsün. Yani kadını ister öldürürsün, ister sağ bırakırsın hikâyenin sonunda.

— Yaşa! diyorum. Nereden biliyorsun? Balığı değil hikâyeyi.

— Seni biliyorum ya, diyor.

— Buralarda vatos var mıdır?

— Aradabir çıkar. Geçenlerde bizim Pehlivan'ı kovalamış. Yan masadaki kadın bir an gevşemişti, yine gerginleşti. Şimdi de denize gitmeye çekiniyor. Yüzü sapsarı.

— Dursana oğlum, diyor çocuğa, sonra gideriz, dur biraz.

Osman'la gülmemeye çalışıyoruz.

Öykünün dokusu belirdi. Yine de bir eksiklik var. Erkek başkişide. O eksikliği gidermek için beklemek zorunda kaldım.

19 Ağustos'ta Bilge Karasu ile karşılaştık. Kitabımın çıkışını kutladık. Sonra annesinin Şişli'deki mezarını ziyarete karar verdik. Ne bakımlı bir mezarlık! Küçük fıskiyelerin çevresinde kristal şekerlikleri andıran oyuklar var güllerle kaplı. Kuşlar su içiyor oradan.

Bilge'yi bir süre annesiyle başbaşa bıraktım, kuşları gözledim. Sonra soracağımı sordum:

— Cinsel kimliği karışık ya da karmaşık bir erkek öykü kişisi arıyorum. Bir iktisatçı olacak, o kadarını biliyorum. v

— İktisatçı iyi, diyor Bilge.

— Odasına bir oyuncak ayı koymayı düşündüm. Bi de gergef. İpuçları olarak. Ama bir ayrıntı eksik. O yüzden yazamıyorum öyküyü belki. O ayrıntı, adamın içdünyasındaki cinsel kargaşayı açıklamalı. Ha, söylemeyi unuttum, çoluk çocuklu bir adam bu.

Bilge uzun uzun her zamanki meslek titizliğiyle düşünüyor.

— Zor bir soru doğrusu. Ha dur, *kemer* işine yarayabilir bak. Çeşitli dönemlerin gözde kemerlerini kapsayan bir koleksiyonu olsun. Bolca fotoğraf da kullanabilirsin.

Sarılıp yanaklarından öpesim geliyor. Tamam!

Mezarlık bekçisi, demin uzun süre konuşmadan birşeyler paylaşabilen çifte sevgiyle bakıyor. "İkisi de güzel Türkçe konuşuyorlar," diye düşünüyor, "ama burada işleri ne o zaman?"

Rastlantı bu ya, Bilge bu aralar tipik olmayan bir Don Juan yazmaya çalışıyormuş. Ben de J. Berger'dan G'yi okuyorum.

Çok-satan bir metayla (bir roman, bir televizyon dizisi, bir giysi) bizim almaya değer bulduğumuz ama sahlmayışına yıllar yılı tanık olduğumuz bir meta arasında ne gibi ayrımlar var acaba?

Sözkonusu nesne bir edebiyat ürünüyse, siz de edebiyatçıysanız, bu merakınızı gidermenin bir yolu, gerçekten çok satan ürünlerin genel bir çözümlemesini yapmak, sahş nedenlerini saptamakhr. Sonuçta kendiniz çok satan bir kitap yazmaya karar vermeseniz bile -ki genellikle vermezsiniz- okurun bazı eğilimlerini öğrenebilirsiniz. Böylelikle kimler için yazdığınız -okur, kaynaşmış bir kitle değildir çünkü- da açıklık kazanır.

Her ülkede çok satan ve izlenen bir diziden başladım bu işe kendi adıma. Kronometre tutarak izledim ünlü *Dallas* dizisini. Benim seyrettiğim

bölümde, kırk beş dakikanın on beş dakikası Ceyar'a ayrılmıştı. Dizinin başka kişileri de onun yanında görünüyorlardı arasıra. Ailenin öteki önemli bireylerine üçer dakika ayrılmıştı -Ceyaı'la birlikte ve tek tek olmak üzere- önemsiz kişilerse birer buçuk dakikayla yetinmek zorundaydılar. Belki dizinin bütün kişilerinden daha önemli olan 'Çiftlik Evi' ya da 'Gökdelendeki Büro', konuyu toparlamada ve olaylar arasında bağlantı kurmada bir geçiş işlevi görüyordu. Dizinin başka bölümlerinde belki kişilere ayrılan süre değişebilirdi, ama *geçiş'e* ayrılan zaman aynı kalmak zorundaydı. Neden?

Çünkü görsel bir çağda yaşıyoruz. Anımsarsınız, çizgi romanlarda karenin sol başındaki ince bir şeridin içine şu sözcükler yerleştirilir... "O *sırada, Batıda bir barda...* " Ya da, "O *sırada Lavinia, şatoya doğru..."* gibi. Şimdilerde bu *o sırada...* televizyon dizilerinde sık sık rastladığımız Ev imgesiyle, yani ayrılanların, terk edenlerin ister istemez dönecekleri, yokluğunun acısını çekecekleri, sofrasında ister istemez birleşecekleri, bir anlamda onlara yön veren, kişiliklerine damgasını basan *durağan* bir imgeyle birleştirilmekte. Benzer başka bir ünlü dizide *Flamingo* Yolu'nda da *Küçük* Ev'de de, *Walton Ailesinde* de her şeyden önce Ev vardır. Ceyar'm sık sık yan çizip yine de boşlayamadı-

ğı, Pamela'nın önemsediği, Lucy'nin sığındığı, Ray'in yamandığı, Sue Ellen'in kaçbğı, Bayan Ellie'nin kurumsallaştırdığı EV.

Işık'tan ve söz'den önce varolan bu ev, öteden beri kök salma özlemi taşıyan Amerikan toplumunun en büyük güvence göstergesi olsa gerektir. Bizimki gibi kökleri engin denizlerin diplerine inen, zaman zaman yosun bile tutan toplumların diziye bunca ilgi göstermelerini nasıl açıklarız?

Görselleşmekle, yani seyretmeyi yaşamak sanmakla, uzak ülkelerde geçen soluk kesici serüvenlerin başkişileriyle özdeşleşmekle. *Okuma* ediminin yerini *bakma* alalı beri bir *dikizci* okur türedi. Bu okur, oturduğu koltukta, elinde tuttuğu çok-satar aracılığıyla, asla adım atamayacağı egzotik iklimlerde dolaşıyor, uçaklarda güzel kadınlarla (yakışıklı delikanlılarla) her canı çektiğinde, her koşul altında, her biçimde sevişebiliyor. Gözünü romanın sayfaları arasına dayayarak sevicileri, oğlanları çaktırmadan gözleyebiliyor, aile-içi yasak ilişkilerden payını alıyor.

Bu arada çağdaş dünyaya ilişkin bilgiler de ediniyor: Havaalanları, gökdelenler, hastaneler... Çok-satarların vazgeçilmez lüks mekânlarıdır bu tür yerler, bir de tabii oteller ve en son kokuların, son gözde giysilerin, gözde içkilerin reklamlarının yapılabileceği lobi-kokteylleri. Kısaca: Aslında *erkeklerin iş dünyası* 'nda geçen, ama bu dünyaya katılan yürekli, özgür, güzel, başarılı iş kadınlarının kattığı çeşniyle renklenen bir mekân. Bu mekâna karmaşık cinsel kimlikleri olan, çoğu birbirle-riyle akraba roman kişileri yerleştireceksiniz, biraz Freud katacaksınız, bir gıdım teknoloji, biraz da kadın hakları, ama ille de kanser. Bunları karıştırdıktan sonra sıcak sıcak servis yapacaksınız; soğutursanız üzülmeyin, dizi senaryosu olarak da tutulabilir bu bulamaç.

25 Ağustos

Ortak değer yargılarının bile öznellik sınınnı kolaylıkla aşamadığı, duyguların alabildiğine abartıldığı, sağduyunun duygusallığın en az on adım gerisinde kaldığı bir toplumda yaşayan kişinin başına gelebilecek en büyük bela, nesnellik hastalığı'na yakalanmaktır. Sözünü ettiğim hastalık, bir tür ruh kanseridir. Bu kanserde öteki türlerin tersine, "geç teşhis, erken ölüm" ilkesi geçerlidir, çünkü tanının er ya da geç yapılması hiçbir şeyi değiştirmez, hastalık bildiğince ilerler, toplumca serpiltilir.

Nesnellik hastası, düşünmeyle duygulanmanın birbirinden kesin bir çizgiyle ayrılamayacağına inanır. Çocuk yaşından başlayarak, düşünceleri aracılığıyla duygulanabildiğini, duygulanmaları aracılığıyla yeni düşüncelere kavuşabildiğini farketmiş-tir. O yüzden hiçbir veriyi bu ölçütlere vurmadan, sorgulamadan benimseyemez, hiçbir sorgulamaya da fazla bel bağlamaz. Kendine ve topluma ilişkin sorularına nesnellik açısından eksiksiz bir yanıt gelmeyeceğini bilecek ölçüde nesnellik hastasıdır çünkü.

Zamanla genel yapıya aykırı düşen kişisel sesini yükseltmeyi öğrenir. Nesnelliği kollama adına konuşma hakkını sık sık "mahfuz" tutsa da sık sık patlar. Kendiyle nice çekişmeden sonra öznelleştirmeyi başardığı nesnellikte yan tutmama gibi çekimser bir tavra yer yoktur. Ta içinden duyarak savunur düşüncelerini, (işte tümör böyle oluşur!) Onca düzmece dayanışma ve kamplaşma, nesnel görünen onca öznel yargı arasında öfkesi yerini nasıl bulacaktır?

Düşünün ki hastamızın gözünde ne kanbağı var, ne dostluk bağı hatta ne de düşmanlık bağı. Yaptığı işle kendisi, ailesiyle kendisi, kendisiyle kendisi arasında sürekli gözlemleyebileceği bir uzaklık yatıyor... Öte yandan, inandığını ateşli bir biçimde savunmaya da hazır. Yine zamanla, hastamızın sesinin ve yüzünün hafif hafif yırtıldığına tanık olacağız.

Şârâ Sayın ile Marmara Etap'ta buluştuk; öğle yemeğini kafeteryada yiyeceğiz. Hemen sordu:

— İçimin karışıklığı yüzümden belli mi?

Yanıtım:

— Ya benim?

Bugüne kadar öğleüstü saatlerini yeğleyerek Şârâ'nın ılık, eski Ayaspaşa güneşine açık İstanbullu evinde buluşuyorduk. Yazsa, denizi ve güneşi doğrudan alan geniş taraçada, bahar gelmek üzereyse (ikimiz de bahara uyarlanmada güçlük çekiyoruz) loş, küçük çalışma odasında. Hep aynı saatlerde, o mavi porselen fincanlarla, ince kristal kadehlerle bana sunduğu şaşmaz armağanları, incelik değerini pek fazla abartmadan olduğu gibi benimserdim. Sanki başka bir dünyamız zaten olamazdı.

Bugünse, yüzlerimizin yırtığını, içimizin bombokluğunu birbirimizden gizleyemeyecek kadar yorgun düştüğümüzden daha *nesnel* bir mekânda karar kıldık.

Masamıza dizilen çerezler bir ipucu gibi: ilk akla gelenlerle asla akla gelmeyecekler yan yana.

Her zaman olduğu gibi yine kimsenin hakkını yememek, sevgilere abanmamak, nefretten medet ummamak ve sürekli özeleştiri yapmak eğilimindeyiz.

— Aslında X'in tezi pek iyi değil ama konuya başka bir açıdan yaklaşıyor, nasıl yadsıyabilirim?

— Biliyorum Y iyi bir yazar değil ama yazdığı son metin bayağı usta işi.

(Dikkat tümör büyüyor!) Nesnellik adına böylesine parçalanmak, ■ onca gözetilen kişisel bütünlüğü de elden kaçırmak demek. Hastamız bir baş ağrısından bir migren, bir gastritten bir kolon spazmı yaratarak bu bölünmenin bedelini ödemeye hazır. "Hem," diyor kendi kendine, "dünyada bir sürü insan açlık, kıtlık, aşksızlık çekerken bu gibi sancılar lükstür. Yaptıklarımdan pişmanlık duymadığıma göre yüreğimin sürekli yanmasına razı olmalıyım."

Başkalarına artniyetsiz sonsuz bir hoşgörü gösterirken, kendinde hiçbir şeyi hoş görmemeden kaynaklanan bu kanserin dokusunda neler olabilir?

Gizliden gizliye bir sevilme, onaylanma isteği mi?

Şarkıdaki gibi "Ben çekerim, bana getir" tafrası mı?

Bir çaresizlik mi, bir özgüven mi?

İnandığı bir davada eylem insanı olamamanın verdiği tedirginlik mi?

Şârâ üniversiteye, ben çeviriye döndük.

Yazarlar Sendikası'nın kurucu üyeleri olarak Selimiye'ye ifade vermeye gidiyoruz bugün. Toplu halde gitmeyi kararlaştırdık. Belki de aramızda olduğu varsayılabilecek birtakım farklılıkların şu anda hiçbir önem taşımadığını topluca vurgulamak amacıyla. Belki de bir dava uğruna biraraya gelmenin heyecanını yine birlikte tatmak için. Leyla Erbil, Bekir Yıldız, Turgut Uyar, Ali Özgentürk ve ben. Yaşar Kemal ile Adnan Öz-yalçıneı'in ifadeleri önceden alınmıştı. Aziz Nesin ile Adalet Ağaoğlu sonra gelebileceklerdi.

Güneşli bir yaz günü. Önce Leyla'yı aldık evinden, sonra arabayla karşı kıyıya geçtik. Herkes önceden kararlaştırdığımız duraklarda hiç bekletmeden bindi arabaya. Kimse beklemedi, kimse bekletmedi. Konuştukça, gazetelere gözattıkça garip bir gevşeklik bastırdı. Gülmeye başladık. Şoför aradabir dönüp gülümseyerek süzüyor bizi. Biz de birbirimizi gözden geçirip, kılığımıza kıyafetimize bakıp saygınlık derecemizi değerlendiriyoruz sözümona.

Son iki gün ne kadar yorucu geçmişti oysa. Evi tepeden tırnağa temizledim, kitapların tozunu aldım, çamaşırları yıkadım, herhangi bir tutuklanma olasılığına karşı ufak bir çıkın hazırladım; oğluma, kimlere başvurabileceğini bellettim sıkı sıkı.

Bu süre içinde o güne kadar derinlere itilmiş birtakım ayrıntıların saldırısına uğradım. Yepyeni bir gözle yaşamımı, düzenimi, alışkanlıklarımı saptadım. Korktuklarımla korkmadıklarımı, dayanabileceğimi sandığım olaylarla dayanamayacağımı sandıklarımı belli sınırlar içine yerleştirdim. Öyle sandım. Bu yaşa kadar bedenimin ve kafamın böyle bir sınavdan geçmemesini bir eksiklik olarak duydum, ama o eksikliği bu yoldan, bu koşullar altında gidermeye hiç de can atmıyordum doğrusu.

Gerçi bütün bu kaygıları -benzer durumları yaşayan eş-dost aracılığıyla-öğrenmiştim zaten, anlamakla yaşamanın eşanlamlı olmadığını biliyordum; yine de bilmek başkaydı, iliklerinde duymak başka.

Kapı, görüş gününe gelenlerle dolu. Arada tanıdıklar da var. Beyaz, temiz örtüleriyle gözü alan lokalin dışında bekleşi-yorlar. Elleri kolları torbalar, paketlerle dolu, başı-bağlı kadınlar çoğunlukta. Birşeyler anlatmaya çabalıyorlar.

Temel sorun, bir iletişim engeli. Ben de payımı alıyorum ondan. Birdenbire bu âna kadar bu toplumda hiçbir şey yapmamış, elini ve yüreğini sıcak sudan soğuk suya sokmamış bir asalak gibi görüyorum kendimi. Sanki hiçbir şey yazmamışım, çevirmemişim. Geçmişim de yok. Geleceğim de. Araftayım. Ve bugün burada, tanımadığım, beni tanımayan birilerine birşey-ler açıklamak zorundayım o kadar.

Kişi bazan kendi düşünceleriyle ayılır. O zaman ilk söylediği, "Yakınmaya ne hakkım var?" olur. Bugüne kadar bireysel sesime ne kadar sahip çıkmışhm ki? Sendikada bile?

Sorgu sırasını bekliyoruz. Güler yüzlü savcı yardımcısı, istediğimiz sırayla içeri girmemize izin verdi. Girenlerin dışarı çıkmasını beklerken loş koridora, Alman üslubu izleri taşıyan yapıya, ışığı fazlaca koyvermeyen pencerelere bakıyoruz. Herkes sırasını başkasına vermeye hazır.

— Çocuk evde bekliyordur, sen gir şimdi, diyor Ali.

Sorgu uzun sürünce savcı bir koltuk istemiş olmalı. O anda karanlık koridorda, itilerek gelen tekerlekli koltuğu gördük.

Meşin bir döner koltuktu.

Yepyeni bir koltuktu.

Arkalığı rahat bir koltuktu.

Sorguya çekilenlerin sinirli ellerinin tutunduğu, yırttığı bölümlerde, yalnız oralarda, boz kauçuk köpükleri dışarı taşmıştı.

Öyle bir koltuktu.

Sinema dışında hiçbir sanat ya da edebiyat dalına kendisini anlatma olanağı tanımayan bir koltuktu.

Bir süre hepimiz, sözbirliği etmişçesine onu gözledik. Sonra yine gözgöze geldik.[1]

Birçok gündökümüme ve öyküme konuk-kahraman olarak kahlan Hacer Hanım öldü. Bu tarihte ölmesinin kara-mizahı bir yana, gerçek bir kahramandı. Yaşamı süresince korkuyla içli dışlıydı: Önceleri yoksulluktan, parasızlıktan, cahillikten korktu, sonraları çalışamamaktan; yaşlanıp gündeliğe gidecek gücü kalmayınca da ölüsünün ortalarda kalacağından korktu. Kızlarının, damatlarının ilgisizliğinden korktu.

Ama bahar dallara yürüdü mü, en güzel otları toplamaktan vazgeçmedi. Yorgun bir iş gününün sonunda evine döndü mü çeşmeden su taşımaktan gocunmadı, bir çay demleyip ıhlamurun dibinde içip yorgunluğunu çıkartmaktan geri kalmadı. Genelde bütün çocuklara, özellikle torunlarına inanılmaz bir ilgi ve sevgi besledi, her fırsatta onların gönüllerini aldı. Son günlerine kadar mutfakta yere çöküp gazetelerin manşetlerini sökmeye uğraşmaktan vazgeçmedi. Gerçek bir kahramandı, dedim ya.

Geçenlerde evine gittiğimde onu mis gibi bir döşekte yatar buldum. Kızları pervane gibiydiler çevresinde. Dernek korkuları boşunaymış güzelimin.

— Değil küçük hanırnağırn, diye fısıldıyor. Aman kimse duymasın! Bir kere yathm ya artık kalkamam ben, biliyorum. En çok ölümden korkuyormuşum meğer! Ölmekten korkuyormuşum!

Bugün cenazesinde büyük kızı kulağıma eğildi: "Size söylememi istedi. Son günlerde artık korkmuyormuş. 'Ölüme de alışılıyormuş, küçük hanıma öyle söyle,' dedi."

23 Kasım

Adı oldukça duyulmuş bir ceza avukatının yazıhanesi burası. Battal eski masalar, kaç yıl öncenin yabancı dergileri, duvarlarda fotoğraflar, nişanlar, onur belgeleri, diplomalar.

Anlaşılan uzun süre beklemem gerek. Avukatımız, Almanya'ya kaçak sucuk sokarken yakalanan işçi müvekkilleriyle görüşüyor. Neyse, davayı alacağı kısa sürede kesinleşti de gittiler.

Onca dürüst ve yetenekli avukat arkadaşım dururken niye mi onu seçtim? Bu nitelikleri taşıyan arkadaşlarımın hepsinin işleri başlarından aşkın da ondan, sinirleri bozuk, moralleri de. Hem zaten ülkesinde profesyonelleşmiş herhangi bir ceza avukatı, Yazarlar Sendikası davasında beni rahatça savunabilir, avukatımla çifte bir nevroz yaşamanın gereği yok.

Avukat, bir arkadaşımın arkadaşı. Hay allah! Siyasi bir davaymış bu! Konuya girdiğim anda sözümü kesti: Politik dava almazmış. Bu erdemi sayesinde şimdiye kadar kaç kat, kaç yat aldığından, dış ülkelere çağrılıp konferanslar verdiğinden söz etti. (Oysa sormamıştım. Nişanlar ve diplomalar, çoktan kalkıp gitmemi gerektiren ipuçlarıydı.) Ama avukat bana güveniyor-muş, beni zeki, değişik buluyormuş. Saçmasapan işlere kalkışmayacak kadar akıllıymışım, belliymiş. Yani kısaca, davada avukat olarak bir "virtüozite" gösterme olanağı varsa beni savunabilirmiş.

— Bu tür davalarda virtüozite beklenmez biliyorsunuz, dedim. Hem lütfen söyleyin apolitik olan bir dava var mıdır?

— Olan başka, sayılan başka! diyor tilki bakışlarıyla.

Ben de ona yılan bakışlarımla bakıyorum tabii.

— Yani beyefendi, galiba sizinle bir müvekkil ve bir avukat sıfatlarıyla bu ülkede asla karşı karşıya ya da yan yana gelemeyeceğiz. Ne tuhaf değil mi?

— Nesi tuhaf? diye kaytarıyor. Sucuk sokun Almanya'ya, pastırma sokun, sizi savunurum. Bakın gençsiniz, güzelsiniz, zina davası da alırım ben.

Çok ince bir espri yapmış gibi gülüyor.

— Ne yazık ki bu konularda size yolumun düşeceğini sanmam.

Birdenbire anlatılmaz bir bulantı.

— Yine de ben size yararlı olabilecek birkaç telefon numarası vereyim. Sıkışırsanız.

— Defterim yanımda yok, diyerek fırlıyorum yerimden.

Sokakta yürürken ellerim titriyor, koluma girerek zorla yürütüyorum kendimi. "Yürü canım," diyorum, "yürü kızım. Yanından geçenler yüzünün neyi açıkladığını sezemezler nasıl olsa." Babamın bir sözü düşüyor aklıma: "Hukuk çok basittir, yani rakıya su kathn mı rengi nasıl beyazlaşırsa hukuk kuralları da öyle işlemelidir." İyi ama biraz önce tepeleme su doldurduğum o rakı bardağı bir türlü beyazlaşmadı.

Yoz bir toplum düzeninde yaşamaktan usanıp yaşamlarına son verenlere, üstlerine gaz döküp kendini yakanlara hasta gözüyle bakıyoruz. Onları ruh hastası saymakla, insanın insanca yaşamak hakkına, insan olarak yaşayamıyorsa yaşamı dışlama kararına tepeden bakıyoruz. İnsan yaşadığı toplumdan utanç duyduğu için pekâlâ canına kıyabilir, inanıyorum buna. Böyle önemli bir kararın arifesinde, benzer kararlardaki bocalamalara da yer yoktur üstelik: kaldırım kirlense de olur, banyo kanlansa da, çocuklar korksa da, dostlar üzülse de. Bu tür incelikler, kaygılar çok geride kalmıştır.

30 Kasım

Tess'i seyrediyorum: Yıllar sonra.

Yüzyılımız başında, romanda estetik ardında koşan yazarların en önemlilerinden biri, kuşkusuz Thomas Hardy'dir. Yazarın sinema diline çok yatkın olduğu söylenen anlatımını şöyle bir örnekle saptayalım:

"Sonra, çift sürenlerin epey ötesinde kara bir nokta gözüktü. Bir çitin köşesindeki aralıktan belirmişti önce, tepeye, şalgam rehberlerinin oraya yönelmiş gibiydi. Kısa sürede, bir noktanın oranlarını aşarak bir tahta kuka biçimini aldı, ve derken siyahlar giymiş bir erkek olduğu seçildi, Flintcomb-Ash yönünden geliyordu."

(D'Uberville'lerin Tess'i)

Hardy'nin sado-mazoşist yapısı üstüne, roman kişilerini yalnızca duygularıyla ele alması, daha doğrusu onları birtakım duyguları iletme araçları olarak kullanması üstüne çok yazılmış. Romanlarında doğa görünümlerine verdiği önem açısından da ilginç görüşler ortaya atılmış. Sözgelimi T. S. Eliot, bir eleştirisinde, *"kır görünümünün, edilgin, o yüzden de ruh durumuna kendini teslim eden bir yaratık olduğu için"* yazarca benimsendiğini ileri sürmüş. Yine de Tess'in, Hardy'nin yarattığı en kanlı canlı roman kişilerinden biri olduğunda birleşiliyor.

İlk bakışta nasıl biridir Tess?

"Çocukluğunun pusudaki evreleri seçiliyordu görünüşünde. İşte bugün de yürürken, o kabına sığmaz genç kadınlığına karşın yanaklarında on iki yaşını görebiliyordunuz arasıra, gözlerinde dokuz yaşının kıvılcımlarını; beş yaşı bile, dudaklarının kıvrımında dolanıyordu."

Şimdi Roman Polanski'nin *Tess* filmini ele alabiliriz. Buraya kadar, romandaki Tess ile onu canlandıran Kinsky arasında görsel bakımdan bir benzerlik bulabiliyoruz. Yine de gözden kaçırılmaması gereken bir özelliği var Tess'in: Hardy, onun *"yaşıtı öbür kızlardan daha güzel sayılamayacağını"* vurguluyor. Tess, beyazlar giymiş sağlıklı köy kızları arasında, başına taktığı alışılmadık *kırmızı* kurdeleyle yazgısını daha baştan ele veren bir kişiliktir. Hawthome'un *Kızıl Damga* yapıtındaki günah kızılı, kuzeni Alec'in elinden yediği kirazlardan, vişnelerden, kızılcıklardan,

böğürtlenlerden başlayarak kısacık yaşamı boyunca onu kovalayacaktır. Değerleri altüst edilmiş, aşırı yoksullukla aşırı refahın içiçe yaşadığı bir toplumda Tess, ikilemler içinde bir bireydir; ailesiyle konuşurken kullandığı lehçe başkadır, köy okulunda öğrendiği resmi dil başka, yabancılarla konuşurken seçtiği sözcükler başka. Hızla çökmüş, aile adını bile satmış bir aristokrasi ile o aile adını satın alan hısım türedi-burjuvazi, sürekli birşeyler bekler Tess'ten. Melek yüzlü sevgilisi *Angel* da kendi idealizmini doğrulamasını bekler. Romanda, çöken aristokrasiyi Tess'in sarhoş ve aylak babası, türedi-burjuvaziyi ise Alec'in kör, kurnaz, bencil annesi simgelerler. Thomas Hardy, romanını kurarken hiçbir öğeyi rastlantıya bırakmaz. Onun, roman kişilerini son derece dingin, doygun bir doğaya, eşsiz güzellikte bir kır görünümüne yerleştirmesi boşuna değildir. O güzelim uysal, edilgin Doğa, insana karşı *kayıtsız'dır* çünkü; insanın yazgısına dönüp de bakmaz bile. Tess, işte bu hain doğa içinde, hızla yıpranarak, bitkin düşerek, hemen tepki veren duyarlı yapısıyla "sonuncu aristokrat" kimliğinin ödün-vermez, sakin direncini dengelemeye çalışarak ilerler, bohçasını sırtına vurup durmadan yol alır. Onu yaşıtı kızlardan ayıran özellik, evet, güzelliğinden, saflığından çok, kendi tragedyasına hazırlanacak güçte oluşudur, (idama giderken, "Hazırım," der jandarmalara.) Öyle ki ırzına geçerek olayların gidişini hızlandıran kuzenine şu sözleri söyleyecek kadar serinkanlıdır:

"Haklısın. Senin aşkından kaçmış olsaydım, seni eskiden yürekten sevseydim, şimdi de sevseydim, gösterdiğim zayıflıktan ötürü şu anda kendimden duyduğum tiksintiyi, nefreti asla duymazdım!.. Gözlerimi kamaştırmışsın azıcık, hepsi bu..."

Tess, son yıllarda hızla üretilen yabanıl, dilber, küskün sübyanlardan biri değildir asla. Saydam tenli, beyaz etli, hırçın bakışlı bebek-dişiler gibi bekâretine usta, olgun bir elin değmesini beklemez. (Burada, Brook Shields'e merhaba diyelim.) *Candi-de'den* çoğaltılan Candy ve Emanuelle gibi, "Hay allah, yine -başıma geldi"nin keyfini çıkarmaz. (Ayrıca ülkemizden örnek vereceksek ne *Halıcı Kız'*dır o, ne de *Sazlı Damın Kahpesi.)*

Roman Polanski, *Milliyet Sanat* dergisinde okuduğum bir konuşmasında, Ingrid Bergman ile Kinsky'yi karşılaştırırken, "Nastassia, Ingrid Bergman'dan daha güzel ve daha anlamlı," gibi bir tümce kullanarak kendi

zaafını açığa vuruyor; Tess'in etkileyici kişiliğinden çok görsel özellikleri üstünde durduğunu anlatıyor bir bakıma. Bu arada şöyle ilginç sözler de ediyor: "Bence filmin görsel yönü çok önemlidir. Görüntüyü öyle ayarlamalı ki, salt öyküyü anlatmaya yönelmeli, işlevinin üstüne çıkılmamalıdır. Tabii ki bir kartpostal ya da diapozitif serisi şeklindeki bir gösteri, iyi de olsa çekilmez olur"

Doğruyu söylemek gerekirse, *Tess'e* bundan daha iyi bir eleştiri yöneltilemez. Gerçi Polanski, Hardy'nin sinematografik anlatımından en elverişli biçimde yararlanmış. Atlanan bir-iki sahne dışında, romanı neredeyse filmden okuyorsunuz gibi bir izlenim yaratmayı başarmış. Sözgelimi şu sahneyi ekranda görmek, okumakla ulaşamayacağımız bir görsel şölen düzeyine varabiliyor: *"Yavaşça ilerlerken, eğilip hangi ot diye bakarken, düğünçiçekle-rinden yüzlerine yumuşak, sarı bir ışıltı vuruyor, onlara perimsi, ayaydın bir görünüm veriyordu, oysa öğleüstünde güneş vargücüyle yağıyordu sırtlarına."*

Ne var ki Polanski, zamanında tefrika halinde yayımlanan, bugün de istediğimizde, uygun bir yerinde kesip ertesi günkü okumaya erteleyebileceğimiz bu ağır-akışlı romanı, çekilmez hale getirmeyi başarmış üç buçuk saatte.

Burada yeni bir soru çıkıyor: Bir edebiyat yapıtını sinemaya uyarlarken ona ne ölçüde bağlı kalmalıdır yönetmen? Yıllardır seyrettiğim filmler *(Savaş ve Barış, Karamazof Kardeşler,* hatta *Beyaz Geceler)* yetkin bir edebiyat yapıtının sinemaya uyarlandığında, özünden uzaklaştığını, görsel bir zenginlik içinde etini-kanını, dahası bildirisini yitirdiğini örnekliyor, ikinci sınıf edebiyat yapıtlarının çok başarılı uyarlamaları *(Gündüz Güzeli, Masumlar* vb) da sorunu iyice çetrefilleştiriyor. Şöyle diyebilir miyiz? Ancak söz'den yana güdük bir yapıt, görsel öğelerle zenginleştirilmeye, yorumlanmaya olanak veriyor.

Son yıllarda sinemada ünlü kişilerin özel yaşamlarını -üstelik belgeselmiş gibi göstererek- alabildiğine özgürce yorumlama eğilimi de baskın. Ken Russel'm *Valentino'su* ile Çöykousfci'sini örnek gösterebilirim. Yönetmen, kendi içdünyasını aklamak, kendi özel yönsemelerinden teşhirci bir keyif duymak adına başka özel yaşamları dilediğince yorumlamada bir sakınca görmüyor.

Oysa klasikleşmiş bir yapıt da bir kişiliktir, özel bir yaşamı vardır; çağlar, dönemler arasında köprü kuran özel bir yaşam. Polanski, filme önceleri yakıştırdığı *Korsan* adını koysaydı ya da *Tess* romanından yalnızca yola çıktığını söyleseydi iş değişirdi. En azından çağına göre ilerici olan bir kadın kişiliği, hain ve güzel kır görünümüne ulayıp sulandırarak bitmez tükenmez bir pastel, pastoral diapozitifler dizisine indirgemezdi filmini. Öykünün neden ve nasıl geliştiği böylesine belirsiz kalmazdı, Tess'in öcü, edimi açıklık kazanırdı.

Özel gösterilerde *Fransız Teğmenin Kadını* ile *Altın Gölde'yi* de izledim. Burada güzel, etkileyici filmlerin eleştirisini yapma (yapabilme) savında değilim zaten. Hepsinde ortak özellik sayılabilecek doğa görünümleri, kartpostallar ilgimi çekti yalnızı

ca: doğa, doğa, doğa. Doğa'ya kaçışı yeni-sağcılık olarak yorumlayan Beauvoir hepten haksız mı? Türkiye ve dünya tragedyalardan kaçıp melodramlara kapılanma (bizde oldukça gecikmeli ve inandırıcılıktan uzak olarak) sürecine girmişken sözü yine Hardy'ye bırakalım:

"Adalet yerini bulmuştu ve Aeschylos'un deyişiyle Ölümsüzler Başkanı'nın Tess ile eğlentisi sona ermişti. Ve D'Uberville şövalyeleriyle hanımefendileri her şeyden habersiz, mezarlarında uyuyorlardı."

1

Bu gündökümü, yıllar önce yazdığım "Güneşli Bir Gün" öyküsüne bir ek olarak da okunabilir, düşünülebilir.

11 Aralık

Bir Dalganın Çatlayışı

Ağustos 17, 1938: *"Hitler, milyonlarca adamını silah altına aldı. Yalnızca yaz manevraları mı; yoksa ? Harold, ben her şeyden anlarım havasıyla verdiği haberlerde savaş çıkabileceğini çıtlatıyor. Bu yalnızca Avrupa'daki uygarlığın değil, son dönüde aldığımız yolun da tam anlamıyla bitimidir. Quentin askere alınmış vb. Artık düşünmekten vazgeçiyorsunuz o kadar. Yeni odayı tartışıyorsunuz, yeni koltuğu, yeni kitapları. Çimen yaprağındaki bir tatarcık başka ne yapabilir ki? P. H.* 't *yazmak isterdim ve daha neler neler."*

Mayıs 25, 1940: *"Rodmell söylentilerle tutuşuyor. Bombalanacak mıyız, buralar boşaltılacak mı? Camlar mermi sesleriyle zangırdıyor. Hastane gemileri batırılmış. Demek bizim buralara geliyor (savaş)."*

Ağustos 16, 1940: *"Çok yanımıza geldiler. Ağacın altına yattık. Tam tepemizde, gökte biri testereyle birşey biçiyormuş gibi bir ses. Yüzüstü yattık, eller ensede. 'Dişlerini sık,' dedi L. Durağan birşeyi biçiyorlardı sanki: Bombalar, oturduğum bölmenin camlarını sarstı. 'Düşecek mi?' dedim. 'Düşerse hep birlikte parçalanırız.' Galiba hiçliği düşündüm -düz, yavan birşey- ben de öyleydim çünkü. Bir tür korku herhalde. Mabel'i garaja götürse miydik? 'Bahçeyi aşmak çok tehlikeli olur,' dedi L Derken biri daha sökün etti Newhaven'dan. Uğultu, o testere gıcırtısı, vınıltı dört yanımız.da. Bataklığın oradan*

• Sonradan (Perde Arası) *Behoeetı tize Acts* adını alacak Pointz Hali (T.U.) *bir at kişnedi. Nasıl boğucu. 'Gökgürültüsü mü?' dedim. 'Hayır, makineli tüfek,' dedi L. Ringmer'dan, Charleston yönünden. Sonra gürültü, ağır ağır azaldı. Mabel mutfaktan, camın zangırdadığını söyledi. Hava saldırısı sürüyordu: Uzaktan uçaklar; Leslie top oynuyor. Bitkinim. 'Kitaplarım bana yalnızca acı verdi,' demişti Clıarlotte Bronte. Bugün ona katılıyorum. Çok ağır, sersem ve ıslak. Bunu hemen atlatmalı. Alarm bitti. 5'ten j'ye. Dün gece, 144'ü düşmüş."*

Virginia Woolf, sersemliği atlatmayı başarır, romanını yazmayı sürdürür. 17 Eylül'de evleri bombalanır.

"Bu sabah yüzeye çıkan sözcükler şunlar: 'Ne kadar varsa, o kadar yürekliliğe ihtiyacımız var': Meclenburg Alanı'nda bütün camlarımızın kırıldığını, tavanların çöktüğünü, tabak-çanağımızın paramparça olduğunu duyduktan sonra."

Ama günce şöyle biter:

"Ben yine de P.H.'i karalamayı sürdürmekte direndim."

Joan Bennett, Virginia Woolf üstüne yazdığı incelemede, geçirilen savaş deneyiminin, iki savaş arasına sağlam bir demir atan bu romanın örgüsünü hiç etkilemediğini söyler. Virginia Woolfu bu akıl almaz dönem içinde romanını tamamlamaya iten şaşırtıcı yürekliliği, kararlılığı, Günce'sinden adım adım izleyebiliriz. Woolf, romanlarını yazarken yaşadığı gerilimin ve baskının, hep çöküntüye yol açacağını baştan beri bilir. Başarı sevincinin tadıldığı doruk anlarını umutsuzlukla, başarısızlık duygusuyla yüklü iniş dönemleri izlemektedir. Yine de yolundan şaşmaz. Bedeli bilir, üstüne yürüyen dünyayla baş etmenin yollarını durmaksızın araştırır, ama çalışmaktan geri durmaz. Günce'lerde Lolarak geçen kocası Leonard Woolfun yüreklendirmeleri bile yararlı olamaz zaman zaman. Nitekim son mektuplarından birinde (kimilerine göre sonuncusunda) kocasına, *"Özür dilerim, ama yine deliliğin eşiğindeyim galiba,"* diye yazmıştır. Nedir bu özdenetimi sayrılığın pençesine çeken?

Son yayınlar, Virginia Woolfun dört doktorunun bulgularını açığa çıkarıyor. Ve sonuç: Yazarın hastalığı konusunda kesin bir tanı yok. Şizofren de sayılabilirmiş, manik depresif de.

Kısaca, hastalığının adı bugün bile saptanamamış. Bu sonuca bakınca, yazarın özellikle *Mrs. Dalloway* adlı romanında doktorlara bakış açısı yeniden yeniden gözden geçirilmeye değer.

Romanda doktorlar, 'ölçü'yü önerirler hep, 'Tanrısal Öl-çü'yü: *"Sir William, hastanelere koşarak, alabalık yakalayarak, Harley Sokağinda oturan ve kendisi de alabalık yakalayan ve profesyonellerin-kinden güç ayırt edilir*

fotoğraflar çeken Lady Bradshaw'dan bir oğul peydahlayarak uğruna kurbanlar adadığı Tanrıça Ölçü'ye taparken, yalnız kendi benliği rahata kavuşmakla kalmıyor, İngiltere'yi de rahata kavuşturuyordu: Ülkenin delilerini kapatıyor, doğumu yasaklıyor, umutsuzluğu cezalandırıyor, hastalarının kendi kişisel görüşlerini sürdürmelerine olanak vermiyordu, ta ki..."

Ta ki romandaki savaş yaralısı Septimus Warren Smith, *"gündelik yaşamda gevezeliğe boğulan, yalan düzen içinde bozulan, silinen, gün geçtikçe soysuzlaşan birşey"i* koruma adına canına kıyana kadar. *"Ama son dakikaya kadar bekleyecekti. Hayat iyiydi. Güneş sıcaktı. Ama ya insanlar?"* Yaşamı çekilmez hale sokan doktorlar özellikle?

Ta ki son günlerinde cebine çakıltaşları doldurarak dolaşan, böylelikle belki son âna kadar yerle bağlantısını kesmemeyi, ama son anda Sussex'teki ırmağın sularına hemen kavuşmayı uman Woolf, ölümde nicedir aradığı iletişimi buluncaya kadar.

Dalgalar'daki Bernard'ın son sözleri:

"Sana fırlatacağım kendimi, ey ölüm, yenilmeksizin ve boyun eğ-meksizin" dir.

Sonra *"Dalgalar kıyıda çatlar. "*

23 Şubat

Kırlent, sefahat âleminden döndü: Dokuza çeyrek kala. Yani bir buçuk ay süreyle sokaklarda aç dolaşıp cinsel özgürlüğünün tadını çıkardıktan sonra dokuzuncu kedi canının çıkmasına çeyrek kala. Belki de geçen yıl imzalanan toplu sözleşmeye etkin bir muhalefet yürütemediği için böyle bir direniş biçimi denemiştir, bilinmez. Kedilerin ağzından kolay kolay sır alamazsınız.

Geçen yıl ev halkıyla ev hayvanları (üçe üç) arasında imzalanan toplu sözleşmeden önce hayvanlar şu istemleri sıralıyorlardı:

1- Laklak yapmak (arka ayakları başa hızla sürterek, toz ve tüy saçarak yapılan temizlik) doğal haktır; önlenemez.

2- Yemek üç öğüne çıkarılmalıdır.

3- Haftada bir yemek ikramiye verilecektir.

4- Balkona çıkmak, cambazlık yapıp kuş avlamak serbesttir.

5- Tırnakların bilenmesi için bir kütük alınacaktır.

6- Kediler hakkında küçültücü sözler edilmeyecektir.

7- Evden kaçma süresi sınırlandırılamaz.

Ev halkının karşı-istemleri ise şu doğrultudaydı:

1- Laklak, kesinlikle kalkacak.

2- Yemekte ek istem olamaz.

t

3- İkramiye yalnızca 4 Ekim Hayvanlar Günü'nde verilecektir.

4- Balkona çıkmak havaya bağlıdır. (Hava: rüzgârın durumu ve evdekilerin ruh hali.) Cambazlık yaparken iş kazasına uğrayanlar, sigortalı olma durumunu doğal olarak yitirirler. Yakınlarına herhangi bir tazminat kesinlikle ödenmez.

5- Kütük sorunu bir süre sonra yeniden ele alınabilir.

6- Küçültücü sözler ile şaka arasındaki farkı kedilerin yeterince değerlendiremeyeceği sabit olduğundan, bu madde tarhş-maya kapalıdır.

7- Evden kaçma, ücretli izin anlamına gelemez.

Bu ciddi ve anlamlı sözleşmeyi hepimiz adına oğul Turgut kaleme aldı ve beni iş yaşamının kuralları konusundaki derin bilgisiyle hayran bıraktı

doğrusu. Demek on üç yaşındaki bir delikanlı bile seziyordu işlerin nasıl yürütüldüğünü. Ateşli tartışmalar sonucunda, bizim imza atarak, kedilerinse patileri zorla bastırılarak varılan anlaşma şöyle:

1- Her ne kadar doğal bir hak ise de özel koşullar gözetildiğinden laklak bir süre askıya alınmıştır.

2- Ek yemek ikramiyesi 4 Ekim günü verilecektir. Ev halkı bunun karşılığında, renkli gazete ve dergilere dağıtılacak fotoğraflarda, kedilerin derli-toplu ve mutlu pozlar vermelerini şart koşar.

3- "İkramiye hak değil ödüldür" düsturu toplumun yararınadır.

4- Balkona çıkan çıkar, kalan sağlar bizimdir. (Balkon yerden altı kat yüksektedir.)

5- Kediler, tırnaklarını bilemede eski kilimleri kullanabilirler. Kütük şimdilik gereksiz bir lükstür.

6- Önceden tartışmaya kapalı olduğu belirtilen maddeler, tartışmaya ilelebet kapalı kalacaktır.

7- Evden kaçanlardan, boşta dolaşanlardan, görünmedikleri sürede yürüttükleri etkinlikler için iyi hal kâğıdı istenir; aksi halde lokavt uygulanır.

Kedim Mustafa Bey, balkondan aşağı başarısız bir uçuşa geçerek yüreklerimizde ölümsüzleşeli beri bu toplu sözleşme koyu koyu düşündürüyor beni.

On yıl önce bir meyhane dönüşü, Beyoğlu Caddesi'nde yerlere serilmiş 12,5 liralık plaklar arasından, satıcının özendirmesi sonucu aldığım *Hey Joe* adlı parçayı dinlememiş olsaydım, yıllar sonra bugün Lombroso'dan sonra geliştirilmiş bu en ilginç ve önemli (!) kuramla ortaya çıkamazdım. Şurasını itiraf edeyim ki bu kuramın olgunlaşmasında, yurdumuzun seçkin sanatçı edebiyatçı - ruhbilimcilerinin yanısıra sevgili Co'ların ve Coes'lerin katkısı büyüktür. Yıllarımızı almış bir kuramdır bu.

Önce o geceye dönelim bu anlığına. Satıcının uzattığı plağın adını okuyunca, doğrusunu isterseniz, daha da eskilere, Frankie Laine'in söylediği *Hey Joe* şarkısına dönmüş, yeni bir düzenlemeyle karşılaştığımı sanmıştım. Heyhat! Eve gelip de plağı çaldığımda, gitar, bağlama, keman, darbuka gibi birlikte duymaya alışmadığımız sazlar çarptı kulağıma (evet, tam anlamıyla "çarptı.") Şarkı, alaturka değildi, hafif müzik değildi, arabesk değildi. Neydi peki? Sözlerinden anlaşıldığına göre, şarkıyı söyleyen çingen sesli delikanlı, köyünden geldiği gece saza gitmişti ve orada kendisini mavi gözlerinden ötürü Joe sanan bir kadına tutulmuştu. Ama beklenebileceği gibi kadın kısa sürede bezmişti aslında-Joe-olmayan sevgiliden. Nakarat şöy-leydi ve bitmek bilmiyordu: "Hey Joe, Hey Joe, Hey Joe... Joe oldu şimdi bana, Joe oldu şimdi bana... " Bu sorunu (ya da dilerseniz sorunsalı) çözmek için günlerce uğraştım, sonunda bana da Joe olunca bir süre bırakmaya karar verdim. Geçenlerde yabancı ülkelerde neden hezimete uğradığımızı yanıtlayan bir güreşçimizin TV sunucusuna, "Abi, biz orada şuuraltı olduk," demesi, Joe'yu yeniden ele almama yol açtı, ama yazılışıyla değil tabii okunuşuyla: Co kuramı.

Hepimiz adına bir noktayı belirtmem gerek: bu kuramda sözü geçen sıska ve şişman kavramları, asla fiziksel özelliklerle ilintili değildir, daha çok ruhsal bir kimliği belirler. Ayrıca, sıskalar kendi aralarında cılız, dırga, kuru, kara-kuru gibi ay-rımcıklarla donatılabilecekleri gibi şişmanlar da tombul, tom-

bik, kilolu, kalın sınıflamalarıyla zenginleşebilirler. Gelelirr. Co'ya. Co, coşma edimini türeten bir ön-ek olma sıfatıyla coş-ma'dan coğurtma'ya kadar bir dizi edimi içeren bir adıldır. Yani bazan tanıdığımız biridir, bazan tanımadığımız birinin Co özellikleri taşıyan bir yapıtıdır, bazan bir sahipsiz metindir yalnızca.

Belirtilmesi gereken ikinci bir nokta, kuramda sıskalar, şişmanlar ve Co'lar arasında bir yetkinlik derecelendirmesine elden geldiğince gidilmemiş olmasıdır. (Yalnız Co'lar, ötekilerden biraz daha eşittirler.)

Üç: "Dünya görüşü", bu alabildiğine demokratik kuramda asla bir ölçüt olarak kullanılmamıştır.

Kimdir Co? Oldukça dağınık, uyumsuz biridir. Yollar ve odalar ona ya fazla dar ya fazla geniş geldiğinden, sık sık tökezler (her anlamda). Arabasını dağdan aşırırken düz yolda yolunu şaşırır. Para hesabı yapamaz; bankaya, elektrik idaresine, hatta postaneye gitmek, onun için bir sorundur. Çok büyük kusurları, aldatmaları anlayışla karşılamasına karşın ayrıntılarda hemen öfkelenir. Yaptığı işi büyük bir ciddiyetle benimsemesine karşın kendine gülmeden edemez. Özdenetime onca düşkünken bir gün dağıtıverir. Bir tutunamayan mıdır? En iyisi kısa bir liste vermek:

Leonardo, Debussy, Mozart, Gogol, Chagall, Modigliani, Shakespeare, Çehov, Keats, Mayakovski, Fellini, Billy Wilder, Glenn Miller, Max Jacob. (Şarkıcılardan: Piaf...)

Bir liste de bizden: Nedim, Kaygusuz Abdal, Sait Faik, Orhan Veli, Esendal, Cihat Burak, Avni Lifij, Nusret Hızır, Oğuz Atay. (Bizde şarkıcı yok.)

Co, sinemada erkek imgesini -kaba çizgileriyle- Harold Lloyd'da, kadın imgesiniyse Marilyn Monroe'da bulur. Yani zeki ve doğal olmasına karşın şaşkındır, koşullarla başetmede beceriksizdir.

Türkiye'de Coes (Kadın Co) bulmakta güçlük çektim. Asıl Coes'ler (ve Co'lar) okurun tanımadığı kişilerdi, bu da Co'nun sonra -iktidar konusunda- değineceğim bir özelliğini gösteriyordu. Bedia Muvahhit, Nahit Hanım, Sevda Şener, Aliye Ber-ger ve Sevgi Soysal ilk aklıma gelen adlar ve Nimet elbet.

Burada bir açıklama gerekiyor: Co, kendisini Co yapan özelliklerinin üstüne fazla abanırsa, "coğurtma" sürecine girebilir: Çaykovski, Van Gogh, "Şarlo", Fikret Mualla ve Cahide Sonku, bu trajik olguya değişik ışıklar tutan adlar. Böylelikle şi-zoidler, eşcinseller ve uyuşturucu-uyana kullanan uyumsuzları ille de Co sanma yanılgısından kurtulabiliriz. Onlar zaman zaman dırga sınıflamasına girerler. Çünkü Co'luk, sıkı bir özdenetim gerektirir. Aksi halde Camus'nün başka bir kuramında belirttiği gibi "o olma" niteliğini yitirir: Hem ölüp hem 'Co' kalamazsınız!

Nitekim bazı Co'lar bu sıkı özdenetimi öylesine ileri götürmüşlerdir ki zamanla Po (Edgar Allan Poe'yu kastediyoruz) olmuşlardır. Co'luğunu

bastıran Po'ları saygıyla anarken böyle yapmakla çok isabetli davrandıklarını söylemekte yarar görüyorum: Poe, Baudelaire, Mann, Eliot, Wagner, Woolf, Tanpınar, Dostoyevski, Yunus Emre, Borges, Kafka... Onlardaki 'Co' yanı keşfetmek sizin gönül gözünüze kalmıştır.

Co, sevilmek karşılığında (ya sevgi ya da nefret: ortası yoktur) olmadık özverilere kalkışır; en iyi ilişkiyi bir şişmanla kurabilir bu yüzden. Şişman güvenlidir, yere sağlam basar. Co'nun bilmediği her şeyi bilir, üstelik sorunları kolayca çözümler de. Anlayışlı ve sevecendir, hayatta kolaylıkla yol alır. Dahası Co'yu sever, esinlendirici bulur. Yanıldığı tek nokta, Co'nun zarar veremeyeceğine inanmasıdır. Çünkü Co, başta kendisi olmak üzere birçok kişiye istemeden zarar verebilir. Buyurunuz şişman listeyi: Engels, Haydn, Yahya Kemal, A. Ş. Hisar, A. M. Dranas, Simenon, peyzaj ve natürmort düşkünü ressamlar ve çağdaş şişmana yeni bir Co'su boyut ekleyen Neru-da, Yaşar Kemal, Marquez, Nâzım.

Geldik 'sıska'lara. Gerçi sıskaların bir bölüğünü demin Po ya da örtük-Co bölümünde inceledik. Şimdi sahici sıskalara geldik ama. Sıska; kuruntulu, vesveselidir. Tutturur. Genel yaşama bildiğince yön vermek ister. Devlet adamlarının ve siyasal kuramaların çoğunun sıska olduğunu düşünürsek, verebili-yordur da. Sıska gülmez, gülmeyi kendine yediremez. Yüzünde binde bir bir gülücük yakalayabilirsiniz, bir ölümcül resmiliğe gün giymiştir sanki: Romantik olmasına karşın Byron, Ni-etzsche, bazı Co'luklara açık olmasına karşın Beethoven, Rim-baud, Genet, Mahler, Sartre ve niceleri sıska-dırga yelpazesinde dalgalanırlar. Marks ve Brecht, iyi ki örtük-Co'luğu seçmişlerdir. Devlet adamları arasında şişmanlığı kalınlık olarak yorumlanabilecek Churchill ile De Gaulle'ü saymazsak, kara-kuru bir Stalin'den söz açabiliriz ancak ve kara-sarı bir Hitleı'den.

Türkiye'de Co'lar, azınlığın da azınlığını oluşturur. Toplu-mumuz ne yazık ki anti-Co'larla dolup taşmaktadır. (Anti Co: Kendisini Co gibi gösterip arkadan vuran kişidir. Bir örnek: Arthur Miller.) Toplumumuza 1945'ten sonra şişmanlar (yorumu okura bırakıyorum), 1970'lerdeyse sıskalar söz geçirmişlerdir. Co iktidara gelmeye iktidarı olmayan kişidir. Arasıra şişmanla birleşip bahtını sınasa da yaya kalır. Ama ne tuhaftır ki Türkiye'de iktidar kurmuş bir Co da vardır. Sıskalığa yenilmemek adına ölüme yenilmiştir. Evet, evet bildiniz.

18 Mart

Çocuklar, ölüm'ü kendilerinden çok uzak, o yüzden de at-latılabilir, handiyse oyuna getirilebilir bir dev olarak düşünüyorlar.

İhtiyarlar da -çok yaşadıklarından ötürü- aynı duyguyu bağışıklıkla karıştırıyorlar.

Ortayaşlılar içinse (ortayaş kişiye göre değişir tabii) ölüm bir bitim, bir son'dan çok bir kesinti, bir yarıda kalma tedirginliği. Bu konuda en güzel sözü Keats söylemiştir sanırım: Beynine dolan nice şiiri kâğıda dökemeden ölme korkusunu (Şairin ölümü *de* -hakkını verelim- bu kaygısını boşa çıkarmadı. Genç yaşta gümleyip gitti Keats). Başladığını bitirememe kaygısından apayrı, temel bir korku da getiriyor ölüm: Yaşadığım süre içinde kendimi gerçekleştirebildim mi yeterince? Dahası, kendimi yeterince tanıdım mı? Kaderci değilseniz, yaşadığınız sürece önünüze birtakım olanaklar sunulduğunu düşünürsünüz. Birtakım olabilir kişilikler. Hiç denemeseniz bile (ki çoğu kere denemezsiniz) bir gün bir başka kişiliğinizi tanıyabilme olanağı. Bir kız-kurusu, orospu olmayı; bir orospu, eninde sonunda manastıra çekilmeyi; bir atom mühendisi, kabare şarkıcılığı yapmayı; bir veteriner, görkemli bir dinletide gitar çalmayı düşleyebilir. İşte ölüm, bu olabilirliklere çekilen kesin bir çizgidir. Avutuculuğu da buradadır belki: Çelişkiler sona erecektir artık.

Ülkemizde ortayaşı bulanların, eleştiri konusundaki kırılganlığını bu yüzden anlayamıyorum. Çünkü uğraşınız ne olursa olsun (ikinci kişiliğiniz bile olsa), ona yeterince sarılmışsanız, bulduğunuz yolda bildiğinizce ilerlemişseniz, eleştiriler fazla dokunmaz size, nasılsa öbür kişiliklerinizden birşeyler taşıyacaktır yaptıklarınız, ölümlülüğü erken yaşta üstlendiğinize göre.

Yani eleştirilere itiraz olamaz. Ama ya ölüm-yazıları? Ya ölenin değil olabilir-kişiliklerini, düpedüz kendini bile görmezden gelen, bütün ölüleri aynı potada kaynaştıran içli ölüm yazıları? Aman ne eşsiz bir yazardır ölen, ne ince, ne kıvrak bir dili vardır, imgeleri ne kadar zengindir, düşgücü nerelere uzanmaktadır, yaşasaydı daha neler neler yazacaktır... Kişiliğine gelince... Canlıdır, çalışkandır, gönül insanıdır (aslında tembel, uyuşuk ve nalet olsa da), karıncayı incitmeyen bir yapısı vardır (ama kırıp geçirmediği

dostu yoktur). Ölenin herkesin inanacağı varsayılan özellikleri böylece asıl özellikleriyle yer değiştirir, örtülür. Her ölen resmi bir ölü olma katına yükselir, ortak paydada birleşir.

(Birleşmeyi isteyen kim? Naletliğin, karamsarlığın insan kişiliğine ille de ters düştüğüne kim karar veriyor? Cesedin başına çöken akbaba ölüm-yazarı mı?)

Soruyu somutlamak için şöyle düşünüyorum: Ölümümden sonra (sayfa doldurmak adına da olsa) kimlerin benim için yazmalarını isterdim? Daha da doğrusu, kimlerin yazmalarını istemezdim? (İşte naletlik burada iyice su yüzüne çıkıyor). Sevdiklerimle beni sevenleri ya da sever görünenleri tabutumun başında gözümün önüne getiriyorum, çok eğleniyorum. Kişioğlu-nun vazgeçemediği bir düş bu. Yazılacakları, söylenecekleri de kestiriyorum az-çok. Belki de bu yüzden sadık dostlarıma yaş günlerimde şiir ya da yazı ısmarlıyorum, bir çeşit kostümlü prova oluyor bu. Doğumla ölüm arasında anma açısından çok büyük bir fark yok bence.

Dostum Muhteşem Sünter' den şöyle bir şiir aldım doğum günümde, hiç beklemiyordum:

"Yumuşak ge He başlayan bir söz bulamadığı sessizliğine," diye başlıyor. Şöyle bitiyor:

"Beni çok dövün diyordu gardiyana. Haklısınız,

Öyle dövün ki unutulmasın,

Öyle ıslatın ki kurumasın yalnızlığım,

Kentin neresine gidersem gideyim,

Özgür saymasın beni kimse.

Gülün üzerinden geçen bir gölge gibi,

Yağmurda bir pencereyim kapalı,

Bütün karanlıkları gardiyan olan bir kentte."

Her doğum günüm için bir şiir yazarak -çoğu yayımlanmamış, tek kopya olarak üstelik- bir yıllığına ortak edebiyat direncimizi ayakta tutmaya çalışan, bu çabayı sevecen, yaratıcı bir görev sayan Edip Cansever'se bu yılki şiirinde şöyle diyor bir yerde:

"Günün herhangi bir saatinde,

Saati sorsan birilerine,

Onlar da -sözgelimi- 'on yedi otuz' deseler hep,

'Zaman buymuş, anladım,' diyeceksin elbette.

Nasıl buluyorsun bu yıl kendini,

Göğsündeki ruhbilimsel saate göre,

Bana sorarsan, yıllar önce nasılsan Öylesin gene,

Hepsi hepsi bir kedin öldü sadece.

Duvarlara fotoğraffalan asma,

Ve konsol ve ayna çerçevelerine,

Hele aile resimlerini biç mi hiç,

Baktıkça renksizliğe dönüşüveriyor,

Olmayan bu zaman parçaları -sen ne dersen de-"

Gerçek dostların yanısıra hakkımdaki en gerçekçi değerlendirmeleri, bakkal çıraklarının, yayınevlerindeki düzeltmenlerin, inine çekilmiş kabadayıların, komilerin ve deniz insanlarının yapacaklarına inanıyorum.

22 Mart

Eve dışarıdan birinin gelmesi, daha doğrusu girmesi önemli bir olay sayılır bizde. Öyle alışhnlmışız. Hele sözkonusu kişi te-mizlikçiyse.

Çok iyi anımsıyorum, çocukken temizlikçinin geleceği günler çektiğim sıkıntıyı. (Evin yaşamına katılan emektarlarla ana-babamdan çok daha büyük bir yakınlık paylaşırdım oysa. Onlara *Türk Korsanları'ndan* ya da *Sarı Beniz*’den bölümler okur, mektuplarını yazardım.) Ama temizlikçinin gelişi çok önemli bir olaydı. Annemin inancına göre mutlaka iyi bir et yemeği pişirilmeliydi, saat on birde kahvesi yapılıp götürülmeliydi, para pula ilişkin konuların onun önünde açılmamasına özen gösterilmeliydi. Belki de bütün incelikleri titizlikle gözeten bir kadın olduğu için kırk altı yaşında gümledi gitti annem. Oysa anneanne, yaşamın zorluklarını büyük bir vurdumduymazlıkla karşıladı, garip bir bencillikle kişiliğini koruyarak çevresine kök söktürdü ve seksenini aştıktan sonra da pili bittiği için doğal bir ölümle öldü. Anneanneye göre hizmetçi kadınlarla içli dışlı olmamak, onlara mesafeli davranmak gerekirdi, yoksa başınıza çıkarlardı. Sürekli gözdağı verilmeliydi çalışanlara, toplumdaki yerleri unutturulmamalıydı. Bizim soframızda yerleri yoktu onların, zaten rahat edemezlerdi, doğru dürüst yemek yemeyi bilmezlerdi çünkü. Anneanne, şerrinden kurtulmak isteyen emekçilere küçük tuzaklar hazırlardı: ufak tefek borçlar takarak dönmelerini sağlardı. Bugün de üstünde uzun uzun durduğum bir konu: Annemin sevecenliği, dostluğu asla değerlendirilmemiştir de evde hanım sıfahyla hep anneanne saygı görmüştür. Kimbilir belki de rol kargaşasına yol açmadığı için.

İlişkilerdeki rol dağılımını sürekli kanştırdığımdan, benim de temizlikçilerle başım hep derde girmiştir: Ufak tefek savsaklamaları görmezlikten gelmem, herkesin işini kendi bildiğince yapacağına olan inancım yüzünden. Bir de bakarım temizlikçi ben oluvermişim, temizlikçi hanımın kahve falına bakıyorum. O da dokuzda geleceğine bir süre sonra onda geliyor, sonra on buçukta; önceleri dörtte giderken üçte kaytarıveriyor..

Boşver. Burjuva sıfatının cilveleri bunlar. Bunlara katlana-mıyorsan, kendi temizliğini kendin yaparsın, hiç değilse kafan daha temiz kalır. Ben de bir süredir öyle yapıyordum. Zaten temizlikçiye vereceğim gündelik benim bir günlük çalışmamla karşılanamıyor, çeviri dahil. O zaman bir günlüğüne vasıfsız işçi olmak daha kolay. Düzenli, temiz bir evde yaşayacağıma çok küçükken karar vermiştim. Evli de olsam evsiz de. Güzel ve el-alan Osmanlı yemeklerini yapmaya ve yemeye düşkün olduğuma göre, her şeyi olabildiğince çabuk halletmem gerekiyordu. Buna da karar verdim.

Tanımadığım birine, "Bak şurayı yeterince silmemişsin, bunu esgeçmişsin, örümcekleri almamışsın, soğanı ince doğramamışsın," gibi eleştiriler getirmekte bocaladığıma, ince ince sinirlenip içerlediğime göre, bu sorunları (!) en çabuk yoldan, en az fireyle kendim çözüme ulaşhrmalıydım.

Ama bugün temizlikçi geliyor. Şöyle ince bir temizliğe. Eyvah! En azından kedi tüyleri üstüne bir söylev dinleyeceğim.

Dün üstünkörü bir temizlik yaptım zaten. Elim değmişken çöp kovasını yıkadım, elim değmişken banyo küvetini çamaşır suyuyla sildim, elim değmişken... "Kadıncağız bunları akıl edemez, sonradan bozulacağıma..." Makarna-pilav yapılmaz, onları evinde bol bol yiyordur. Kereviz ve bamya, alengirli sebzelerdir, herkes sevmez. En iyisi bifteğin yanma patates kızartmak. Onun yemek saati bizim içki saatine denk- geleceğinden patateslerin bir bölüğünü önceden kızartmak gerekecek, olsun.

Dün çok yoruldum, ama ev konuğumuza yaraşır bir ev oldu, temizlenecek pek bir yer kalmadı. Yeni bezler, sabun tozu ve arap sabunu (hangisiyle iş görmeye alışık, bilmiyorum) alındı; gülüyorum kendime. Sonuncu soruna geldi sıra: Turgut ne olacak? Ya kadın, evde bir erkeğin bulunmasını hoş karşılamazsa? En iyisi öğle yemeğimizi dışarıda yemek, kadını rahat bırakmak. .. (Bir bin küsur lira daha!)

Temizlikçi bize acımış olmalı. Gelmedi.

27 Nisan

Genç bir adam olacak - ortayaşlı olsa da genç izlenimi uyandıran biri.

Bir günahkâr olacak - karanlık bir geçmişi olan biri. Ama gününü doldurmuş bu günah, bir tövbekâr gülümsemesiyle, aydınlığıyla yerleşmeyecek genç yüzüne, onu daha, daha da yakından tanıma heyecanını körükleyecek bir suskunluk, bir ciddilikle açığa çıkacak.

İşte bu zırhın gerisinde de o ele geçirilmemiş, ele geçirile-mez çocuksuluk yatacak. Nice vartalara karşın saflığını yitirmemiş bir çocuksuluk.

Uzak, soğuk, hatta karşılığı belki varolmayan bir imgeye âşık bu adam. Onun uğruna her şeyi göze alabilir. Aşk, yaşamasına söz geçiriyor, yayılmış, daha doğrusu bir yaşama biçimi olmuş aşk. Sevdiğinin gerçek yüzü onu ilgilendirmiyor bile bu yüzden.

Bütün bunları sayıp dökmem gerekmedi.

— Bir Gatsby sorunum var, dedim Adnan Benk'e. (O kadarı yetti.)

Birlikte sabah kahvesi içiyoruz. Hemingway'in "Temiz, Aydınlık Bir Yer" öyküsü üstüne yazacağım yazıyı konuşuyoruz bir yandan. Zaten Hemingway'den F. Scott Fitzgerald'a ve *Koca Gatsby* 'ye kendiliğinden geldi konuşma.

— Parlak kumaştan, astarlı bir yazlık takımı olacak. İnci renginde.

— Keten olmuyor yani? diyor Adnan Benk, büyük bir ciddilikle.

— Çok sıkışırsak olur. Yalnız boyunbağı takmasın. Gömleği beyaz olsun, yakası hafifçe açık.

— Peki gömleğin yakasından temiz bembeyaz bir fanila görünecek mi?

— Çok temizse... Bilmem. Kararsızım.

Adnan Bey sıkıştırıyor:

— Anladığım kadarıyla ceketini çıkarmayacak. O zaman gömleğin kolları kısa olabilir mi?

— Asla!..

Gülüyor Adnan Bey. Aynı kaygıları paylaşıyoruz galiba.

— İç zenginliğini incelikle dünyaya taşımaktan utanmayacak. Özverili, perişan bir zenginlik, nevrastenik bir gevşeklik (ne demekse o) akacak üstünden. Omuzlarının rahat dökümünden. Bir trompet içliliğinde olacak.

— Elinde ne tutacak peki?.. Nerede oturacak?..

— Giysileri hiçbir etiket taşımamalı. Evrak çantası olmamalı. Bir bar taburesine iliştiğinde (demek barda oturacak) tertemiz ense traşıyla, hafif sabun kokusuyla sivrilecek. Onca bı-yıklı-sakallı, ağır traş losyonlu, postallı ve blucinli ya da Mah-mut'lu ve Vakko'lu erkek kalabalığında.

— Blucine itirazın mı var?

— Yok, ama bu adam aradabir de olsa özgün kılığını giymeli, giymekten utanmamalı.

— Hay allah. Peki sence nerede bulunur böyle bir adam?

— Düşündüm, düşündüm, Beşiktaş'ta Motorest'in barında bulunabilir, dedim kendi kendime. Saat dört buçukta falan. O saatten sonra her yerde aynı yüzlere rastlanır zaten. Okuldayken yaşıtlarım arasında Gatsby potansiyeli taşıyan birkaç kişi vardı, sonra kayıplara karıştılar. Ya işadamı kategorisine girdiler ya da blucinle falan idare ediyorlar.

— Ciddi ciddi arıyorsun bakıyorum.

— Arıyorum. Gittim Motorest'e o saatte. İnanmayacaksınız, barda oturuyordu!.. Tabii arkadan görüyorum. Oturuşu, ense traşı, sigara içişi falan tamam. •

— Yapma yahu! diye haykırıyor Adnan Bey.

— Yanma iliştim, bara.

— Tabii hemen inanmıyorsun. İlle de bir sınav koyacaksın. Yalnızca dış görünüş yetmiyor. Tavrını bütünüyle kavramak istiyorsun.

— Evet. Sözgelimi ne ısmarlamış? Ne içiyor? Kolunu nasıl uzatıyor? Seçtiği sözcükler hangileri? Ne kadar bahşiş bırakacak? Bu göstergeler çok önemli. Yoksa vazgeçemeyeceğim bu nostaljiden.

— Ama... diyor Adnan Bey hınzırca.

— Ama bir de bakıyorum bizim Gatsby adayı, barda rakı içiyor. O kadarına itirazım yok tabii, rakı her saatte içilebilir. Ama sofra donatır gibi donatmış

tezgâhı: kavun, peynir, domates, çerez. Ölünceye kadar orada oturacakmış gibi rahat, yayvan.

— Sence bir masaya mı geçmesi gerekiyordu?

— Çilingir sofrası istiyorsa tabii. Hem de düşüne taşına değil, adımları kendiliğinden masaya yönelmeliydi.

— İşin zorlaşıyor. Her parçanın birbirini tutmasını istiyorsun.

— Tabii şöyle de düşünülebilir: Adamcağız, soğuk bir ülkeden gelmiştir, taze domates, hıyar, kavun falan görünce dayanamamıştır. Ya da şöyle: Eve gidince karısının ya da annesinin alelacele önüne süreceği çorbayı, patates yemeğini yemeden önce, bildiğince bir rakı içmek istemiştir.

— İnanmıyorsun ama kendi bulduğun özürlere.

— Doğru. Kendince'de takılıyorum. Bu çeşit göstergelerle insanlara değer biçmekten utanıyorum aslında. O yüzden de ilk izlenimle vardığım kanıyı hemen değiştiriyorum. Sonra ister istemez, başlangıç noktasına dönüyorum ama. Zamanla. Hep böyle oldu.

— Her hikâye kişisini yaratırken çeker misin bu güçlüğü?

— Sanmıyorum.

— Neden bunda ille de görmen gerekiyor adamı? Duygusal yanını anladık da... Yahu, bu kadarcık yazsan olmaz mı? Kısacık birşey, türü önemli değil. Bulamadım deyip bitirebilirsin.

— Haklısınız. Çok zamanınızı aldım, diye özür diliyorum. Artık kalkayım.

— Yıllardır giymediğim bir keten takımım olacak bir yerlerde, diyor Adnan Bey sevgiyle. Belki bulurum. Güleriz.

— Ben de adamı bulursam size bir haber salarım.

— Salma, araman bulmandan çok daha güzel.

Koca Gatsby sıradışı bir roman kişisiydi. Sıradışı olduğu için yaşadığı toplumu çok iyi yansıtıyordu. Tarihsizdi, geçmiş-sizdi, dolayısıyla her dönemde, her toplumda yaşayabilirdi. Ama kendi toplumunu yansıtma koşuluyla. Öyle bir açmaz ki bu: O toplum olmasa Gatsby olmaz, ama Gatsby'siz de o toplum olmaz. Yani bir çerçeve sözkonusudur. Toplumumuzda, sı-radışına taşmamaya özen gösterenleri bile daha aşağılara çeken çerçeve içinde -bırakalım edebiyattaki kurgulamayı- hayatımızı nasıl inandırıcı kılabiliriz?

8 Haziran

Uğur Kökden'le bir çay bahçesindeyiz. Üstümüzde soğuk, kurşun gibi bir gök. Çocuklar, masaların arasında koşuşup yine de Pazarın tadını çıkarmaya çalışıyorlar. Babalar -çoğu genç- boyalı gazetelerine gömülmüş. Anneler, o gazetelerin daha da boyalı eklerini okuyorlar. Suskunluk. Çevremizdeki herkes, şu akıp giden kayıtsız deniz gibi duyarsız insan kaygılarına. Sanki herkes kişisel bir sansür uygulamış yaşamına, sesine. Uğur ile bu suskun nüfusun yüzde 5'ini falan oluşturduğumuzu düşünüyoruz.

Bir Fransız filmiydi. Düşlerimde kaldığı kadarıyla bir içki evinde geçiyordu. (Düşlerde kalan şeylere ne kadar güvenilebilir ki? Şimdi yıllar sonra ben yeniden kuruyorum sanki gördüğüm filmi. Yılların kattığı ayrıntıları ekliyorum, aslında varolan ayrıntıları anımsamamayı seçiyorum belki.) Ama birtakım genç adamlar vardılar. Fransız direniş örgütünün üyeleri. Bir içki evine gelip gizli toplantılar düzenliyor, kararlar alıyorlardı. Bir de yalnız, ihtiyar bir aristokrat vardı masalardan birinde. Köpeği var mıydı? Bilmiyorum. (Bana kalırsa, olmalı. İhtiyar aristokrat, aradabir eğilip köpeğine birkaç lokma uzatmalı masanın altında. *Umberto D* filminin azizliğine bağlı olabilir bu ayrıntı.)

Sonra bir gün inzibatlar basıyor içkievini. (Şaşılacak şey, ama filmin ortası yok belleğimde.) Gençleri yakalayıp duvara diziyorlar kurşunlamak üzere. Bizim aristokrat, daha doğru bir deyişle çöken aristokrasi, elinde şarap kadehiyle (burası çok önemli) kalkıyor masasından, duvarda yerini alıyor, inzibatlar karşı çıkıyorlar bu davranışa. "Sizin bu serserilerle, direnişçilerle ne ilginiz olabilir ki?" gibi bir soru soruyorlar. Gençler de onu korumak amacıyla destekliyorlar inzibatları. "Siz, bizi tanımazsınız, tasarılarımızı bilmiyorsunuz," falan diyorlar.

"Olabilir, ama ben aylardır burada onlarla birlikteyim," diyor ihtiyar aristokrat, inzibatlara, "onlardan biriyim ben artık." Ve şarap kadehini elinden bırakmadan duvara yaslanıyor, kurşuna dizilmeye hazırlanıyor.

Kültürü silip süpüren amansız savaşın kendine özgü bir kültür geliştirdiğini bana sezdiren ilk metindi bu. Uğuta aktarıyorum. O da bana Polonya'da tanık olduğu bir olayı anlatıyor:

Mihmandarı genç kızla bir kiliseyi geziyorlarmış. Duvarlardaki aziz portreleri arasında toplama kampı üniformasını andıran giysisiyle çağdaş, genç bir aziz dikkatini çekmiş Uğutun. Sormuş.

Hitletin bir Alman ölüsü karşılığında beş Polonyalı ölüsü buyurduğu günlerde, bu adam, SS'lerce kurşuna dizilecek tanımadığı bir genci ölümden kurtarmış. "Siz benden daha gençsiniz" gerekçesiyle. İşin ilginç yanı, düşmanın da şiirsel bir davranış göstermesi. Çünkü SS'ler genci bırakıp adamı kurşuna dizmişler. (Şiirsellik bir yana, önemli olan sayı ya.) Bu olaydan sonra, aziz ilan etmekte yetkileri son derece kısıtlı olan Polonya kilisesi, oyunu ondan yana kullanmaktan kaçınmamış.

Batı'nın ihtiyar kentlerini dolaşırken, ihtiyar savaşın kalıntılarının yanısıra, çağdaş savaşın kültürünü de izleyebiliyorsunuz. Sözgelimi Batı Berlin'de. Karanlık göğünden, çılgın barok yapısından, her an birtakım zorba hayaletlerin çıkıp geleceğini beklediğiniz, suskun kaldırım taşlarında, uzun dönemeçlerinde her an rap rap seslerinin yankılanacağını sandığınız bir kentte bir kış başı akşamı. Işıl ışıl bir pastane. Noel de yakın. Erkeklerini savaşta yitirmiş ihtiyar kadınlar başbaşa oturuyorlar masalarda. Bu süslü püslü, mutsuz ihtiyarların kanı çekilmiş parmaklarındaki tek taş, görkemli yüzüklerde görüyorsunuz savaşı. Noel armağanları satan dükkânların vitrinlerinde, başlarını acıklı acıklı sallayarak alıcılardan sevecenlik dilenen mekanik oyuncak köpeklerde. Bu ileri teknoloji ülkesinin, ille de en önde duran köpeği, yani kendisine başını sallayıp yakaran köpeği almakta direnen onulmaz derecede yalnız, ihtiyar, duygusal halkında. 1980'de bile nedeni çözülmemiş bir intiharda. Güney Amerika'nın bir yerlerinde ele geçirilen bir Nazi'ye duyulan kinde. Bir felçte. Kalıtımsal bir hastalıkta. Bir kişilik bozukluğunda. 1983'te, güneşli bir güz öğlesinde, Rume-lihisar'da sizinle birlikte keyifle şarabını yudumlayan bir Belçikalı bürokratın, liberal görüşlü bir ekonomistin birdenbire, "Naziler mi geldiler?" diyen ve derken

titreyen sesinde, bembeyaz kesilen yüzünde. (Yanımızdaki masaya oturan turistler, meğer İsviçre'nin Nazi ağırlıklı bölgesinden geliyorlarmış. Sesleri onu ürkütmüş.)

Savaş, kültürü yok ederken, kendine özgü bir kültürü de yerleştiriyor demiştim. İnsanların neden savaştıklarının bilincine iyice vardıkları İkinci Dünya Savaşı'nı bütün dehşetiyle yaşamış, sonraları iç savaşlarda kamp seçmeyi öğrenmiş ülkelerde, kendini Leninist sanan nihilistlere, milliyetçi sanan faşistlere, milliyetçi gibi gösteren holding aracılarına, liberal sanan softalara güç rastlanıyor. Yaşamı daha güzel, daha anlamlı kılma çabasını küçük burjuva hastalığı sanan, bireysel, kişisel ahlakı boşlayıp soyut bir devrimci ahlak peşinde koşan katı solculara da. Kamplar bir kere sınandı mı, kaypaklıklar ister istemez ortadan kalkıyor.

Uğur Kökden'le Barış Davası'nı tartışırken açıyoruz bu konuyu, ne tuhaf. Bir savunma yapsa mı, yapmasa mı? Yapmamak, bireysel bir tavır koymak mı olur? Yapmak, bir tür uzlaşma anlamına mı gelir?

İnsan acılarına resmen de olsa tarafsız kalmış ülkelerin sorunları, çelişkileri bunlar. Sanıyorum çok uzun bir süre kutsal barışı savunurken bile savaşa gönderme yaparak ödenecek bu bedel. Bir Kurtuluş Savaşı'nm bile netleştiremediği, yerleştire-mediği demokrasi geleneğini böyle hırpalanarak kurabileceğiz. Soru: Tarihi seyir mi edeceğiz, yapacak mıyız?

Ama önce ve yine şu suskunluk.

26 Haziran

Gittikçe yükselen, kıvrımlar çizen, dağları dikizleyen yollardan geçen bir uzun yol otobüsüyle Paris'e vardık geçen gün oğlumla. Kısacık molalarda Avrupa'nın ihtiyar kentlerine şöyle bir gözatarak. Şoförümüz, Donna Summer ile Orhan Gence-bay'ı ardarda dinlemekte hiçbir sakınca görmüyor aksi gibi. Yolcular da öyle.

Venedik, kendini hemen ele veren bir liman: bildik bir liman, kokusuyla, lağımıyla, eskiliğin verdiği ürpertici, görkemli güzelliğiyle. Milano, yeşilliği, genişliği ve sıcak bakışlı erkekleriyle çağdaş olabilmiş bir İzmir kıvamında. Bunlar sudan izlenimler. Bir kentte uzun boylu yaşamadan,

yaşayanlarıyla kaynaşmadan ne öğrenilebilir ki? (Anadolu'nun uzak bir köşesine üç günlüğüne uğrayıp köy anılan yazmak kadar başaramayacağım birşey.)

Ama bir kent, insanın yapısına anında uyum gösteriyorsa, "Gel, gel," diyorsa iş değişiyor. Venedik'e uzun bir süre ayırmak gerek. Hatta yalnızca gidiş bileti almak. Paris'te son tangoya, Viyana'da son valse yetiştikten sonra Venedik'te son ölüme koşmak. ..

Paris'e arabesk eşliğinde girdik: 1. Paris kuşatması. Ama yanlış yoldan girdiğimizden, garı bulamadık. O anda dönüş biletimizi neden önceden ayırtmadığım düştü aklıma. Para yetecek mi gibi kaygılar...

Neyse bugün Pazar. Evdeyiz. Gülsen Fişek'le kaynatıyo-^*ruz.* Bir fırtına patladı. Yıldırımlar iniyor. Derken bir bando geçti.

Ardından kornalarıyla bizim usul bir düğün arabası-alayı. İtfaiye binasının tam karşımızda olduğunu unuttuğumdan birara kulağıma çalınan bildik korna sesini Aygaz kamyonununki sandım.

Gülsen, gülmekten kırılıyor. Bugün para bozdurma olanağım yok. Otomatik makinelerin çoğu da bozuk. Ermeni bakkaldan aldığı patlıcan salatası, beyaz peynir vb ile nefis bir sofra döşedi Gülsen. Ermeni bir rakı eşliğinde.

Paris'te, günlere girmeden önce:

— Hadi, dedim, bari bir Sezen Aksu plağı koy da iyice evimde olayım. Puslu İstanbul göğü alfanda. Nereye gitsek peşimizi bırakmayan uyumsuzlukta.

30 Haziran

Komet'le her bakımdan seçkin bir öğle yemeği yiyoruz Paris'in en lüks lokantalarından birinde. O yüzden çekingenim ya, listedeki en ucuz yemeği kestirmeye çalışıyorum. Ama Kornet durumun farkında; bana sormadan ısmarlıyor yemeklerimizi, epeski şaraplarımızı. Son açtığı sergi burada ilgiye izleniyor; tek avuntum bu.

Kornet, genç bir ressamlar kuşağının ilk gençlik yıllarındaki yanılgılarına değiniyor: Sırf modern olma adına modern olmak. Çarpıcılığı 'zanaat'a üstün tutmak eğilimini zanaatkâr olarak konuşuyoruz: kolay kolay elde edemediğim bir olanak.

Yağmur bindirdi, ama konuşma bitmedi. Hemingway'in Kafe'sinde nefis iki konyakla sürdü.

Gece, kentin öbür ucuna, Sinan ve Gülsen ile birlikte Selçuk Demirel'lere çağrılıyız. Televizyonda *Adak* filmini ve izleyen açık-oturumu seyredeceğiz. Film bitti, açık-oturum başladı. Sorular şöyle: Bu filmin senaryosunun yaşanmış bir olaydan alındığı belirtiliyor, ama bu olay genellenebilir mi? Türkiye'de çocuklarını Tanrı'ya adayan babalar, yani böyle bir gelenek var mıdır? Filmin başkişisi baba ruh hastasıysa filmi bir bireyin dramı olarak mı göreceğiz? Hasta değilse- toplumbilimsel bir açıdan mı inceleyeceğiz?

Sonunda konuşmalar tam bir kördüğüme döndü. Acaba film yeterince inandırıcı olsaydı (olayın gerçekliği, filmin sanatsal gerçekliğine ne katar?) sorular yine böyle toplumbilimsel bir odakta mı yoğunlaşırdı? Sanmıyorum.

Sonunda televizyonu kapattık. Hiçbirimizden çıt çıkmıyor. Yerli sanat filmlerini izlerken kurtulamadığım suçluluk duygusu bir daha bastırıyor. "Sevmek zorundayım" baskısı bu. "Sevmezsem ukalalık etmiş olurum" baskısı. "Aman şu sahneyi aklımda tutayım, güzeldi," baskısı. Bir sanat yapıtının gerçekleştiriliş amacına duyduğum saygıyla gerçekleştiriliş biçiminden duyduğum tedirginliğin çatışması.

Bir soru takılıyor: Neden şimdiye kadar bir *sanat* romanı, *sanat* şiiri, *sanat* resmi görmedim de *sanat* fotoğrafına, *sanat* filmine bolca rastladım? Bu sanat sıfatı hangi boşluğu doldurma adına kullanılıyor?

Paris, köklü bir sanat-kültür merkezi olduğundan bu soruların yanıtlarını daha geniş bir renk-yelpazesi içinde değerlen-direbiliyorsunuz. Kişileri de.

Paris'te, İstanbul'daki yaşamlarını, bildik tavırlarını olduğu gibi sürdürenler var. Ömer Uluç gibi sözgelimi.

Paris'te, uzun yıllar yaşamalarına karşın ülkeleriyle olan göbekbağını hiç mi hiç gevşetmemiş gençler var: Abidin Dino -Güzin Dino çifti gibi.

Paris'e bir anlamda sürgün giden, geride kalan kitapları, köpekleri, daha yeni dikilmiş ağaçlan özleyenler var: Sencer Divitçioğlu gibi.

Bu arada Paris'te, yurt özlemini arabesk çalarak, duvarlara ucuz turistik nesneler asarak, gazete kâğıdı üstünde kuru fasul-ya-pilav partileri vererek geçiştirenler var.

Dostlarının evinde aylarca beş kuruş harcamadan geçinmeyi bir hak, devrimci dayanışmanın başkoşulu sayan anlaşılmamış dâhiler de var tabii.

Bir zamanlar Paris'te bulunmuş olmak, çok önemliydi benim ilk gençliğimde. Bir bere, bir fular, bir Gitane sigarası yeterdi bu özentiyi açığa vurmaya. Böyle donanmış biri, çağdaş dünyanın bir bireyi olduğu izlenimini verirdi. Oysa çağdaş olmak, nice yanılgıları, göze almaları, çelişkileri tanımaktan kaynaklanıyor. Sırf modern olmak adına modern olunamıyor. Yani Kornet haklı. Ama eli-yüzü düzgünlük de klasiklik güvencesini veremiyor çağdaş dünyada. Ne ürüne ne de yaratıcısına. Yani ben de haklıyım.

7 *Kasım*

Bir sıkıntı. Nedeni kestirilemediği için etkisi daha yoğun olan sıkıntılardan. Böyle durumlarda bedeniniz sizi gafil avlar. Bir elinizde çöpe dökülecek kül tablaları, öbür elinizde demin anımsanıp çöpten özenle çıkarılmış -oldukça yağlı ve kirli- bir gazetenin okumak zorunda olduğunuza kendinizi inandırdığınız ama kesmeyi unuttuğunuz bir makalesiyle, ya-rı-yolda kalakalırsınız. Kibrit isteyene tuzluğu uzatır -kapıyı çalana telefonu açarsınız. Geçicidir bu şaşkınlık, bu dağınıklık, bilirsiniz, kaç kereler denemişsinizdir yine de önce garip bir ürküntü verir. Bu sonuncuymuş gibi, bundan sonra hep sürecekmiş gibi.

Hep sürecekmiş gibi... Amaçlarla onlara bağlı eylemler yerli yerinde değildir artık. Ürküntünün ta dibinde haklı bir kaygı vardır: birşey yerinden oynamıştır, her neyse o. Durağan bildik tabanda, birşeyler sürekli kayıyordur.

Birdenbire kavradım nedenini: Bugün televizyonda *Tarzan* var. Weismulleı'i çocukken seyrederken neler duyduğumu anımsamıyorum. Herhalde pek beğenmişimdir. Karaderili adamlara, vahşilere, yamyamlara (o zaman bu tanımları tırnak içinde düşünmüyordum çünkü) sahip çıkan, onları yola getiren usta avcı, doğal erkek, yakışıklı beyaz İsa, mutlaka hayranlığımı kazanmıştı. Bütün bu özelliklere Tarzan'ın sevimli dostu Çita ile anaç sevgilisi kültürlü Jane katılınca, filmleri sevmemek elden gelmiyordu herhalde. Hangi genç kız kendince eğitebileceği, uygarlaştırabileceği, evcilleştirebileceği, çocuksu ama doğayla becelleşmekte usta bir avcıya gereksinme duymaz? Gereksinme duymamayı öğrenmez?

En iyisi, bu gençlik anılarına sığınıp aynı tadı değilse bile bir benzerini bulmak, oğlumla geçireceğim sinema seyretme süresini sahiden keyifli bir hale getirmek. Ama olmuyor. Spor programlarını izlerken biraz daha başarılı oluyorum, en azından bazı spor kurallarını unutmadığım için haklı itirazlar yükseltip onun gözünde arkadaş anne kimliğimi koruyabiliyorum. Pop müzikte aynı parçaları sevmekte birleşmemiz işimi kolaylaştırıyor. Ama burada...

Westem'leri birlikte seyrederken, erkek-erkeğe yaşanan ve kadını ustalıkla dışta tutan -bir anlamda erkek için yarahlmış-güvenli bir dünyaya duyduğu özlemi okuyorum yüzünde. Bu dünyada sevgililer, yarı-saydam, tapınılası bakiredirler; binde bir de erkeğin doğru yola getirdiği ama zaten yapılarında azizelik tohumu taşıyan hafif uçarı sarışın dişiler... Günahkâr metreslerse çoğu kere esmer, Latin ırkından ateşli aşk-kadmlarıdır. Eski günahlarının cezasını ya erkek kahramanın canını kurtararak (onun yerine vurularak falan) ya da onu azize sevgilisine teslim etme yiğitliğini, özverisini göstererek çekerler, aklanırlar.

Bir de cinsiyetsiz kadınlar vardır. Çiftlik işlerinde erkekleri kadar yiğit analar. Sabah uyanınca onları şöyle bir öpmek, kapıdan çıkarken, tam giderayak, "Seni seviyorum"a inandırmak, erkeğin gününü ve canını güvenceye almaya yeter de artar bile.

Kente geldiklerinde ille de "lacivert kruvaze bir ceket" edinen (eski gündökümlerinin kulakları çınlasın) bu güvenilir, babacan, doğal erkeklere -biçimlendirilişimiz sonucu- hâlâ çoğumuzun hayranlık duyduğu doğru. Öyleyse oğlumun duygularını neden yadırgıyorum? Sanıyorum şu soru

yüzünden: Benim çocukluğumdan bu yana değişen bunca şey arasında bu bakış değişmeden mi kaldı? Yaşama karşı bu tavrımız, güvence beklentimiz silkelenmeyecek mi hiç?

Bu tedirginliği atmanın tek yolu, kaygılarımı ve sorularımı oğluma aktarmak. Anlathm uzun uzun.

— Tabii haklısın anne, dedi. Ama filmi seyretmekle bunların ne ilgisi var?

Ne ölümcül bir ilgisi olduğunu yıllar sonra, belki kendi çocuklarıyla aynı konuları tartışırken kavrayacak ama şu anda sahi ne ilgisi var?

Güne ek: Sezen Cumhur Önal'ın radyoda iç bayıltıcı sesi ve ağdalı yorumuyla (ayrılık, güz rüzgârları, ölüm, düşen yapraklar, gözyaşları ve yağmur vb) sunduğu, gençliğimin sevdiğim şarkılarını aynı irkiltiyle dinliyorum. Bu gidişle geçmişsiz mi kalacağım?

16 Kasım

Bir süredir yine ayrı ayrı dökümü yapılamayacak kadar zincirleme günler yaşıyoruz:

6 Kasım gecesi seçimi ANAP'm kazandığı belli olmuştu.

9 Kasım günü akşamüstü Nimet'le Karaköy'de Yayla Bira-hanesi'nde dertleşmiş, artık tanıyamadığımız bu ışıksız kentte üç ay içinde korkunç bir değer-düşümüne uğrayan hayatlarımızı düşünmüştük. Bu arada vapura yetişmeye çalışan genç lümpenleri gözleyerek.

14 Kasım'da Barış Derneği Davası'nın tutuklamalarla bittiğini öğrendim.

15 Kasım'da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu. Bugün 16 Kasım: Milli Takımımız futbolda Avusturya'yı 3-1 yendi.

23 Kasım

Zelda Sayre, F. Scott Fitzgerald'a rastladığında, on sekiz yaşında Alabamalı bir dilber (Fitzgerald'ın öykülerinde, romanlarında sık rastladığımız güneyli

dilber). Scott, yirmi bir yaşında o sıralar. Çevrelerindekilerin travmatik diye nitelediği hır gürlü, ölümüne-çılgın bir evlilikle sonuçlanıyor bu aşk.

Kızları Scottie Fitzgerald, *Cennet Kırıntılarına* yazdığı önsözde *"Annemle babamın daha önce yayımlanmamış ürünlerine adanmış son kitap olacak bu,"* diyor. Bu yüzden de kitabını *"gizli hazi-neleri boşaltılmış bir tavanarası"na* benzetiyor. Çocukluğunda annesi ve babasıyla oynadığı oyunları, paylaştığı düşleri de sayıp döküyor *Cennet Kırıntıları'nda.*

Zelda'nm dansçılığı, ressamlığı ve yazarlığı denedikten sonra başarısızlıkla ve korkunç bir yıkımla sonuçlanan meslek yaşamı, kocasını derinden etkiliyor. 1940'ta ününün doruğun-dayken birdenbire ölüyor Scott. Zelda, çektiği ruh hastalığı sonucu yaşamının son yıllarını çeşitli bakımevlerinde geçirdikten sonra 1948'de hastanede çıkan bir yangında can veriyor. Kızı, annesinin kendisine şöyle dediğini anımsıyor: *"Benim yaşlandığımı, çirkinleştiğimi görmeni istemem. Galiba otuzumuza vardığımızda ölmek zorundayız."*

Scottie'nin deyişiyle bu kitaba *"can veren, onu doğurtan ve dadılığını üstlenen"* -cennet kırıntılarını açıklamada ne kadar önemli sıfatlar bunlar- Profesör Bruccoli de, iki yazarın ürünlerini bir kitapta toplamasının gerekçesini, Fitzgerald'ların arasındaki karmaşık ilişkiyle açıklıyor. *"Hammaddeleri ortaktı. Yazma konusunda sıkça işbirliği yapmadılarsa da yapıtları duyumsal bir işbirliğinin örnekleri sayılabilir."* Yaşamdan *"aynı kusursuzluğu ve aynı ödülleri"* bekleyen iki kişiliğin çatışması, Zelda'nm sözcükleriyle, *"tarihte gelmiş geçmiş en cicili bicili cümbüş"* sırasında başarı ve güzellik, para ve aşk peşinde koşan, sonunda düşkırıklı-ğına uğrayan, hüzünlü, ciddi, romantik bir yitik kuşağın serüvenini anlatıyor ikisi de.

Kitapta Zelda Fitzgerald'ın daha önce yayımlanmamış on öyküsünü okuyoruz. Nedeni şu; bu öykülerin çoğu dönemin dergilerinde ya ikisinin ortak imzalarıyla ya da yalnız Scott Fitzgerald'ın imzasıyla çıkmış. Dergi yöneticilerinin ileri sürdüğü koşullar, Fitzgerald'ın ünü dolayısıyla alacağı telif hakkının yüksekliği yüzünden. Fitzgerald, bu duruma çok üzüldüğünü söylüyor, ama Zelda'nın anlayışla karşıladığına inanıyor. Bu kadarla kalsa yine iyi. Yazarın, Zelda'nın yazdığı kimi öyküleri evirip çevirip yeniden yazdığını da görüyoruz. Karısının güncelerinden romanlarında bolca

yararlandığını öğreniyoruz. (Ben de hep Koca Gatsby'yi bir *erkek* nasıl öyle görebilmiş, diye düşünüp dururdum.) Zelda'nın tek ve başarılı romanı *Son Vals'i Bana Ayır'ı* kısa sürede tamamlaması da epey sarsmış Scott Fitz-gerald'ı. Düpedüz bozulmuş.

Şimdi burada sıkı duralım, Profesör eleştirmenimize kulak verelim. Ona göre Zelda'nın yazdıkları, gerçek öyküden çok, taslak kapsamına giriyor *"Kaba bir gerçek belki, ama Zelda Sayre Fitzgerald'ın yazılarının bugün bize ilginç gelmesi, F. Scott Fitzge-rald'ın karısı olmasına bağlıdır."* Zelda, amatördür, Scott'sa profesyonel. Sonra ekliyor: *"Ama kendi sınırları içinde* (Zelda), *olağanüstü bir düzyazı yeteneği vardı. Kocasına öykünmüyordu. Anlatımı, kendine özgüydü. Zekiydi, inanılmaz bir sözcük dağarcığına sahipti, ayrıca yaşamı kendi açısından görebilme yetisine de."* (Bir yazardan daha ne beklenebilir ki sayın Prof?) Zelda'nın anlatımı gerçekten oldukça bezekli, yer yer özentili, ama kocasındaki diyalog kurma becerisini onda bulamamamız, onun diyaloga yer vermemeyi *seçmesinden* kaynaklanıyor, içinde bulunduğu ruh durumunu, çevresindeki insanlar, eşyalar ve yerler aracılığıyla büyük bir ustalıkla aktarıyor Zelda. Garip benzetileri ve eğretilemeleriyle:

"O dönemde, gözlerinin önünde hiç billurlaşmamış birşeye tutunmak için korkunç bir savaşım veriyordu; geçmişiydi o şey," diyor bir kadın öykü-kişisi, *"Dokunulabilir birşeyi tutmak. 'Tamam, bu gerçek işte, yaşantımın bir parçası, şu ya da bu sınıflamaya girebilir, yaşadığım olaylar, anılarımın bir parçası,' diyebilmek istiyordu. Geçmişteki yaşamını oluşturan olaylar arasında bağlantı kuramıyordu, ama zamanın uçup gittiğinifarkettikçe, yeni-doğmuş gibi bir duyguya kapılıyordu, yeni-doğmuş, ana-babasız, sevecen bir aile çevresinden, uyum sağlayacağı ya da karşı çıkacağı bir çerçeveden yoksun. Her yeni günle gelen bu bir-başınalık duygusu, şaşırma heyecanını elinden alıyor, onu son derece hoşgörülü kılıyordu, bu da ruhsal bir bunalıma girdiğini söylemenin bir başka yolu."*

Zelda, adsız-sansız ve başarısız; Scott, ünlü, başarılı ve mutsuz, sözcülüğünü ettikleri kuşakla aynı dramı yaşıyorlar.

Nedense bu deney, bana karılarının ille de saygın aydınlar olmasında direten, zaman zaman bu uğurda kaleme sarılıp takma adlarla onları.n ağzından yapıtlar döşenerek onların istençlerini ezen aydın erkekleri

anımsatıyor. Burada durum benzemese de amaç aynı; Pygmalion'dan bu yana değişmiyor:

Bir kadın yarattım (ya da yok ettim) yalnız ikimiz için.

30 Aralık

Doğan Hızlan'a ve *Hürriyet'e* açtığım iş davası için Adli-ye'deyim bugün. Sinirlerimin çok bozuk olduğunu görünce, Gülsen de benimle gelmeye karar verdi. Sinirlerimin neden bozuk olduğu ve dava konusu için 6 Şubat 1982 gününe bakmanız yeter.

İsteğim, hak ettiğim 200.000 liranın bir biçimde verilmesinden ibaret olsaydı, Doğan Hızlan'ın deyişiyle bir biçimde ödenirdi bu para. Ama ben parayı hak ettiğimi düşünüyorum, dolambaçlı ilişkilere girmeye de niyetim yok. Eski bir dostuma dava açmam, çeşitli yorumlara yol açtı. Kimileri gereksiz buldu, kimileri beni kişisel reklam yapmakla suçladı (ücretinizi alamamanız acaba hangi kişisel özelliğinizin reklamıdır?) Kimileri de çok yerinde bir karar olarak niteledi: Babıali'deki sömürü düzenine bir karşı çıkan olmalıydı. Peki, diyebilirsiniz, aylarca *Yazko Çeviri* toplantılarına da bedava katıldın, o zaman sömürüldüğünü düşünmedin mi? Düşünmedim. Bir yazarlar kooperatifinin çıkardığı dergiye yardım etmekle bir holdinge yardım etmek arasında dünyalar kadar fark vardı bence. (Şimdi pek emin değilim).

Babıali'de, çıkacağını herkesin duyduğu *Bu Hafta* dergisinin öteki danışmanları davada tanıklık edecekler. Acaba birlikte çalıştığım kişileri tanıyor muyum? İşte bir soru. Para konusunu çok aşan bir soru. Acaba iş çevreleriyle aralarını bozmamak için -yalan sözkonusu değil tabii- *eksik* ifade mi verecekler? Türkiye'de hukukun nasıl işlediğini görmek de ayrı bir şölen. Kısaca hepsine değer sinirlenmem.

Davaya ilişkin izlenimlerimi yıllar sonra, her şey durulup unutulduktan sonra yazacağım.

ı Ocak

Kimi yazar vardır, *yazı yazma* edimini tarihsel bir görev olarak üstlenir. Bildikleri, inandıkları doğrultusunda ürün vermek yeter onlara. Bu tavır, onları bir ölçüde, toplumun güncel yaşamını gözardı etmeye, o dönemi sonradan, doğru, serin bir perspektif içinde işlemeye iter. Doğacak ya da doğurtulacak ürünün haklılığı, yanlışsızlığı, bütünlüğü gözlerini bağlamış gibidir. (Burada, Faulkner'ı anmadan geçmeyelim: *"Sanatçı, kendi sanatından başka hiçbir şeyden sorumlu tutulamaz.")*

Bu tür yazarları saygıdeğer bulmakla birlikte *öbür* tür yazarları kendime daha yakın görüyorum. Toplumun atan nabzında yaşamak, o nabzın dalgalanmalarını yakalamak, bazen ürün vermekten daha önemli geliyor bana. Hele o dalgalanmayı yüreğimde duyuyorsam...

Yazının başlığı: *Şiirde Mevzu.* Lise edebiyat kitaplarından birinin *serbest okuma* parçası (tabii ki serbestlik kavramı üstünde acı acı düşündürüyor kişiyi):

"Bir heykeltraş için heykelini beyaz veya kırmızı mermerden yapması ne ise, şair için de şiirin mevzuu ancak o kadar ehemmiyetlidir. Şiirin mevzuu asıl şiirle hiçbir suretle ilgili değildir. Bir sessiz harfi yerinden kımıldatacak olursak şiir derhal, hem de tamamiyle değişir. İskambil kağıdından yapılmış kule altüst olur. Fikrin ehemmiyeti yoktur. (...) iyice düşünülürse her yüksek şiir, şiire ne kadar yakınsa ve

kelimelerin feyizli zemininden ne kadar kuvvetle fışkırıp yükselmişse o derece mevzudan yoksundur. (...) Şiir duyguların bir mucizesidir." Bu önemli lafları eden kişi, Dezsö Kosztolanyi, dilimize çevirme zahmetine katlanan da Sadrettin Karatay.

Türkiye'de 1984 yılında edebiyat kitaplarında yer alan bu metnin ne demek istediğini bir yana bırakalım, Türkçesine bakalım yeter. Artık, "Gençlerimiz neden okumuyorlar? Edebiyata neden ısınamıyorlar?" sorusunu sormamıza gerek yok sanırım.

Bir başka örneğe geçiyorum. Yeni meclisimizdeki milletvekillerinin andiçme törenine. Bu törende milletvekillerimiz üç kümeye ayrılıyorlardı: Anadillerinde yazılmış bir paragrafı güçlükle de olsa eninde sonunda sökebilenler, inanılmaz bir başarı gösterip o paragrafı ezberleyebilenler ve

metni ezberleye-mediklerini bir türlü kabul edememe başarısını gösterenler. Yine de aralarındaki bu önemli ayrımlara karşın kürsüye çıkışları, tek-tip gözlüklerini sahne zamanlamasında kullanış üslupları garip bir ortaklaşalık taşıyordu. Kimbilir, belki de çoğu, demin alıntıladığım metnin önerdiği öz ve biçim değerlendirmesi uyarınca yetiştirilmiş, öğrenim görmüştü. Noktanın virgülün, ünlemin ya da sessiz harfin yerinden oynaması, iskambil kâğıdından yapılmış kulenin altüst olması gibi bir anlam taşıyordu gözlerinde. Şiirsellik'ti asıl olan; fikir ve fikrin iletildiği dil pek önemli değildi. Fikir ya da meram, olsa olsa şiirselliği aşağı çeken amansız yerçekimiydi, ondan kurtulmak gerekiyordu.

Derken yılın son gecesi geldi çattı. O gece televizyonumuz kültür açısından gerçek bir şölen sundu bizlere. Bu ülkede sanki hiçbir oyun yazılmamıştı şimdiye kadar, seyredilebilecek hiçbir Türk filmi yoktu. Bırakalım bizim ülkemizi, evrensel bir kültür mirası da yoktu. Bu törende şiirsel ağırlık, bol renklilikteydi aynı ideoloji uyarınca. O kadar ki, bol renkli kişilikleri yüceltme adına, siyah-be) "\Z olmaya gönül indiren ünlüler bir çırpıda harcanabiliyordu. Nitekim Pera Palas salonlarında bir renk fışkırtısıyla başlayan şenlik, kısa sürede acıklı bir okul-aile birliği müsameresine dönüştü. Simli harmaniyelerini sallayarak ışıldatan türkücülerin, pastel yemeklerle donanmış masanın başında saatlerce dikilen, kim oldukları, neden öyle oldukları, işlevlerinin ne olduğu bir türlü kestirilemeyen figüranların, garip bir Amerikancayla caz ya da Türkçe tango söyleyenlerin, bu arada Urfa'dan ya da Karadeniz yöresinden folklorik birtakım tatlar getiren smokinli beylerin kol gezdiği bir panayıra demek daha doğru. Nasılsa anlam önemli değildi, ışıltı yetiyordu. Fış-kırtı da vardı hani. (Tek üzüntüm, Fellini'nin bu gösteriyi görememesi. Ne derin anlamlar çıkarırdı bu şiirsel anlamsızlıktan.)

Çok mu karamsar bakıyorum yaşadığım topluma? Galiba öyle. Kimi yazar arkadaşı heyecanlandıran Kitap Fuarı'ndan bile büyük bir tat alamadığıma göre.

Amacım tek tek kişileri eleştirmek değil elbet. Yalnızca bu çarkın baştan beri böyle döndüğüne, bir daha asla tersine dönemeyeceğine bizleri usul usul inandıran, yaşamın yüreğinde yer alan edebiyatı toplumca hiçe saymamıza yol açan, bayağılığı neredeyse doğal kabul etmemizi, dahası

onda şiirsellik aramamızı sağlayan düzmece değerlere zamanla nasıl boyun eğdiğimizi saptamak.

Şu sorular geliyor aklıma ister istemez:

Hangi çağda, hangi toplumda yaşıyorum? Çevremde neler oluyor?

Neden yazıyorum hâlâ?

Belki de bütün bunlar yüzünden. Bütün bunlarla savaşmak

için.

***8* Ocak**

Ülkemizdeki genç erkeklerin bir bölüğü gerçekten yitik kuşak kapsamına giriyor, bir bölüğü de yitik kuşaktan olma hevesinde. Hevesliler; gün boyu, mekân tuttukları bir kahvede ya da bir barda oturuyor, yazılanları ve yapılanları eleştiriyor, birbirlerine asla bitiremedikleri öykülerden, dergilerin geri çevirdiği şiirlerinden bölümler okuyorlar. Bütün dergi yöneticileri, bu genç dehalara düşman. Ama yazım kurallarını bile bilmiyorlarmış, onlar için önemli değil. Çoğu, Selim İle-ri'nin etkisinde. Sevgisizlikten yakınma, faşist duyarlıkları vb eleştirme üstüne.

Benim asıl sözünü etmek istediğim gençlerinse çoğu okumuş (her anlamda). Çağdaş teknolojiyi yakından tanıyorlar. Kültürleri çok boyutlu. Yaşama kültürünün gerçek tatlarından nasiplerini almışlar. Ülkemizde erkek çoğunluğuna hiç benzemiyor tavırları, dostlukları ... Sözgelimi hiçbiri güzel çiğköfte yoğurmakla övünüp, yoğurduğu çiğköfteyi zorla ağzınıza tıkmak, geceyi ve sofrayı size zindan etmek gibi erkekçe bir incelik göstermiyor. Karısından ya da çocuklarından yakınarak sevecenliğinizi çekme yolunu seçmiyor. Bir kadeh rakı ısmarladı diye kendini sizin sahibiniz sanmıyor. Onlarla rahat, gelip-geçi-ci, özgür bir dostluk paylaşıyorsunuz. Birkaç ad vermek gerekirse Engin Bilginer'i, Salih Ecer'i, Sargut Şölçün'ü, Mehmet Güreli'yi, Mürşit Balabanlılar'ı sayabilirim. Ve elbette yokluklarını her zaman geniş bir boşluk olarak duyduğum Mehmet ve Ahmet Baydur'u.

Birkaç gündür Ankara'dayım. Yağmur altında, Ankara'da ilk oturduğum eve bir dönüş yolculuğu yaptım. Birçok şeyi yerli yerinde bulamadım. Kendimi de. Piknik'e uğrayıp bir kadeh votka içeyim dedim. Garson başıma dikildi. Sıcak yemeklerden ne yiyecekmişim? Saat daha 11.30. Neyse ki yaşlı, tanıdık bir garson araya girdi de adamı başımdan atabildim. Yaşlı garsonla karşılıklı birer cin içtik, eski günleri andık.

Eski günlerde Ankara'nın yalnız yaşanılamayacak bir kent olduğuna inanırdım. Bu yıl görüşüm değişti. Tam tersine, özellikle yalnız (dul ya da genç kız) birinin çok rahat yaşayacağı bir kent; geceleri, evlerde toplanılıyor. Dünya görüşüne, yaşam alışkanlıklarına göre bilinçle seçilmiş dostlarla keyifli geceler geçiriliyor. Tabii konular ciddi olduğundan gecenin keyfi ister istemez kaçabilir çoğu kere.

Bu akşam kentin üzerine çöken ve ev-içlerine sinen kirli havadan kaçmak için tek başıma bir yemek yemeye karar verdim. Nerede? Her yer dönerci, lahmacuncu... Kör/ez'in badanası ve bakımı benim bıraktığım 1967 yılında kalmış, sofra örtüleri de.

En iyisi Mülkiyeliler Birliği'ne gitmek. Belki tanıdıklara da rastlarım.

Lokantada bir tek kadın yok. Geniş masalar, çok yüksek sesle konuşan adamlarla dolu. İstanbul' daki İktisatçılar Birliği gibi burası da kasaba-kahvesiyle geceyarısı-otobüsü mola merkezi arası bir yer.

Ama garsonum oldukça sevimli. Kendiliğinden bir mandalina soyup getiriyor, gülümsüyor, abanmadan ilgileniyor.

Dergileri karıştırırken genç biri girdi lokantaya. 20'lerinde görünüyor. Sarışın, uygar yüzlü. Tek boş masa benim karşımdaki. Oraya oturdu. Rakısını söyledi, birkaç da meze. Bana bakıyor gibi olmamak için camdan dışarıyı, düpedüz karanlığı gözlüyor. Yalnızlığa alışık.

Birara gözgöze geldik. Gülümsedik birbirimize. Son kadehi onun masasında içmeye karar verdim ve garsonun bana yakıştırdığı yüksek puanı geri alması olasılığını boşvererek masasına iliştim.

Yabancı bir ülkede okuyormuş. Yurda yeni dönmüş. Daha iş bulamamış. Ana-babasının yanında kaldığından akşamları çok sıkılıyormuş.

— Yani evden kaçmak için geldim buraya, dedi.

— Ben de.

Birara kalktım.

— Tuvalete götürmemi istemezsiniz herhalde, dedi. Ama dönüşte bir kadeh rakımı içmez miydiniz?

Bu çocuk kendini böyle yetiştirmeyi nasıl, kimden öğrenmiş? Kaç yaşında erkekleşmiş, böyle olgun bir erkek olmuş acaba?

Ne iş yaptığımızı, kim olduğumuzu bile sormadık birbirimize. Ayrılırken aklıma geldi:

— Adınız neydi sizin?

— İnanmayacaksınız, diye güldü, ama gerçekten Ayhan

Işık.

Bizim kuşağın yitikleri, yitiş süresi içinde toplumun o andaki bütün kabalıklarını, basmakalıp değer yargılarını, kalıplaşmış baskılarını göğüslediler. Ama demek hâlâ bir çılgınlık tohumu taşıyorlar; türdeşlerini gördükleri anda hiçbir engel sindiremiyor onları. Hemen masaları birleştiriyorlar, dış dünyaya karşı bir cephe oluşturuyorlar.

Hırpalanma sıramı devrettiğim Ayhan Işık, zehir gibi Ankara gecesinde umutlu bir parılh olarak yer etti belleğimde. Tek üzüldüğüm; gecenin ve anının büyüsünü yitirmemek için masadan erken kalkmak yüreksizliğini göstermem.

11 *Mart*

Aşağıda, son aylarda okuduğum şiir kitaplarından, dergilerden izlediğim genç şairlerden kimi alınhlar bulacaksınız. Dizeleri aktardığım bu ünlü-

ünsüz şairlerin adlarını vermeyi gereksiz buldum, çünkü bu bir eleştiri değil, bir saptama yazısı. Genç kuşak şairlerinin bir bölüğü, iyi ki zaman zaman aşın bir duygusallığa varan bu duyarlığa yüz vermiyorlar. Aşağıda alıntılanan şairlerden bazılarıysa bu duygusallıktan özel bir ses yaratma çabasında: Bir tür *naive* ses. Okur, özellikle yaz başında çıkan dergilere *(Gösteri, Yazko Edebiyat* vb) bir gözahp verdiğim örneklerin benzerlerini bulsa, sonra hep birlikte bu konu üstünde düşünsek.

Bilmem ki bu yaşımda ne oluyor bana / içimde ince ince bir çocuk ağlaması.

Görünmez iplerinde çocuk / İçimdeki kuklaların / Tıpır tıpır koşuyor / Senin minicik varlığın

Ne zaman biraz karanlık olsa ortalık/ Bir korku kaplar içimi / çocukluğumdan kalma

Dualar okumayın / Yüreğim uyanacak/Anacığım / Dualar okumayın.

Orda geçen çocukluk / Günlerim ki tüm yokluk / Duyulur belki hıçkırıklarım /Odalarda bugün de boğuk boğuk

Ya neden hep ağladı / Çiçeklere kardeş yıllarım / Neden hep ahlı çekmek ister canım

Uç uç böcekleri gibi uçup gitti bir sabah / Göçmen kuşlara sordum bahar yelleri eserken

Kimi yaşlar çocukların dört yapraklı yoncasıdır /Bozkır akşamlarının yıldızlarınca uzak / Eski bir çocuk için miladıdır tutkuların

O zamanlar henüz küçük bir çocuktum / Kurumuş ağaçları sulayacak çağdaydım.

Günlük güneşlikse mavi yaz göğü /Al götür beni unutulmuş çocukluğuma

Abeceye başlamanın heyecanı kadar/bir cigara yakmayı seviyorum

Anamın fileleri ağırdır, ayakları sayrı / resimlerine Türkçe öğrettim.

Bir çocuk resmini çiziyordu çöpadamın / tetikte, ürkek avuçları bir başkasının/ sunmaya, eksik kalırsa diye yüreğini.

Oysa teleklerine / Özenle binbir renkli / İşaretler koymuştum / Kuşlardı gök mavisi / ılık deniz sıcak kum.

Ve nasıl horlanıp geçildiyse ölü gülüşlerle yıllar boyu /çocukken kır şarkısı söyler gibi ağlamanın sevinci / ağlamak istiyorum yeniden uçan kitapları okuyarak

Öyle kederliyim ki bugün /Her şeyi unutup/ağlamak istiyorum sevgilim / Bir çocuk gibi/ İçimi çeke çeke / Gömüp başımı göğsüne

— Sevgilim ne olurdu / bu sevda hiç büyümeseydi? /ah ne olurdu, bu dünya /çocuklar gibi sevmeye izin verseydi

Sen hırçın / bir çocuğa benzeyen / doğayı anlat / doğayı anlat / kuşları, çiçekleri / uzak dağ doruklarını

Küçük bir kenttir çocuklar yürekleriniz / küçük bir akvaryumdur çocuklar yürekleriniz.

Büyüdükçe yaşamı da büyütüyor çocuklar / günün ilk rengi kadar duru, o kadar maviye dost

Yüce bir dağ olsam / Kentlerin yanı başında / Bağrıma bassam yalnızları / Çocuklar gülsün diye.

Bu dizelerde, çocukluğunu ve gençliğini yeterince yaşaya-mamış bir kuşağın duygusal yapısı açığa çıkıyor sanırım. Zaman zaman Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Çocuk ve Allah'ını*, zaman zaman Cahit Sıtkı ile Ziya Osman'ın içdünyalarını anımsatan şiirler bunlar. Ne var ki hece'den devralınan bir sesle birleşince humordan yoksun, içli, hatta melodramatik bir havaya bürünüyorlar. Görüyoruz, apayrı dünya görüşlerini paylaşan şairler bile sık sık ve bir ağızdan, çiçekler, böcekler, kır görünümleriyle donatıyorlar şiirlerini.

Çocukluk, yitmiş, bir daha geri gelmeyecek bir altın çağı, "kaygılardan azade" bir dönemi çağrıştırıyor. Türlü baskılar sonucu ertelenmiş bir gençlik dönemine duyulan nostaljiyi.

Bazan da çocuk, genç bir babanın görüşmecisi sıfatıyla yer alıyor parmaklıkların beri yanında; o zaman da ezilenlerin, hırpalananların, bugünün mutsuzlarının, ama umudunu yitirmeyenlerin ve geleceğin mutlu toplumlarınm temsilcisi oluyor.

Yalnız her iki konumda da çocuk, temizin, el değmemişin, umudun bir simgesi. Burada yeni bir sorunla karşılaşıyoruz. Şiirde hangi dünya görüşü savunulursa savunulsun, şair, dünyayı çocuğun gözünden görmeye, birinci tekil kişi ağzından anlatmaya kalkıştı mı, bir anlamda çocuklaştı mı, dili de, deyişi de, imgeleri de çocuklaşıyor, dümdüzleşiyor. Peki böylesine suluboya bir evrende kavga şiiri nasıl yapılabilir. Teslimiyetçi bir dille şiirde kavga verilebilir mi? Dahası: dünün çocuğuyla yarının çocuğu arasında bağlantı kurmaya çalışan şair bugün için gerekli ergenliği elden kaçırmıyor mu? Şiirin ergenleşmemekte direnmesinin sakıncaları neler olabilir?

Demir Özlü'den üç ay kadar önce aldığım ve belki de içimden durmadan "Haklısın" diyerek okuduğum için bir türlü nasıl yanıtlayacağımı kestiremediğim mektup sık sık kafamı kurcalıyor. Demir Özlü, ülkesinden nicedir uzakta (en azından kilometreler açısından) ama daha da önemlisi, dilinden ve çevresinden uzakta kalan bir yazar kimliğiyle günümüz edebiyatının ve edebiyat çevresinin serin, özeleştiriye açık bir değerlendirmesini yapıyor mektubunda. Yavşak değerlendirmelerin yaygın olduğu yabancı bir ülkede, bizim yaptığımız edebiyatın özgünlüğünü daha da derinden kavradığını söylüyor. Mektubun özellikle şu bölümünü okurlarla paylaşmadan edemezdim, umarım Demir kusuruma bakmaz:

"Benim dört yıl sonra Türk edebiyat yaşamına bakışım şöyle: Çok eski, çeşitli, farklı aşamalardan geçmiş, eski dönemi çok güçlü, yeni dönemleri de oldukça özgün olan kültürümüzü birbirine bağlayıp -eklemleme diyorlar ya- yorumlayıp felsefel ve kültürel, üst düzeyde bir edebiyat ortamı yaratamamışız. Derin bir eksiklik. Güncel edebiyat ortamımız da bu açıdan ve bir düşünce ve kültür ortamı olarak oldukça feci. Fakat edebiyatımız sadece ve sadece özgün ve parlak 'yaratıcılar' eliyle yürüyor. Özgünlük ve

parıltı orada. Bunlar da bir avuç. Onları destekleyen kültürel ve düşünsel bir ortam da yok."

Mektup iki çeviriyi birden yürütmeye çalıştığım bir dönemde geldi, ne yazık ki bu dönem (birazdan sıralayacağım nedenler yüzünden) sona ermedi daha. Çevirilerden biri, Amerikalı dostum Robert Finn'in doktora tezi: *İlk Dönem Türk Romanı;* öbürü, İngiliz yazar John Berger'ın ünlü romanı: *G.* Robert'ın tezi, tam anlamıyla bilimsel bir tez olmaktan öte özgün bakışı, şaşırtıcı saptamalarıyla zaman zaman yaratıcılık katına yükseliyor. Berger'ın romanı da yaratıcılığa fazla bel bağlamayan bir denemecinin, bir edebiyatçının, bilimi asla ikinci plana atma-‘ yan bir yapıtı.

"Şimdi bunda ne var?" demeyin. Öyle çok şey var ki... Demir Özlü'nün sözünü ettiği felsefel ve kültürel, üst düzeyde bir edebiyat ortamını yaratamamış olmamızın sıkınhlan, çağcıl yapıtları çevirirken iyiden iyiye duyuluyor. Poe'yu, Lewis Car-rol'u, hatta Virgina Woolfu çevirmek bile bu kadar güç değildi. Başka bir dünyayı, başka bir dönemi dilimize aktarırken, o dünya konusunda bilgili olmak, yazarın içdünyası üstüne titiz bir çalışma yapmak yetiyordu. Birazcık zorlansanız da, uzun boylu düşündükten sonra, karşılanması güç kimi sözcüğün Türkçedeki karşılığını bulabiliyordunuz. Oysa bilimle edebiyatın içiçe işlediği, birbirinden taze kan aldığı yaşıt bir dünyanın yazarını çevirirken Türkçede bilim diliyle günlük konuşma dili arasında kesin bir seçme yapmak gerekiyor. Nasıl yapacaksınız bu seçmeyi? Kesintisiz bir kültür ortamında yetişmiş bir yazarın, o toplumda artık günlük konuşmalara sinmiş bilimsel dili, bizim bu tür ortamdan yoksun edebiyatımızda çok yabancı kalıyor; yazarın, okura tepeden baktığı izlenimini uyandırıyor. Çevirdiğiniz yazar, okura hiç de tepeden bakmıyorsa, onu bir eşiti olarak görüyorsa, ne yapacaksınız? İlk akla gelen, yapıtın bilimsel özünü sulandırıp dilin tadına, bildik deyişlerin garanti belgesine sığınmak. Ne var ki meslek onuru, edebiyat sevgisi zaten baştan engeller böylesi bir tutumu. Ne yaparsınız peki? Yazan olduğu gibi aktarma adına, okura biraz çetrefil gelen kavramları kullanmada diretirsiniz, varsın yabancı gelsin. İyi ama o zaman da ortaya bilimsel kavramlarla süslü bir edebiyat yapıtı çıkıyor. Bu da yazara ihanet değil mi? Bir bütünden bir yamalı bohça çıkartmaya kimin hakkı var?

Konunun okur açısından taşıdığı önem ayn. Baştan beri bir edebiyat yapıtının erdemleri arasında su gibi okunması, bir solukta bitirilmesi gibi ölçütler yaygındır edebiyat ortamımızda. Öyle ki okur, bir solukta bitiremediği edebiyat yapıtından kuşkulanır, ikirciklenir. Ne yazık ki geniş okur kitlesi için edebiyat, yalnızca içtenlik, sıcaklık, sevgi gibi öğelerle ayakta kalabilir bir sanattır. Bilimsel sözcüklerle kavramlar bu öğeleri çarpıtan ay-nkotlandır ancak. Konumuz hep hüzündür, ayrılıktır, aşktır.

Bu karmaşıklığa bir de dilimizin kendine özgü gelişimini katalım. Ta baştan beri dilimiz, taşıyamayacağı kadar ağır bir siyasal yükü kaldırmaya zorlanmış. Yabancı bir yazarı neden çekeceksiniz bu tartışmaya?

Çeviri uğraşı, özellikle bu sorunların tümüne açık olduğundan nankör bir uğraş. Anadilinizde yazarken kullanacağınız sözcük dilinizin ucundadır çünkü o sözcükle yaşanmış belli bir duyguyu ancak o sözcükle anlatabileceğinize inanmışsınız-dır, ama çeviride durum değişir. İki ay sonra gözden geçirdiğinizde bile, "Daha iyi karşılayabilirim şu sözcüğü", dersiniz; başkalarının çeviride bulabileceği aksamaları önce kendiniz bulabilirsiniz. Sözkonusu süre on yılsa çevirinizi yeni basıma hazırlarken perişan olursunuz. Birtakım kavramlar bu arada oturmamış, birtakım sözcükler anlam değiştirmiştir; *istem* o anlamda kullanılmıyordur sözgelimi, *istenç* vardır onun yerine. Deneyim, savaşım, yaşantı, yaşam, ömür... Kendi ürününüzü verirken dilinizin ucuna gelen bu sözcükler, yabancı bir ürünle be-celleştiğinizde rastgelelikleriyle ürkütücü olmaya başlarlar. Tutarlı bir dil kurmak istiyorsanız tabii.

Demir Özlü şöyle bağlıyor mektubunu: *"Biz ortam olarak düşünsel alanda ya da sorunları kültürel değerlendirme alanında -kendi geleneksel kültürümüzden gelen derinlikler hariç- oldukça zaaflar taşıyoruz. Fakat bireysel yaratma açısından asla değil. Çok yetenekli ve parlağız bu alanda."*

Yetenekliliğimiz ayrıca tartışılabilir, ama parlaklığımızı sanırım hem dilimizin bulaşığını-çamaşırını yıkamaya, çöplerini dökmeye, onu ütülemeye ayırdığımız :>:amana, bir gün gelecek yeteneklerin yolunu açmaya ayırdığımız zamana, bu uğurda sürekli sancı çekmemize borçluyuz. Parıltıya binde bir fırsat veren bir donukluğa.

11 *Mayıs*

Bırakalım son yılların modası okurla iletişimi, yazarlar ve eleştirmenler seslerini gönüllerince ve yeterince yükseltiyorlar mı? Edebiyat yaşamımızın atardamarı sayılagelen dergilere bir gözatınca bu soruyu, "Evet," diye yanıtlamak galiba olanaksız. Yıllar yılı uygulanan dış baskılar öyle bir boyuta varmış ki düşüncemizle sesimiz arasına enikonu bir uzaklık yerleşmiş. Bu uzaklık, bir otosansür mekanizmasıyla yansıyor yazılara. Belki sıkı-fıkı ilişkilere, komşuluk geleneğine dayalı bir toplumda yetişmemizin sonucu bu; belli bir kyltür düzeyine, belli bir bilinç düzeyine vardıktan sonra da kişinin üstünden kolaylıkla atamadığı bir alışkanlık olsa gerek.

Tutalım ki bir eleştiri yazacaksınız. Önünüze dikilen engeller hiç de küçümsenir gibi değildir. Önce eşi-dostu incitmemeye çalışacaksınız. Dostunuzun bir yapıhnı sevmezseniz o konudan hiç söz etmeyeceksiniz daha iyi. Nasıl olsa başka bir yazınızda ondan 'Falanca', yapıtından *'X'* diye söz açma kaytarma-casıyardımınıza koşacaktır. Yine tutalım ki dostunuzun yeni yapıtını gerçekten çok sevdiniz. Bu kere de "Onun üstüne hep olumlu şeyler yazdım, acaba bir kere daha yazarsam yan tutmuş gibi mi olurum?" sorusu gündeme gelecektir.

Hele kendiniz de yazarsanız, bu engellere yenileri eklenecektir. Ülkemizde bir yazarın meslektaşlarını yermesi ayıp karşılanır. Hele kadın bir yazarsanız, zinhar kadın bir yazan eleşti-remezsiniz. Eleştirirseniz, onu çekemediğiniz, kıskandığınız anlamına gelir. Her yazarın ayn, başka bir yazar olduğu, aksi halde zaten yazar sayılamayacağı, dolayısıyla ulaşılacak ortak bir yazış biçimi, varılacak ortak bir hedef olamayacağı gün gibi ortadayken nedense bu konuda tutucu bir mahalle topluluğunun üyeleri gibi davranmaktan kaçınmayız. Düşüncelerimizi açık seçik ortaya koymak yerine fiskos etmeyi yeğleriz.

"Elalem ne der?" mahalleliğinin yanısıra ikinci bir kaygı da ilk bakışta haklı görünen bir sorudan kaynaklanır: "Canım şurada kaç kişiyiz? Durup dururken bu işe emek vermiş birini neden harcıyayım? Ayrıca yazımı kaç kişi okur zaten?" Ülkemizde ede-biyat-sarat, gerçekten de bilmemkaçıncı plana itilmiş alanlardır, bizim de bu itip kakma çorbasında tuzumuzun olmasını istemememiz ilk bakışta anlaşılabilir. Ama ya son bakışta?

İşte bu son bakış, tatsız bir gerçeği seriyor gözler önüne. Bakıyoruz, edebiyatçılarımız tek tek kendi çizgilerinde ilerler-

<

ken, hatta yeni birtakım değerler sökün ederken, edebiyatımız genel bir çöküntü içinde. "Ben kimseye ilişmezsem kimse de bana ilişmez"- türünden bir varolmama, yan tutmama, hep birlikte koruma ve korunma süreci yaşıyoruz. Yazarlarımızın çoğu inceleme yazıları yazmıyorlar, yalnızca kendi ürünlerinin hangi koşullarda, ne amaçla üretildiğini sayıp dökerek bir anlamda "abesle iştigal" ediyorlar. Oysa bir yazar, yetkin bir yazarsa yaptığına inanır; eleştirmenden beklediği, övgü ya da onay değil, tartışmadır. Artniyetli bir eleştirmenin sıçrattığı toz-toprak, onun kurduğu mimariye dokunmaz bile. Ama bu, yetkin bir yazarın bütün eleştirilere kulak tıkayıp kendini yücelteceği, dar sınırlı, bencil bir dünyaya hapsolacağı anlamına gelmez elbet. Bazan dürüst bir eleştiri, bir sürü sıradan övgüden çok daha önemli bir kendini-gözden-geçirme yolu açabilir yazara. Her yergiye küsen, her övgüyü benimseyen yazar, karşısındaki okur ya da eleştirmenin de kendine özgü bir dünya ve sanat görüşü olabileceği gerçeğini yadsıyor demektir.

Diyelim ki Yaşar Kemal, Adalet Ağaoğlu, Ferit Edgü, Edip Cansever, Ayla Kutlu, Refik Durbaş ve Ahmet Ada birer yapıt verdiler son günlerde. Şimdi Adnan Benk'in, Fethi Naci'nin, Atilla Özkınmlı'nın, Mehmet H. Doğan'ın, Füsun Akatlı'nın ve Muzaffer Uyguner'in bu yapıtları toptancı bir tutumla övmeleri, alkışlamaları nasıl beklenebilir? Bir yazarın ülkesi edebiyatı içindeki yerini, onu benimseyenler kadar benimsemeyenler de belirlemez mi? Bir eleştirmenin edebiyattaki yerini, eleştirmeye değer bulduğu yapıtlara bütüncül bakışı nasıl belirliyorsa. Ne yazık ki eleştirmenlerimizin çoğu da -okurların çoğu gibi- özel çizgileri birbirini tutmayan yazarları toptan beğenme eğiliminde. Tabii bu arada silinen ayrımlar ve aynmcıklar, bulanıklığı iyiden iyiye artırıyor.

Bu bulanıklık herkesin canını sıkıyor olmalı ki her on yılda bir topluca bir deha aramaya başlıyoruz. Başka bir yazımda da belirttiğim gibi, yeni peygamberin ümmi olması, halktan gelmesi yeğlenme nedeni olabilir. Ayrıca yeni mesih, kuşkuyu da yedeğinde getirdiğinden durgun piyasayı bir süre canlı tutacaktır: Ya ileride umulduğu gibi çıkmazsa? ■

Bu sonuncu tehlikeli eğilimin en canlı örneğini Latife Tekin ve Orhan Pamuk'u bilek güreşine çağıran yazılarda görüyoruz. Sanki ikisinden birinin başpehlivan olması şart. (Latife Tekin'in gerçekten parlak, ama bana zanaat açısından hiç de inandırıcı gelmeyen, sevilme telaşındaki bezekli yazarlığını, Orhan Pa-muk'un süssüz, ama inandırıcı, sabırlı yazarlığıyla karşılaştırmak herhalde ancak bizim ülkemizde rastlanır bir eğilim.) Peki neden ikisi de birbirinden merdâne olmasın? Gönlümüzdeki tahta da bir tek aday mı var?

Her on yılda bir, geçmişten bu yana süregelen edebiyatı alaşağı ediyoruz. Köklerimizi, bizi yönlendiren ustalarla dünyadan aldığımız yeni, çeşitli etkilerin varlığını unutup her yeni olayı ani bir patlamaya yoruyoruz: "Aranan kan bulunmuştur, ilgilenenlere teşekkür ederiz."

İşin kötüsü on yılda bir keşfedilen taze kanlar, bir zaman sonra depolarda biriken kan şişelerinin arasına atılacaklarının bilincindeler.

26 Mayıs

Kendime arasıra uyguladığım bir sınav (gündökümü okurları artık alışmışlardır); bir zaman bağlı olduğum değerlerin yerli yerinde durup durmadığını sınamak. Televizyonda *Scara-mouche'u* izleyerek eski-salaklığımın ipuçlarını kestirmeye çalışacağım.

Geçen yıl Ali Koçman'la Divan Otel'de buluşup bir öğle yemeği yediğimiz günden beri aklımda bu sınav. Ali ile ablası Okşan, ilk gençliğimin deniz-arkadaşları'ydılar. Denizi sevmeyenler bu dostluğun gelip geçici de olsa ne büyük önem taşıdığını bilmezler. Yazlarımızın en güzellerini o dönemde Tarabya deniz hamamında geçirdik, çocukluğumuzun tadını doyasıya çıkardık birlikte. Sonraları görüşemedik pek, Okşan, Amerika'ya gitti. Ali, ünlü bir işadamı oldu, sanata ve edebiyata düşkün bir işadamı kimliğiyle âlemi dehşetlere düşürdü, alanında bir tür-başlatıcı sayıldı. Arasıra bir yerlerde karşılaştığımızda zeki bakışı, hınzır nükteleriyle beni canevimden vurmaktan geri kalmadı, ama Divan Otel'deki yemek başka; uzun süre birarada olacağız çünkü. Acaba eski keyfi yaşayabilecek miyiz? Yoksa dünya görüşlerimiz arasındaki ayrımlar gölgeleyecek mi o günleri?

Hayır, hiç gölgelemedi. Otellerimizi tepeleme dolduran ve kendimi neredeyse ırkçılıkla suçlamama yolaçan Arap turistler ve çocukları da gölgelemedi günü. Umurumuzda değiller. Ali'yi tanıyan ünlü iş adamlarının-kadınlarının bize garip garip bakmalarına da aldırmıyoruz. Aldırdığımız tek şey, böyle lüks bir mekanda bile patlıcan salatasıyla barbunya pilakisinin aynı servis tabağında getirilmesi; çevresinde koşuşturan garsonların Ali'nin içki içmediğini bir türlü anlamayıp zorla şarap tattırmada, konyak getirmede diretmeleri. Gülüyoruz.

— Bir dinozorlaşma süreci yaşıyoruz biz, diyor Ali. Gitgide yabancı düşüyoruz bu topluma. Benim çevremi, birlikte bulunmak zorunda olduğum kişileri tanıyorsun zaten. Sen ne yapıyorsun anlatsana. Biraz dedikodu ver hadi sizin cepheden.

—Pek fazla sokağa çıkmıyorum. Gittiğim yerlerden hoşlanmıyorum. Birşeyler bozulmuş gibi. Ne gibisi, düpedüz bozulmuş. Gittikçe daha çok içime ya da evime kapanıyorum galiba. Yalnızlığı öğrenmeye çalışıyorum.

Oldukça güç, doğduğumdan beri evliyim sanki. Kendime özgür olma fırsatını hiç vermemişim, şimdi kırkımdan sonra bir anda nasıl özgürleşirim? İstemediğim kadar çok yazıyorum, belki bu yüzden, yani yazarken özgürleştiğim için. Sen ne yapıyorsun? Gazetelerden izliyorum, ama aslında hoşnut musun?

— Demin dedin ya, bizim gibi çılgınlık tohumu taşıyan kişiler belli bir sıkı düzeni yürütmek zorundalar. Hoşnut değilim belki ama bu hayatı seçtim, ustalıkla yürütmek istiyorum.

Ali'yi ünlü işadamlarımızın yanında gözlerimin önüne getirmeye çalışıyorum; olmuyor bir türlü.

Bir süre siyasadan, ekonomiden, çıkmazlardan, endişelerden konuştuktan sonra yine geçmişe dönüyoruz. Loş salonun dışında nefis bir güneş var.

İşte bir haber:

— Kendime bir ev arıyorum. Buralarda. Her yere yürüme uzaklığında olsun. Bari taksi parasından kurtulayım.

— Yalçın Pekşen'le yaptığınız konuşmayı okudum, diyor Ali. İnan, yazıların karşılığında aldığın telif ücretini görünce çok şaşırdım. Sizin sorunlarınızı yakından bilmiyorum tabii, ama bak, sağı-solu bırakalım şimdi, temel bir sorun var ortada: Geçenlerde ünlü bir yazarımızın son kitabını aldım, bir de baktım hepsi eski öyküler, bir-iki tane yeni öykü ekleyip yeni bir kitap yapmış. Diyeceğim çalmak, yalnızca işadamlarına özgü bir tavır değil sandığın gibi.

— Biliyorum, topluca bir çürüme döneminden geçiyoruz.

— Bana da Ayaspaşa güneşi alan eski bir İstanbul evi gerek, diyor Ali. *Feelings* şarkısını hatırlar mısın? Bir yaz boyu dilimizden düşmemişti.

— Ama şimdi o şarkıyı duyar duymaz hesap istemek gerekiyormuş. Arkasından *Valencia* geliyormuş, derken kasap havası ve arabesk.

— Peki bu fırtınada sizin kesim nasıl yetiştiriyor çocuklarını? Bizimkiler çok başarılı bu konuda. Kızları-oğulları yabancı ülkelerde bursla okuyor, cep harçlıklarını boş zamanlarında çalışarak kazanıyorlar. En yeni teknolojik bilgilerden haberli oluyorlar,- hayatla da içli-dışlı hepsi. Yurda döndüler mi oturacakları genel müdür ya da koordinatör masasını tam anlamıyla dolduracak şekilde. En yeni sol ideolojileri de biliyorlar tabii.

— Biz verdiklerimizin yeterli olacağını, ileride ezilmeyeceklerini ummaya çalışıyoruz çocuklarımızın.

— *Scaramouche'u* hatırlıyor musun? diye gülüyor Ali karamsarlığımı dağıtarak... Okşan'la sen o yıl Stewart Granger' a âşık olmuştunuz. Nasıl tutturmuştun hatırlasana, "Ali git, Sarıyer sinemasından *Scaramouche'un* bir posterini çal," diye. Ben de bir gece bisikletle gidip çalmıştım posteri.

Evet evet. Ne büyük bir densizlik, diye düşünüyorum. Ne hakla? Ali'nin o günlerde de posteri satın alabilecek parası vardı, sinema sahibinden isteyecek inceliği de. Neden zorlamışım ki?

Ali, cin gibi gülüyor:

— Sakın sitem ediyorum sanma. İyi ki tutturmuşsun. Hayatım boyunca çaldığım tek şeydi. Unutamadığım bir serüven.

4

389

Bugün filmi bir daha izlerken, bön suratlı Stewart Gran-geı'a değil, *Scaramouche'ta* simgelenen söz vermeye, vefaya, şövalye ruhuna âşık olduğumu kavrıyorum. Soyu tükenmeye yüz tutmuş dinozorlara, kişiliklerinde, yaşamalarında tutarlı kalmayı başaran geniş ciğerli insanlara. Dipleri ve dorukları tanıyanlara.

28 Mayıs

Bu gece, televizyonda Kenan Evren'in Aydınlar Dilekçe-sı'ni imzalayanları vatan hainliğiyle suçlayan konuşmasını dinledim.

Şöyle sorular geldi aklıma: Çok mu yazıyorum? Yani belli konularda yoğunlaşmam daha doğru mu olur? Hemen arkasından da: Az mı yazıyorum?

4 Haziran

Geçenlerde, 1971 'de yazdığım "Yusuf ile Zeliha" adlı öyküyü eleştirel bir gözle incelerken bir bölümde duraladım: *"Alt katlardan birinde genç bir ana akşama hazırlanıyordu besbelli. Kızarttığı kabakların cızırtısını bastırıyordu türküsü. Dudaklarında mutlu bir gülümseme olmalı."* Ama öykünün genel havası hiç de öyle değil. Sürdürüyorum okumayı: *"Oysa Zeliha'nın karşısındaki şu cam, bir sarmaşığı sevmek, uzaktaki bir denize gözatmak için değil, hepsini dışta tutmak için konmuştu sanki. Yaşamayla arasına girmiş korkunç bir engeldi."* Öyküde, ana-babalarının çıkar ilişkilerine dayalı evliliğinin iki genç insanın içdünyalarını, hatta cinselliklerini nasıl kemirip bitirdiği anlatılıyor.

Cem Taylan, *Evrimdeki Estetik* adlı incelemesinde, Batılı kadın şairlerin geçmişteki acı serüvenlerini, zaman zaman intiharla sonuçlanan yaşamöykülerini irdelerken hep bir engel üstünde duruyor. Gerçi "intihar"ı apayrı bir olgu sayarak bir kenara ayırıyor, sanatsal yetkinlikte bir ölçüt olarak ortaya sürmüyor, ama bu eylemin, o dönem kadın yazarının, o dönem kadınının dışa kapalı dünyasında gitgide yalnızlaşması, itilmişliği, yalıtlanmışlığıyla bac;lanhlarını ■ aramaktan da geri durmuyor. Yüzyılın başında yaşayan kadın yazar, hiç kuşkusuz yaşadığı toplumda kişisel görüşleriyle olayların gidişinde söz sahibi olmak isteyecek kadar sorumludur, buna hazırlıklıdır da ne var ki yaşamın arenasına çıkması olanakdışıdır. Savaşlar kapısına dayanmışken o her türlü cephenin gerisinde acı çekmekten başka birşey yapamaz. Dış dünyadan ona ulaşan seslerse cılızdır, tek-tüktür. Bu durumda...

Kimi ünlü kadın yazar bu durumda takma bir erkek adı benimseyerek toplumca kabullenmeyi umar. Bu yazarlar en az erkekler kadar bilgili, bilinçli olduklarını kanıtlamak için topluma ve ilişkilere değgin görüşlerini "cinsiyet-üstü bir aydın" diliyle açığa vururlar. Kendi özel dünyalarını saklı tutarak ortak dış-dünyada bir yer edinmeye çalışırlar. Zaten savaş, kıtlık, kıyım gibi konular, cinslerarası farklılığı ilk bakışta yok gösteren ortaklaşa, insanca konulardır.

Bazı kadın yazarlarsa her şeyi göze alıp "itirafçı", içdünya-larmı açıklayıcı bir yol seçerler. Zekâlarını cömertçe kullanıp yazılarında buruk bir alaycılığa bolca yer vererek haklarını kısıtlayan topluma, sevgilide ya da kocada somutlanan erkek'e ince, üstü örtülü sitemler yağdırırlar. Zamanla kendi "kızkar-deşleri"yle dertleşmeye yönelir yazıları, nevi şahsına münhasır olmakta düğümlenir. Genişletmeye bunca çabaladıkları içdün-ya bir anlamda yine daralmış, yine kısıtlanmıştır. Bu iletişim engelini kendince aşmanın çıkar yolunu bulamayan yüzyıl kavşağındaki Batılı kadın yazarlar, ola ki, kavuşma umudu göremedikleri bir bütüncüllüğü kendi elleriyle sağlama adına intiharı seçmişlerdir.

İletişim engellerinin başında evrensel beylik kalıplar, inançlar geliyor. Sözgelimi kadın sevecendir, erkek yiğit; kadın edilgendir, erkek etkin; kadın yaşamı götüren, sürdürendir, erkekse yaşamı yapan. Burada bir ayraç açarak sözcüklere dişil ve eril tanımlar (*article)* yakıştıran batı dillerinden örnekler verebiliriz. Batı dillerinde *sabır, erdem, süreklilik, direnç* gibi uzun vadeli

ı

kavramların dişil tanımlarla anıldığını görüyoruz. (Bu arada kişilik zaafı, oynaklık, döneklik imleyen sözcüklerin de!) *Ataklık, girişkenlik* imgeleyen sözcüklerin çoğuysa eril tanımlarla kullanılıyor. Hazır bu ayracı açmışken edebiyat türlerinin tanımlarını da unutmayalım. Romandan başlayalım. Almancası *der* Roman, Fransızcası *le* Roman, İtalyancası il Romanzo, ama İspan-yolcada *la* Novela ve *la* Ficcion'la bir dişilik yükleniyor romana. Öykü, Almancada *die* Geschichte, Fransızcada dişil l'Histoire, İtalyancada *la* Novella'yken İspanyolcada *la* Narracion ile *el* Cuento arasında bocalıyor. Bu bocalamada öyküleme ve anlatı sanatlarının doğuş biçiminin payı da büyük olsa gerek. Şiir Batı dillerinde dişil bir sözcük, yalnız Almancada cinsiyetsiz; *das Gedicht.* Bu tanımlar, halkların bu türlerden beklentilerinin ipuçlarını verdiği için dilbilimcileri olduğu kadar toplumbilimcileri de ilgilendirse gerek.

Günümüz İngiliz yazarlarından Margaret Drabble, dilin çağdaş kadın yazara hazırladığı tuzaklardan söz etmişti bir konuşmasında. Kadınların baştan beri resmi tümceler yerine kısa kısa, kopuk bir anlatım tarzını benimsediklerini,

bol bol soru, ayraç, tire kullandıklarını, tümceyi sonlandıran buyurgan nokta yerine, sorulara açık, bitimsiz üç noktayı yeğlediklerini belirtmişti.

Bir başka tuzak da, yaygınlaşmış erkek jargonu. Bir aşkı, bir cinsel deneyimi, bir aybaşı olma durumunu, bir doğumu, bir kürtajı *kendince* anlatmak isteyen çağdaş kadın yazar, ya Mailer, Miller, Kerouac gibi erkekler dünyası yazarlarınca yaygınlaştırılmış bayağı kabadayı jargonunu kullanacak, 'düzmek', 'yarık', 'fışkırtrnak' gibi sözcüklere başvuracak ya da 'rahim', 'döl yatağı', 'penis', 'orgazm' gibi tıp alanında kalan ya-şamsız sözcüklerle yetinecek. Kendi kuracağı estetiğin bir öncesi yok çünkü.

Buradan, John Berger'ın *Bir Kadınlık Durumu* başlıklı roman bölümüne geliyoruz:

"O *zamana kadar* (yüzyıl başı, T.U.) *kadın olarak doğmak, erkeğin gözetimi altında, bağışlanmış, sınırlı bir ortamda doğmak demekti. Kadının varlığı da böylesi bir vesayet altında ve kısıtlı bir hücrede yaşama becerisinin bir tortusu olarak gelişiyordu. Bu hücreyi varlığıyla donatıyordu; kendisine daha sevimli gelmesi için değil, başkalarını içeri girmeye kandırmak umuduyla. Çocukluk yıllarından başlayarak benliğini sürekli gözaltında tutması öğretilmişti ona, buna inandırılmıştı. Böylece benliğindeki gözlemleyen ve gözlemleneni kendi kadın kimliğinin tamamlayıcı, ama apayrı iki ögesi sayagelmişti."*

Günümüz kadın yazarlarının bir bölüğü, korunmalı kadın imgesini yıkmak için savaş verirken, bu savaşta özellikle tabu sayılan cinselliği ön plana alırken itirafçılık geleneğini sürdürüyorlar. Günümüzde bu tür itirafların yepyeni bir piyasa oluşturduğunu umursamıyorlar. Jong'da, French'de, Brögge^de tek tek erkek hasımlardan yaratılma bir dünya görüyoruz. Bütün sorunları cinsellikten kaynaklanan, başkaca bir amaca yönelmeyen bir içdünya. Bazı kadın yazarlarsa, kapkara kesilen ilişkileri yorumlamaya, erkekle birlik bir dünya kurma adına neler yapılacağını tasarlamaya çalışırken geçmişin trajik kalıtına fazlaca yaslanmamayı seçiyor, yeni anlamda bir varolmanın sorumluluklarını nasıl taşıyabileceklerine kafa yoruyorlar. İntihar etmiyorlar, azar azar ölüyorlar.

Yine kabak kızartmasına dönelim. Çetrefil sorunlar bazen çok basit bir soruda somutlanabilir. Kişi olarak dünyayla değişmeye, günü kovalamaya

düşkün bir kadın yazarsanız öykünüze bugün de "kabak kızartmaktan mutluluk duyan bir ev kadını" koyar mısınız? Kendiniz kabak kızartmayı hâlâ sevseniz bile? Televizyonda her akşam karşınızda "İnanır mısınız, ben bulaşık yıkamayı seviyorum," diyen, kocasının yemeği beş dakika geciktiği için telaşlara kapılan ve yeni model bir buzdolabının düt-dütüyle silkinip kendine dönen bir reklam kadın imgesi, "Hanım mutfakta, yağ tavada, afiyet olsun," diye şıkır şıkır oynayan bir erkek imgesi varken?

Galiba şimdilik hiçbirimize afiyet olmasa yeter.

2 Temmuz

Başlangıçta gençlerin dilinde dolaşan bir sözcük, son aylarda öylesine yaygınlaştı ki, neredeyse yıllardır kullandığımız yerleşik bir kavram oldu çıktı: ENTEL. Bir sözcük bu kadar kısa bir süre içinde böylesine tutulmuşsa, toplumsal bir gerçeği -kıyısından köşesinden de olsa- aydmlatıyordur varsayımından yola çıkalım.

Sözcüğün son yarısının olmaması, ilk bakışta şirin bir kısaltmayı andırıyor: İbrahim yerine İbo, Şaziment yerine Şaziş demek gibi. Bu tür kısaltmalar, adları geçenlerin, yakından tanıdığımız, dahası sevdiğimiz kişiler olduğunu imler. Aynı mantık doğrultusunda 'entel'in -sevgi payını bir yana atsak da- içimizden biri olduğu çıkıyor ortaya.

Yine de sonuçta *lektiiel'siz* bir *entel'le* karşı karşıyayız, yani bir eksiklik, bir yoksunluk, bir yan-kalmışlıkla. O zaman da sözcüğün tınısında bir hafifseme, en azından bir gırgır seziyoruz. Belki de böyle bir sitem aracılığıyla entelektüel geçinenlerin aslında yarım-aydın oldukları belirtilmek isteniyor, kimbilir.

Gençlerin bazıları entel'lerle birlikte olmaktan gurur duyduklarını söylüyorlar, bazılarıysa entel'lere takılmamaktan bir ayrıcalık payı çıkarıyorlar. Bence ikisi de aynı kapıya çıkıyor. "En koyu dindarlar, tanrı tanımazlardır," demiş bir düşünür, "Tanrı'yla bu kadar tutturduklarına göre," diye eklemiş.

Yine entel'e dönüyoruz. Ama entelektüel'e uğrayarak. Yıllardır bunca yazı-çiziye, bunca tartışmaya karşın tanımı bir türlü doğru dürüst yapılamayan

entelektüel aslında kimdir?

Şakacı bir İngiliz şairden bir örnek:

"Sokaktaki adam -ki maalesef hayatın yaman bir gözlemcisidir / Entelektüel dendi mi aklına karısını aldatan bir erkek gelir."

Bizim toplumumuzdaki 'sokaktaki adam' bu kadar şakacı değil sanırım. O, bütün sorunlarının -kişisel ve toplumsal sorunların- çözümünü entelektüellerden beklemekte. Enflasyonun sorumluluğu entelektüeldedir, barışın dünya yüzüne yerleşmemesinin sorumluluğu da, çevre kirliliğininki de. Entelektüel dendi mi onun aklına pipolu, fularlı, gözlüklü, ropdöşambr-lı, toplumdan kopuk, fildişi kulede yaşayan bir ukala gelir eminim. Bütün okumuş-yazmışları aydın kabul edemeyeceğimize göre toplumumuzdaki gerçek aydınların kaçta kaçı bu imgeye oturmaktadır acaba?

İşin ilginç yanı, bazı gerçek entelektüellerin de bu imgenin etkisinde kalıp bu sıfah yadsımaları. Bir örnek vermek gerekirse, gerçekten süzme bir entelektüel olan Can Yücel'in bir gazetede yayımlanan konuşmasını gösterebilirim. O konuşmada Yücel, onlardan biri olmadığını vurguluyor, lümpen kesimle iç-li-dışlı olmakla övünüyordu. Bu arada eğitimine ilişkin soruları geçiştirerek kültürünü de bir anlamda dışlıyordu. Kimbilir belki o da *entel* ile *entelektüeli* birbirine karıştırmıştı.

Günlük konuşmalardan anlaşıldığı kadarıyla *entel,* burnumuzun dibinde yaşayan biri. Kendi ülkesinde üretilen sanat ve edebiyata kayıtsız, kendine bir değerler sistemi yaratmak, bir içdünya kurmak çabası hiç mi hiç yok. Ama bu arada dış dünyanın sunacağı bütün tatlan almaya, bütün adlan şöyle bir ezberlemeye de hazır. Herhangi bir şenlik ya da festival oldu mu, kültür yoklamasından asla kaytarmayan uslu bir öğrenci. O yüzden de bestecilerden Wagner, Chopin ve Çaykovski'yi, şairlerden Nâzım Hikmet ile Rimbaud'yu, romanalardan Ahmet Hamdi Tanpmar ile Boris Vian'ı, ressamlardan Çallı İbrahim ve Breughel'i, yönetmenlerden Bergman ile Huston'u (boş zamanlarında Fassbindeı'i de) eşit ölçüde sevebiliyor! Aynı günde bir Fellini filmi, bir bale gösterisi, bir resital izleyebiliyor, zaman kalırsa bir sergi geziyor. Bölük-pörçük izlenimleri özümsemeden kayda geçirmekte bire bir. Özümseme sorumluluğunu nasılsa entelektüellere yükleyecek.

Peki ben değilsem, sen değilsen, o değilse kim bu entelektüel, yüzünü gizleyerek aramızda dolaşan hain? Çünkü iki kişi biraraya geldik mi hep ondan yakınıyoruz: "Ah şu aydınlar..." Onları yermek için romanlar döktürüyoruz. Bu ikili konuşmalar başka başka kişiler aracılığıyla sonsuza kadar genişlediğine göre kim bu umacı?

Gençler, bir sözcük buluşturarak bu soruya yeni bir boyut getirdiler. *Entel'in* (sözcüğü, tellerini ta ötelere uzatabilen anla-

«

mında da alabiliriz) kim olduğunu belirlerken entelektüelden de kimliğini ortaya koymasını beklediklerini gösterdiler. Gerçek aydın olmayı yadsımak, yaşadıklarının, düşündüklerinin ve öğrendiklerinin hesabını vermekten kaytarmanın garantili ve yaranışlı bir yöntemi gibi görünüyor. Aydınlarımız sık sık halka çok şey borçlu olduklarını söylerler. Peki halk, bu ülkede aydın olmayı becerenlere karşı hiç mi borçlu değil? Neden popülizm, her köşede pusuda bekliyor bizi?

Asıl soruya geldik: Kim korkuyor o nain kurt entelektüelden? Marks mı, Brecht mi, Einstein mı, Mayakovski mi, Woolf mu, yoksa soruyu soran Edward Albee mi?

Yok canım, biz korkuyoruz.

20 Ağustos

Önyargılı olmayı hiçbirimiz kabul etmeyiz belki, ama şöyle bir yokladık mı kendimizi, acaba en açık görüşlü olanımız bile ufak-tefek önyargıların etkisinde değil mi? Özellikle yabancı uluslar hakkında. Önyargılı olmayı kendimize yediremesek de konuşma sırasında ne yapıp edip bir punduna getirir, *"Tek tük istisnalar dışında"* diye sözümona gerçekçi olduğumuzu belirttikten sonra başlarız yargılarımızı sıralamaya: İngilizler soğuktur, Amerikalılar budala ve çocuksudur, Almanlar kaba ve çalışkandır, Fransızlar küstahhrlar, ama sevişmeyi bilirler. Bulgarlar hoyrathr, Moskof aamasızdır vb. İyi ki fekandinavyalılar ve Afrikalılarla henüz ulusça bir önyargıya sahip olacak ölçüde alışverişimiz yok.

Şimdi ben de kişisel bir önyargıdan yola çıkarak okuru pek sevilen, pek tutulan bir yemek olan çiğköfte konusunda uyarmak istiyorum. *"Tek-tük istisna dışında"* da demeyeceğim, çünkü çiğköfte yiyip de keyifli bir gece geçirdiğimi hiç anımsamıyorum.

Bazı özel yemekler ulusların, daha doğrusu yörelerin özelliklerini tam olarak yansıtıyor, folklorun bir- parçası olarak. Bakalım çiğköfte ne gibi özelliklerin bir göstergesi?

Çiğköfte yapma kararı, genellikle çok dostça geçen keyifli bir gecenin sonuna doğru verilir.

O gece topluca bir daha yaşanmak istenir, tatlara tat olarak gündeme bir de çiğköfte eklenir. Herkes başına neler geleceğinden habersizdir elbet.

Çiğköfteyi yoğuracak usta, genellikle erkektir. (Bakın, bu çok önemli, çünkü Güneydoğu yöremizde böyle özel yemeklerin, kebapların ve tatlıların aşçılığını evin erkeği yüklenir çoğu kere.)

Aşçımız kırk yılda bir dostlarım güzel bir yemekle ağırlayacağı için titizdir doğal olarak. Önce kasabın seçiminde tartışma çıkar. Çağrılıların her biri kendi kasabına güvenebileceğini önerir ve tartışma, çiğköfteyi yapacak ustanın kasabının seçimi ister istemez kazanmasıyla son bulur. Ne de olsa bu işten en iyi o anlamaktadır, etin en yağsızını, bulgurun en incesini, biberin en acısını o bilmektedir. Bütün bu maddelerin ayrı ayrı uzun tartışmalara yol açtığını belirtmek gereksiz.

Derken beklenen gece gelir çatar. Çiğköfte ustası, yamağıyla birlikte çıkagelir. Bu yamak, köftecinin hıh deyicisidir bir anlamda. Mutfakta onun yanından ayrılmaz, mendiliyle sık sık onun terini siler, yeşillikleri ayıklar, yıkar, ufak tefek hizmetlere koşar, bu arada aşçının rakısını doldurur.

İlk tatsızlık, evin hanımı yedek bir yemek yapmışsa baş-gösterir. Dostların arasından çiğköfte sevmeyen, acılı yemekten hoşlanmayan birinin çıkması olasılığı, aşçının gururunu fena halde zedeler. Evin hanımı gerçi kusurunu örtmek için, "Canım, yiyen olmazsa dolaba kaldırırım," falan der ama aşçıya yaranamaz. Sonunda yemek çiğköfte sevmeyenlerin üzgün bakışları altında dolaba kalkar. Hiç kimse sesini çıkaramaz.

Bu arada konuklar, mutfağa gidip aşçıyı ziyaret etme konusunda kararsızdırlar. Gitseler, onu denetledikleri, işini doğru dürüst yapıp yapmadığına gözattıkları anlamı çıkabilir; gitmezlerse onu yalnız bıraktıkları, *ihmal ettikleri* izlenimi doğabilir. Dakikalar geçtikçe gerginlik artar. İçkilerin dağıtılması köftenin bitimine yakın bir süreye ertelenmiştir, daha önce bir kadeh başka içki içmek isteyenler yaya kalırlar, *Çiğköfte rakıyla yenir,* kuralı kesindir, dışına çıkamazsınız.

Aradabir aşçının gönlünü alacak sözler söylemek zorunluluğunu duyarak mutfağa gittiğinizde, onu kan-ter içinde, ohla-yıp puhlar durumda, yarı gururlu, yarı küskün bir gülümsemeyle işinin başında bulursunuz. Kenarlarına kıyma sıvaşmış bardağından rakısını usulca yudumlamaktadır.

Çiğköfte ne kadar çok yoğrulursa, ne kadar uzun sürede hazırlanırsa, o kadar lezzetli olduğundan, usta bir aşçıya çatmışsanız sinirleriniz onun ustalığı oranında gerilecektir. Sizin uğrunuza saatlerce mutfağa tıkılan, ortak konuşmalardan uzak kalan özverili dostunuza içerlemek elinizden gelmez, ama becerikli, sıradan bir ev kadının *makul* bir sürede hazırlayacağı yemeğin bu kadar uzun sürmesi, gittikçe bir baskı aracı halini alması da canınızı iyice sıkar. Eliniz kolunuz bağlı beklersiniz.

Neyse, sofra kurulmaya başlanmıştır. İlk kadehiniz elinizde sofraya geçersiniz. Aşçı, savaş kazanmış bir kumandan edasıyla çiğköfte tabağını sofraya getirir ve tabağa hemen atılacak kadar iştahlı değilseniz, ağzınıza zorla bir çiğköfte tıkarak düşüncenizi sorar. Ne yazık ki ne derseniz deyin onu mutlu edemezsiniz. *"Benim kasap yerinde değilmiş, çırak, kaşla göz arasında sinirli parçalar sokuşturmuş. Bu böyle olmaz, buna çiğköfte mi denir canım? İyisini yememişsiniz de ondan beğeniyorsunuz,"* gibi ince hareketler yağdırır ortalığa.

Sıra köftenin tabaklara alınmasına, yani resmen yenmesine gelmiştir. Tuz ya da kırmızı biber serpmek, çatal kullanmak kesinlikle yasaktır. Zaten köfteyi yufkayla dürüm yaparak mı yiyeceğinizi, bir lokmada mı ağzınıza atacağınızı, dürüme neler katacağınızı aşçı kararlaştırır. Bu ciddi görev, kimsede konuşacak hal bırakmamıştır.

Yine de bu genel sessizlikten asla yakınmamalısınız, çiğ-köfte gecesi için özel olarak çağrılan amatör bir bağlama ustası bangır bangır çalıp

söylemiyorsa, hadi hadi yine iyisiniz sayılır.

Çiğköfte ne gibi özelliklerimizi ortaya çıkarıyor dersiniz?

Arkadaşımla Asmalımescit'te, Refik'te bir öğle yemeği yedik. O, öğleden sonra önemli bir iş toplantısına katılmak zorunda. Ben de çalışmak zorundayım, ama canım hiç istemiyor. Sanki bir yarım saat daha bir dostun sıcaklığıyla yaşarsam her şey yoluna girecek, en azından ölüm korkusundan ve özleminden kurtulacağım.

Böyle günler iyi ki fazla değildir yaşamımızda (sayıları gittikçe artsa da). Dahası, böyle günlerde size o sıcaklığı gösterme adına özverilerde bulunabilecek dostlarınız da sayıca fazla değildir. Daha da kötüsü, böyle bir dostunuz varsa, ondan özveri beklemeyi siz kendinize yediremezsiniz. Yani ölümlerden ölüm beğen.

Arkadaşım gittikten sonra Refik geldi masaya: Neyim varmış? Çok kötü görünüyormuşum. Neye bozulmuşmuşum? Tabii bunları Karadenizli lehçesiyle sorduğu için durumun ciddiliği tavsıyor bir an. Refik, kendi lokantasında bana birşey ıs-marlayamazmış, gülünç kaçarmış, o yüzden hemen yandaki Gonca Kıraathanesi'ne gidip tavla oynasak nasıl olurmuş? Çayı da güzelmiş oranın. Ataerkil düzende yetişmiş bazı erkeklerde elimizi kolumuzu bağlayan bir tutarlılık vardır nedense. Çocukluktan devralman katı kurallar, katı ahlak ilkeleri, geçen zamanla bir değişime uğramışsa da. (Düşünüyorum da, beni Refik'ten başka kim çağırabilirdi Gonca Kıraathanesi'ne tavla oynamaya, kim oraya bir kadınla girmeyi göze alabilirdi?)

Gittik. Kıraathaneye girdiğimde kırk üç yaşındaydım, çıktığımda birkaç yıl almış olmalıyım.

Refik, iddialı bir tavlacı. Bütün tavlacılar gibi oyunun sıkı-düzende oynanmasını istiyor. Altı-bir geldi mi köşeyi kapacaksın, kapıları almayı asla unutmayacaksın.

— İyi ama, diyorum, ben kapı falan istemiyorum. Oynamak istiyorum yalnızca. Kapının nasıl alınacağını biliyorum, ama istemiyorum. Başka türlü oynayacağım. Kurallar ters olacak. Sana ne?

Garson, demli çaylarla geliyor. Zarlara bakınca hemen elimi tutuyor:

— Öyle oynanmaz ki abla, bak kapı var şurada.

— Kapı-mapı istemiyorum ben, diyorum. Bakalım, böyle oynadığımızda nasıl olacak.

— Olmaz ki, diyor Refik, tavla *böyle* oynanır.

Neşem yerine geldi gibi. Masalardaki gençler bana biraz hak veriyorlar sanki ama yüksek sesle bildirmiyorlar düşüncelerini.

Refik, pullarını toplamayı unuttu. Benim yaptığım yanlışlara aklını öylesine taktı ki mars oldu. Tabii ikinci oyunda beni mars etti, mantığımı ya da mantıksızlığımı kavramıştı çünkü.

— Bak, dedi, tanıdığım erkeklerin çoğundan daha iyi biliyorsun bu oyunu, yanlış anlama. Ama bilmek işine gelmiyor. Zaten kazanmak için de oynamıyorsun. En iyisi git barbut at.

Doğru söze ne denir. Barbut, gerçekten bana daha uygun bir kumar. Aylar önce Sirkeci'deki Gönül Büfesi'ne içki almak için uğradığımda barbut atıp şarap içen, ayakta duracak halleri kalmamasına karşın bana saygıda kusur etmeyen bazı meyhane dostlarıma rastlamıştım. Bitişikteki mobilyacıdan maroken bir koltukla bir sehpa getirmişlerdi, bana bira sunmuşlardı. İçeri girenler, bu gerçeküstü tablo karşısında gözlerine inanamıyorlardı. Sirkeci'de o yarı bakkal-yarı büfe dükkânda içtiğim birayı, Birinci sigaralarını, sık sık boşaltılan tablamı, Kül Kedisi gibi kurulduğum o koltuğu, bana gösterilen özeni nasıl unuturum?

Kış günlerinde sık sık Refik'e uğramalı; ona poker öğretmeye söz verdim. (Aman aman olmaz! dedi gerçi. Ortak tanışlarımız da, benden poker öğrenmeye kalkarsa Refik'in ruhsal bir bunalım geçireceğine inanıyorlar.) Gönül Büfesi'nde konyak içmeli, ısınmalı. Tavlada diretmeyip barbut atmalı.

Oysa bu yaşıma kadar kumardan hoşlandığımı hiç sanmazdım.

21 Aralık: Bernard, Can, Gülsen

Bernard Welt "İşyerinde", "Otobüste" ve "Evde" üçlemesinin "işyerinde" başlığını taşıyan şiirinde şöyle diyor bir yerde:

Bugin sanki onyedi yaşındayım,

öylesine azgın, her işin içinde aklım bir karış havada. Sanırım bu

sabahtanberi aç olmama bağlı bir ölçüde

bugün. Birazdan yemeğe gideyim bari.

Dostum Donald mektup almaya bayılır

Bu dergiyi okuyanlardan biri ona

yazmak isterse, lütfen yayımcıya bildirsin o bana aktarır, ben de yollarım size

Donald'ın adresini. Nefis heriftir, cin gibi.

Şiir şöyle bitiyor:

Buradakiler "şiir" *yazdığımı sanıyorlar galiba.*

Oysa yazmıyorum ki.

Geçen yılki söyleşimizde, Can Yücel ile günümüz şiirindeki "humor" eksikliğini, zaman zaman gözüyaşlılığa varan genel somurtkanlığı tartışırken, ılık ve uysal bir dille başkaldırı şiiri yazılamayacağı sonucuna varmıştık. Can Yücel'e göre: "Sözünü ettiğimiz 'başkaldırısal' yani 'non conformist' davranış, 'conformist' yani 'başeğici' bir dil anlayışıyla yerine oturtula-maz tabii. Bu adeta, merkezkaç bir araçla merkezde çadır kurmaya benzer ki o çadır, giderek hünkâr çadırı olabilir."

Yirmi yıl geriye bir gözattığımızda gerçekten çok ilginç bir serüven yaşadığımız ortaya çıkıyor. O dönemde Öztürkçe kullanmak ilerici bir tutum sayılıyordu. Bir dilin anlaşması, durulaşması, paslardan arınması

uğruna verilen savaş, bir anlamda kurulu düzene, yerleşmiş kurumlara verilen savaş anlamına da geliyordu. Zamanla Öztürkçe yaygınlaştı, resmileşti, hem de karşı olanların bile ister istemez kullanacakları ölçüde. Yeni birtakım olanakların zorlanması gerekiyordu. Bunca emekle -zaman zaman aşırılıklara kaçılsa da- geliştirilen, inceltilen, yazarların kişisel anlatımlarıyla yeni yeni filizler sürmesine ramak kalan bu dilin... Sonra ne oldu? Tam o anda? Çoğumuz, bu olanakları araştırmak yerine Osmanlıcanın büyüsüne kapılarak bir *sözcükfetişizmi* geliştirdi; yazılar, şiirler, yalan yanlış, ağdalı Osmanlıca sözcüklerle dolup taşmaya başladı. Toplumca yaşadığımız her olay gibi dil olayı da doruk noktasına ulaşırken makaslandı; yine başa dönmeye razı olduk. Öztürkçenin eksiklerini çağdaş düşünce yordamlarıyla gidereceğimize, eskiye dönmek, yamalı bir bohçaya benzeyen bir dille yazmak, düşünmek daha kolay geldi bazılarımıza: *usuletle* ve *suhuletle* yazdık. Nasıl olsa önemli sayılan bildiri'ydi, bildiri nasıl iletilse olurdu. (Dili olmayan bir bildiri nasıl iletilirse!) İşin daha da garip yanı, gü- • nümüzde çok ayrı dünya görüşlerini savunan yazarların aynı ılımlı, uysal dilde birleşmeleri.

Bemard Welt, sürrealizmden *punk'a* kadar her akımın bir başkaldırı niteliğiyle parladığı, o yüzden "öncü" sayıldığı bir dünyanın yazan. Can Yücel'se aynı akımların üstünkörü ödünç alındığı, yerli yersiz, tepe tepe kullanıldığı bir ülkede yaşıyor; o yüzden de ilk kızışhrmanın, kışkırtmanın, dilimizden yükselmesi gerektiğinin bilincinde, bütün yetkin şairler ve yazarlar gibi kendi dilini kendi yapmasının zorunda olduğunun da farkında. Welt'in işi, çeşitli deneyimlerden geçmiş bir şiiri düzleştirmek (yavanlaşhrmak değil), süssüz kılmak, sokaklarda dolaşhrıp taze bir solukla doldurmak. Can'ın derdiyse dili yavanlaşan bir şiiri zora koşmak, yokuşa sürmek, yeni bir "şiir"le şiirden öç almak.

İşte, hiçbir öyküsünü yayınlamamakta direnen Gülsen burada kahlıyor onlara. (Umarım alıntımı bağışlar.)

"— *Marul gibi gömdük onu toprağa sonbaharda. Her sene bahar geldiğinde, sebze tohumları ekerdik bahçeye. Bazıları kış başında ekilir, ilkbahar geldiğinde fidelerin dipleri açılır, gübrelerle beslenirdi. Tarhlar hazırlardık birer birer, aralarına birer ayaklık yollar bırakarak. Burası soğan, burası tmydanoz, turp, ıspanak diye. (...) Sıra sulamaya gelirdi ki bu*

çok önemliydi. Kovaya suyu doldurup yavaşça serpiştirir, 'Birdenbire dökülmez, şöyle, tutsun diye can suyu vereceksin' derdi.

"Marul gibi ektik onu sonbaharda. lyice örttü adamlar, biraz fazlaydı, o tümsek gereksizdi bence. Sesimi çıkartmadım. Hafiften de bir yağmur başladı, hiç karışmadım. Gittim toprağını okşadım, temizledim, pürtüklerini elimle ufaladım, ipek gibi yaptım. Sonra da adamlar küçük bir göbek yapıp tümseğin üstüne su döktüler, azıcık bir su. Şaşırdım kaldım. Ömrümde ilk kez bir insanın yavaş yavaş, hiç acele edilmeden, tohuma, toprağa gösterilen saygıyla, sevgiyle gömülüşünü seyrettim. İlk kez."

Can, Bernard ve Gülsen, aralarındaki ulus, cinsiyet ve yaş ayrımına karşın aynı başkaldında birleşiyorlar: tabuları kırmakta.

Üçünün de adresini veriyorum size: *Bugün*

Dünya

Kurşunkalem

Okurlar dikkat ediyorlardır ya, ben de ediyorum: uzun süredir hep "yazma edimi", yazma deneyimi üstüne düşünüyorum. Acaba son yıllarda en kolay yazabileceğim yazılarda bile sıkışmamdan, zorlanmamdan mı ileri geliyor bu "hesaplaşma" isteği? Çünkü yıllar yılı güncel yazılar yazmışsanız, aynı düşünceleri, aynı görüşleri yinelemeniz kaçınılmazlaşır. Ne var ki, eski bir yazıyı evirip çevirip yeni bir yazı haline getirmek hiç de saygıdeğer bir çaba değildir.

Öte yandan, uzun bir süre yazmaktan kaçarsanız, yazmayı ertelerseniz, en ummadığınız anda diliniz yaya bırakır sizi, yeniden başlayana, alışana kadar ne sancılar çekersiniz... O yüzden zaman zaman, o sıralar hakkında yazmayı hiç düşünmediğim bazı yazarlar -Hemingway, Joyce ya da Saroyan-için bir yazı ısmarlanmışsa bir dergice, yazarın doğum ya da ölüm yıldönümü bahanesiyle tabii, hiç düşünmeden kabul ederim öneriyi. Böylelikle, pek bağrıma basmadığım yazarları (evet, ikiye ayırıyorum önemsediğim yazarları; *bağrıma bastıklarım* ile *ister istemez beğendiklerim)* yeni bir açıdan gözden geçirme olanağı bulurum. Bir ulusun edebiyatını, hatta yaşama biçimini etkilemiş bir yazarı benim bağrıma basıp basmamam neyi

değiştirir ki? Edebiyat, ortak geçmişimiz, ortak bugünü-müzdür nasılsa. Dünyanın her yerinde bir aileyiz biz neresinden bakılsa.

t

403

O kadar ki, çağımız yazarlarının içdünyaları bile birbirine benziyor artık: boz, arasıra çamurlu, koyu, ama içinde bindebir de olsa yine önemli umut çakıntıları barınan bir dünya. Hele bizimki gibi büyük çalkantıların, umarsızlıkların, toplumsal bunalımların bile kısa sürede ölü bir deniz kıpırtısızlığına döndüğü, diplere sindiği, günlük yaşamın çok sınırlı olduğu top-lumlardaki yazarların içdünyaları. (Leyla Erbil'in *Karanlığın Günü* romanında güvercinlerin unutulmaz huruç h:.ı ekâtını düşünüyorum; o masmavi çakmtıyı!)

Sayım memuru kapımıza dayandığında, mesleğimizi sorduğunda, "Ben yazarım" demekten bile kaçınırız çoğumuz. Memurun, bizi, toplumun "sanatçı" diye benimsediği yadırgı kişilerin arasına katmasından korkarız. Ama yalnız sayım memuru değildir ki bizi dışlayan, artık alışageldiğimiz bütün bir hükümetler politikasıdır.

Bu tür karartıcı anlardan kurtulmanın bir yolu, eski yazdıklarınızı karıştırmaktır. Gerçi arasıra yaptığınız yanlışlara içerlersiniz, yine de eski yazıları nesnel bir uzaklıktan okumak girişimi bazan bir ödül de getirir yedeğinde: hâlâ sevdiğiniz bir yazınızla, bir şiirinizle karşılaşmak gibi... Yazarın kendini hep yeniden gözden geçirme temrini bence çok yararlıdır. Yoksa, Füsun Akatlı'nın bir konuşmamız sırasında yerinde bir saptamayla belirttiği gibi, "kendi imgesine âşık bir yazar" olmanız işten bile değildir. Bu tür yazarlar, masa başında yazılarını yazan biri olmayı öylesine severler ki, bu imgeye öylesine tutkundurlar ki, her yazdıkları önemlidir onlarca, vazgeçilmezdir. Hem bu imgeyle savaşmanın, hem de gereksiz titizliklerle kısırlaşmamanın bir önlemi de kurşunkalem kullanmaktır bence.

Boğaz'da ya da Burgaz'da bir çay bahçesi düşünün. Genç biri -bir kız ya da delikanlı- sarı defterine habire birşeyler çi-ziktiriyor. Antenleri dünyaya alabildiğine açık. Çay bahçesinde ne varsa -ağaçlar, tahta masalar, analar, dedeler, kirli örtüler, uzaktaki deniz- hepsini dolaysız algılıyor.

Kalemtraşını pek sık kullanmıyor. Kalemin tahtasını parmaklarımda, sapının burukluğunu ağzında duymak, sivriltilmemiş kalemin dağınık koyuluğunu, o çocuksu sarı kâğıtta görmek yetiyor. Dış dünyayı bu süssüz, yalın, alçakgönüllü gereçlerin -kendi eli ve kafası da dahil- aracılığıyla kavradığından, çevresindeki her şey "Hişşt!" diyor ona. Yazmasa delirecek... Yıllar sonra, artık "yazar" olduğunda, daktiloda yazılmış metinlere çıkmalar yaparken ya da sevdiği kitaplara not düşerken yine o kurşun kalemin büyülü silinirliğini kullanacak.

Yazma edimini engelleyen ne varsa, ne üstüne düşünüyorsa düşünsün... o kalemi eline aldı mı eski-kendine dönebilecek, eski el değmemiş üretme coşkusuna, inanın!

Geçenlerde yazı yazmanın zorluklarından konuşurken İlhan Berk, "Kurşunkalem'i yazsana" dedi.

Ne demek istediğini uzun uzun sormak gerekmedi.

f

Sonsöz

"Günce yazarken," diyor Anais Nin, *"bize acı gelen birtakım gerçeklerle yüzleşmekten kaçınmanın getireceği sakıncalar hep sözkonusudur (...) Yine de bence en önemli sorun, yazdıklarımıza omuzumuzun üstünden kaçamak bir bakış atan birinin, gizli benliğimizi yargılayan birinin uyandırdığı korkudur."*

Bu görüşe katılmıyorum. Bence yazar, *hangi* gerçekleri okurlarla paylaşmak istediğini, *hangi* acı gerçeklerin yalnızca kendisini ilgilendirdiğini saptayabilen kişidir. (Hele okuru psikanalisti olarak görmüyorsa). Dolayısıyla yazar, gizli benliğini en iyi yargılayan -en azından yargıladığım sanan- kişidir.

"Bir günde evrenler düşünürüz," diye sürdürüyor Anais Nin. *"Önemli olan şimdi'dir, şimdiye bakışınız, şimdi nerede olduğunuz, bugün neler*

hissettiğiniz, en baskın duygunuz. Ben bu noktadan yola çıkarım, o yüzden güncelerimde her şey'i bulamazsınız."

İşte buna katılıyorum.